

ČASOPIS
ARCHIVNÍ ŠKOLY

REDIGUJÍ

GUSTAV FRIEDRICH A BEDŘICH JENŠOVSKÝ

ROČNÍK XII.
(1934)

V P R A Z E 1 9 3 6

NÁKLADEM STÁTNÍ ARCHIVNÍ ŠKOLY
PRAHA IV. BELCREDIHO TŘ.

VYDÁNO S PODPOROU MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ
A NÁRODNÍ OSVĚTY
I ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

OBSAH:

	Strana
ČLÁNKY:	1—110
<i>Bartoš F. M.</i> , Zápisky v breviáři kněze Antocha z Přelouče z let 1422—1432	99—110
<i>Matouš Bohuslav</i> , Státní konference (1809—1848)	1— 62
<i>Roubík František</i> , Pokus o soupis archivů v Čechách r. 1848	90— 98
<i>Tříška Karel</i> , Černínský archiv v Jindřichově Hradci	63— 89
LITERATURA:	111—133
<i>Exempla scripturarum</i> edita consilio et opera procuratorum Bibliothecae et Tabularii Vaticani. Fasc. III. Acta pontificum. Collegit <i>Julius Battelli</i> . — Apud Bibl. Vaticanam MCMXXXIII. (<i>Zdeněk Kristen</i>)	111—115
<i>Gross Lothar</i> , Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei von 1559 bis 1806. Inventare des Wiener Haus—Hof-u. Staatsarchivs I. Vídeň 1933. Str. 498. (<i>Josef Matoušek</i>)	116—129
<i>Marsilius von Padua. Defensor pacis</i> . Hrsg. von <i>Richard Scholz</i> . Fontes iuris germanici antiqui in usum scholarum ex MGH separatim editi. (<i>F. M. Bartoš</i>)	129—133
PŘEHLEDY A VÝTAHY:	133—153
<i>Archeion</i> . Czasopismo naukowe poświęcone sprawom archywalnym. XII. Warszawa 1934. (<i>Em. Janoušek</i>)	133—140
<i>Archivalische Zeitschrift</i> III. Folge. Band IX.—X. Hrsg. durch das Bayerische Hauptstaatsarchiv in München 1934 (<i>Dr. M. Volf</i>)	140— 149
<i>Archiv radjanskoj Ukrainy</i> č. 1—3 a 6—7 (<i>Dr. M. Volf</i>)	149—153
ZPRÁVY.	154—207
Za studiem českých pramenů historických v archivech lucemburských (<i>Dr. Robert Maršan</i>)	154—159
Další zprávy o patrimoniálních archivech (<i>Em. Janoušek</i>)	159—170
Ze státní školy archivní (<i>Dr. Bedřich Jenšovský</i>)	170—173
Z archivu ministerstva vnitra v Praze (<i>Jaroslav Prokeš</i>)	173—175
Z archivu země České (<i>Dr. Bedřich Jenšovský</i>)	175—180
Z archivu Pražského hradu (<i>Dr. J. Morávek</i>)	180—181
Archiv města Plzně (<i>Fr. Macháček</i>)	182—185
Archiv města Hořovic (<i>Václav Čepelák</i>)	185—188
Z Československého ústavu historického v Římě (<i>Dr. Bedřich Jenšovský</i>)	188—192
Třetí říše a archivy (—š)	192—193

Nařízení maďar. královského ministerstva kultu a vyučování (—š)	193
Boris Landau, Die Moskauer Diplomatie an der Wende des XVI. Jahrhunderts (<i>M. V.</i>)	193—195
Luigi Schiaparelli (<i>Zdeněk Kristen</i>)	195—205
Kardinál Franz Ehrle (<i>Jský</i>)	200—202
Z Československé archivní společnosti (<i>Jský</i>)	202—207

Bohuslav Matouš:

Státní konference.

(1809—1848.)

I.

Stav centrální správy rakouské monarchie po míru bratislavském. *

Státní rada, její pravomoc, působnost a způsob úřadování. Nespokojenost s jejím působením a zřízení státního a konferenčního ministerstva r. 1801. Nedostatky a brzký zánik konferencí. Návrhy na reorganizaci celé státní správy podané hrabětem Baldaccim. Kritika stavu státní správy arcivévodou Rainerem a jeho opravné návrhy; návrhy císařova osobního lékaře Ondřeje Stifta, hraběte Stadiona, arcivévody Karla, hraběte Saurau a hraběte Karla Zichy-ho. Reforma státní rady z 1. června 1808.

Mírem bratislavským, uzavřeným dne 27. prosince 1805, skončena byla třetí koaliční válka proti Napoleonovi. Rakousko vyšlo z ní velmi špatně. Ztratilo rozsáhlá území¹⁾ a tím i značný počet obyvatelstva, avšak hlavní ztrátou pro ně byl morální neúspěch, který následoval. Válka byla nedostatečně připravena, nevhodně vedena a ani mírová jednání nebyla prováděna tak, aby získala poražené monarchii pokud možno největší výhody.

Po prohrané válce hledaly se všude chyby a císař František byl z různých stran vybízen, aby včasnými reformami ve správním systému monarchie zachránil, co se ještě dalo a zajistil tak monarchii do budoucna.

Situace byla krajně nepříznivá. Finance — živá krev každého státního tělesa — byly zcela vyčerpány, armáda byla téměř rozvrácena a v obyvatelstvu hluboko podryta důvěra v obrannou schopnost státu. Nedůvěra ve vedení a přesvědčení o neschopnosti

* Citovaný archivní materiál pochází ze sbírek vídeňského domácího dvorního a státního archivu. Pokud je v málo případech z jiných archivů, jsou výslovně jmenovány.

¹⁾ Celkem 1075 čtverečných mil s 2,680.000 obyvateli, viz O. Criste, Erzherzog Carl von Oesterreich, Wien 1912 II. str. 377.

jednotlivých vůdců jak vojenské tak státní správy zakořenily se všeobecně u publika.¹⁾

První změny, které se udály ve státní správě, bylo odstranění hraběte Ludvíka Cobenzla ze státní kanceláře (ministerstva zahraničních věcí) a pensionování kabinetního ministra hraběte Colloreda.

Na místo Cobenzlovo dosazen schopný hrabě Jan Filip Karel Stadion²⁾ a místo kabinetního ministra zůstalo neobsazeno. Než tyto osobní změny nepostačovaly. Nedokonalost a příčiny rozkladu správy nezavinily pouze osoby, prapůvod všech nedostatků byl naprosto nedokonalý správní systém monarchie, zvláště v oblasti nejvyšší.³⁾ Nedostatky netkvěly však ani tak ve špatných instruk-

¹⁾ Srovnej: Viktor Bibl, Der Zerfall Oesterreichs, I, str. 142, teč memorandum arcivévody Karla z 4. a 10. ledna 1806, Criste, l. c. str. 380—384: „Ihr Land (cís. Františka) ist verwüstet, Ihre Kassen geleert, die Ehre Ihrer Waffen gekränkt, Ihr Kredit verloren, Ihr Ansehen geschmälert, der Wohlstand Ihrer Untertanen auf lange Zeit vernichtet...“

²⁾ Narozen 1763 v Mohuči, zemřel 1824, ministrem věcí zahraničních byl do 26. září 1809.

³⁾ Pro srozumitelnost pozdějších vývodů podávám zde krátký přehled centrálních úřadů rakouských v době 1807—1808. 1. C. k. domácí dvorská a státní kancelář věcí zahraničních (K. k. geheime Haus-, Hof- und Staatskanzlei für die auswärtigen Geschäfte), zřízená 1742 císařovnou Marií Terezií k projednávání společných zahraničních věcí. 2. C. k. spojená česko-rakouská a haličská dvorská kancelář (K. k. Vereinigte böhmisch-österreichisch und galizische Hofkanzlei) vznikla sloučením české a rakouské dvorské kanceláře z rozkazu císařovny Marie Terezie 1. května 1749. Na jejich místo s přibližně stejnou kompetencí (obstarávala záležitosti politické, obchodní, finanční a živnostenské) dosadila Marie Terezie „Directorium in publicis et cameralibus“, které však 23. prosince 1761 opět zrušila a oddělivši věci finanční, odevzdala zbývající agendu spojené česko-rakouské kanceláři (Vereinigte böhmisch-österreichische Hofkanzlei). Patentem ze dne 26. srpna 1802 byla připojena k tomuto úřadu haličská dvorská kancelář. Zároveň provedena definitivní rozluka s úřadem dvorské komory a nejvyššího soudního místa. Nejvyšším kancléřem byl od roku 1802 Alois hrabě Ugarte. 3. Královská uherská dvorská rada a kancelář (Königlicher ungarischer Hofrat und Kanzlei) vedla politickou správu zemí uherských bez Sedmihradska a byla úřadem pocházejícím z doby císaře Ferdinanda I. Nově byla organizována roku 1715 a 1723, od roku 1782 až 1791 obstarávala i vnitřní správu Sedmihradska. Dvorským kancléřem byl

cích a špatném působení jednotlivých úřadů podřízenějších, jako v rušení jejich chodu shora, zasahováním do jejich pravomoci a neorganickým míšením agendy.

Rozsáhlé správní reformy, prováděné za vlády Marie Terezie, stupňovaly se za vlády Josefa II. téměř ve všech oborech, často

hrabě Josef Erdödy. 4. Královská sedmihradská dvorská kancelář (Königliche siebenbürgische Hofkanzlei) byla zřízena za Leopolda I. 1695 původně k prostředkování styků země s panovníkem. Císař Josef II. spojil ji přechodně s kanceláří uherskou (1782—1791), odtud byla opět samostatná a vyřizovala věci správní i justiční buď přímo osobou panovníka neb prostřednictvím příslušných obecných rakouských úřadů. Dvorským kancléřem byl Samuel hrabě Teleky. 5. Císařská dvorská komora ministerská a dvorská bankodeputace, finanční a komerční dvorský úřad (k. k. Hofkammer, Ministerial-Banco-Hofdeputation, Finanz- und Commerzhofstelle), byla úřadem, jehož vznik je hledati v době panování císaře Ferdinanda I. Vyřizovala finanční záležitosti říše. Presidentem byl hrabě Karel Zichy. 6. C. k. dvorská komora mincovní a horní (K. k. Hofkammer in Münz- und Bergwesen) zřízena při úpravě správy státní 1802. President byl společný s dvorskou komorou. 7. C. k. nejvyšší soudní úřad (K. k. Oberste Justizstelle) byl zřízen vlastnoručním listem císařovny Marie Terezie ze dne 7. května 1749 sloučením soudních gremií zrušené české a rakouské dvorské kanceláře. Fungoval jako nejvyšší správní úřad pro justici v zemích českých a rakouských. Nejvyšším presidentem byl Jindřich František hrabě Rottenhann. 8. C. k. nejvyšší policejní a censurní dvorský úřad (K. k. Oberste Polizei- und Censurhofstelle) byl zřízen teprve roku 1801 s působností pouze pro země rakouské (ve skutečnosti zasahoval i do zemí uherských). Místo presidenta bylo 1808 neobsazeno, místopresidentem byl hrabě František Hager. 9. C. k. dvorská rada válečná (K. k. Hofkriegsrat in militärisch-politisch-ökonomischen und Justizsachen). Tento úřad vznikl za vlády císaře Ferdinanda I. Roku 1808 byl nejvyšším šéfem vojenství arcivévoda Karel, jemuž jako adlatu byl přidělen arcivévoda Jan. Úřad sám byl rozdělen na gremia: a) vojenské gremium (s pododděleními — Direktion — vojenským, dělostřeleckým, ženijním a hraničním) pod správou generalissima arcivévody Karla, b) politicko-ekonomické gremium (s odděleními — departementy — zásobování, remontování, opatřování koní, výzbroje a výstroje, pokladním, zdravotním, odvodovým a normálním) pod správou presidenta dvorního vojenského rady hraběte Václava Colloreda, c) justiční gremium, které se dělilo na 4 justiční departementy, (presidentem byl rovněž hrabě Colloredo). 10. C. k. generální účetní ředitelství (K. k. General-Rechnungs-Direktorium) bylo zřízeno jakožto nejvyšší účetní kontrolní úřad pro celou říši

ne k prospěchu věci. Právě jako reformy Tereziánské se neukončily a neprovedly důsledně, tak ani Josefinské změny nebyly dokončeny a nevytvořily jednotného systému. Reakce za Leopolda II. v letech 1790—1792 zrušila opět z tohoto nedokončeného díla pod-

r. 1805. Presidentem byl hrabě Augustin Vít von Schittlersberg. 11. Správu jednotlivých zemí vedly jednak zemské vlády (Rakousy Dolní, prezident hrabě Ferdinand Bissingen, Rakousy Horní, prezident hrabě Rudolf Josef Hackelberg-Landau, Solnohradsko, správce vládního presidia hrabě Christian Aicholt), jednak gubernia (v Čechách nejvyšší purkrabí a prezident hrabě Josef Wallis, pro Moravu a Slezsko gubernator Prokop hrabě Lažanský, Halič neobsazeno, místogovernér hrabě Wurmser, Štýrsko a Korutany zplnomocněný dvorní komisař hrabě František Saurau) a konečně v zemích uherských královské uherské místodržitelství (prezident arcivévoda Josef). V Uhrách byla v Pešti též samostatná královská uherská dvorská komora (Königlich ungarische Hofkammer), prezident Alexander hrabě Szechen, dále soud sedmipanský (königlich ungarische Septemviraltafel, tabula septemviralis) jako nejvyšší soudní instance s prezidentem arcivévodou Josefem jakožto palatinem a královský soudní dvůr (königliche Tafel, tabula regia iudiciaria), jejíž prezident, zvaný „persona“, byl hrabě Ondřej Semsey. V sedmíhradsku bylo gubernium pod prezidentem hrabětem Jiřím Banffym a sedmíhradský thesaurariat (königlich siebenbürgisches Thesaurariat in Cameralangelegenheiten) pod správou presidenta hraběte Josefa Bethlena.

Věci dvoru císařského spravovaly jednotlivé dvorské úřady a to úřad nejvyššího hofmistra, nejvyššího komoří a nejvyššího dvorního maršálka (Obersthofmeisteramt, Oberstkämmereramt a Obersthofmarschallamt). Nejdůležitějším úřadem byl však tajný kabinet (kabinetní kancelář) Jeho Veličenstva. Tento úřad, nově zreorganisovaný hrabětem Antonínem Baldaccim roku 1807, byl osobní kanceláří panujícího císaře a v této působnosti měl dalekosáhlý státoprávní význam, který byl tím větší, čím různorodější byl právní poměr jednotlivých rakouských zemí mezi sebou a k osobě císařově.

Nade všemi úřady stála státní rada, zřízená Marií Terezií roku 1761. K organizaci státní správy rakouské v době předbreznové srovnej: Ignaz Beidtel, Geschichte der österreichischen Staatsverwaltung 1740—1848, II. sv. Innsbruck 1898, A. Bachmann, Oesterreichische Reichsgeschichte, 2. Auflage, Prag 1904, A. Huber, Oesterreichische Reichsgeschichte, 2. Auflage von A. Dopsch, Wien 1901, A. Luschin von Ebengreuth, Oesterreichische Reichsgeschichte, II. Auflage, Bamberg 1918, Hof- und Staatschematismus des österreichischen Kaiserthums, zweiter Jahrgang Wien 1808.

statné části, změnila organizaci a sféru působnosti některých úřadů a uváděla, zachovávajíc co dobrého bylo v díle Josefa II., v podstatě státní aparát do stavu, který byl bezprostředně před dobou Josefinskou. Leopold II., jeden z nejschopnějších panovníků bývalého Rakouska, nedočkal se však dokončení svého díla. Dříve než mohl uvést státní správu do dokonalého pořádku a souladu, zemřel náhle a zanechal svému nástupci Františkovi I. státní aparát ve stavu nedokončeném, ve stavu přestavby a změn, kdy jednotlivé části — úřady — byly již převedeny na nové normy a uzpůsobeny podle nových směrnic, zatím co jiné ještě buď nesly chyby překotných reforem Josefinských, nebo se vrátily k nehotovému, neukončenému dílu reforem Tereziánských.

V této pohnuté době nehotovosti, kvasu a změn, nesystematičnosti a nesjednocení státní správy mohl dílo napravit, dokončiti a vyvrcholiti toliko panovník neobyčejně vyspělý, vzdělaný a rozhodný. Avšak právě těchto vlastností neměl František I.¹⁾ a proto ustrnul státní aparát v centrálním vedení i v jednotlivých svých složkách až do revolučního hnutí v r. 1848 na stavu, který vytvořili předchůdci Františka I. Nerozhodnost císařova, který z počátku své vlády — až na policejní věci — o správu říše valně se nestaral, jemuž scházelo i hlubší porozumění pro jemné souvislosti ve správě, pro důsledky organizačních změn, pro dalekosáhlý význam navrhovaných reforem, mařila důsledně provedení všech pronikavějších změn a stála v cestě všem obrodným plánům, k jejichž uskutečnění dlouhá doba jeho panování poskytovala nejen dosti času, nýbrž často i nejvhodnějších okamžiků a konstelací, které vytvořily k reorganizaci správy nejpříznivější podmínky. Byla to zvláště doba po vítězně ukončených válkách napoleonských (1814), avšak i tehdy spokojil se panovník pouze s polovičním řešením.

Vše, co se v oboru státní správy za doby jeho panování stalo, nese pečeť nerozhodnosti a polovičitosti. Žádná z reforem Františka I. neřeší nejpálčivější bolesti státní správy. A je to pochopitelné, neboť prapůvod nedostatků tkvěl v jeho vlastní osobě. Ra-

¹⁾ Jeho charakteristiku, schopnosti i zásady — byť někdy poněkud příliš přísně i zaujatě — výborně podává Viktor Bibl, Der Zerfall Oesterreichs, Kaiser Franz und sein Erbe I. str. 49 a následující.

kousko bylo v té době státem vysloveně centralistickým s absolutním monarchou. Veškerá rozhodnutí vycházela od císaře. A byli císař nerozhodný, nedbal-li vlastních nařízení, obcházel-li úřady a instituce ku správě určené, zasahoval-li na místech, kde podle ústavy měly fungovati samostatné úřady podle svých instrukcí, projevovaly se tyto zákroky zhoubně ve správě nižší a znemožňovaly téměř řádnou správu centrální. Jeho předchůdci vládli s osvědčenou radou vybraných odborníků, seskupených ve státní radě, kde starali se o nejdůležitější otázky a řešili je meritorně. Se svými rádci byli v živém, veřejném, osobním styku, každou otázku probrali za přítomnosti všech zástupců státní správy a důsledně ponechávali vypracování návrhů a exekutivu úřadům podřízeným. Nerozhodovali bez souhlasu, ba proti vůli odborných poradců. To však František I. nečinil. Nedbal hlasů svých rádců, nestál o jejich mínění, nejdůležitější věci řešil podle návrhů některého svého neodborného, soukromého a tudíž nezodpovědného rádce a stávalo se velmi často, že přímým zásahem u úřadů exekutivních změnil neb zcela zmařil rozhodnutí nadřízené instance. Těmito základními vadami byly zatíženy jeho reformy z r. 1801 a 1802, kdy sáhl k přeměně státní rady a svého kabinetu, reformy ve věcech finančních (1805 zřízení generálního účetního ředitelství, finanční patent z r. 1811, zřízení finančního ministerstva 1813, zřízení všeobecné dvorské komory 1816 atd.) a konečně i zřízení ministerské, později státní konference roku 1809.

* * *

Reformy z roku 1801 týkaly se hlavně státní rady. Státní rada byla založena na radu hraběte Kounice Marií Terezií 4. prosince 1760¹⁾ jako instituce celostátní a měla působiti bez vlastní exekutivy jako poradní sbor panovníkův ve věcech vnitřní admini-

¹⁾ O zřízení státní rady podal hrabě Kounic obsáhlý Raport contenant la proposition de l'établissement d'un conseil d'état pour les affaires internes de gouvernement des Pays héréditaires d'Allemagne de dato 9. prosince 1760 s návrhem organisace, určení a působnosti. Své vývody doplnil německým referátem ze dne 14. prosince 1760. Viz Staatsrats-Präsidualakten fasc. I. a fasc. II., kde jsou opisy. Tež Hock-Bidermann „Der österreichische Staatsrat 1760—1848“, Wien 1879 str. 9—11.

strativy. Když Metternich roku 1811 podával návrh na zřízení říšské rady,¹⁾ shledával význam Kounicovské státní rady ve zřízení, které má různé nutně roztržštěné výkonné orgány státní správy sjednotiti, scentralisovati a býti panovníkovi ve všech vnitřních záležitostech oddanou a hlavně neodvislou a tudíž naprosto přímou a otevřenou radou. Proto státní rada, vzešlá z myšlenky centralisační, byla za Marie Terezie i později poměrně malým úřadem, sestávajícím jen z osmi úředníků a působnost její vztahovala se na organisaci jak vlastní, tak hlavně úřadů dvorských i zemských a na stanovení vládních zásad (principů). Mimo to tvořily agendu věci finanční, opravné návrhy na zdokonalení státní správy, dobrozdání o návrzích zemských úřadů o všech věcech, které panovník své státní radě předkládal k posouzení.

Zásadou bylo, že státní rada se má o každé věci pouze uraditi a podati jen dobrozdání, kdežto vypracování a definitivní formulace návrhů byly úkolem úřadů exekutivních. Technickou stránku agendy státní rady obstarával referent státní rady (Staatsratsreferendär) jemuž panovník přiděloval agendu. Referent dával vyhotoviti potřebné excerpty, připojoval vše, co „loco voti informativi“ mělo státním radům sloužiti k poučení, dal spis cirkulovati mezi státní rady a vedl protokol při poradách. Žádný státní rada nesměl sám referovati, aniž si radové směli vzájemně přidělovati a rozdělovati práci. Členové státní rady odevzdávali svá vota podle stáří nejmladším počínajíc.

V této formě působila státní rada v podstatě až do roku 1801. Organisační změny z let 1774, 1781 a 1792 nebyly příliš pronikavé. Nový statut z 12. května 1774 zabýval se pouze vnitřními předpisy²⁾, instrukce z 20. února 1781, vydaná pro případ nepřítomnosti panovníkovy v residenci, rozšiřovala působnost státní rady ve věcech censury, vyučování a justice³⁾, a konečně první instrukce císaře Františka I. z 17. října 1792⁴⁾ hleděla k věcem

¹⁾ Staatsrats-Präsidualakten II. fasc. de dato 1811, 16. března.

²⁾ Viz Hock-Bidermann, I. c., str. 40., Staatsrats-Präsidualakten II. fasc. u příslušných dat.

³⁾ Viz Hock-Bidermann, I. c., str. 99, 100.

⁴⁾ Viz Hock-Bidermann, I. c., str. 643—645 otisknuta ve výtahu.

podřadným, vnějším a neměnila ničeho v názoru na původní určení, pravomoc a působnost státní rady.

Ve skutečnosti odchýlila se státní rada prodlením času za vlády Františka I. značně od začáteční své působnosti. Nebylo to již úřad pro vyřizování nejdůležitějších vládních otázek, který měl hledati a nalézati správní principy, řešiti poměry a vztahy úřadů dvorských a zemských, sjednotiti a scentralisovati správu celé říše. Přidělováním věcí méně důležitých, rozšiřováním agendy na případy, které po právu s konečnou platností mohly vyřizovati úřady podřízené, rozrostla působnost státní rady do šíře a čím více se ujímala prací podřadných a jí nepřislušejících, tím menší stával se její vliv na státní aparát a jeho bezvadné působení. Právem stěžuje si r. 1808 hrabě Antonín Spielmann, který od roku 1790 byl ve státní radě, že „ze státní rady se stal dvorský úřad v referáty rozdělený“, „ens multiplicatum citra necessitatem“, který není s to vykonávati své původní poslání.¹⁾ Hlavním nedostatkem však bylo, že se František I. takřka zásadně neúčastnil a nedbal, aby se konala společná sedění státní rady. Tím a priori znehodnotil její význam, který tkvěl právě ve společných poradách za předsednictví mocnářova a povyšoval státní radu fakticky významem i působností na radu ministerskou, i když v ní nezasedali šéfové úřadů dvorských.

Proto nespokojenost s působností státní rady a postranní vlivy dvorské vedly k jejímu zrušení a přetvoření na státní a konferenční ministerstvo.²⁾ Kabinetním listem ze dne 31. srpna 1801 zřízené státní a konferenční ministerstvo skládalo se ze tří departementů, v jejichž čele stál vždy jeden státní a konferenční ministr. Departement věcí zahraničních bylo pod správou státního kancléře, (tehdy místo státního kancléře nebylo obsazeno, věci zahraniční řídil hrabě Jan Ludvík Cobenzl), departement vojenské a námořní bylo pod správou ministra vojenství (arcivévoda Karel) a konečně departement věcí vnitřních pod předsednictvím správu vedoucího státního a konferenčního ministra (dirigierender Staats-

¹⁾ Staatsrats Präsidialakten II. Fasc. Memoire des geheimen Staatsrates Anton Baron Spielmann über die Reorganisierung des Staatsrates.

²⁾ Hock-Bidermann, l. c., str. 650—658.

und Konferenzminister), tehdy hraběte Leopolda Kolovrata. Úřad takto rozdělený a opět značně nejednotný měl býti nejvyšším revisním místem pro všechny obory státní správy. Departement věcí zahraničních bylo zevně pokračováním konferencí věcí zahraničních, zřízených hrabětem Kounicem zároveň se státní radou. Tyto konference pozůstávaly z několika málo vybraných mužů, kteří za předsednictví státního kancléře se radili o otázkách zahraničních, k čemuž jim bylo dovoleno nahlédati do všech zpráv ostatních úřadů, dostávali přesné informace o rozkazech a podnicích státní kanceláře, takže měli stále dokonalý přehled o situaci monarchie i zahraničí. Departement vojenské bylo nástupcem dřívějšího vojenského referátu státní rady a departement vnitřní správy obstarávalo všechny ostatní záležitosti. Poněvadž věci zahraniční v státním a konferenčním ministerstvu nebyly de facto projednávány, zejména ne po starém způsobu, obvyklém za hraběte Kounice, poněvadž dále i věci vojenské většinou vyřizovala dvorská vojenská rada, byly hlavním oborem působnosti nového státního a konferenčního ministerstva věci vnitřní správy. Již zevně toto departement převyšovalo ostatní velikostí agendy i množstvím přidělených sil a členilo se ve více pododdělení a to oddělení pro záležitosti uherské (Hungarica), oddělení pro „Politica“ zemí severních (Čechy, Morava, Slezsko, Halič), oddělení pro „Politica“ ostatních zemí, kterému byla přikázána také péče o právní, policejní a zákonodárnou agendu a oddělení pro záležitosti školské a náboženské. Bancalia a Cameralia, dále Commercialia a průmyslové záležitosti jakož i věci týkající se zemědělství a pensí byly přičleněny oddělení politické správy zemí severních. Jednotné řízení celého úřadu, aby jeho nálezy byly vždy shodné, aby císař měl náležitý přehled o celé agendě a tím o všech státních otázkách, aby konečně sám mohl přímo zasahovati a bez odkladů a zdržení věci vyříditi nejdůležitější otázky, měly zaručovati konference, které přiváděly dohromady přednosty jednotlivých departementů k společným poradám za předsednictvím císařova. Proto změnila státní rada svůj oficiální název a slula odtud „státní a konferenční rada“ (Staats- und Konferenzrat) a její vyšší úředníci, ministři a radové se jmenovali „státní

a konferenční ministři respective radové“. Vypracované návrhy šly do konferencí, kde o nich jednali pouze ministři, zatím co vlastní referenti, kteří o věci pracovali, se neúčastnili debaty. Ostatní úřady, zvláště zemské, neměly přímého styku se státním a konferenčním ministerstvem; agendu přidělovala kabinetní kancelář, čímž bylo ochráněno státoprávní postavení jednotlivých zemí¹⁾.

Forma velkých konferencí neodpovídala však zvyklostem císaře Františka, který měl nepřekonatelný odpor k práci veřejné za přítomnosti několika lidí, vyplývající z jeho podezřívavé povahy, z jeho nejistoty a také snad i z pocitu vlastní nedokonalosti, neboť mnohým věcem prostě nerozuměl. Mnohem raději pracoval pouze s jedním poradcem, takřka tajně a proto neúčastňoval se již od počátku, až na nepatrné výjimky, konferencí, které proto upadly v zapomenutí. Již od roku 1802 neodpovídal nikterak název konferenční rady skutečnosti a nově organisovaná státní rada byla útvarem, jemuž scházelo vyvrcholení, pevné centrum, který po zániku stanovených konferencí byl bez hlavy, nejednotný, v němž jednotlivé departementy neměly patřičné souvislosti, jsouce vedeny v duchu svých představených, aniž by opět jejich názory a principy byly s jednoho místa jednou vůlí a stejnými zásadami proniknuty.

Neobyčejný vzrůst agendy státního a konferenčního ministerstva ve věcech vnitřních, zvláště když departement vnitřní z vůle císařovy bylo nuceno zabývatí se věcmi, které mu jednak vůbec nepřislušely, jednak zbytečně je zatěžovaly, vyžádal si záhy značného rozšíření personálu. Tak byl povolán do státní rady hrabě Antonín Baldacci, který později se stal vysloveným milcem císařovým a ačkoliv mlád a nepříliš schopný, zasahoval

¹⁾ Na rozkaz císaře ze dne 2. a 11. května 1802 vypracoval hrabě Kolovrat dobrozdání de dato 18. července 1802, v němž dovozuje, že ve věcech vnitřní správy jednotlivých zemí po právu jejich zřízení zemských smí císař činití rozhodnutí pouze vlastním jménem, respective jménem vládců těch kterých zemí a nikdy nesmí vzbuditi zdání, že by nevládl sám, nýbrž prostřednictvím svých úřadů říšských, které nejsou pojaty do zemských zřízení. Srovnej: Hock-Bidermann, l. c. str. 653.

od roku 1806 do všech organizačních záležitostí. Mimo to na přímou žádost hraběte Kolovrata, jmenoval císař 22. srpna 1802 hraběte Karla Zinzendorfa, dosavadního místodržitele Dolních Rakous a hraběte Josefa Majlátha, presidenta italské kanceláře, státními a konferenčními ministry a přidělil je vnitřnímu departementu. Sestávalo tudíž státní a konferenční ministerstvo od té doby z pěti ministrů, rostlo nepoměrně do šíře, při čemž, jelikož ustanovení o společných poradách, konferencích, se nedbalo, práce se množila a rostlo stále víc a více množství nevyřízených spisů. Proto nařídil císař roku 1806 hraběti Baldaccimu, aby mu podal návrhy na zjednodušení a novou úpravu nejen státního a konferenčního ministerstva, ale i celé státní správy. Výsledek těchto snah byl pranepatrný; byl zvýšen počet referentů o tři a zvláštěním listem ze dne 30. prosince 1806 uložil císař všem státním úředníkům, aby pracovali pilně a svědomitě.¹⁾

Císař František, místo aby sám změnil své způsoby a dal opět konati konference a účastnil se jich osobně, hledal nápravu a východisko z tohoto neutěšeného stavu svým oblíbeným způsobem. Vyžadoval dobrozdání a návrhy, které však nechával bez povšimnutí. Arcivévoda Karel odevzdal z vlastní iniciativy 4. ledna 1806

¹⁾ O tehdejším názoru na státní radu srovnej: Tagebücher des Carl Friedrich Freiherrn Kübeck von Kübau, Wien 1909 I. sv. str. 208: „Die Bestimmung des Staatsrates nach seiner Institution ist dunkel und schwer zu bezeichnen. Wenn ich sie recht auffasse, so sollte sie eigentlich jene einer unverantwortlichen Censur der Aufträge und einer Kontrolle der Amtshandlungen der Hofstellen sein, welche die aktiven verantwortlichen Ministerien darstellen. Da aber alle diese Schöpfungen bei uns in der Persönlichkeit und dem Willen des Souverains wurzeln, so bleibt fast keine Institution ihrem ursprünglichen Zwecke getreu und wer tiefer blickt, findet überall Verwischungen und Wirren in der Stellung und Wirksamkeit der Regierungsorgane. So kann man den Staatsrat füglich in zwei Kategorien teilen: Die eine Kategorie umfasst die Funktionen, welche dem Staatsrate nach seiner Institution zukommen mit allen den Verkürzungen, die das Misstrauen oder die Laune des Souverains hinein zu bringen findet. Die andere Kategorie enthält die auserwählte Zahl vertrauter Männer, welche der Kaiser im geheimen Wege (man nennt das im Kabinettswege) mündlich oder schriftlich berätet.

Srovnej též Criste, l. c. str. 410, 411.

memorandum o stavu státu a jeho správy,¹⁾ v němž doporučoval sjednocení a scentralisování správy, ustálení správních principů a žádal, aby na místo starých, opotřebovaných, částečně neschopných úředníků byli dosazeni úředníci noví.

Nejdůkladnější a nejpromyšlenější návrhy podal v této věci arcivévoda Rainer roku 1808.²⁾ Domníval se, že úzkostlivé hledání chyb ve státním aparátu a správní manipulaci a tím způsobené časté překotné a sobě odporující organizační změny jsou daleko nebezpečnější pro státní správu než vady stávajícího systému, které lze bez nesnázi odstraniti, aniž by státní aparát prodělal těžké krise. Úřady podřízené, dvorské i zemské, budou fungovati bez chyb, bude-li centrální vedení vlády pevné, jednotné a stálé.

Aby se toho dosáhlo, je nutno v centru vlády zjednodušiti běžné věci a přivésti je na míru nejmenší bezpodmínečným vypuštěním věcí méně důležitých, čímž získá panovník teprve s dostatek času, aby mohl se starati o věci důležité. Organisační má za účel získati panovníkovi tento čas, ulehčiti a zjednodušiti správní aparát.

Spásu viděl v oživení zaniklých konferencí za přítomnosti všech ministrů, jichž císař se neúčastnil již od roku 1802. Byly mu příjemnější porady pouze s jediným referentem, kterého si vybíral často z řad úřednictva, nepatřícího k státní radě nebo i z osob soukromých. Na místo velkých konferencí přišly konference respectively slyšení pouze jednoho votanta, a to právě toho, který o věci podával návrh. Podle tehdejšího názoru platila kolegiální ústava mezi různými vládními formami za nejlepší a nejzpůsobilejší k projednávání důležitých státních záležitostí, „avšak“ dovozuje arcivévoda Rainer, „jen tehdy, má-li každý člen kolegia naprostou volnost v pronášení svých názorů a je-li zároveň veřejně kontrolován prací jiných zasvěcených a oboru znalých lidí.“³⁾

¹⁾ Original Kaiser Franz Akten 70. Srovnej Bibl, I. c. str. 150 a Criste I. c. str. 380, kde je ve výtahu otištěno.

²⁾ Originální koncept Staatsrat Präsidialakten fasc. II. Nevyhotovený čistopis Kaiser Franz Akten 70, částečně otiskl Bibl, I. c. str. 151—152.

³⁾ Zde se ozývají původní návrhy hraběte Kounice z referátu císařovně Marii Terezií z 9. prosince 1760, viz Staatsrats Präsidialakten fasc. II.

Referoval-li o věci takřka tajně pouze jeden poradce (státní rada), pak bylo možno, že císař leckdy učinil rozhodnutí nedosti odůvodněné a propracované, ba i jednostranné, tak že musil později je se škodou pro sebe i stát a jeho vážnost bráti zpět. Bylo pak pochopitelné, že mnohé věci nechával nevyřízené a odkládal je, zatím co postranními cestami se snažil získati nová dobrozdání. Konečně referující člen státní rady byl s to, poněvadž nebyl při referátě kontrolován, seslabiti veškerá vota předešlých referentů, třeba celé státní rady a postaviti svůj návrh za nejlepší, tak že mohla lehce vzniknouti rozhodnutí zabarvená osobně a jednostranně.

Stejně jako hrabě Baldacci poukazoval arcivévoda Rainer na mínění veřejnosti, které shledávalo chyby mnohých rozhodnutí v této důvěrné formě poradní,¹⁾ a prosil, aby císař od tohoto způsobu vyřizování definitivně upustil a navrátil se zpět ke způsobu platnému a užívanému dříve, totiž aby vyřizoval důležité státní věci s radou t. zv. velkých konferencí. Velké konference měly býti stálým výborem státní rady „ad deliberandum et finaliter concludendum“ za předsednictví císařova neb dirigujícího státního ministra; scházeti se měly týdně neb případ od případu podle potřeby a z rozkazu císařova.

Aby výsledky hledané nápravy byly pronikavé měl se zmenšiti počet věcí přicházejících dosud k rozhodnutí císařskému a zároveň zmenšiti počet státních a konferenčních radů. Zmenšení počtu věcí přicházejících k rozhodnutí před trůn měl arciv. možným podle zkušenosti z doby vlády Josefa II. a Leopolda II. Stále instituci velkých konferencí ve spojení se státní radou mohl císař s plnou důvěrou svěřiti věci politické, právní, kamerální, vojenské, zahraniční i policejní. I tajné věci mohly se tak projednávat, neboť „učí zkušenost, že není třeba obávati se prozrazení“.

Ke konferenci, sestávající ze 4 ministrů, 4 státních radů, měl císař podle Rainerova návrhu právo přizvati — nebyli-li stálými členy po jeho přání — ministra věcí zahraničních a chefa vojska,

¹⁾ „Der Kaiser hat sich wieder von diesem oder jenem Staatsrat irreführen lassen und das Schicksal der Monarchie hängt von diesem oder jenem Menschen ab“.

případně presidenty dvorských a zemských úřadů. Resoluce se měla učiniti buď ihned neb nejpozději v příštím sedění.¹⁾

Druhá část memoranda „Schilderung des gegenwärtigen Staats- und Konferenzzrats Gremiums“ je zajímavá ostrou kritikou všech členů dosavadní státní a konferenční rady. Podle ní se zdá, že vina na špatných poměrech ležela z valné části v neschopnosti a jiných vadách nejvyšších úředníků. Služebně nejstarší ministr, hrabě Leopold Kolovrat, byl neduživým starcem 80ti letým²⁾ se všemi přirozenými důsledky vysokého stáří. Jeho nástupcem ve funkci dirigujícího státního a konferenčního ministra měl být hrabě Zinzendorf, od roku 1802 státní a konferenční ministr, a za členy konferencí navrhoval arcivévoda Rainer ministru hraběte Chotka a Majlátha. Čtvrtým měl se státi dosavadní prezident nejvyššího soudního místa hrabě František Rottenhann. Z dosavadních referentů státní rady neobstál před kritikou arcivévody Rainera žádný, a přímo zdrcující je posudek o radovi hraběti Baldaccim. Vytýká mu mnohomluvnost a zaujatost, povrchnost a neznalost předpisů, pánovitost, stranickost a nezachovávaní úředních tajemství³⁾. Z ostatních devíti státních radů⁴⁾

1) Podávám obsah tohoto memoranda dosti obšírně, poněvadž jsou v něm v podstatě zahrnuty všechny výtky činěné tehdejší státní správě, které v různých stylisacích se vracejí i ve všech následujících opravných návrzích. Císař kabinetním listem ze dne 29. dubna 1808 pochválil práci a výžádal si zcela podle svého zvyku další návrhy. Staatsrats Präsidialakten fasc. II. Není bez zajímavosti, že touž rukou zároveň po ukončení konceptu stojí připsáno: „Roma deliberante Saguntum perit“.

2) Narodil se 31. prosince 1727.

3) O Baldaccim viz též Kübeck, Tagebücher, I. c. I. Str. 270. Herr von Baldacci wird als der einflussreichste Mann bei dem Kaiser geschildert, und so ist er wohl eine sehr wichtige und interessante Person. Er erspart jedem die Mühe, ihn zu erforschen und kennen zu lernen. In meinem Leben ist mir noch keine beweglichere Zunge vorgekommen. Qui loquitur lingua, semet ipsum aedificat. Mich hat der grosse Mann nicht erbaut.

4) Izdenczy je příliš stár, Grohmann je líný a pomalý, Lorenz je nepřesný, Somogyi musí mít nad sebou pevnou ruku, Pflieger je úzkoprsý, příliš nelidský, Schittlersberg má často postranní úmysly, Chorinský je nepraktický, dobří za daných okolností jsou pouze Bedekovics a Ratschky.

není ani jeden zcela způsobilý, někteří jsou dokonce škodliví.¹⁾

Dosti podobné byly návrhy, které asi v té době podal dvorní rada a osobní lékař císařův Ondřej Stift.²⁾ Spásu viděl hlavně ve zrychlení úředního postupu, kterého bylo lze docílití rozmnožením pravomoci úřadů podřízených, ovšem za přísné kontroly shora. Centrální správa musila by spoléhati na elaboráty úřadů podřízených, které měly býti přímo zodpovědny za své návrhy i tehdy, když byly císařem schváleny. V prvé řadě měl býti odpovědným referent u každého úřadu za všechny následky nových ustanovení, které byl vypracoval.³⁾

Centrální správa — pojmenování měl za věc vedlejší — sestávala by ze sekcí o 3—4 členech za vedení ministrova, který případně mohl vésti i správu několika sekcí.⁴⁾ Sekce konaly by své porady pokud možno za přítomnosti císařovy a po případě scházely by se všechny k projednání velmi důležité věci najednou. Pro projednání tajných záležitostí měl císař vždy si vybrati z toho kterého úřadu nejdůvěryhodnější a s nimi vcházeti v radu.

Mužně a otevřeně, jak bylo jeho zvykem, káral nedostatky správy zemí rakouských hrabě Stadion.⁵⁾ Vadou systemu byl mu pomalý chod vyřizování a časté křížení se kompetencí, přemíra spisů, docházejících k rozhodnutí až k císaři a nedostatek

1) Poslední část memoranda, které dále neuvádím, týká se vnitřních instrukcí úřadu, který měl být zřízen, a podává návrhy na umístění propuštěných úředníků.

2) Byl později 1. ledna 1813 povolán za referenta do státní rady. Krátký spis uložený v Kaiser Franz Akten čís. 70 se jmenuje: „Ideen zu einer zweckmässigen Organisation der Geschäftsleitung in der österreichischen Monarchie“.

3) Patrně narážka na Baldacciho, jehož návrh na sjednocení Haliče nebyl tehdy populární a jehož nový regulativ o desátku v západní Haliči musel být odvolán.

4) Zde mu uchází zcela, že jeden ministr se stane rozhodujícím činitelem ve vládě.

5) Hrabě Stadion byl vyzván císařem vlastnoručním listem ze dne 6. března 1808, aby podal rozklad 1. o nynějším stavu monarchie, 2. o vadách v centrální správě, 3. o stížnostech obyvatelstva. Original Kaiser Franz Akten 70, viz též V. Bibl, I. c. str. 150.

koncentrace v nejvyšší sféře. Císař nemohl vše vyřizovati sám, neměl by také stále zasahovati na místech, která měla býti samostatná. Správně srovnával státní aparát s hodinovým strojem, a jako v hodinách nemá se zasahovati v jednotlivá soukolí, tak podle jeho úsudku mařil císař státní správu, vzdaloval-li se správy centrální a hleděl-li si více jednotlivých částí. Pro císaře vznikala tím v první řadě ztráta času, který jinde pak scházel, úřady, v jejichž chod císař přímo zasahoval, nemohly vykonávati svou působnost podle instrukcí jim příslušejících a byly ochromeny ve svém rozhodování. Poněvadž tento stav neustálého přímého zasahování císařova trval již drahounou dobu, bylo ochromení úřadů obecné. Kompetence se křížila, prestiž úřadů na venek upadala a rostla nezodpovědnost úřednictva. Navrhoval, aby se přestalo v kabinetě s vyřizováním věcí jinam patřících a císař se staral pouze o věci, kde šlo o správní a organizační maximy, o záležitosti, vyžadující odchylky od poznaných a užívaných norem a o gratialia, dále měl vždy za 14 dní kontrolovati protokoly dvorských úřadů a rozšířiti jejich pravomoc. Stadion bystře vystihl, že zdánlivá centralisace a jednotnost representovaná osobou císařovou neexistovala, neboť panovník za vlivu různých referentů přijímal různé osobní názory, přechasto nejednotné a vzájemně si odporující.¹⁾ Navrhoval tudíž znovuzřízení státní rady ve formě a kompetenci jakou měla za Marie Terezie, kdy o všem se rozhodovalo kolegiálně, anebo centrální vedení za pomoci ministerské konference, tak jak byla organisována v roce 1801, avšak nikdy svou působnost nezačala. Konference se měla skládati ze všech státních ministrů; v radě měli zasedati vždy jen ti, jejichž resortu se věc týkala. Oborem těchto konferencí měly býti všechny věci, přicházející před císaře.²⁾ V jiném dopise arcivévodovi Karlovi z 30. září 1807 zabýval se Stadion podrobněji organisací ministerské konference.³⁾ Zánik těchto konferencí ustanove-

¹⁾ Je to narážka na porady císařovy a tajná dobrozdání, která si o téže věci nechával dávat od různých osob.

²⁾ Viz Kaiser Franz Akten 70, Abschrift einer Note an das Kriegsministerium, Wien 7. August 1807.

³⁾ Kaiser Franz Akten 70, originál vložen do předcházejícího aktu.

ných instrukcí z r. 1801 způsobilo, že jednak jejími členy nebyli zástupci všech ministerstev — některé obory správy nebyly vůbec zastoupeny — jednak že nebylo pevně stanoveno, které předměty podle povahy věci a důležitosti se měly v nich projednávat. Arcivévoda Karel chtěl tehdy, aby pro každý obor státní správy bylo zřízeno zvláštní ministerstvo a z nich aby byla zřízena konference. Stadion, znaje nerozhodnost císařovu a jeho lpění na starých útvarech, skepticky mu odpověděl, že podmínky k zřízení ministerské konference by byly teprve tehdy dány, kdyby císař opravdu se rozhodl zřídit pro všechny obory příslušná ministerstva. Tato ministerstva by musela býti vnitřně pevně upravena (mínil tím přísné vymezení hranic působnosti) a pak ve společných poradách mohly by býti stanoveny směrnice pro centrální správu. Nezbytné byly podle jeho soudu naprosto dokonalé instrukce o tom, co směl by vyříditi každý ministr sám, o čem směl ba musil by referovati císaři a konečně které věci měly by se rozhodnouti v ministerské konferenci.

Pouze po splnění všech těchto požadavků mohla zřízená ministerská konference dosíci kýžených výsledků a první její práci mělo býti, aby do detailů znovu prošla celý chod státního aparátu, ustavila jej po kancelářích a tím získala v jednotlivých jeho oborech zjednodušení, jednotnost a pořádek, bez něhož veškeré snahy vyšších míst, námaha ministrů i práce císařova by vyzněly na prázdno.

Vývody Stadionovy a návrhy arcivévodovy Karla přesvědčují dodnes. Je pravda, že v podstatě šlo oběma o reaktivování státního a konferenčního ministerstva z roku 1801, byť v jiné formě, a že proto bylo se obávati, že i chyby této instituce se znova objeví. Avšak původně ustanovené konference nevstoupily vlastně nikdy v platnost a to bylo hlavním nedostatkem. Navrhované rozšíření konferencí upevňovalo tuto instituci v jednotnou radu panovníkovu, od níž se dalo čekati, že svým vlivem vyrovná nestejnosti, bude regulovati chod státního aparátu a přísně bdít

Z celé korespondence je patrné, že arcivévoda Karel a hrabě Stadion pracovali společně, dávajíce si svá podání císařovi vzájemně na vědomí a radíce se o nich společně.

nad stálostí vládních principů zamezí ochromení jednotlivých úřadů a dá jim sebevědomí, pevnost a klid, získá jim znovu důvěru u publika a umožní včasné a pohotové, při tom důkladné a zodpovědné zpracování agendy.

Srovnáme-li proti tomu stížnosti a návrhy splnomocněného dvorského komisaře u gubernia štýrského hraběte Františka Saurau-a, které podal z rozkazu císařova memorandem ze dne 16. března 1808 ze Štýrského Hradce¹⁾, vidíme, že ani zdaleka nešel tak do hloubky. Rozpoznával sice obvyklé vady u úřadů podřízených, avšak o centrální správě a jejích vadách věděl jen to, že tamní úředníci nebyli svým vzděláním s to, aby pronikli spletilý systém správní a udržovali jej v patřičném chodu, a domníval se, že k reorganizaci státní správy postačí vrátiti se k původní instrukci pro státní radu z doby Marie Terezie, respective k provedení všech starých, hrabětem Kounicem navrhovaných reforem, při čemž by bylo rozšířiti okruh působnosti některých úřadů.

Nemaje dosti na dobrozdání hraběte Stadiona a Sauraua, vyžádal si císař téhož dne²⁾, kdy nařídil oběma jmenovaným, aby se vyjádřili o státní správě, také od hraběte Karla Zichy-ho, presidenta dvorské komory, jiné dobrozdání.³⁾ Také Zichy líčil nedostatky shodně s předcházejícími a v příčině zjednodušení a zrychlení chodu státního aparátu uváděl jako hlavní překážky jednak cirkulaci spisů u státní rady, která zabírala mnoho času a nutila, aby každý votant zbytečně konal tytéž přípravné práce (studium prior a t. d.), jednak nemožnost, vyžádati si při nejasnostech přímo od presidenta dvorského úřadu neb referenta toho kterého spisu vysvětlení ve sporných neb nejasných otázkách dále ustálenou praxi a zvyk podřízených úřadů, vyžadovati od císaře zvláštní rozhodnutí, čímž se stávalo, že císař — jsa jednostranně informován a aniž by se radil se zástupci jiných oborů státní správy — činil rozhodnutí, která křížila pravomoc a působnost druhých úřadů a nařízení. „Platilo sice kdysi ustanovení⁴⁾,

1) Original Kaiser Franz Akten čís. 70, viz též V. Bibl, I. c. str. 146—150.

2) 6. března 1808.

3) Original Kaiser Franz Akten čís. 70 de dato Vídeň 28. března 1808.

4) Zichy dovolává se zde původní instrukce pro státní radu.

že při rozporu názorů jednotlivých úřadů se má věc vyřídití společnou poradou, to se však již nezachovává“ a projevil-li se kde rozpor v názorech dvou úřadů, vyřizovala se věc tím, — ovšem s ohromnou ztrátou času — že kabinetní kancelář vyžádala postupně různá písemná dobrozdání. Tak jako arcivévoda Rainer byl i Zichy přesvědčen, že rychlé převraty ve státní správě a zcela nová zřízení obecně působí více zla než dobra a domníval se, že nynějším nedostatkům lze čeliti pouhými opravnými ustanoveními, která si představoval tak, že by se od cirkulace referátů ve státní radě mělo docela upustiti neb zredukovati ji pouze na případy nejdůležitější; přidělené spisy měl každý státní rada důkladně vypracovati a připraviti k referátu. Každý týden sešla by se pak celá státní rada za předsednictví arcivévody Rainera ke konferenci, kde referenti přednášeli by vypracované návrhy. Rozhodnutí — resoluci — bylo by nutno učiniti buď ihned neb nejpozději v příští konferenci, tak aby nemohly vzniknouti nedodělky starší jednoho týdne. Nestačila-li by jediná konference v týdnu, měla se konati den nato další až do úplného vyřízení všech spisů. Císaři se měl vždy předložiti seznam věcí pro konferenci, aby mohl v nich označiti ty, při jejichž projednávání chce býti osobně přítomen. Pak ovšem sám by předsedal. Z tohoto způsobu projednávání vylučoval Zichy tajné zahraniční věci, věci vojenské a tajné policejní, které i na dále by vyřizovala buď kabinetní kancelář, nebo zasahovaly-li by do několika různých oborů státní správy, zvláštní konference, kde by za předsednictví císařova zasedali ministři, jejichž oborů se věc dotýká.

Uznal-li by referent státní rady, že jeho názor na věc se podstatně liší od názoru, který zastupuje ve svém podání některý dvorský úřad, oznámil by to prostě předsedovi konferenci a tento přizval by do konference státní rady presidenta a referenta dvorského úřadu, jehož podání by se projednávalo. To bylo by praktikovati také tehdy, kdyby přišly sporné otázky, týkající se několika dvorských neb zemských úřadů mezi sebou. Úřady dvorské přísně by se musily zdržeti toho, aby vyžadovaly rozhodnutí přímo u císaře, nýbrž — dotýkal-li se předmět také působnosti jiného dvorského úřadu — byly by povinny nejprve dorozuměti

se o věci s tímto úřadem, společně se uraditi a předložiti již společný protokol císaři k rozhodnutí.¹⁾

Veškeré opravné návrhy na uspořádání státní správy v jejím centru vycházejí ze zásady, že není dobře rušiti stávající řády překotně a srovnávají se v tom, že nápravy lze dosíci změnou způsobu úřadování. Při tom lpí všichni na starém osvědčeném způsobu kolegiálního úřadování, které se má opět zavést do nejvyšší vládní sféry. Jsou tudíž vlastně ostrou kritikou císaře a jeho zvyklostí, který — ustupuje stále více a více od této takřka starorakouské tradice — dával přednost vyřizování tajnému a chtěl řídit celou monarchii s tajnou a proto nezodpovědnou radou několika málo jednotlivců po způsobu pilného dvorního rady přímo od svého psacího stolku. Absolutní monarcha — a tím vždy chtěl císař František býti — chce-li správu svých zemí vésti sám, měl by býti neobyčejně vzdělaný, energický a pronikavý a není-li toho, pak — má-li správa býti dobrou, — musí se obklopiti rádci, kteří kryjí jeho nedostatky. Císař František, jenž patřil k mocnářům méně schopným, nehledal pomoci rady panovnické. Měl sice rádce, ale pouze o s o b n í, kterým občas podléhal, často je měnil a tudíž byla jeho vláda nestálá, nepevná a nedůsledná. Jsa si vědom svých nedostatků, byl nerozhodný, nedůvěřoval svému okolí, na jehož radu byl přec jen odkázán, vyřizoval proto nerad věci velké a pronikavých důsledků. Známa jsou jeho slova: „Die beste Erledigung ist liegen lassen“ a byl-li k některé změně stávajícího řádu neb k pronikavému nějakému ustanovení donucen vnějšími okolnostmi neb podlehl-li přece nátlaku a spojenému úsilí řady dobře smýšlejících mužů, neodhodlával se rád k řešení energickému a ráznému, které by dokonale vyhovovalo a zcela dostalo a splnilo očekávání v ně kladená.

Zasazovali-li se všichni, kdož podávali své návrhy k zlepšení státní správy v podstatě o to, aby se obnovila státní rada ve své původní podobě a funkci, neb aby se alespoň přísně dbalo konferencí zřízených statutem z roku 1801, způsobila to alespoň z části naděje, že císař sám se vrátí pak k vládním metodám svých předchůdců.

¹⁾ Další věci týkají se speciálně oboru dvorské komory.

Císař po dlouhém uvažování rozhodl se konečně v principu pro změnu navrhovanou arcivévodou Rainerem, ovšem ne ve všem. 7. června 1808 zrušil státní konferenční ministerstvo,¹⁾ pensionoval přestárlého hraběte Leopolda Kolovrata a v čelo znova oživené státní rady postavil jako dirigujícího ministra hraběte Zinzendorfa.²⁾ Nově upravená státní rada začala svou působnost 1. července 1808. Hrabě Zinzendorf oznamuje 29. června císaři, že státní radové zůstávající na svých místech, totiž Grohmann, Stal, Pflieger, Bedekovics, hrabě Chorinsky a ředitel kanceláře státní rada Ratschky byli o tom zpraveni³⁾ a zároveň jim bylo uloženo, aby dokončili veškeré nevypracované akty⁴⁾. Dále oznamuje, že připravil k příští konferenci potřebné spisy (12 kusů). Císař v resoluci k tomuto referátu z téhož dne schvaluje postup Zinzendorfovův a dovoluje, aby referenti státní rady pracovali opět doma, jak tomu bylo za časů Marie Terezie a přicházeli s vypracovanými návrhy do konference. Těchto konferencí hodlal se účastniti osobně. Členů konference mělo býti málo a byli vyvoleni podle záliby panovníkovy, který sliboval si od nich, že záhy vyřídí nedodělky z let dřívějších a budou pevnou zárukou, že se nebudou opakovati případy kompromitujících rozporů mezi jednotlivými úřady, že přivedí stabilitu státního aparátu, budou kontrolou finančních operací monarchie a usnadní vedení státní správy tak, aby odpovídalo měnícím se poměrům. Ve skutečnosti se však o konference opět málo staral, přenechávaje jejich vedení arcivévodovi Rainerovi, který již od dubna 1807 směl z povolení císařova podepisovati a vyřizovati spisy státní rady místo císaře.⁵⁾

¹⁾ Hock-Bidermann, I. c. str. 650.

²⁾ Tehdy nejstarší aktivní státní a konferenční ministr (od r. 1792).

³⁾ Staatsratsakt čís. 2385 ex 1808.

⁴⁾ Celkem byly tehdy nevyřízeny 543 spisy. U císaře ležel k rozhodnutí 231 spis.

⁵⁾ Hock-Bidermann, I. c. str. 662.

II.

Začátky konferencí.

Osoba hraběte Karla Zichyho a vznik ministerské konference, její počáteční neústavnost. Finanční konference. Návrhy hraběte Zichyho na reorganizaci státní rady a konferencí. Počáteční forma konferencí, konference užší a větší. Předsednictví knížete Frant. Jirého Metternicha. Plán hraběte Václava Clemense Metternicha na definitivní úpravu centrální správy státní a konferencí z r. 1811. Působnost konferencí do r. 1814.

V této formě, která opět představovala řešení kusé a nedokonalé, trvala státní rada až do vypuknutí války v roce 1809. Mezitím však vystupuje v řadě centrálních úřadů rakouských zcela nový útvar, obecně zvaný státní konference. Jeho vznik souvisí úzce s reorganizací státní rady v roce 1808 a s osobou hraběte Karla Zichyho.

Hrabě Karel Zichy de Vásonykeö narodil se z prastaré uherské šlechtické rodiny (připomíná se již od roku 1210) dne 4. března 1753 v Bratislavě.¹⁾ Věnoval se od svého mládí státní službě, studoval v letech 1759—1771 na tereziánské akademii ve Vídni, od roku 1775 byl členem illyrské dvorské komise při dvorské komoře, kde byl 7. dubna 1777 povýšen na dvorního radu. Od roku 1786 byl administrátorem bekečské stolice a rok na to byl jmenován vrchním županem stolice rábské, zároveň téhož roku (1787) stal se presidentem uherské dvorské komory. Roku 1788 byl jmenován Judex Curiae (president královské uherské soudní tabule), v kterémž postavení mnoho přispěl k uklidnění tehdejších nepokojů v Uhrách. Jeho další kariéra vyvíjela se příznivě zvláště od roku 1802, kdy jako vůdce protivládní opozice v Uhrách se dal vládou získati nabídkou místa státního a konferenčního ministra.²⁾ Byl jmenován však pouze presidentem dvorské komory,³⁾

¹⁾ Otec jeho byl hrabě Štěpán Zichy, matka byla rozená hraběnka Cecilie Stubenbergová. Srovnej Wurzbach, Biographisches Lexikon, díl LX str. 29—30, Kroner, Zur Geschichte Oesterreichs im Zeitalter der französischen Kriege und der Restauration 1792—1816, str. 35, pozn. 39 a str. 76, pozn. 95.

²⁾ Srovnej Wertheimer, Geschichte Oesterreichs und Ungarns im ersten Jahrzehnt des 19. Jahrhunderts, Leipzig 1884, str. 169.

³⁾ Přísahu vykonal 1. září 1802, Kabinettsakten čís. 3853/ex 1808.

kteréžto místo zastával až do vystřídání hrabětem O'Donellem¹⁾, státním a konferenčním ministrem stal se teprve 26. srpna 1808.²⁾ Byl ihned povolán do státní rady.³⁾

Fakt, že za osobní výhodu (povýšení) zradil své přesvědčení, nevrhá na jeho charakter příznivého světla. A skutečně svědectví současníků obrací se neobyčejně příkře nejen proti jeho schopnostem a vlohám, ale i proti jeho osobní bezúhonnosti. Jediné co chválí, byl jeho talent řečnický a spisovatelský, jakož i jeho záliba v umění a vědě.⁴⁾ Bylo s podivem, že Zichy, za jehož vedení finance přišly v nic, mohl se stále těšiti neztenčené přízni císařově. Lze to vysvětliti jednak povahou panovníka, který správě a zvláště financím vůbec nerozuměl a jednak osobními „vlohami“ hraběte Zichyho. Dovedl působiti neúnavnou činností, která chtějíc vše obsáhnouti, zůstávala při tom pouze na povrchu věci, nejdouc do hloubky, kterou přes to císař bral za projev důkladných vědomostí a mocné energie. Protivníky svých method finančních Zichy zdiskreditoval u císaře lehce pouhým tvrzením, že jejich návrhy by vedly ke státnímu úpadku. Mimo to dovedl mistrně pochlebovati svému panovníkovi, k němuž jinak hrdý magnát, který nesnesl odporu, byl samá pokora, líbal mu při každé příležitosti ruce; získal si zcela jeho přízeň, používaje v rozhovoru s ním výhradně vídeňského dialektu, který za Františka I. byl vlastně dvorní řečí.⁵⁾ Ještě nepříznivější kritiku jeho osobnosti přináší anglický list „The Star“, který píše, že je to hrabě Zichy, který se míchá do všech záležitostí, podporuje a vede všechny intriky, který pro vlastní prospěch sesazuje a opět dosazuje ministry, který ničí státní finance, aby své pozdvihl a který docílil toho, že v Rakousku se zatracuje, v Uhrách, v jeho

¹⁾ Hrabě O'Donell byl jmenován vlastnoručním listem ze dne 26. srpna 1808. Original Hofkammerarchiv, Graf O'Donnells Nachlass, bez čísla.

²⁾ Originální vlastnoruční list císaře ze dne 26. srpna 1808, Staatsratsakt čís. 3270/ex 1808. Přísahu vykonal 29. srpna 1808. Staatsratspräsidialakten fasc. VII.

³⁾ Staatsratsakt ze dne 30. srpna 1808 čís. 3322/ex 1808.

⁴⁾ Kornes, l. c., str. 34.

⁵⁾ Srovnej Wertheimer l. c. I. sv. str. 13, 14, kde jsou v poznámkách uvedeny původní doklady.

domovně, se mu klně a celý ostatní svět jim pohrdá.¹⁾ Že i domácí lidé s ním nebyli spokojeni, dokazuje kousavá poznámka Genzova k míru přešpurskému „Die Zichy, Ugarte... behalten zu müssen, ... das ist unmöglich zu verdauen.“²⁾

Nejvážnější nepřátele měl v arcivévodovi Janovi³⁾ a arcivévodovi Rainerovi⁴⁾, kteří pracovali k jeho odstranění ze správy financí a měli ho za jednu z překážek k ozdravení poměrů ve vládním zřízení vůbec. Prvé se jim podařilo, hrabě Zichy byl sprostěn vedení dvorské komory, avšak nedosáhli, aby zbavili ho všeho vlivu, naopak. Byl povýšen⁵⁾ a praedestinován k službám vyšším a závažnějším, než bylo místo presidenta dvorské komory, neboť za pět měsíců na to objevuje se již jako vedoucí ministr nově zřízeného úřadu ministerských konferencí.

Z počátku, po přestupu do státní rady, aby mohl radou i činem podporovati svého nástupce hraběte O'Donella a uvésti ho v úřad, nebyly mu ze státní rady přidělovány žádné spisy ku zpracování.⁶⁾ Příděl byl nařízen 4 dny později (30. srpna)⁷⁾ a 4. září byl mu přidělen k službě dosavadní dvorní koncipista dvorské komory Lissl, který byl přesazen do státní rady a povýšen

1) Krones, I. c. str. 194, Zichy byl ovšem nepřitelem Anglie, což vysvětluje tak silná slova. Posudek je z 13. srpna 1810.

2) Wertheimer I. I. c., str. 367. Obecné mínění o hraběti Zichym jako presidentu dvorské komory nebylo alespoň v nižších úředních kruzích špatné. Zachycuje je Kübeck Tagebücher I. str. 290 „ist in den sogenannten höheren Finanzen der Kammerpräsident Graf Zichy eine Autorität.“ Vnější tvářnost hraběte Zichyho popisuje rovněž Kübeck, I. c. I. str. 262: „Der kleine, lebhaft Mann, mit einer tartarisch gestülpten Nase und ein Paar schwarzbraunen Augen, die wie Sonnen kreisen, und von dem gepuderten Haare eigentümlich abstechen, empfing mich...“

3) Srovnej Krones I. c. str. 76.

4) Wertheimer II. I. c. str. 34—36.

5) Na povýšení hrabě Zichy velmi si zakládal. Dokazuje to jeho snaha, aby v pořadí státních a konferenčních ministrů získal neprávem místo před hrabětem Chotkem. Viz Kabinettsakt čis. 3853/ex 1808 z 10. prosince 1808 a Staatsrats-Präsidualakten fasc. VII.

6) Vlastnoruční list císaře Zinzendorfovi de dato Laxenburg 26. srpna 1808, Staatsratsakt čis. 3270/ex 1808.

7) Staatsratsakt čis. 3322/ex 1808.

na oficiála státní rady.¹⁾ Zichy zůstal ještě delší čas ve styku s dvorskou komorou jako zvláštní poradce pro t. zv. vyšší finanční předměty. Císař uložil mu, aby společně s hrabětem O'Donellem pracoval o rozpočtu státních vydání a jeho úhradě²⁾ a aby spolupracoval na návrzích, jak získat nové prameny příjmů pro státní finance.³⁾

Ze všeho je patrné, že Zichy byl u císaře persona gratissima, jemuž nijak neuškodily útoky nepřátel. Vystupoval vždy jako oddaný sluha císaře a zastánce jeho práv jako absolutního monarchy,⁴⁾ klamal ho svými schopnostmi, kterých ostatně císař František v žádném oboru si příliš nevážil⁵⁾ a získal si svými osobními vlastnostmi jeho slepou důvěru, která byla tím dokonalejší, čím více uměl se přizpůsobiti libůstkám panovníkovým a podávati mu své návrhy tak, že odpovídaly jeho omezeným názorům, lichotily jeho samolibosti a shodovaly s jeho přáními a tužbami. Což divu, že císař hleděl sluhu, který podle jeho názoru byl vrcholně dokonalý, míti stále ve svém okolí a připoutati ho jako svého intimního rádce co nejlépe k vládním pracím. Záliba v tajných dobrozdáních, v neviditelné a nezodpovědné kontrole úřadů a úředníků, která se u císaře stále stupňovala, vyžadovala přímo, aby měl podobné, ke všemu ochotné osoby ve svém okolí a mohl-li míti hrabě Baldacci — stavem i úřadem stojící daleko za osobou hraběte Zichyho — z vůle císařovy v zákulisí státního ústrojí posici tak silnou, že arcivévodové a bratři Františkovi,

1) Staatsratsakt čis. 3395/ex 1808.

2) Staatsratspräsidualakten fasc. VII. Hofkammerarchiv, Nachlass O'Donell, vlastnoruční list z 11. prosince 1808, bez čísla.

3) Ibidem, vlastnoruční list z 20. prosince 1808 bez čísla.

4) Srovnej Wertheimer, I. c. II. str. 187—189.

5) Příkladem toho je způsob, jak dosadil po smrti O'Donellově na uprázdněné místo presidenta dvorské komory hraběte Josefa Wallise, dosavadního nejvyššího purkrabí v Čechách. Na Wallisovo upozornění, že financím nerozumí, odpověděl císař: „Das macht nichts, solche Leute brauche ich gerade... Sie waren in Prag ein treuer Oberstburggraf, Sie werden auch ein treuer Hofkammerpräsident sein.“ Věrnost ke své osobě, poslušnost a píle byly císaři nejlepším doporučením ke každému státnímu úřadu. Srovnej V. Bibl, I. c. I. str. 197.

jimž nepřál, nemohli proti němu ničeho prosaditi,¹⁾ nebylo divu, že hrabě Zichy získal za krátko místo ještě významnější, místo předsedy ministerských konferencí.

Reforma organisace státní rady, provedená roku 1808, na-prosto neodstranila dosavadní vady tohoto úřadu a z četných dobrých podnětů k zřízení a vybudování konferencí neuskutečnila vlastně ničeho. Konference se konaly převážnou většinou opět za nepřítomnosti císařovy, předsedal jim arcivévoda Rainer a svolávány byly nepravdělně. Opět nebylo přesně vymezeno, co patří do jejich kompetence a byla-li dříve celá ústava bývalého státního a konferenčního ministerstva nejasná a bez určitých obrysů, nová reorganisace stupňovala tyto vady, nechávajíc nerozřešenu otázku kompetencí úřadů podřízených a nerozšiřujíc zároveň pravomoc těchto úřadů ve věcech obecných, nepřinášela úlev co do počtu vyřizovaných spisů. A tak výsledkem námah a snažení všech, kteří se zasazovali, aby císař sám upustil od vyřizování věcí podřízených, věnoval se konferencím, kde by s radou ministrů a presidentů dvorských úřadů vyřizoval státní záležitosti vyšší sféry, bylo opět jen zřízení útvaru nehotového, nedosti propracovaného a nepromyšleného vznik instituce, tak zvané státní konference.

Počátky tohoto úřadu spadají v dobu těsně před vypuknutím války proti Francii v roce 1809. Zkoumá-li se spisová zůstalost tohoto úřadu, je na první pohled patrné, že z počátku nešlo o konference v pravém slova smyslu, a za druhé, že tato instituce, která byla myšlena jako nejvyšší správní centrum celé monarchie, byla opět postižena chronickou nemocí všech rakouských centrálních úřadů, která znemožňovala již v zárodku pronikavý úspěch a podlamovala jejich životní síly, tak že nebyly s to, věnovati se plně svým úkolům. Je to zatěžování agendy věcmi rázu podřízeného.²⁾

¹⁾ Srovnej o Baldaccim Krones, l. c. str. 85 a následující „Baldacci und Kutschera regieren exclusive“. Kübeck l. c. I. str. 270 (Baldacci) „Schwätzer und lächerlicher Bramarbas . . . , der Kaiser wirklich in manchen Dingen ausserordentliche Stücke auf ihn halte“.

²⁾ Hned první spis státní konference (CAa čís. 1/ex 1809) týká se zpráv Zemuňského výběrčího soli Kašpara Schenka o srbské domobraně a žádosti o povýšení do stavu šlechtického. Obě věci nejsou zajisté té

Že nešlo o jakékoliv konference, je patrné přímo ze spisů, které dokazují, že fond státní konference ve svých prvopočetcích není ničím jiným než pouhou zvláštní registraturou spisů, o nichž podával hrabě Zichy z rozkazu císařova dobrozdání a to většinou sám.¹⁾ Do fondu, který byl teprve později rovnán, dostaly se také spisy, vzniklé z působnosti hraběte Zichyho jako armádního ministra (Armeeminister), který měl na starosti zásobování vojska.²⁾ Tento úřad byl mu svěřen dne 16. února 1809³⁾ a zároveň byl sprostěn veškerých prací ve státní radě.⁴⁾ Ve funkci armádního ministra trávil hrabě Zichy většinu času u císaře v Totiši⁵⁾ a nevěnoval se jiným úkolům, než které mu ukládala funkce armádního ministra. O nejvyšší státní správu, státní radu a t. d. nestaral se tehdy valně ani císař, svěřiv před svým odchodem z residence celou správu do rukou bratra svého arcivévody Rainera, kterému k tomu účelu byla po boku tak zvaná „Allerhöchst delegierte Kommission“.⁶⁾

důležitosti, aby byly předmětem porad buď císařem vedených neb jím osobně rozhodnutých.

¹⁾ Na příklad CAa čís. 3/ex 1809. Císař vlastnoručním listem z 26. března 1809 nařizuje Zichymu, aby mu dal dobrozdání (gutächtliche Aeusserung) o finančním plánu Filipa Schinofa. Zichy zaslal dobrozdání 28. března.

²⁾ Na příklad CAa čís. 4/ex 1809 z 10. dubna, koncept Kübeckův hraběti O'Donellovi.

³⁾ Staatsratsakt čís. 524/ex 1809, originální vlastnoruční list hraběti Zinzendorfovi.

⁴⁾ K vedení úřadu mu byli přikázáni dvorní rada baron Lederer ze státní rady a Kübeck, tehdy dvorní sekretář u spojené dvorské kanceláře. Kübeck, l. c. I. str. 262. Úkolem armádního ministerstva byla péče o všechny potřeby vojska v polí mimo zbraně a náboje. Spisy tohoto úřadu byly spáleny; z bázně před postupujícími Francouzi dal je baron Lederer 9. července 1809 na útěku do Jihlavy u obce Stonařova u Jihlavy na silnici spáliti. Viz Kübeck, l. c. I. str. 275.

⁵⁾ Tata, Totiš okresní město ve stolici Komárenské v Maďarsku, letní zámek knížete Eszterházyho O. S. N. XXV. 119, 2.

⁶⁾ Arcivévoda Rainer podal v příčině uspořádání státní správy pro případ války s Francií císaři obšírné memorandum de dato 12. února 1809 (viz Kabinettsakten ad 745 ex 1809) vypracované pro dvě eventualy: buď císař zůstane v residenci a povede většinu věcí jako dříve sám, nebo odebere se k vojsku a pak ho bude zastupovati vládní ko-

Působnost úřadu t. zv. státní konference, tehdy ještě bez zvláštního názvu, začíná teprve v době po uzavření míru schönbrunnského, 14. října 1809; intensivní byla až když císař se roz-mise (Regierungskommission) vybavená obzvláštní pravomocí. Císař se rozhodl, že za války se odebere k vojsku a odevzdal toto memorandum baronovi Antonínu Baldaccimu, od roku 1807 referentovi kabinetní kanceláře, jehož radu v důležitých organizačních otázkách rád vyhledával. Baldacci vypracoval obsírné dobrozdání, často i proti vývodům arcivévodý Rainera (viz Kabinettsakt 745/1809 z 14. února 1809), zasazoval se zvláště — jako ostatně nepřestal činit do roku 1814 — o reaktivisaci státní rady v mezích instrukce z roku 1807 (viz Hock-Bidermann, Staatsrat str. 659, 660) a odevzdal je 14. února císaři, který takto nařídil (Kabinettsakt ad 745; připsáno na původním memorandu arcivévodý Rainera, opis tamtéž). Za svého zástupce ustanovil arcivévodu Rainera. Správu měl vésti za pomoci tak zvané „Allerhöchst delegierte Kommission“, která začne ihned po císařově odjezdu z residence úřadovati. Členy této komise jsou státní ministři a státní radové, pokud zůstanou ve Vídni a arcivévoda Rainer má možnost, přizvati ke zkoumání důležitých otázek presidenty dvorských úřadů, ba i jednotlivé rady. Kompetence této komise vztahovala se na mimořádné věci vnitřní administrativy, na věci finanční, částečně na věci dvorské válečné rady; dále měla vyřizovati rozkazy od armády v poli a ministerstva zahraničních věcí. Konečně přicházely před ní věci císařem k tomu ad hoc zvláště určené. Forma úřadování měla být kolegiální, to jest o věcech se mělo rozhodovati ve společných poradách. Zástupce císaře nebyl však vázán majoritou hlasovou, mohl rozhodnouti i proti ní. Císař vyhradil sobě pouze obsazování služebních míst, povyšování stavovské, dary, stálé přídavky služební, finanční operace a zákonodárství. Stran správy dvorských úřadů a jednotlivých zemí odkázal na starší instrukci z roku 1806. Vnitřní úřadování delegované komise měl obstarávat podle platných předpisů personál kabinetní kanceláře, případně měli vypomáhat vybraní úředníci státní rady. Arcivévoda Rainer obdržel tuto instrukci 19. února večer a 20. t. m. vyprosil si ještě některé doplňky (týkající se povinnosti úředníků, aby zůstali na svých místech, pravomoci k stihání nepořádků u gubernií, atd.), které císař kabinetním listem z 20. února vesměs schválil. Konečně 30. března 1809 oznámil panovník ustanovení delegované komise zároveň s příslušnými rozkazy o způsobu úřadování za doby své nepřítomnosti jednotlivým úřadům a to hraběti Aloisu Ugartovi, nejvyššímu kancléři spojené dvorské českorakouské kanceláře, hraběti J. Erdödymu, kancléři uherské dvorské kanceláře, hraběti Telekimu, kancléři sedmihradské dvorské kanceláře, hraběti O'Donellovi, presidentu dvorské komory, knížeti Trauttmansdorfovi, nejvyššímu hofmistru, hraběti Oettingenovi,

hodl státní radu znova přeorganizovati, sprostil hraběte Zichyho znovu všech prací při ní, uloživ mu pouze dokončiti práce spojené s likvidací armádního ministerstva.¹⁾ Jednalo-li se již před tím, aby k projednání vyšších finančních záležitostí byla zřízena konference²⁾ a byl-li při ní císařem určen hrabě Zichy předsedou,³⁾ nešlo tu ještě o organizaci stáloú. Věc byla myšlena ad hoc, podle starého již plánu a tyto konference byly později částí, jedním oborem, pozdějších ministerských konferencí. Byla to neúnavná činnost hraběte Zichyho, který sám si vytvořil úřad — podobně jako později po roku 1826 hrabě Václav Kolovrat — který místo osobního poradce dovedl rozšířiti na celou kancelář, z počátku neznámou širší veřejnosti, s málo silami⁴⁾ a bez pevné organizace, později nejdůležitější úřad v monarchii.

Řečená již konference ve věcech finančních (Konferenz in presidentu nejvyššího soudního úřadu, hraběti Schittlersbergovi, presidentu generálního účetního ředitelství, arcivévodovi Karlovi, presidentu dvorské vojenské rady a baronu Hagerovi, presidentu nejvyššího policejního úřadu. (Opisy při Kabinettsakt 745/1809). Den před odjezdem z Vídně, 7. dubna 1809, doplnil císař svou instrukci z 20. února ještě o řadu ustanovení administrativního rázu (o audiencích, zaslání císařské pošty) a rozdělil referáty u nové komise (§ 11—22) 8. dubna začíná „Allerhöchst delegierte Kommission“ svou práci. Původní její pravomoc byla však císařem po částech značně zúžena; věci finanční vyhradil si opět císař. Zbylé věci arcivévoda Rainer vyřizoval příslušnými úřady (státní radou, dvorskou komorou, spojenou českorakouskou kanceláří atd.) a nekonal ze své moci nařízená kolegiální sezení, nýbrž žádal, aby císař vždy sám určil věci, které má delegovaná komise vyříditi (viz Kabinettsakt ad 745/1809 de dato 23. dubna 1809). Konečně okupace Vídně 13. května 1809 přerušila zcela činnost této komise, která byla formálně zrušena kabinetním listem ze dne 30. října 1809 (Kabinettsakt 2143/1809). K dějinám delegované komise je hlavní materiál uložen v kabinetní kanceláři Kabinettsakten 745, 784, 842, 846, 1139, 1144, 1173, 1174, 1178 a 2143/ex 1809. Korespondující spisy viz Staatsratsakten 1119, 1450, 1498, 1499/ex 1809.

¹⁾ CAA čís. 236/ex 1809, originální vlastnoruční list ze 7. prosince 1809 z Bratislavy.

²⁾ CAA čís. 6/ex 1809 s návrhy Zichyho z 9. října z rozkazu císařova k referátu dvorské komory; resoluce z 18. října 1809.

³⁾ Členy byli Baldacci, Schittlersberg, president generálního účetního ředitelství, a dva členové státní rady.

⁴⁾ Viz CAA čís. 25/ex 1811 Zichy prosí císaře, aby byl pro konfe-

höheren Finanzangelegenheiten) vzešla z přípravných prací pro nový finanční systém monarchie po válce,¹⁾ určitěji řečeno z konferencí, které se konaly v otázce placení kontribucí. Presidiálním referátem dvorské komory z 27. července 1809²⁾ žádal prezident dvorské komory hr. O'Donell, aby byl zřízen pro tyto otázky zvláštní poradní sbor. Znova o to usiloval návrhem z 9. října 1809, který hrabě Zichy dostal k prozkoumání a stanovil směrnice pro novou konferenci. Odvolával se na to, že již od vypuknutí války byly důležité finanční spisy vyňaty z agendy státní rady a přikázány k projednání jemu (Zichymu) a hraběti Baldaccimu a navrhoval, aby podle plánu O'Donellova byli do konferencí přibráni Baldacci, hrabě Schittlersberg, prezident generálního účetního ředitelství, hrabě O'Donell jako prezident dvorské komory a dvorní rada v. Barbier. Baldacci, který opět tento návrh dostal od císaře k posouzení, schválil ho v celku, zvláště poukázal, že t. zv. velké konference, kde se scházejí lidé bez přípravy, bez znalosti materiálu, nejrůznějších názorů a zásad, kde, jak ví ze zkušenosti, často se v jednání uchyluje od materie, kde předčasné zveřejnění poškozuje působnost sjednaných nařízení, jsou zbytečny ba škodlivy. Za členy konference ve věcech finančních Baldacci navrhoval hrab. Zichyho z řady státních a konferenčních ministrů,³⁾ dále hrab. Schittlersberga jako presidenta generálního účetního ředitelství a o sobě nechal rozhodnouti císaře.⁴⁾ Resoluce z 18. října 1809 vyzněla v ten smysl, že členy konferencí mají být hr. Zichy, Schittlersberg, Baldacci a ovšem hr. O'Donell a příslušný referent hr. Barbier.

rence povolen sluha. Dosud ke všemu používal svého služebnictva (seine eigene Dienerschaft).

¹⁾ Kabinettsakt čís. 1620/ex 1809. O této i jiných konferencích finančních: Das Finanzsystem des Grafen O'Donell und die österreichische Vermögenssteuer des Jahres 1810. Eine finanzgeschichtliche Studie nach archivalischen Quellen von Dr Viktor Hofman von Wellenhof, Wien 1918, Staatsdruckerei, streng vertraulich No. 057.

²⁾ Ibidem.

³⁾ Hrabě Chotek byl tehdy již ze služby propuštěn, hrabě Zinzendorf byl podle Baldacciho „mluvka“ (da Graf Zinzendorf meiner geringen Einsicht nach nichts als radotiert).

⁴⁾ Kabinettsakten čís. 2020/ex 1809. CAa čís. 6/ex 1809.

Zároveň s návrhy na organisaci konference ve věcech finančních podal hrabě Zichy nové návrhy k organisaci celé státní správy.¹⁾ Zichy chtěl rozdělití záležitosti, přicházející císaři na šest oddělení a to oddělení věcí zahraničních, ministerstvo války, vyšší a tajné finanční věci, politické, kamerální a správní oddělení německých zemí dědičných, totéž zemí uherské a sedmihradské a konečně oddělení záležitostí policejních a kabinetních. Věci zahraniční měl projednávatí ministr zahraničí přímo s císařem a jen důležité, mající vztah k válce neb míru, měl císař nebo ministr vyznačiti pro konferenci. Ministr vojenství a jeden ze státních a konferenčních ministrů měli obdržeti tyto spisy k cirkulaci, neměli však podávati písemně své votum, nýbrž přednáseti své poznámky k věci v konferenci. Zasahoval-li předmět do oboru financí, měl i ministr financí míti místo a slovo v konferenci.

Ministr války měl býti ve věcech ženijních a dělostřeleckých jakož i v záležitostech čistě vojenských a v ekonomiku dvorské válečné rady povolán do státní rady. Kdykoli zasahovaly by jeho návrhy do sféry ministerstva zahraničního, do správy politické neb finanční, měli i šéfové těchto úřadů neb jejich zástupci se přibíratí ke konferencím. Způsob přidělování měl být týž jako u věcí týkajících se zahraniční politiky; agendu tu měl přidělovati buď císař neb ministr. Ve vyšších finančních věcech odvolával se k návrhům hraběte O'Donella a žádal zcela ve smyslu dřívějších svých vývodů, aby zahraniční a vojenské ministerstvo se účastnilo konferencí, týká-li se projednávaný spis jejich oboru.

Jako novum postavil požadavek, aby pro chystané ministerké konference byl pevně stanoven jeden den v týdnu; při projednávání měli býti přítomni vždy pouze příslušní členové, na příklad zasedá-li nejdříve konference ve věcech zahraničních, smí členové konferencí ve věcech finančních, nebyli-li přizváni podle práva také k těmto, dostaviti se k jednání až po ukončení první konference.

Otázky týkající se správy justiční, politické a kamerální německých provincií a státního účetnictví přikázal zcela státní radě,

¹⁾ Kaiser Franz Akten fasc. 86, Zichy. Nedatovaný návrh je z doby od 9.—19. října 1809.

stejně jako tytéž otázky, vztahující se na země uherské a Sedmihradsko. Věci policejní ponechával nadále s jinými z vůle panovníkovy k vyřízení v kabinetě. Pozoruhodné a důležité je, že Zichy nežádal, aby konferenci se účastnil císař osobně. Konference jim proponované měly tudíž býti pouze sborem poradním, jehož usnesení nebyla platná ihned, jak by tomu bývalo bylo, kdyby císař — přítomný jednání — mohl na místě rozhodnouti. Po rozumu návrhů Zichyho musel se konferenční elaborát předložit panovníkovi k rozhodnutí a tu znovu byla dána možnost, že císař zvrátí jednotné a odůvodněné usnesení, podléhaje vlivu rádce speciálního. Proto neřešily vlastně jeho návrhy nejdůležitějšího problému v nejvyšší sféře vládní, neboť opět nedávaly záruky jednotnosti a nutné centralisace, pevnosti a stability vlády, ponechávající volné pole dřívější rozháranosti. Zachovávající v meritu dosaavadní stav, byly císaři však nadmíru příjemné.

Konkrétně nesly se jeho návrhy k tomu, aby císař nařídil týdenní zasedání konferencí a ustanovil pro ně zvláštní den, aby jednotlivá ministerstva, pokud jim přísluší místo a hlas v konferencích, byla o nich náležitě poučena a aby byli ustanoveni členové konferencí. Návrh došel 20. října a 22. října vyjadřuje se o něm Baldacci, který celkem souhlasil ve všem s hrabětem Zichym a po svém způsobu útočil na arciknížete Karla a Rainera, kterému vytýká, že vyřizuje v delegované komisi nepropracované návrhy k újmě vážnosti a moci císařské.¹⁾ K jednotlivým bodům přičinil své poznámky v ten smysl, že z věcí zahraničních přičlenil ke konferencím obchodní i jiné záležitosti, které mají vliv na vnitřní stav monarchie a žádal, aby císař určil, kdy mají konference ve věcech finančních svou činnost zahájit.

Kdy se tak stalo, nelze přesně zjistiti. Původní forma konferencí, tak jak se konaly, dokud císař byl v Totiši, byla značně

¹⁾ Ausserdem es mit den Begriffen einer monarchischen Verfassung nicht vereinbarlich ist, dass jemand Anderer als der Monarch selbst förmlich Resoluzionierteilt und diese Deliberazion sonach ein widriges Licht auf den Willen oder das Vermögen Eurer Majestät allerhöchst dero Bestimmung zu erfüllen, warf... ibidem. Žádá proto, aby Rainerovi byla moc odňata, což se stalo 30. října 1809. (Kabinettsakt čís. 2143/ex 1809).

primitivní. Císař odevzdal hraběti Zichymu určitou věc k vyřízení, často mu pouze ústně při denních schůzkách¹⁾ uložil, aby ji zpracoval. Práce kancelářské konal pro konferenci výhradně dvorní koncipista Josef Lissl, kterého Zichy, když byl ještě prezidentem dvorské komory, si oblíbil a vyžádal později zcela pro sebe.²⁾ Lissl koncipoval výtahy z referátů, dobrozdání i dokonce návrhy císařských resolucí. O tom, že by hrabě Zichy s někým o věci byl skutečně konferoval, není ve spisech často ani stopy. Rozklady činí svým vlastním jménem a teprve později, od začátku listopadu 1809, přistupují jiní votanti. Jsou to z počátku hrabě Jan Kutscheera, od roku 1805 generální adjutant císařův³⁾ a hrabě František Bedekovics⁴⁾, který votuje ve věcech uherských.⁵⁾ Záhy objevuje se v konferencích také hrabě Metternich⁶⁾, podávaje dobrozdání v příčině demolování pevnostních staveb francouzským vojskem v Brně. Mimo tyto již od počátku přibírané členy byl stálým přísedícím konferenci kromě Zichyho, hraběte Schittlersberga, presidenta generálního účetního ředitelství a hraběte O'Donella⁷⁾ po ukončení působnosti armádního ministerstva Zichyho ještě státní rada baron Lederer.⁸⁾

Nevyjasněnost a nepřesnost ve vymezení funkcí při nově vznikajícím úřadě dokumentuje také uložení jeho spisové zůstalosti. Nejen že konference má svá priora často v registraturách jiných úřadů,⁹⁾ také spisy konferenční leží často uloženy i zaprotokolo-

¹⁾ CAa čís. 12, 35, 43 atd./ex 1809.

²⁾ Staatsratsakt čís. 3395/ex 1803.

³⁾ CAa čís. 20/ex 1809 ve věci vojenské týká se konvence o zásobování francouzských vojenských nemocnic.

⁴⁾ Byl referentem státní rady pro uherské záležitosti vojenské, daňové a urbaniální. Roku 1809 byl stále u císaře. Srovnej Krones l. c. str. 76 pozn. 94.

⁵⁾ Na příklad CAa čís. 53/ex 1809 z 9. IX. 1809 a CAa čís. 25/ex 1809.

⁶⁾ CAa čís. 28/ex 1809 z 8. listopadu 1809.

⁷⁾ Císař nařizuje jim kabinetním listem z 29. října 1809 společně posouzení plánu o úřednicích z odstoupených území. Elaborát je podepsán všemi společně CAa čís. 73/ex 1809. Podobná je konference o anonymním finančním plánu CAa čís. 88/ex 1809.

⁸⁾ CAa čís. 110/ex 1809 z 17. listopadu 1809.

⁹⁾ Na příklad CAa čís. 25/ex 1809 prius Kabinetts Zahl 1869/ex 1809. Podobných příkladů bylo by lze uvést na sta i z pozdějších dob úřadování.

vány v jiných fondech.¹⁾ O tom jak libovolná v prvních dobách působnosti byla agenda konference, nepoučí snad nic lépe, než fakt, že císař vraceje se z Totiše do Vídne a zvěděv, že v Rábu prodává jistý obchodník příliš draho sůl přikázal vyřízení této věci Zichymu jako předsedovi konferencí!²⁾

Vlastní ministerské konference, jak je měli na mysli reformátoři státní správy z let 1806—1808, začínají teprve roku 1810, kde fond CAB, přičleněný státní konferenci pod názvem „enge (engere) Konferenz“, je zůstalostí úřadu, rovnajícího se ve své působnosti a významu ministerské radě. Ovšem také zde je nutno ihned připomenouti, že ne vše, co je ve fondu CAB, enge Konferenz uloženo, je opravdu zůstalostí těchto vybraných užších konferencí. Mnoho spisů patří do tak zvané „allgemeine Konferenz“ a v některých málo případech byly tam i dodatečně zařazeny.³⁾

Užší konference byly výborem nestálým, který císař případ od případu dosazoval k projednání důležité otázky neb celého komplexu významných věcí. Zpravidla předsedal těmto konferencím kníže František Jiří Metternich, zvláště nejdůležitějším užším konferencím, které se obíraly uspořádáním a konsolidací státních financí novou daní majetkovou, různými prostředky proti poklesu kursu bankocetlí a především novým „finančním systémem“.⁴⁾ Kníže František Jiří Metternich byl 1. listopadu 1810 jmenován státním a konferenčním ministrem a za nepřítomnosti syna svého hraběte Klimenta Václava od jara do podzimu roku 1810 byl pověřen správou státní kanceláře. Jeho postavení bylo pokud se týkalo předsednictví v konferencích vyšší než Zichyho, toto však bylo, jak se zdá, pouze formální. Zevně jeví se souřadnost se Zichym v tom, že spolu podpisují protokoly i jiné spisy konferenční, při čemž vystupuje kníže František Jiří Metternich jako

¹⁾ Viz později na str. 38 poznámka čís. 1.

²⁾ CAa čís. 141/ex 1809 z 23. listopadu.

³⁾ Na příklad CAB čís. 549/ex 1811 leží u CAa čís. 329/ex 1811, CAB čís. 551/ex 1811 u CAa čís. 334/ex 1811.

⁴⁾ O konferencích, týkajících se nového finančního systému (přípravy k patentu finančnímu z roku 1811) viz Viktor Hofmann von Wellenhof, Die Devalvierung des österreichischen Papiergeldes im Jahre 1811, München 1923 (Schriften des Vereins für Sozialpolitik).

druhý votant po Zichym. Také z jednání při konferencích je pozorovati, že jeho předsednictví bylo formální; konference zahajoval Zichy a rozkazy k nim přijímal opět on a nikoliv kníže Metternich.¹⁾ Působnost knížete Františka Jiřího Metternicha končí v polovici roku 1813; odevzdav předtím úřad svému synovi, ustupuje do soukromého života a neúčastní se odtud konferencí.²⁾

¹⁾ Na příklad k veledůležité konferenci o finančním patentu rozkazuje císař kabinetním listem ze dne 30. listopadu 1810 (Kabinettsakten čís. 797/ex 1810), že se má neprodleně svolati užší konference k projednání Wallisova finančního plánu. Tuto konferenci, ačkoliv byl přítomen kníže Metternich, zahajuje podle protokolu (Kabinettsakten čís. 794/ex 1810) Zichy. Členy byly hrabě Metternich, Wallis, hrabě Vrbna, nejvyšší komoří, Schittlersberg, Baldacci a Barbier, vicepresident dvorské komory, který vedl protokol. Členům přikázáno zachovati největší tajemství pod trestem ztráty úřadu. Z té příčiny nebyl do této konference přizván ani jeden úředník podřízenější (státní rada).

²⁾ Poměr knížete Františka Jiřího Metternicha ke konferenci vystihuje dobře spis státní rady čís. 828/ex 1812: „... da übrigens der Hofkammer die eigentliche Art der Dienstleistung des Fürsten Metternich nicht bekannt sei...“, ačkoliv president dvorské komory hrabě Wallis do té doby zasedal již v mnoho konferencích, které se konaly za předsednictví Metternichova. Přímou zprávu o přidělení knížete Metternicha konferencím nemáme. Jediným vodítkem je nám zápis v Separatbilletenprotokoll z roku 1810 (archív kabinetní kanceláře čís. 228), kde u čís. 420 z 1. května 1810 oznamuje císař, aby po dobu jeho nepřítomnosti vedl konference kníže Metternich a uvědomil o tom Zichyho a O'Donella přímo. Přiděl se však i tu děje prostřednictvím kabinetní kanceláře a Zichyho, který po poradách obstarával expedít na kabinetní kancelář, vystupuje tak jako rovný s Metternichem. Zdá se, že z tohoto dočasného přidělení se vyvinulo stálé místo. Formálnost jeho předsednictví u konferencí potvrzuje president dvorské komory hrabě Wallis v dobrém zdání o jeho platu (8000 zlatých ročně) „Als Hofkammerpresident muss ich wünschen, dass Fürst Metternich, dessen Dienstleistung mir nicht sehr mühevoll zu sein scheint, nicht mehr als 8000 fl. ... beziehen möchte.“ Kabinetts-Akt čís. 666/ex 1812. Přímou ze spisové zůstalosti je patrné, že kníže Metternich účastnil se konferencí, v nichž bylo vyřízeno spisů v roku 1810: 308 a roku 1811: 336. Z těchto spisů podepisuje kníže Metternich spolu se Zichym roku 1810 23 spisy, roku 1811 281 spis. U projednávání spisu CAB čís. 334/ex 1810 předsedá a podepisuje pouze kníže Metternich, stejně u spisu CAB čís. 384/ex 1812. Roku 1810 ze spisů vyřízených za předsednictví Metternicha podepsal 124 pouze Zichy (7 bez podpisu),

Členové užších konferencí od začátku byli hrabě Zichy, oba Metternichové, hrabě O'Donell, president dvorské komory, hrabě Schittlersberg, president generálního účetního ředitelství, hrabě František Koháry, vicekancléř uherské dvorské rady a kanceláře, hrabě Josef Herberstein-Moltke a hrabě Adrián Mikuláš Barbier, vicepresident dvorské komory, hrabě Alois Ugarte, kancléř spojené dvorské kanceláře, Josef hrabě Colloredo, ministr vojenství, Jindřich hrabě Bellegarde, president dvorské vojenské rady, hrabě František Voyna, vicekancléř spojené dvorské kanceláře, Josef hrabě Erdödy, kancléř uherské kanceláře. Později po smrti hraběte O'Donella, ačkoliv císař výslovně proti jmenování nového člena do konference se vyslovil,¹⁾ vyskytuje se v konferencích o věcech finančních jako zvláště důležitý člen hrabě Wallis, nástupce O'Donellův v úřadě. Protokoly při seděních vedli dvorní radové Lederer, Collin, Almasy, Hauer, Mikos, Mitis, Lohmann a Kübeck. Při jednáních o jednotlivých předmětech nebyly ovšem vždy všichni přítomni, rovněž je těžko rozhodnouti, kdy vystupovali jako členové velkých a kdy jako členové užších konferencí. V principu lze říci, že se konferencí účastnili pouze šéfové dvorských úřadů (respective jejich zástupci), jejichž oboru projednávaná věc se dotýkala a některý z uvedených dvorních radů jako protokolista.

Jak již řečeno, nebyly tak zvané „enge Konferenzen“ útvarem stálým. Byly nařizovány případ od případu k projednání určité věci neb celé souvislé skupiny otázek, při čemž císař

roku 1811 stalo se tak u 35 spisů (dva jsou bez podpisu). Roku 1810 ve 146 případech, kdy podepisují oba (napřed však Zichy, což podle zvyklosti podávati vota nižším počínajíc je spíše znamením pro předsední Metternichovo) nelze přesně rozhodnouti, kdo předsedal. Roku 1811 je 18 podobných spisů. Zichy sám podepsal roku 1810 18 spisů a roku 1811 27 spisů. Hrabě Metternich předsedal do roku 1812 jen jednou (CAB čís. 286/ex 1811); jeho působnost v konferencích v letech 1810 a 1811 jeví se v číslicích takto: Mezi členy konference vystupuje 1810 v 88 případech (inclusive CAB čís. 350/ex 1810, odevzdává separátní písemné votum), roku 1811 v 191 případě. Naposled účastní se kníže František Jiří Metternich konferencí konaných dne 12. srpna 1813 (CAB čís. 309/ex 1813).

¹⁾ CAB čís. 153/ex 1810.

určoval různé členy k jednotlivým poradám. Jen tak lze vysvětliti, že Baldacci, když byl jmenován dvorním armádním komisařem (úřad pro zásobování armády), žádá císaře, aby mu bylo dovoleno nahlédnouti do spisů „enge Konferenz“ „da ich bisher nur den grösseren, nicht aber den engeren Konferenzen beigezogen worden bin und auch sonst keine Gelegenheit hatte, von den Dispositionen . . . Notizen zu erhalten¹⁾, kdežto ze spisové zůstalosti je patrné, že zasedal v různých jiných, výslovně jako „enge Konferenz“ označených sezení.²⁾

Příkladem, jak konference se scházely a kdo v nich v jednotlivých otázkách fungoval, je konference o finančním plánu arcivévodě Josefa: Kabinetním listem ze dne 2. července 1811 nařídil císař knížeti Metternichovi, aby k posouzení finančního plánu arcivévodě Josefa byla svolána užší konference a jemu pak byl předložen konferenční protokol k rozhodnutí. Konference byla svolána a sešla se poprvé 3. července a znovu 20. července. Zasedali v ní Baldacci, president generálního účetního ředitelství, hrabě Wallis, president dvorské komory, hrabě Metternich a hrabě Zichy. Tato konference zamítla návrhy arcivévodě Josefa, avšak navrhla, aby o některých bodech, zvláště pokud šlo o finanční operace, které se měly projednati na uherském sněmu, byla svolána nová konference, ke které se měl dostaviti i arcivévoda Josef jako palatin uherský. Protokol sestavil sám president dvorské komory hrabě Wallis a je podepsán Zichym a knížetem Metternichem. Wallis dostal rozkaz, vyhotoviti též návrhy, které se měly předložiti nové konferenci. Nová konference, v pořadí již třetí, sešla se 29. července. Přítomni byli Zichy, Metternich, hrabě Erdödy, uherský dvorní kancléř, dále Wallis a Baldacci a po projednání programu navrhla, aby pro sestavení královských proposic k nejbližšímu uherskému zemskému sněmu byla svolána nová konference za předsednictví císařova a aby byl přizván arcivévoda palatin. Podepsáni jsou opět Zichy a kníže Metternich.

¹⁾ CAa čís. 132/ex 1813.

²⁾ Na příklad CAB 102, 109, 112, 117, 119, 120, 122, 243/ex 1810, CAB čís. 552, 557, 565, 599, 618, 620/ex 1811 atd.

Císař schválil tuto resoluci 1. srpna 1811 a svolal konferenci na 14. srpna do Laxenburku.¹⁾

Do vnitřního zřízení ministerské konference v prvních letech její působnosti poskytuje pohled návrh hraběte Metternicha na zřízení říšské rady.²⁾ Metternichův plán, nahraditi roku 1809 suspendovanou státní radu podle vzoru francouzského radou říšskou se neuskutečnil — zajisté ku škodě mocnářství — neboť ač byl také osobně zabarven³⁾, vybíraje z obecné kontroly záležitosti zahraniční, tvořil pevnou basi, ostře ohraničoval okruhy působnosti a byl s to po uskutečnění přinésti ozdravení poměrů. K říšské radě, která měla být zřízena, připojuje Metternichův plán ministerskou konferenci, jak existovala v roce 1811. Má ji za nutnou, tvoří mu nezbytný doplněk jeho plánu, ovšem za předpokladu, že bude uvedena na pravou míru a vrácena povinností, které jí přísluší, neboť dosud v mnohém zastupovala státní radu, což jí nepříslušelo.

Nedávno jmenovaný ministr věcí zahraničních, ne dosti znalý vnitřních poměrů, dovozuje ve svém návrhu, že šéfové jednotlivých oddělení státní rady mají v mnoha případech nutkavou touhu společně se uraditi a přednésti císaři společné návrhy; často také císař potřebuje, aby některý námět — zvláště

¹⁾ Spisy nejsou uloženy v spisové zůstalosti konference, kam by patřily, ba nejsou tam ani protokolovány ani jinak zapsány; lež ve spisech kabinetní kanceláře, Kabinettsakten čís. 1145, 1146/ex 1811. Jiným příkladem, kde spisy zřejmě konferenční, vzešlé z její působnosti, jsou uloženy jinde, jsou akta konference, která se týkají zahájení uherského sněmu roku 1810. Jsou uložena v Kaiser Franz Akten, fasc. 86 pod heslem „Zichy“.

²⁾ Original Staatsrats-Präsidualakten fasc. II. Srovnej též Krones, l. c. str. 190, a Srbik, Metternich der Staatsmann und der Mensch, München 1925 str. 456 a následující. Částečně otištěno v: Aus Metternichs nachgelassenen Papieren, Herausgegeben von... Fürst Richard Metternich-Winneburg, Wien 1880. Erster Teil, II. Band, str. 444—453.

³⁾ Zavrhoval konference ve věcech zahraničních „die auswärtigen Angelegenheiten sind ihrer Natur nach von der Art, nicht einmal in ihrem Innern, in dem Departement selbst, behandelt zu werden... umfassen das Ganze und können nur durch einen Geist, durch einen Willen geleitet werden. Staatsrats-Präsidualakten fasc. II. 16. dubna 1811.

tajný — byl všemi ministry společně projednán ve zvláštní konferenci. V tom případě má předsedati buď císař, neb delegovati k tomu některého ministra a dáti si pak předložiti výsledek porad. Metternich chtěl proto z obou uvedených důvodů zachovati konferenci, jejíž agenda prý se zmenší po zřízení říšské rady, neboť nynější konference v mnohém zbytečně zastupuje státní radu. Příděl tak jako dosavad měl i nadále určovati císař a ustanovovati členy konference.¹⁾

V podrobnostech měla věc vypadati takto: Říšská rada měla se starati o všechny věci zákonodárné (pouvoir législatif) ve všech oborech justice, financí, vojska i církve a vnitřní správy. Ministerská konference má 1. obstarávati všechny věci moci výkonné (pouvoir exécutif), které předpokládají nějaký platný zákon neb ustanovení, kde jde pouze o jejich provedení, kde mají býti odstraněny překážky, třenice a právní konflikty; 2. má zasáhnouti tehdy, jde-li o změnu ústavy monarchie neb některé její části, nebo má-li se povšechně v tom směru vykonati cosi nového; 3. nemůže-li neb nechce-li panovník sám rozhodovati o válce neb míru, o konvencích a jejich ratifikacích; 4. má spolupůsobiti při obsazování nejvyšších úřednických míst (místa ministerská, presidentská atd.); 5. má se sejíti, kdykoliv některý z ministrů žádá o společnou poradu se svými kolegy. V posledním případě bylo by možno dispensovati ty ministry, jejichž oboru se věc netýká, vždy však měl by býti přítomen stálý předseda. Vlastnoručně koncipovaná instrukce pro ministerské konference rozvádí tyto úkoly. Po úvodě, kde vykládal proč nelze všechny věci projednávat v říšské radě, určuje Metternich znova okruh působnosti všeobecně, že pravomoci ministerských konferencí mají podléhati 1. čistě politické záležitosti pokud se týkají všech oborů státní správy (mírové smlouvy atd.); 2. nejdůležitější věci správní, vyžadující součinnosti všech ministrů. Konference svolává císař, kdykoli to uzná za nutné a předsedá osobně; v jeho nepřítomnosti vede jednání zvlášť k tomu určený ministr. Členy konferencí jsou ministři po rozkazu císařově, šéfové dvorských úřadů, mistopre-

¹⁾ Císař jako obyčejně věc schválil a vyzádal si od Metternicha další návrhy.

sidentové a dvorní a státní radové, které určuje šéf úřadu případ od případu. Příděl agendy obstarává císař z vlastní moci; pouze v nutných záležitostech — spěchá-li věc — mohou šefové jednotlivých departamentů sami předkládati své záležitosti k poradám v konferenci a věsti je po sepsání protokolů k resoluci císařově. Protokoly měly se věsti jako v říšské radě, měly cirkulovati mezi členy a předseda je měl předkládati pravidelně císaři.

Také dosavadní organizaci dvou konferencí (Allgemeine, grösere, grosse, enge, geheime Konferenz) přejímá Metternich a rozlišuje přesně jejich agendu. „Grössere Art“ (odpovídá však dosavadní „enge Konferenzen“), má vyřizovati smlouvy hraniční, mírové, traktáty se zahraničními mocnostmi a záležitosti, které na tyto věci mají vliv. Za druhé smlouvy obchodní, dále starati se o události, které by mohly mít vliv na bezpečnost hranic. Míni tím patrně policii zahraniční.¹⁾ Dalším oborem působnosti mají býti vyšší finanční otázky, všechna důležitá zřízení, mající vliv na armádu, neb směřující k podstatným změnám v ústavách jednotlivých zemí. Dále patří jim péče o vypisování nových daní a podstatné změny ve způsobu zásobovacím,²⁾ stejně jako finální rozhodování o věcech správní povahy a konečné rozhodování ve věcech zákonodárných.

Tak zvaná „Allgemeine Art“ (souhlasná s dosavadní „allgemeinne, to jest „grosse Konferenz“) měla vyřizovati tuto agendu. 1. publica politica; 2. kamerální záležitosti; 3. pensijní; 4. pense z náboženského civilního, duchovního i světského fondu; 5. věci justiční; 6. věci policejní; 7. věci zákonodárné; 8. věci finanční a úvěrové záležitosti (státní rozpočty, státní hospodářství, bilance, návrhy k tajným finančním operacím); 9. bankalia, commercialia, mýta a cla; 10. publica ecclesiastica; 11. věci donační.

„Nelze popřít“, končí Metternich květnatou mluvou své vý-

¹⁾ Zde snad po prvé se objevuje plán, uskutečněný později v tak zvaném „Informationsbureau“. Srovnej F. Reinöhl „Die österreichischen Informationsbüros des Vormärz, ihre Akten und Protokolle“, Archivalische Zeitschrift, Dritte Folge, Fünfter Band 1929, str. 261—288.

²⁾ Vliv doby válečné, kdy zásobování nejen armády, ale i civilního obyvatelstva tvořilo značnou část agendy obou konferencí.

vody, „že císař, jediný centrální bod státu, jediný bod z něhož vše vychází, k němuž vše se vrací, bez pevné, řádně organisované rady (conseil), nemůže vládě vštípit pevnost, nemůže chod státního aparátu sjednotiti a ustáliti. Pevnost, jednotnost a stálost, tyto tři nutné součástky umění vladařského nevytvoří jen přímá povaha a nezáleží na dobré vůli panovníka, ony musí být vštípeny do celého státního aparátu až po nejmenší jeho součástku. Tento div je možný jen klidným působením celé soustavy, kterou oživuje jeden duch, přenášející ji neporušenu do budoucna. Není-li tohoto ducha, vládne vůle jednotlivců, místo vůle vlády, která má být souhrnem skutečných morálních, politických, fysických a geografických poměrů v celku.“ Opět, tak jako rady a dobrozdání z let 1808, obsahují i tato slova kritiku císaře, vytýká se mu jimi nestálost, nepevnost, nejasnost a nejednotnost, upozorňuje se na vládu jednotlivců tam, kde by měla rozhodovati sjednocená vůle ku blahu celku. Jistě nechápal císař, co Metternich mu zde vytýká, jinak nebyl by mohl Metternich dále těšiti se jeho přízni a jistě také panovník nechápal důležitost a nutnost navrhovaných změn, jinak nebyl by mohl je neuskutečnit. Doba pro nová ustanovení byla příznivá, Metternich byl také za jedno se Zichym¹⁾, po prohrané válce byly změny na místě, avšak zvítězila opět indolentnost císařova, jeho systém odkladu, jeho nerozhodnost a váhavost, nepřipouštějící rozhodných, jasných a přesných činů.

Ač vyznělo na prázdno úsilí Metternichovo o změnu státní rady, mají jeho návrhy tu cenu, že v celku — pokud jde o konference — fixují stav z roku 1811 a platí až do změn z roku 1814. Zatím jednotlivé věci řešily se případ od případu.

Konference určoval císař pro jednotlivé případy a podle druhu věci měnil i členy. Stálým členem a vedoucím zůstává nadále hrabě Zichy, jehož někdy zastupuje hrabě Metternich, který se účastní hlavně konferencí, při nichž jde o záležitosti zahraniční. Výjimek toho pravidla je málo. Tak na příklad dosazuje cí-

¹⁾ Oba mužové si rozuměli ku podivu dobře; srovnej Hormayr, Kaiser Franz und Metternich. Ein nachgelassenes Fragment, Leipzig 1848 str. 69 (ovšem ve smyslu zcela odmítavém) a Krones l. c. str. 217 z deníku arcivévodě Jana: „Zichy und Metternich halten zusammen“.

sař zvláštní konferenci k projednání záležitostí uherského sněmu¹⁾ za předsednictví arcivévody Antonína, jejímiž členy byli mimo Zichyho a Wallise, uherský zemský sudí hrabě Haan a státní radové Pflieger a Bedekovics. Přiděl se děl kabinetní kanceláři prostřednictvím hraběte Zichyho a expedici prováděl opět Zichy. Zároveň však nařizuje císař Zichymu, že má vésti své vlastní konference obvyklým způsobem dále a dokonce po čas nepřítomnosti panovníkovy v residenci přiděluje některé kusy (manche Stücke) k vyřízení v konferenci bezprostředně, totiž bez státní rady. Jinou speciální instrukci obdržela užší konference roku 1813, kdy císař se odebral do Čech, kabinetním listem z Postoloprta 24. srpna 1813.²⁾ Císař, odebíraje se tehdy k vojsku, vyhradil si původně vyřizování všech spisů státní rady.³⁾ Pro nedostatek času odstoupil pak užší konferenci vše, mimo věci týkající se obsazování vyšších míst, vyznamenání, milosti, rozsudků smrti, nutné změny organizační a normalisační.⁴⁾ Členy této konference, pokud

1) CAa čís. 276/ex 1812 de dato 13. května 1812. Roku 1810 byla pro uherské záležitosti sněmovní také již delegována zvláštní konference (obecná se členy hrabětem Metternichem, Zichym, hrabětem Erdödyem, kancléřem uherské kanceláře, hrabětem Wallisem, hrabětem Schittlersbergem a Baldaccim. Kabinetní list z 16. října 1810 z Légradu v Uhrách. Viz CAB čís. 245/ex 1810 a Kabinettsakt čís. 792/ex 1810.

2) CAa ad 134/ex 1813; při sestavování spolupůsobil Baldacci, který se zasazoval, aby nebyl Wallis členem; „wegen unzeitiger Kargheit, Rechthaberei, Widerspruchsgeist, verbunden mit vieler Heftigkeit und Gewandtheit im Disputieren“. Chce, aby věci byly ponechány obecným konferencím, kam po právu patří. Dosáhl, že Wallis rozhoduje v konferenci pouze o věcech státní rady. Kabinettsakt čís. 851/ex 1813 z 23. srpna.

3) Kabinetní list z 31. května 1813 z Laxenburgu. Die bevorstehende Entwicklung der politischen Verhältnisse hat mich bewogen, mich dem Kriegsschauplatze selbst zu nähern... und trage Ihnen hiermit auf die enge, zum Behufe der in den gegenwärtigen politischen Verhältnissen zu ergreifenden Massregeln, zusammengesetzte Konferenz... in... Tätigkeit zu halten... in dringenden Fällen, welche durch Verzug irgend einen Nachteil erleiden könnten, Ihre Beschlüsse... in Vollzug gesetzt und Mir nur von dem Beschlossenen und Verfügten sogleich die Anzeigen erstattet werden. CAa čís. 91/ex 1813.

4) Zichy vyžádal si 23. srpna opět podrobnější instrukci, z čeho je viděti, že vše se řešilo individuálně, bez obecně platných norem, ze-

šlo o spisy státní rady, byli hrabě Wallis a státní rada Lederer;¹⁾ pro ostatní věci Metternich, Ugarte, president spojené dvorské kanceláře a polní maršálek hrabě Bellegarde, jako president dvorské válečné rady. V případech, kde šlo o vojenské operativní dispoziční účastnil se jich hrabě Duka.²⁾ Mimo to objevují se v červenci mezi členy hrabě Prokop Lažanský, guvernér gubernia moravsko-slezského, a Josef von Hudelist, dvorní rada státní kanceláře věcí zahraničních, který zastupoval Metternicha, tehdy nepřítomného.³⁾ Začátkem srpna zasedali v této užší konferenci ještě hrabě Teleki, kancléř sedmihradské kanceláře a hrabě Koháry, vicekancléř uherské kanceláře, hrabě Barbier, vicepresident dvorské komory, hrabě Nemes jako zástupce presidenta „Bankozettel Einlösungs- und Tilgungs-Deputation“, a dvorní rada Fritz jako protokolista.⁴⁾ Pro případ, že by nepřítel obsadil Vídeň jako roku 1809, obdržela konference již dříve rozkaz, aby se odebrala do Brna a tam pokračovala ve svých jednáních.⁵⁾

Nad míru důležité úkoly připadly konferencím po porážce Napoleonově, kdy kabinetním listem ze dne 14. listopadu 1813

jména smí-li konference vyřizovati sama spisy, které dosud z agendy státní rady jí přiděloval císař, má-li dále podávati císaři k rozhodnutí (jako gratiale) odmítnuté žádosti a konečně má-li při rozhodnutí všemi hlasy nebo pouhou majoritou míti výrok konference bezprostřední platnost neb má-li se ještě zvláště předložit císaři. CAa čís. 134/ex 1813.

Resolucí z Teplic z 1. září rozhodl císař: 1. má konference vyřizovati všechny spisy tak, jako spisy státní rady; 2. Gratialia předkládati jen tehdy, doporučuje-li se kladné vyřízení; 3. vyřizovati podle majority hlasů. CAa čís. 144/ex 1813.

1) Staatsratspräsidialakten fasc. II. de dato 27. srpna 1813. První konference byla svolána na týž den 6 hodin odpoledne do bytu Zichyho (Vídeň I. Minoritenplatz 51).

2) Tato užší konference byla zřízena kabinetním listem z 23. dubna 1813 za účelem výzbroje a výstroje armády. CAa čís. 64/ex 1813.

3) CAB čís. 302/ex 1813 protokol užší konference ze dne 30. července 1813. Přidělení Hudelistovo stalo se podle kabinetního listu z 31. května 1813 CAa čís. 91/ex 1813.

4) CAB čís. 320/ex 1813 protokol užší konference ze dne 3. srpna 1813.

5) CAa čís. 130, 131, 132/ex 1813. Jednání o útěk do Brna vedlo se od 31. července do 11. srpna. Měly se vzít s sebou veškeré spisy konferenční. Též CAB čís. 315, 318, 320, 333, 398/ex 1813.

jim byla přikázána péče o vrchní správu znova získaných provincií illyrských a italských¹⁾ a projednávání nejdůležitějších otázek v nově zřízené centrální dvorské organizační komisi (Zentral-Organisierungs-Hofkommission).

III.

Úprava ministerské konference z r. 1814.

Úprava státní rady po suspensi r. 1809. Baldacciho úprava sjednocení státní rady a konferencí z 15. února 1814. Metternichovy protinávryh a opětné rozdělení konference a státní rady ze 27. srpna 1814. Pokles významu konferencí. Smrt prvního předsedy hraběte Zichy-ho. Jmenování knížete Václava Klementa Metternicha předsedou ministerských konferencí a další pokles významu i agendy konferencí. Jmenování hraběte Kolovrata státním a konferenčním ministrem a začátky jeho bojů s Metternichem. Rozvrat ministerských konferencí.

Definitivní úprava ministerské konference a státní rady uskutěčnila se teprve koncem roku 1814, kdy po porážce Napoleonově císař se vrátil k organizačním plánům z let 1808. Suspense státní rady, vyslovená 7. prosince 1809²⁾ byla myšlena jako krátké přerušování; definitivní přeorganisace měla následovat co nejdříve, ale poválečné doby, jejich úkoly, neméně finanční záležitosti a konečně starosti s podporou Napoleonova tažení do Ruska přivodily, že teprve roku 1812 znova se ozývá přání po ukončení desolátního stavu státní rady. Práci byl pověřen tenkrát hrabě Wallis,³⁾ nástupce O'Donellův v úřadě dvorské komory, který měl vypraco-

¹⁾ CAB čís. 711/ex 1813, kab. list je dán z Frankfurtu. Další spisy o této věci jsou CAB čís. 751, 753, 785, 831, 877/ex 1813 a následující též Kabinettsakten č. 1407/ex 1813 a Staatsrats-Präsidualakten fasc. II. bez čísla z 22. prosince 1813.

²⁾ Publikovaná ve „Oesterreichische kais. privilegierte Wiener Zeitung“ čís. 97 z 9. prosince 1809, též CAa čís. 236/ex 1809.

³⁾ Hrabě Josef Wallis narozen 31. srpna 1767 v Praze, od roku 1805 guvernér moravsko-slezský, od 17. června 1805 nejvyšší purkrabí pražský. 15. června 1810 stal se presidentem dvorské komory, 16. dubna 1813 státním a konferenčním ministrem, 24. prosince 1817 presidentem nejvyššího soudního úřadu a zákonodárné dvorské komise. Zemřel 18. listopadu 1818. Viz Oesterreichische National-Encyclopädie VI. sv., Wien 1836, str. 29.

vati první návrhy.¹⁾ Pohnutý rok 1813 nebyl však těmto pracím přízniv a tak teprve po vítězství nad Napoleonem počátkem roku 1814, kdy spojené armády stály hluboko ve Francii, začíná se znova. Duší byl tentokrát hrabě Baldacci, který jako „Armeehofkommissär“ (je to též úřad, který jako „Armeeminister“ roku 1809 zastával Zichy) císaře doprovázel do pole; císař projevil úmysl zachovati v novém systému centrální správy jak státní radu tak i konferenci a Baldacci, odvolávaje se na své znalosti obou institucí,²⁾ spatřoval v „divergujícím“ a rozbíhajícím se chodu obou úřadů, které by měly působiti koncentricky, vady celého zřízení. Nejvyšší správu s vyloučením věcí zahraniční politiky a policie má obstarávati v zásadě státní rada a pouze nejdůležitější záležitosti, rozcházejí-li se mínění státních radů a přejí-li si tito sami, aby věc byla projednána a rozhodnuta v konferenci, dále tehdy, různí-li se názor státní rady a úřadů administrativních, měla v nejvyšší instanci rozhodovat konference.³⁾ Výhody jeho návrhů byly v tom, že iniciativu ve věcech státní správy měla vesměs státní rada, čímž by bylo docíleno jednotnosti a důslednosti, zvláště aktivním dozorem a kontrolou konference a zároveň by se zabránilo zmonopolisování státní správy. Vlastnoruční návrh nové instrukce⁴⁾ ustanovoval pro centrální úřední správu (Zentralgeschäftsleitung) státní radu a konferenci, které mají tvořiti souvislý celek (§ 1). Agendu tvoří všechny nejvyšší státní záležitosti, přicházející před císaře, které nevyřídí císař sám neb neurčí ze své moci jinam k projednání (§ 2). Z agendy státní rady přicházejí do konference⁵⁾ ty věci, které 1. císař sám již od počátku k tomu určí; 2. při nichž se mínění v hlasování u státní rady různí; 3. kde nesouhlasí návrhy státní rady s názory dvorských úřadů, předkládajících věc; 4. kde jde o nové normalisační návrhy; 5. může

¹⁾ Kabinettsakt čís. 793/ex 1812 z 3. září 1812; podle tohoto aktu byla mu práce svěřena již „vor mehr als einem Jahre“.

²⁾ Od roku 1802 byl ve státní radě a od roku 1809 byl v konferencích, ne však jako stálý člen.

³⁾ Kabinettsakt čís. 1129/ex 1814 z 8. února 1814, Bar sur Aube (Francie, dep. Aube).

⁴⁾ Kabinettsakt 1277/ex 1814.

⁵⁾ Ovšem po projednání ve státní radě.

každý státní a konferenční ministr neb referující státní rada označiti spisy, jejichž projednání si přeje v konferenci (§ 7). Stejně jako státní radu tak i konferenci měl vésti úřadující státní a konferenční ministr (dirigierender Staats- und Konferenz-Minister). Mimo něj měla sestávat konference ze členů stálých (perpetuierliche), kteří se účastní všech jednání a členů, jejichž přítomnost by byla omezena pouze na určitý druh projednávaných spisů (§ 8). Stálé členy konferencí měl jmenovati císař z řady státních a konferenčních ministrů, presidentů dvorských úřadů a státních radů (§ 9). Dočasnými členy měli se státi a) presidenti dvorských úřadů, pokud se projednávají jejich vlastní referáty a to pouze pro ten případ; b) státní radové při těch spisech, o nichž „primo voto“ pracovali neb o nichž podali votum odchylné od mínění druhých; c) v jednotlivých případech i jiní vysocí státní úředníci, na příklad šéfové zemí při důležitých změnách, kdy buď císař to rozkáže neb konference sama se zřetelem k prospěchu služby o to požádá (§ 10). V konferenci o spisech měl referovati vždy, kdo jako první votant o nich pracoval (§ 11). Jednání v konferencích měly zachycovati krátce a stručně vedené protokoly, k nimž se měl připisovati návrh resoluce (§ 12). Podle většiny hlasů měly se zaznamenávati jednotné návrhy konference, při různosti v zásadách měl se vypracovati alternativní návrh resoluční (§ 13). Protokoly o sezeních měl vésti zvlášť ustanovený úředník státní rady, který také měl koncipovati návrhy resoluční. Tyto spolu s protokolem měly cirkulovati u všech členů a dirigující ministr je měl předkládati císaři (§ 14), a pouze v nejnaléhavějších případech směl je předložiti bez cirkulace (§ 15). Císařské rozhodnutí ve formě schválených protokolů mělo se předkládati opět stálým členům konferencí na vědomí, stejně jako se jim měly dávatí veškerá cirkulanda státní rady (§ 16). Dosavadní rozdíl mezi konferencí všeobecnou a užší měl přestati, avšak císař případ od případu mohl k projednání určitých záležitostí zříditi zvláštní výbor (§ 19). Zúčastní-li se císař osobně konferenci, měl oznámiti to zvláště a sám pak měl předsedati (§ 20).¹⁾

¹⁾ Ostatní paragrafy týkají se výhradně státní rady; § 3. určuje působnost státní rady a) věci politické; b) justiční a náboženské; c) studijní

Navrhované přibrání státních radů, a to referentů o jednotlivých spisech do konference, bylo po zkušenostech získaných z dřívějších, kdy se v konferencích pouze předčítaly krátké výtahy, dobrou reformou, která zaručovala úplnost podání a poskytovala možnost, aby i nezpracovaný votant v konferenci si mohl přímo u odborníka získati potřebná vysvětlení. Také ustanovení, že presidenti dvorských úřadů jsou v konferencích zastoupeni jen tehdy, projednávají-li se jejich vlastní návrhy, bylo opatřením dobrým, jelikož se zmenšoval počet votantů ve věcech, kterým eventuelně nerozuměli, a konečně § 14. o vedení protokolů vybuodoval pevnou jednotu státní rady a konference.

Císař souhlasil s těmito novými organizačními předpisy a nechtěje konferenci zcela oslabiti státní radu, hledal možnosti, jak by i státní rada byla o všem, co se v konferencích děje, zpravěna, aniž by rozšiřoval nějak její pravomoc. Učinil to tak, že stálými členy konference jmenoval hraběte Zichyho (jako vedoucího) a hraběte Wallise, který byl vedoucím ministrem ve státní radě,¹⁾ čímž ještě pevněji obě instituce spojil, dále knížete Vá-

a zdravotní; d) daňové, bankální, obchodní; e) finanční, účetní a vojenské; f) vše, co se týká Uherska a Sedmihradska. § 4. Rozdělení agendy u státní rady podle materie a ne podle zemí, § 5. přidělování votantům, § 6. způsob úřadování podle instrukce z roku 1807, § 17. státní rada má dbáti na chod a výsledky správy. Kde jsou nutny opravy neb nová ustanovení, má míti státní rada iniciativu a určiti zásady. Detailní vypracování je věcí úřadů podřízených. § 18. jedná o komisionálních cestách státních radů po území mocnářství, aby mohli se přesvědčiti o výsledcích správy a navrhovati změny. (Srovnej Hock-Bidermann l. c. str. 664, ne zcela přesně).

¹⁾ Baldacci si toho nepřál, proti Wallisovi svědčí odstavec jeho návrhu, kde mluví o jmenování členů konference: „Was die Bestellung der Konferenz betrifft, glaube ich mich vor der Hand blos auf die Bemerkung beschränken zu sollen, dass die Benennung der perpetuirlichen Konferenzglieder von hoher Wichtigkeit ist, weil sie auf alle wichtigere Staatsgeschäfte Einfluss zu nehmen haben, es aber sehr daran liegt, dass sie rechtliche, verständige und erfahrene Männer sind. Darum meinte ich auch nicht, dass gerade die Staats- und Konferenzminister hierzu schon kraft ihrer Würde berufen sein sollten, sondern hielte es für ungleich sachdienlicher, dass Euer Majestät diejenigen Minister, Präsidenten und Staatsräte benennen, welche Sie Ihres Vertrauens würdig finden.“ Kabinettsakt 1129/ex 1814.

clava Metternicha a hraběte Baldacciho¹⁾ a státní rady hraběte Lederera²⁾ a hraběte Hauera,³⁾ pro záležitosti vojenské jako odborník měl být členem jmenován polní marsálek hrabě Duka.⁴⁾ Zároveň nařídil, aby před každým sezením konferencí mu vedoucí ministr odevzdal elench — seznam všech k projednávání v sezení určených spisů — aby mohl posouditi, kdy se chce účastniti konference. Konečně pověřil zнову Baldacciho, aby vypracoval návrhy příslušných kabinetních listů.

Baldacci si pospíšil a podal své návrhy 15. února. Od původních instrukcí liší se zcela nepatrně.⁵⁾ V průvodním listě zasazuje se, aby nová úprava vstoupila v platnost co nejdříve — ihned po uzavření míru — a navrhuje tudíž, aby hrabě Wallis jako nynější i budoucí dirigující ministr ve státní radě vypracoval interní instrukci pro státní radu (podle instrukce z roku 1807), která by odpovídala novým poměrům.

Kabinetní listy ze dne 15. února 1814, vydané v tehdejší císařském ležení v městě Troyes⁶⁾ ve Francii, jsou první konstitutivní listiny tak zvané státní konference.⁷⁾ Hrabě Zichy a Wallis dostali rozkazy ihned,⁸⁾ kdežto Metternichovi a Dukovi

¹⁾ Baldacci spravoval Armeehofkommissariat do polovičky měsíce dubna 1814 (srovnej Krones I. c. str. 296), pak vrátil se do svého dřívějšího úřadu a spravoval jako president generální účetní direktorium.

²⁾ Baron Lederer, bratr Josefa hraběte Lederera, městského hejtmana vídeňského.

³⁾ František Serafin Hauer, narodil se 1777, zemřel 1822, roku 1815 odchází jako guvernér haličský, srovnej Krones I. c. str. 302.

⁴⁾ Hrabě Petr Duka, narozen r. 1756 v Esseku, od roku 1801 polní maršálek.

⁵⁾ Sloučeny byly § 1. a 2. § 19 (bývalý 20) obsahuje císařem požadovaný dodatek o předkládání elenchů.

⁶⁾ Troyes, hlavní město departementu Aube.

⁷⁾ Kabinetní list svědčící hraběti Zichymu, jest otištěn v příloze I. podle původního císařem schváleného konceptu Kabinettsakt č. 1277 ex 1814. Originály listů svědčících hraběti Wallisovi jsou uloženy v Staatsrats-Präsidiakten fasc. III., tamtéž opisy ostatních kabinetních listů.

⁸⁾ Wallis měl barona Lederera sám vyrozuměti o jmenování. Zichy k novému návrhu poznamenal, že podle § 13. a 14. mají cirkulovati protokoly konferenční u všech stálých členů, čímž vznikají průtahy ve vyřizování. V konferenci s císařem dne 26. června 1814 sjednal, že proto-

bylo jmenování intimováno později.¹⁾ Podstatou a hlavním znakem nové organisace bylo, že z kompetence konference byly zcela vyňaty záležitosti zahraniční a její působnost byla omezena pouze na věci vnitřní,²⁾ dále že bylo provedeno pevné spojení konference se státní radou, při čemž nastalé přičlenění bylo slovem koordinativní, fakticky však subordinativní, neboť konference stála nad státní radou. Konference ve spojení se státní radou byly poslední nejvyšší a rozhodující instancí pro věci vnitřní až na ty, které si císař vyhradil a projednával v kabinetní kanceláři, která byla výkonným orgánem jeho bezprostřední moci panovníčí zvláště ve věcech gratiálních a z níž vycházely kabinetní listy (vlastnoruční listy), jimiž císař oznamoval svou vůli ministrům, šéfům dvorských úřadů atd. Původní smysl státní rady a z ní vzniklé konference ležel v instituci stálého poradního kolegia s úkolem aktivním a iniciativním, starati se o všechny záležitosti státní (tedy i zahraniční),³⁾ raditi se o nich a po schválení panovníkem, odevzdati je k provedení jednotlivým ministerstvům a dvorským úřadům. V novém uspořádání nevystupují obě nyní spojené instituce již v této pravomoci, de facto — jak později

koly mají cirkulovati — tak jak se to již po pět let dalo — pouze u členů jen tehdy, žádal-li toho některý člen výslovně a v ostatních případech rozchází-li se mínění neb podává-li jeden člen zvláštní návrhy (Vota separata); vždy však cirkulují protokoly jen u těch, kteří konferenci skutečně byli přítomni. CAa č. 34/ex 1814.

¹⁾ „Wenn die wichtigen Geschäfte, woran Sie arbeiten, vollendet sein werden.“ Metternich nemusel vždy se účastniti sezení: „Wenn ich gleich zur Schonung Ihrer Zeit und bei Ihren oft unverschieblichen Geschäften nicht fordere, dass Sie allen Sitzungen der Konferenz ununterbrochen beiwohnen...“. Duka byl jmenován „zum anständigen Glied der Konferenz für alle solche Gegenstände, welche in das Militärfach einschlagen“.

²⁾ Z kabinetního listu hraběti Dukovi: „Ich habe für die künftige Zentralgeschäftsleitung solche Bestimmungen gefasst, von denen ich mir verspreche, dass die Verwaltung der inneren Angelegenheiten stets... erhalten werde“ „... es werden die wichtigeren Gegenstände der inneren Administration in eigenen Konferenzen aufgenommen werden“.

³⁾ Při státní radě byla to konference ve věcech zahraničních, v ministerské konferenci měla funkce poradního sboru pro otázky zahraniční lépe řečeno pro poměry a úkoly z nich vzniklé tak zvaná „enge Konferenz“.

stále víc a více se ukazovalo — vykonávaly jménem císaře podle platných zřízení pasivní dozor na vedení různých dvorských úřadů pro vnitřní administrativu, byly pouhými poradními sbory císaře, jichž se dovolával, aby, nejsou-li strany spokojeny s rozhodnutím dvorských i jiných úřadů, neb podávají-li tyto úřady podle svých instrukcí různé referáty, dotazy, návrhy a plány, odůvodňovaly a vypracovávaly nejvyšší rozhodnutí a kontrolovaly úřední činnost úřadů podřízených.

Nová úprava, nařízená kabinetními listy z 15. února 1814 měla původně na návrh Baldacciho vstoupiti v platnost dnem 1. června 1814.¹⁾ Podmínkou však bylo, aby hrabě Wallis dříve sdělal potřebnou instrukci pro státní radu, respectively pouze přizpůsobil starou instrukci z roku 1807. Své návrhy v tomto směru předložil po urgenci z 23. dubna²⁾ teprve 5. května a zaval tím Baldaccimu vhodnou příležitost, aby ostře proti němu vystoupil,³⁾ vytýkáje mu neposlušnost. Záležitostí konference týkal se v nich pasus o obsazování míst protokolistů, kterážto otázka již dlouho zaměstnávala zcela zbytečně zájem zúčastněných kruhů,⁴⁾ a kterou Wallis nerozřešil v dohodě se Zichym, tak že Baldacci, jenž navrhnul nesmírně přísné pokárání Wallise, měl za to, že nová úprava nemůže začíti před vyřízením všech otázek již 1. června a ponechával císaři k rozhodnutí, kdy se tak má státi. Baldaccim navrhovaný kabinetní list nebyl však schválen a tak dne 28. května oznámil Zichy jako vedoucí ministr konference všem dvorským a zemským úřadům, aby ve smyslu nových ustanovení svá podání, která dosud šla přímo na konferenci, ve formě referátů předkládali císaři.⁵⁾

¹⁾ Kabinettsakt čís. 1469/ex 1814 Paříž, 23. dubna 1814. Kabinetní listy Zichymu a Wallisovi.

²⁾ Ibidem.

³⁾ Pro další je pramenem obsáhlý spis, uložený Kabinettsakten čís. 1525/ex 1814.

⁴⁾ Šlo o otázku, mohou-li protokoly sepisovati také presidiální sekretáři neb musí-li tuto práci vyřizovati dvorní radové. Kabinettsakt čís. 613/ex 1813, Staatsratspräsidialakten fasc. II. 3. dubna 1813, Kabinettsakt 650/ex 1814.

⁵⁾ Staatsratspräsidialakten fasc. III. fol. 51—52.

Než se však mohla působnost nového zřízení projevit, vystoupil proti změnám Metternich s celou vahou svého postavení a svého vlivu. Nový plán — jak dobře vystihl — měl v sobě zárodoky nebezpečí, že jeden muž strhne na sebe veškerou moc ve státě. Ukázal, že státní rada nemůže se sloučiti s konferencí a tvořiti s ní celek, aniž by ztratila svůj charakter a buď ochromila působnost konferencí neb přetvořila je na „premier Ministerium.“ „Dva nejvyšší úřady s různou pravomocí nemohou tvořiti celek. Jak mohou existovati ministerstva a úřady dvorské, je-li státní radě svěřena vrchní správa, a jak může existovati státní rada, má-li ministerská konference revisi všech jejich jednání,“ ptá se Metternich a pokračuje: „nejjistějším prostředkem, jak paralisovati síly je, nechati je působiti proti sobě. V navrhované organizaci ubíjí státní rada veškerá ministerstva, snižujíc je na úřady informativní a ministerská konference ubíjí opět státní radu. Chaos bude všeobecný a užitek z něj bude míti dirigující státní ministr, který jediný alespoň o všem bude věděti. Již ustanovení, že všechny nejvyšší státní otázky patří do státní rady, je nesloučitelné s podstatou státní rady, která má být radou (Gewissenrat panovníka.“ Kdyby mělo zůstatí při dosavadních nařízeních, radil by, aby státní rada byla přejmenována na konferenci, neb aby konference byla zcela odstraněna a dirigující ministr aby dostal svému postavení odpovídající název „první ministr ve všech vnitřních věcech,“ jehož ministerstvo by tvořila státní rada.¹⁾ V memorandu z 5. srpna 1814²⁾ vycházejí ze zásad, že v dobře zřízeném státu musí býti výkonné moci jednotlivých úřadů přesně omezeny a to moc zákonodárná, výkonná a soudní, dovozuje, že v monarchii, kde proti státu konstitucionálnímu vymezení již samo sebou je menší, vede nevyjasněnost buď k despotii nebo má za následek ochromení státní moci vůbec. Poslední platí pro Rakousko, kde nejednotná organizace různých částí monarchie nutí vládu periodicky čas od času k organizačním změnám, mylně centralisací nazývaným, které mají účelem, respectively měly by

¹⁾ Ibidem fol. 471—474, vlastnoruční koncept Metternichův, bez data (5. srpna 1814).

²⁾ Ibidem fol. 492—502, 509—511.

míti, rozdělití správně moc, působnost a okruh této působnosti u jednotlivých článků správy. Celou správu státní bylo by podle jeho návrhů vésti za pomoci ministerstev, která mají být zřízena pro všechny obory, dále ministerských konferencí a konečně státní rady, která má zůstatí orgánem poradním, nevykonným.

Ministerské konference podle názoru Metternichova mají ten významný úkol, aby v úřední agendě slučovaly šéfy ministerstev, což dříve se nedělo. Mimo to v mnoha případech císař sám chce poznati názor na věc ne jednoho, ale všech zástupců státní správy, nežli učiní konečné rozhodnutí. Je tudíž zachování ministerských konferencí prospěšné a patří do nich: a) věci, které určí císař; b) věci, o kterých některý z ministrů v důležitých případech, aby se vyhnul postranním plotkám, chce se poraditi se svými kolegy, aby císař mohl společným projednáním osvětlený spis snáze vyříditi. Tyto konference mají mítí buď permanentní presidium, nebo mají předsedati jednotliví ministři po řadě. Metternich se přimlouval za první eventualitu, která poskytuje větších záruk, že bude zachována kontinuita jednání a úřadování, a resumuje znovu, že ministerským konferencím přináleží otázky, vyžadující jasného osvětlení a diskuse se strany přednostů různých oborů státní správy.

Výsledkem zákroku Metternichova bylo, že císař zrušil úplně svá dřívější rozhodnutí a kabinetním listem z Lubna (Leoben) ze dne 27. srpna 1814 rozhodl,¹⁾ že státní rada a ministerská konference mají býtí opět rozděleny. Zároveň oznámil totéž hraběti Zichymu a zcela ve smyslu Metternichových návrhů upravil novou rámcovou instrukci pro ministerské konference.²⁾ Státní rada byla rozdělena na 4 odbory a to 1. odbor zákonodárný a právní, v jehož čelo jmenován státní a konferenční rada baron Pflieger; 2. odbor vnitřní správy pod vedením hraběte Wallise; 3. odbor finanční, jemuž předsedal hrabě Zichy a 4. odbor vojenský pod správou polního maršálka hraběte Colloreda. Byl tudíž hrabě Zichy zároveň

¹⁾ Ibidem fol. 503—506, originální koncept Metternichův z 5. srpna 1814 z Badenu u Vídně s vlastnoručními opravami císaře. Originál ibidem fol. 55—60.

²⁾ Viz přílohu čís. II.

přednostou jednoho oddělení státní rady a spolu šéfem ministerských konferencí. Metternich sám upozornil na tuto okolnost, a neshledáváje jí sice závadnou pro celkový plán — poněvadž obě funkce se ve svých konečných cílech značně rozcházejí — navrhol přece, aby císař Zichyho sprostil od podávání dobrozdání ve věcech finančních buď v konferenci neb ve státní radě.¹⁾ Císař rozhodl vlastnoručně, aby Zichy v těch případech, kdy předsedá konferenci, nepředsedal o týchž věcech ve státní radě a vůbec se nedostavil k jejich projednání.

Nová organizace měla vstoupiti v platnost dnem 1. října 1814, ale pro junktim s organizací státní rady stalo se tak až 1. prosince.²⁾ Rámcová instrukce pro ministerské konference z 27. srpna 1814 ustanovovala příliš málo a nijak přesně nevymezovala sféru působnosti ani vnitřní zřízení v nově upravené instituci. Nelze nevzpomenouti při jejím čtení na Stadionovy obavy z roku 1807, kdy odpovídáje k promyšleným a dobře míněným návrhům arcivévody Karla, poznamenává správně, že centrální organizaci je nutno budovati ze zdola, to jest nejprve zřídití řádně potřebná ministerstva pro všechny obory správy. O totéž zasazoval se i Metternich ve svých skvělých návrzích z roku 1811. Ale císař František, věren své nerozhodnosti a boje se pronikavé změny a sestrojení nového aparátu ve všech jednotlivých částech, nebyl schopen pochopiti význam pevného základu, který by jasné oddělené úřady a ministerstva se zřetelně a precisně vymezenou pravomocí poskytovaly nové organizaci v centru vlády. Jeho řešení podobá se konání stavitele, který v základech schátralý dům chce zachrániti správou krovu. Zřídil a definitivně ustavil mini-

¹⁾ Koncept Metternichův, de dato 22. srpna 1814 z Badenu, ibidem fol. 479—480.

²⁾ Po referátu konference z 6. září schválil císař, aby organizace vstoupila v platnost 1. října (Staatsratspräsidialakten fasc. III. Kabinetní list z 13. září, fol. 128 a 135). Poněvadž nebyly dosud vyřešeny otázky, týkající se nové instrukce pro státní radu, posunul se začátek nejprve na 1. listopad, jako začátek nového vojenského roku, podle návrhu konference ze dne 6. října, schváleného císařem 14. října, fol. 145, a konečně definitivně rozhodnutím císaře z 17. listopadu ustanoven k zahájení 1. prosince 1814 (ibidem, fol. 264).

sterské konference, nedav jim za směrnice nic jiného, než že mají stálého předsedu (hraběte Zichyho) a že se mají scházeti v případech, kdy chce slyšeti názor všech správců jednotlivých oborů státní správy, nebo když tito sami chtějí společně projednávatí nutná ustanovení. Je na snadě, že nebyla-li řádně upravena místa speciální — ministerstva — nemohl nový úřad míti v tak zodpovědném postavení, kam jej císař postavil, náležité váhy. Bez přesného vymezení věcí, které musely jím procházeti, bez pevného obsazení stálými silami, byl předem předurčen k bezvýznamnosti. Jeho myšlenku a určení v těch formách, jaké mu ustanovil císař listem z 27. srpna 1814, bylo by lze přece hájiti, kdyby na místě Františkově byl panovník silné a pronikavé vůle s pocití zodpovědností a hlavně s vědomím důležitosti tohoto nového zřízení. Instrukce dávala mu moc přidělovati agendu, mohl tudíž z úřadu již tím způsobem vytvořiti skutečnou centrálu, forum pro projednávání nejdůležitějších státních otázek, kde by zasedali — při dobrém výběru vedoucích úředníků úřadů dvorských — mužové nejschopnější a nejbystřejší, ve státní službě zkušení a znalí a tvořice tak de facto ministerskou radu, vedli stát, určovali společně a jednotně postup, kontrolovali s jednoho a stálého hlediska běh státního aparátu, opravovali, kde by toho potřeba vyžadovala a zřizovali časem i dobou nutné nové instituce tak, aby zapadaly do dosavadní státní soustavy a nerušily jejího systému a nekřížily a neoslabovaly jiných zřízení. Než to vše se nestalo, naopak svou nevšímavostí k novému útvaru a tím, že tento nebyl s dostatek vybudován, klesal jeho význam stále víc a více a za nedlouho nebylo z něho nic více, než soukromá kancelář hraběte Zichyho pro bezvýznamné záležitosti, které mu císař přiděloval. Vskutku nebylo třeba pro tyto věci zříditi úřad s tak honosným jménem; vše, co později se v konferenci vyřizovalo, mohla zcela dobře týmž právem a s touž platností prováděti kabinetní kancelář. V té formě a v tom rozsahu, jak se později konference dály, mohl císař vždy z pravomoci panovnické naříditi, aby o té neb oně věci se uradili přednostové úřadů dvorských a je více než pravděpodobno, že celá instituce byla ponechána, jednak, poněvadž se již za pět let vžila a císař nerad cokoliv měnil, jednak, protože

chtěl Zichyho, od něhož se nemohl odloučiti¹⁾ a jehož si přál míti u sebe, odměniti a připoutati ještě více k sobě. Konečně ne posledním důvodem byla nedůvěra císařova k jeho okolí, vědomí vlastní nemohoucnosti a neschopnosti, které se projevovalo malichernou kontrolou jednotlivých úřadů. Úřady dvorské, které kontrolovala státní rada, jsou opět střežena po vůli císaře konferencí a po případě kabinetní kanceláři — toť ona pyramida,²⁾ na jejímž nejvyšším bodě stál panovník, který neměl schopnosti, aby nedokonalou stavbu udržel v pořádku, jenž neměl vlastní iniciativní síly, který stát „spravoval“, ale nevládl.³⁾

Sám hrabě Zichy, vedoucí úředník konferencí, doznal roku 1821, že konference byla nedostatečně organisována. Stěžuje si, že nesmí zasahovati v případech, kdy v jednání u státní rady se vyskytující divergující názory úřadů dvorských mezi sebou neb státní rady a úřadů dvorských, že nejsou určeni permanentní členové konferencí a to ministr věcí zahraničních, ministr financí a vnitra, k nimž by teprve měli se přibíratí podle oboru projednávané záležitosti přednostové dvorských úřadů. Konečně postrádá, že konference dosud nemá stálého úředníka k vedení protokolů o sezeních.⁴⁾ Metternich ve vyjádření k témuž elaborátu dokonce popírá vůbec, že by ministerská konference existovala. A zcela právem. Útvar vytvořený roku 1814 nebyl tím, co hlásalo jeho jméno.⁵⁾

¹⁾ Císař Zichymu z Frankfurtu 19. listopadu 1813: „... und wünsche, einen so treuen und eifrigen Diener, wie Sie sind, Mir noch lange zu erhalten“. CAa čís. 187/ex 1813.

²⁾ Příklad Metternichovo v konferenci z 28. října 1836. Viz Kübeck, I. c. str. 735.

³⁾ „Der Grund aller nicht ungerechten Unzufriedenheit über den Gang der Staatsmaschine darf nicht in der Untauglichkeit ihrer einzelnen Bestandteile gesucht werden, sondern vielmehr in ihrer Zusammensetzung, ... am meisten aber in der Insuffizienz der bewegenden Kraft... der Staat wurde administriert, aber nicht regiert.“ (Hartig) Genesis der Revolution in Oesterreich im Jahre 1848, III. Aufl. Leipzig 1851 str. 34.

⁴⁾ Staatsrats präsidentialakten fasc. III. fol. 617—632 z 7. prosince 1821.

⁵⁾ Ibidem fol. 623—628 z 6. XII. 1821: Nun fehlt in unserer gewöhnlichen Geschäftsnorm das obriste Glied... nämlich eine gehörige Ministerial-Conferenz.

Ačkoliv nová organisace byla nepřesná a nedokonalá, ba snad právě proto, udržela se v platnosti téměř 22 let. Hned z počátku byl však jeden ze zásadních principů porušen; členy měly býti původně pouze šéfové dvorských úřadů, ale již 5. prosince, tedy 5 dní potom, kdy nový řád vstoupil v platnost, svoluje císař na návrh Zichyho, aby tak jako dosud — podle dřívějšího ústního rozkazu — ke konferencím o pohledávkách byli přibíráni hrabě Wallis a státní rada Pfleger.¹⁾ Jen občas povznesla se ministerská konference k většímu významu. Tak roku 1815, kdy císař František po návratu Napoleonově z Elby znova vytáhl do pole. Kabinetním listem ze dne 27. března 1815 zřídil permanentní konferenci, která se zabývala otázkami vyzbrojení a zásobování vojska, jeho odchodu za hranice a zásobování carských spojeneckých sborů na cestě přes monarchii. Členy byli kníže Schwarzenberg, ministr financí hrabě Stadion, nejvyšší kancléř hrabě Ugarte, Metternich, hrabě Wallis, polní maršálek hrabě Duka a dvorní kancléř hrabě Lažanský.²⁾ K urychlení jednání směly úřady podřízené se svými žádostmi obracet se přímo na nově zřízenou konferenci. Císař před odjezdem z Vídně 23. května 1815 jmenoval arciknížete Rainera — tak jako roku 1809 — svým zástupcem a uložil mu, aby na jeho místě předsedal státní radě, kdykoli se sejde ke společné poradě i konferenci, tak že v jeho nepřítomnosti arcivévoda Rainer měl býti předsedajícím v těch případech, kde dříve předsedal sám císař.³⁾ Zichymu uložil, aby konference vedl v témž rozsahu jako dříve, to jest, aby se obíral pouze záležitostmi shora vytěněnými. Poněvadž však hrabě Duka doprovázel císaře, zastupoval ho v konferenci po dobu nepřítomnosti hrabě Peusquens.⁴⁾ Působnost

¹⁾ CAa čís. 161/ex 1814.

²⁾ CAa čís. 123/ex 1815. Polní maršálek kníže Schwarzenberg byl presidentem dvorské válečné rady, hrabě Prokop Lažanský byl příbrán k projednání italských otázek (byl od roku 1814 presidentem „Ústřední organizační dvorské komise“ (Zentralorganisations-Hofkommission) pro nově získané provincie.

³⁾ Kabinetní list z 23. května 1815 ibidem.

⁴⁾ Kabinetní list z 26. května 1815 ibidem. Původně měl ho zastupovati hrabě Josef Colloredo, ministr války. Byl však nemocen a proto pro méně důležité věci směl za sebe vyslati zástupce hraběte Peusquese.

těchto konferencí, které svým významem se rovnaly dřívějším konferencím užším, nepotrvala dlouho. Zanikly krátce po návratu císařově do Vídně.

Podobně jako roku 1815 tak i později čas od času, když císař dlel mimo residenci, byla poněkud rozšířena působnost konferencí. Tak roku 1818, než císař odejel do Cách, nařídil, aby pro důležité věci finanční, kde průtah ve vyřizování by mohl způsobiti škodu, byly za předsednictví hraběte Zichyho zavedeny konference (členy byli hrabě Stadion, ministr financí a státní rada Pfleger)¹⁾ a totéž na prosbu Stadionovu opakuje znovu roku 1819, když se chystal na cestu do Itálie,²⁾ s tím dodatkem, že spisy se musí ke konečnému rozhodnutí předkládati arcivévodovi Ludvíkovi. V obou případech nesměla konference, která měla vlastně charakter mezisekčních porad státní rady, jednat o nových normách a zákonech. Jeden z mála případů, kdy Zichy sám žádá o konferenci, udál se roku 1820; šlo opět o věci finanční, stanovení státních příjmů pro rok 1821 v kovových penězích. Členy byli státní rada hrabě Lederer a státní rada Bedekovics,³⁾ poněvadž věc se dotýkala také území uherských, jinak zůstávali členové tíž, kteří byli ustanoveni ke konferenci za předsednictví císařova k projednání daňových záležitostí dolnorakouských.⁴⁾ Pravidlem však zůstávalo, že ke každé konferenci jmenoval císař členy různě a že nepřevládali v nich šéfové úřadů. Hlavní kádr tvořili referenti dvorní a státní radové.⁵⁾

¹⁾ Kabinettsakt čís. 123/ex 1818 z 8. února 1818.

²⁾ CAa čís. 70/ex 1819 resoluce z 10. února 1819.

³⁾ CAa čís. 169/ex 1820 z 13. června 1820. Bedekovics ve státní radě měl záležitosti uherské a sedmihradské.

⁴⁾ CAa čís. 85/ex 1820 z 29. března 1820. Resoluce z 31. t. m. Totiž Metternich, hrabě Saurau, hrabě Lažanský, hrabě Stadion, Kübeck a dvorní rada Schiller. Císař také někdy neschválil navrhovanou konferenci, na příklad konference o darování statků v Uhrách, k nimž podle návrhu Zichyho měli býti přizváni Stadion, hr. Nádasdy a st. rada Mikos, CAa čís. 107/ex 1820 z 13. dubna 1820. Císař konferenci zavrhl a nechal spis u sebe dva roky ležeti (Resoluce z 21. ledna 1822).

⁵⁾ Od let dvacátých účastnil se jich také hr. Pillersdorf, n. př. CAa čís. 44/ex 1820 a CAa čís. 46/1820. Ze státních radů zasedali v různých

Uvedeným způsobem fungovaly ministerské konference až do smrti hraběte Zichyho, 28. září 1826.¹⁾ Jeho odchodem končí dlouhá epocha ministerských konferencí, konaných za jeho předsednictví po 17 let. Jakkoli máme o jeho vlastnostech i schopnostech současné úsudky pouze negativní, nelze upříti, že měl, ač o tom prameny mlčí, velké nepřímé zásluhy o zřízení a udržení nového útvaru. Také jeho práce, tak jak se jeví ve spisové zůstalosti konference, budí úctu. Byl neobyčejně plodný, při tom stručný a jasný ve svých referátech a návrzích. Jeho obsáhlé vědomosti a důkladná znalost vnitřní správy umožňovaly mu neobyčejně rychlé a jasné úsudky, kterými si — byť se byl i neosvědčil ve svém vlastním oboru finančním — získal přízeň císaře. Přesto jeho působnost nevystupovala nikterak na venek. Zůstával vždy v postranní, takřka v zákulisí a jeho činnost lze tudíž sledovat velmi nesnadno, poněvadž při důvěrném způsobu porad, které míval s císařem beze svědků, nelze přesně stanovit, která rozhodnutí se stala na jeho popud, ani kdy a jak císaře ovládal.²⁾ Co znamenal pro ministerské konference a jak byla jejich činnost odvislá od jeho předsednictví, ukázalo se rok po jeho smrti, kdy agenda roku 1828 klesla na 63 spisy ročně a roku 1829 dokonce na 30 spisů.

Den po smrti hraběte Zichyho 29. září 1826 pověřil císař kabinetním listem hraběte Metternicha vedením konferencí, které si přál zachovat v témž rozsahu a s touž působností jako dříve.³⁾

konferencích hr. Bedekovics, hr. Mikos, Schiller, Schwitzen, Lederer atd., celkem všichni státní radové všech čtyř oddělení. Protokoly vedl S. Gervay již od r. 1815, před tím činil výtahy z referátů a koncipoval někdy návrhy resolucí.

¹⁾ Zichy zemřel 28. září; jsou tudíž nesprávné údaje, které označují 26. září za poslední den jeho života. Wiener Zeitung č. 224 z 30. září 1826.

²⁾ Ofic. nekrolog je ve „Oest. kais. privil. Wiener Zeitung 1827, čís. 139“ z 19. června 1827.

³⁾ CAa čís. 347/ex 1826. Metternich uvědomil listy ze dne 30. září o novém stavu konferencí hr. Sauraua, nejv. kancléře, hr. Nádasdyho, pres. dvorské komory a ministra financí, prince Hohenzollerna, presidenta dvorské vojenské rady, uherského kancléře hr. Nádasdyho, presidenta policejního dvorského úřadu hr. Sedlnitzkého, presidenta nejvyššího soud-

Organisačně nenastaly žádné změny; konference se konaly opět tehdy, když jim císař přikázal agendu neb když si toho přáli šéfové dvorských úřadů. Členy určoval opět císař případ od případu a výsledky se musely také nyní předkládati k schválení. Jediné, čím zpevnil konference, bylo, že ustanovil Šebastiána Gervaye, tehdy dvorního radu ve statu dvorské komory, stálým referentem a protokolistou konference. Téhož dne jako náhradu za Zichyho jmenoval císař hraběte Františka Antonína Kolovrata Libštejnského, dosavadního nejvyššího purkrabí v Čechách, státním a konferenčním ministrem a svěřil mu předsednictví politické sekce státní rady.¹⁾

Jmenováním státním a konferenčním ministrem dostal se hrabě Kolovrat do ministerských konferencí a záhy projevuje se jeho vliv. Poněvadž byl protivníkem Metternichovým a jelikož si sám vybudovával rozsáhlý úřad ministerské kanceláře (Ministerialbureau),²⁾ neměl zájmu, aby konference příliš rozrostly a zesílily. Proto sotvaže získal dosti půdy a vlivu, stěžoval si císaři, že Gervayem vypracované konferenční návrhy nedává Metternich na vědomí členům konferencí, aby se mohli přesvědčiti, jak dalece souhlasí Gervayův koncept s jejich výroky a návrhy v konferencích³⁾, a nedosti na tom, snažil se císaře pohnouti, aby nedovolil přidělovati spisy konferencím přímo se strany úřadů dvorských, nýbrž aby si vyhradil přiděl prostřednictvím kabinetní

ního úřadu hr. Plenczicze, hr. Baldacciho, presidenta generálního účetního ředitelství, hr. Wurmsera, presidenta dvorské komise k určení daně pozemkové a presidenta sedmihradské dvorské kanceláře hr. Miskeho.

¹⁾ CAa čís. 343/ex 1826. Hrabě František Antonín Kolovrat Libštejnský narodil se 31. ledna 1778 v Praze. Poměrně mlád stal se 1809 pražským hejtmanem a policejním ředitelem. Po odehodu Wallisově do Vídně byl jmenován 1811 nejvyšším purkrabím, kteréžto místo zastával až do svého povolání 1826 do Vídně. Byl neobyčejně vzdělaný a činný, staral se povznesení české literatury a budil zájem o dějiny, podporuje účinně umění ve všech jeho oborech. Čechy a hlavně Praha vděčí tomuto státníkovi za mnoho.

²⁾ Spisová zůstalost tohoto úřadu jsou t. zv. Minister Kolowrat-Akten 1826—1848.

³⁾ Minister Kolowrat-Akten č. 610/ex 1827 z 15. října 1827. Pro příště cituji pouze M. K. A.

kanceláře zcela sám. Příležitost k tomuto zákroku poskytla mu audience o rozpočtu na rok 1828. Hrabě Nádasdy, ministr financí, odevzdal referát o rozpočtu na rok 1828 přímo hraběti Metternichovi jako předsedovi ministerských konferencí. Učinil to patrně souhlasně podle instrukce z 27. srpna 1814 nově schválené při odevzdání konferencí Metternichovi kabinetním listem z 29. září 1826. Císař vyžádal si původní Nádasdyův elaborát a odevzdav jej hraběti Kolovratovi prostřednictvím kabinetní kanceláře k posouzení, nařídil, aby po posouzení spis vrátil, kam patří. (Dorthin zu schicken, wo er hingehört).

Kolovrat stavěl se k tomu nevědoucím a vykládal, že jsou tři možnosti. Buď věc se projedná ve státní radě, nebo v ministerské konferenci, nebo přidělí ji císař kabinetní kanceláři některé zvláště určené osobě. Pro nynější případ bylo by podle jeho vývodů sice nejlépe, aby záležitost byla opět vrácena k projednání konferenci, avšak zdálo se mu, že je pro příště nepřipustno, aby šéfové dvorských úřadů dávali své elaboráty přímo Metternichovi, jako předsedovi konference. Kabinetnímu listu z 29. září 1826 dostává se prý tím příliš širokého výkladu, který neshledával odůvodněným ani v textu tohoto listu ani v jeho smyslu a proto prosil, aby císař novelisoval svůj výnos tak, aby nebylo možné, by právě nejdůležitější záležitosti unikaly jeho vědomosti.¹⁾ Šlo mu tedy hlavně o to, aby přiděl konferencím se nedál ani částečně přímo, nýbrž aby vše procházelo kabinetní kanceláří. Svě stanovisko odůvodňoval ještě tím, že Metternich v dobách, kdy je zcela zabrán záležitostmi svého ressortu, nemůže se stejnou pílí věnovati se vyřizování důležitých spisů, týkajících se vnitřní správy, čímž v případě, že jde o finance, snadno zdržením a průtahy vznikají škody. Tak jak Kolovrat podával svá odůvodnění, nelze jim upřít váhy, avšak sotva jej k tomu vedl pouhý zájem o službu. Spíše, jak také vysvitá z posledních odstavců jeho referátu, měl to být útok na Metternicha, kterého chtěl vytlačiti z projednávání věcí finančních a vnitřní správy. Doufal patrně, že císař, bude-li přiděl obstarávati pouze kabinetní kancelář, bude více v těchto věcech favorisovati

¹⁾ M. K. A. čís. 747/ex 1827.

jeho samého a tím již vyloučí Metternicha. Je pouze s podivem, že při této příležitosti nevzpomenul Kolovrat pádných důvodů státoprávních, tak jak to byl učinil kdysi hrabě Leopold Kolovrat v roce 1802, který žádal, aby veškerý přiděl státní radě se dál kabinetní kanceláří, tudíž vycházel bezprostředně od císaře, aby bylo zachováno právo a zřízení jednotlivých zemí.¹⁾

Při známé nerozhodnosti císaře a z ní vyplývajícím lpění na starých ustanoveních nedosáhl Kolovrat formálně zcela svého cíle. Císař ponechal v platnosti kabinetní list z 29. září 1826 a doplnil jej v ten smysl, že záležitosti, při nichž bude nutno vyžádati si nejvyššího schválení, mají se odevzdati kabinetní kanceláři, odkud je pak sám po vlastním uvážení odevzdá konferenci.²⁾ De facto však Kolovrat dosáhl, co chtěl a poněvadž u všech konferenčních spisů, až na spisy vnitřní agendy této instituce, bylo nutno si vyžádati schválení přímo u císaře, lze také tímto Kolovratovým úspěchem vysvětliti pokles významu a agendy ministerské konference v roce následujícím. Jak silný byl pokles agendy a jak ztrácela konference na důležitosti, jest viděti nejlépe z toho, že roku 1829, kdy za celý rok vyřídila 30 spisů, postoupil Metternich jediného dosud definitivně ustanoveného úředníka u konferencí, dvorního radu Gervaye, k službě u generála Frimonta, přednosta vojenské dvorské komise.³⁾

Úpadek ministerských konferencí cítil Metternich velmi dobře a snažil se mu čeliti. Navrhnul proto císaři, aby se směl s Kolovratem uraditi o nové organizaci, respective o rozšíření agendy konferencí. Chtěl znova oživit konference za předsednictví císařova a povznesti tak konference ministerské, jichž se měl účastniti on, Kolovrat a Gervay jako protokolista. Protokol o této organizační konferenci⁴⁾ stanoví pro ministerské konference nový

¹⁾ Viz dříve str. 11 pozn. 13.

²⁾ Návrh kab. listů Metternichovi, ministru financí, pres. vojenské dvorské rady a uherskému vicekancléři je při M. K. A. čís. 747/ex 1827 orig. z 22. listopadu 1827 svědčící Metternichovi CAa čís. 238/ex 1827.

³⁾ CAa čís. 24/ex 1829 z 4. srpna 1829.

⁴⁾ CAa čís. 28/ex 1829 bez data. Konference konala se po 11. říjnu 1829 asi v polovici měsíce října. Spis byl indikován teprve 30. října 1850.

program, podle nějž se měly zabývat přípravou materiálu pro konference, konané za předsednictví císařova hlavně o věcech finančních, rozpočtových a o věcech týkajících se uherských sněmů, které způsobovaly od doby jejich reaktivisace roku 1825 vládě mnoho starostí.

Jeho návrhy nebyly schváleny a zůstaly nevyřízeny; teprve později v letech třicátých, v době nového rozkvětu konferencí přicházejí k nim v přehojné míře také věci uherské.

(Pokračování v příštím ročníku.)

Karel Tříška:

Černínský archiv v Jindřichově Hradci.

Literatura věnovaná černínskému archivu v Jindřichově Hradci není právě úměrna jeho významu, aniž službám, které tento archiv po více než jedno století prokazoval českému dějepiscetví, a zajisté ještě dlouho bude prokazovati. Po prvé vlastně teprve *Antonín Rezek* načrtl (v ČČH 1896, str. 184—186) v několika málo rysech, jak mu to dovolovaly informace, které mu byl poskytl syn hraběcího archiváře František Tischer, tehdy kaplan v Kolíně, řekli bychom kus prehistorie archivu u příležitosti třiceti let trvání archivu s vlastní správou. Uplynulo pak sedmnáct let než *Josef Pekař* upozornil (v *Archivalien z. neueren Gesch. Österreichs I.*, 1913, str. 267 a sl.) na opravdové bohatství dějepisné látky v černínském archivu a hned také připojil stručný popis některých oddělení, vyjmenovav řadu kusů historicky zvláště významných. Minulo dalších osm let než archivář *František Teplý* uveřejnil na vyzvání Pekařovo (v ČČH 1921, str. 415—423) svůj příspěvek k dějinám jemu svěřeného archivu. Takový chudý výčet literatury můžeme na konec uzavřít kapitolou o dějepiscích v černínském archivu, kteroužto kapitolou zahajovala předloni profesorka na jindřichohradeckém gymnasiu *Dr. Ebba Jahnová* řadu svých článků, spjatých společným názvem „Jindřichův Hradec v literatuře nové doby“ (Ohlas od Nežárky 1933), opírajíc se přitom, jak vyznala, o sdělení (většinou již od dřívějšíka známá), která získala jednak od švarcenberského archivního rady Hynka Grosse, jednak od svého spolukolegy na gymnasiu Dra Janu Muka. Jest patrné, že představa o černínském archivu nemohla tedy ani tak vyrůstati z několika kusých zpráv právě vyjmenovaných, jako spíše z určitého množství archivního materiálu, buď dotud vydaného ve sbírkách pramenných, nebo zpracovaného v odborné

literatuře dějepisné. Vstupuje-li letošního roku černínský archiv do osmého desetiletí svého trvání, naskytá se tak vhodná příležitost k tomu, abychom si o něm pověděli trochu více. Neběží jen o to, aby byla podána nějaká jubilejní retrospektiva, nýbrž aby byl také zachycen celkový obraz všech archivních fondů, a aby také výsledky, vyplývající z revize práce v archivu vykonané v uplynulých sedmdesáti letech, byly srovnány s úkoly, které si archivnictví v dnešní době klade.

* * *

Jak známo představuje černínský archiv v Jindřichově Hradci celek, který vznikl sloučením jednak rodinných archivů tří rodů, které se postupně vystřídaly v držení jindřichohradeckého panství, totiž pánů z Hradce, hrabat Slavatů z Chlumu a Košumberka a hrabat Černínů z Chudenic, jednak také archivů statků, které těmto rodům náležely, nebo ještě náležejí. Archiválie hradecké a slavatovské na jedné, a archiválie černínské na druhé straně trvaly vedle sebe dlouho jako dvě samostatné skupiny od sebe lokálně odloučené a v 18. a 19. stol. několikrát na sobě nezávisle pořádané. Tato skutečnost nám tedy dovoluje, abychom líčíce dějiny archivu, věnovali svoji pozornost každé z těchto skupin odděleně, a to především skupině archiválií pánů z Hradce, jakožto skupině nejstarší a základní.

Na otázku, jakého obsahu, v jakém množství a kde si ukládali páni z Hradce svoje písemnosti, nemůžeme očekávat od dochovaných archiválií přesné odpovědi. Jediný zpravodaj z té doby (2. pol. 16. stol.), který dovede říci ještě poměrně nejvíce, totiž důchodní účty panství jindřichohradeckého, dovoluje nám zachytiti jen několik málo zcela ojedinělých zmínek. Tak ze zápisu k 15. srpnu r. 1568 se dovídáme, že zámečník Michal udělal nový klíč ke truhlici, „kde se registra chovají“. Jiný doklad (z r. 1578) do-
svědčuje, že truhlář Jan zhotovil pro pana Adama z Hradce do jeho „sklepu za mříží k registrům truhlu“. K těmto dvěma záznamům, jichž byl již použil Teplý ve svém (svrchu připomenutém) článku, mohli bychom ještě připojit další dva doklady, které ovšem časově patří již do doby počátku vlády držitele dědictví pánů

z Hradce, pana Viléma Slavaty, leč dlužno míti za to, že dobře vyjadřují ustálenou praxi. Roku 1608 byly totiž dodány do hradeckého zámku dvě almárky: jedna menší pro obročního písaře pro jeho „registra“ (tedy účty), druhá větší, okovaná pro pana úředníka „k chování listuov“. Připomeneme-li si v této souvislosti svoje vědomosti o tom, jak měl uloženy svoje písemnosti pan Zachariáš z Hradce na svém zámku v Telči, pak jsme se přiblížili ku představě o tom, jak si patrně hradečtí páni uchovávali svoje vlastní písemnosti. Písemnosti takové, mající význam pro rodinu, ať již to byla privilegia, nebo smlouvy rodové, dopisy, účty a pod., byly uzavřeny v okovaných truhlicích ve zvláštní klenuté místnosti, zvané obyčejně sklep, kterážto místnost sousedila obvykle s obývacím pokojem pánovým.¹⁾ V hospodářské kanceláři zase pan úředník a jemu podřízení písaři rovnali svoje účty do truhlic, nebo do almárek. Na otázku, co všechno bylo tehdy uloženo v těchto truhlicích na hradeckém zámku v panském „sklepe“, nepodávají nám archiválie pánů z Hradce odpovědi. Tu můžeme očekávat teprve od jejich dědiců a nástupců z rodu slavatovského.

Odvedlo by to poněkud naši pozornost od sledování určeného předmětu, kdybychom se pokoušeli o to, abychom pátrali po všech popudech, které přivedly Viléma Slavatu k dějepisnému spisování. Postačí řekneme-li, že pohnuté události, jichž byl Vilém svědkem, tu spolupůsobily a probuzený zájem dějepisný určil zajisté vztah Vilémův ke zděděným písemným památkám v kladném smyslu.²⁾

¹⁾ Dvěma dohadům Teplého (u m. str. 416), jako by totiž býval „archiv“ pánů z Hradce umístěn spolu s panskou knihovnou ve výklencích ve zdi t. ř. červené věže, a jako bychom museli nutně obviňovat posledního pána hradeckého z toho, že dal ničití mimo rodové listiny také jiné pro české dějiny důležité, nelze přisvědčiti. V prvním případě to nemáme nikde výslovně doloženo, ve druhém pak případě svědectví matky Jáchyma Oldřicha ze dne 27. srpna r. 1607, paní Kateřiny z Hradce, kterého se Teplý dovolává, mluví přece zřetelně jen o zkažení dvou rodových úmluv z let 1555 a 1585. Ostatně obě tyto úmluvy máme zachovány v orig. z pozůstalosti Zachariášovy po jeho smrti z Telče na Hradec převezené.

²⁾ Usuzovatí z některých okolností, jako jest třeba dosud v archivu dochovaný popis třeboňského archivu z r. 1638, nebo spisy většinou hos-

Bylo rovněž důležité pro další osudy všech písemností na zámku hradeckém uložených, že také potomci Vilémovi byli si nepochybně vědomi skutečné ceny rodinných dokumentů. Rostoucí záliba v pracích rodopisných a v dějepisné literatuře mohla takové vědomí jen ještě posilovat. Význam těchto starých písemností byl také pravděpodobně vyzdvížen zásluhou prvního badatele, kterému se v dosavadní literatuře dostalo čestného titulu prvního pořadatele zámeckého archivu jindřichohradeckého, totiž jesuity *Bohuslava Balbína*.¹⁾ Že se Balbín vskutku obíral starými písemnými památkami na zámku uloženými, to dosvědčují některé zmínky v jeho spisech. Že také zámecký, či jak sám říká slavatovský archiv Balbín pořádal, na to sám jednou ve svých *Miscellaneích* (I. kn. 2. dek., str. 71—72) vzpomíná, a také vročení odtud vyplývající (kolem r. 1657) by se dobře krylo s dobou jeho pobytu v koleji jindřichohradecké. Avšak jakkoli pochopitelně toužíme poznati, co vlastně a jak Balbín v archivu pořádal, přece nikde nenalezneme zřejmých stop po takové jeho činnosti. Dějiny jesuitské koleje mlčí, marně hledáme jeho vlastnoruční regesta na listinách a ani ojedinělý záznam v důchodních účtech panství hradeckého²⁾ nic nevysvětluje. Konečně i stav archivu o několik desetiletí později,

podářského obsahu a týkající se statků, v jichž držení přece Vilém Slavata byl, na to, že on vskutku zamýšlel založiti archiv hradecký v nejširším rozsahu, jak tomu chce Teplý (u. m. str. 420), bylo by dosti ukvapené. To bychom žádali jak na Slavatovi, tak také na jeho době ještě mnoho. I jinak přece vystačíme se zjištěnou zásluhou, že totiž díky písemným památkám, jež nashromáždil a po sobě zanechal právě Vilém Slavata, byly naše vědomosti o českých dějinách v 1. pol. 17. stol. dosti podstatně rozšířeny.

¹⁾ Po prvé, tuším, L. Domečka, sleduje činnost Balbínovu v Jindřichově Hradci v době jeho pětiletého (v l. 1655—1660) učitelského působení na hradecké koleji, vystoupil (v *Ohlasu od Nežárky*, 1894) s tvrzením, že Balbín tehdy uspořádal Ferdinandovi Vilémovi hr. Slavatovi jeho knihovnu i archiv, při čemž prý listiny opatroval vlastnoručními registry. To pak po něm opakovali Rezek, Teplý (*Děj. města Jindřichova Hradce* II. 2, str. 246) a Jahnová. Tato však připsala popud ku pořádání archivu docela již Adamovi Pavlovi hr. Slavatovi.

²⁾ V důchodních účtech hradeckých k termínu svatohavel. 1659/1660 jest zapsáno: „Odvedeno z poručení J. E. panu páteru Balbínovi 30 zl.“

jak o tom hned uslyšíme, sám potvrzuje skutečnost, že se Balbín nemohl zabývatí rovnáním archivu. Nezbyvá nám tedy, než abychom se již rozloučili s lákavou ilusí Balbína jako prvního pořadatele — archiváře v Hradci. Nicméně v jednom směru smíme, zdá se, přece jen tušiti vliv Balbínův a to v tom, že nepochybně dovedl zainteresovati Ferdinanda Viléma hr. Slavatu pro rodinné památky po předcích.¹⁾

Z posledních dvaceti let vladařství slavatovského na Hradci máme zachováno několik cenných zpráv, které nám umožňují bližší seznámení se situací v hradeckém archivu. Především jest to inventář pozůstalosti po Ferdinandovi Vilémovi hr. Slavatovi ze dne 25. května r. 1673, který jest pro nás důležitý hned ze dvou příčin. Z něho se totiž po prvé dovídáme o zvláštní místnosti pro archiv, v níž byla uschována část archiválií. Významnější jest to, že tento inventář představuje první soupis listin (z inventáře jest zřejmo, že ty byly uloženy někde jinde) archivu hradeckého, byť ovšem ještě v sobě nezahrnoval všechno listinné bohatství v archivu uchovávané. Tu čteme celou řadu listin pánů z Hradce z let 1339 až 1607, i hr. Slavatů (1601—1651). Ne-li snad již v této době, kdy při soupisu pozůstalosti byla příležitost k tomu, aby byl archiv prohlédnut, tedy jistě pro nejbližší dobu můžeme předpokládati, že aspoň nějaká část archivu se nalézala v takovém stavu, že bylo možno do určité míry se orientovati o jeho obsahu²⁾. Tato okolnost také usnadnila práci komorníkovi král. desk zem., když později sepisoval nový inventář u příležitosti jednání o rozdělení dědictví slavatovského. Tento druhý inventář ze dne 9. ledna 1693 jest o tolik cennější předešlého, oč větší množství archiválií registruje. Již pouhé srovnání 119 inv. čísel inventáře z r. 1673 se 717 inv. čísly inventáře z r. 1693

¹⁾ Aspoň vyrozumíváme z jedné poznámky komorníka král. desk zem., který sepisoval po několika letech pozůstalost po zesnulém příznivci vlasteneckého jesuity, že v místnosti archivní („in dem Archivsgewölb“) shledal knihy a balíky, plné tištěných novin a spisů, což vše bylo očíslováno a zapsáno v inventáři vlastní rukou hr. Ferdinanda Viléma.

²⁾ V důchodních účtech jest poznamenáno ke dni 29. srpna r. 1676, že „byly koupeny malé pocínované hřebíčky k upevnění cedulek v archivu za 12 kr.“

výmluvně ukazuje na to, oč důkladněji bylo při tomto druhém inventování postupováno.

O dalším osudu archivu samotného bylo v zásadě rozhodnuto v Praze dne 17. listopadu roku 1693. V dílčí ceduli tam sjednané shodly se totiž všechny nápadnice dědictví slavatovského na tom, že inventovaný archiv zámecký v Hradci zůstane, jako tomu bylo odedávna, při dílu hradeckém. Nabyvatelkám ostatních dílů bylo však vyhrazeno právo, aby si mohly vždy podle potřeby vyžádati z Hradce opisy, nebo výpisy. Taková dohoda byla zajisté správná, neboť zachovala archiv jako celek.

Panství jindřichohradecké připadlo dceři zemřelého Jana Jiřího Jáchyma hr. Slavaty Marii Josefě, provdané (dne 12. ledna 1687) za Heřmana Jakuba hr. Černína z Chudenic, a s panstvím přešel tedy do majetku černínského také archiv. Běželo nyní o to, jak by bylo nejvhodnější převzítí archiv. Zájmy dědičky zastupoval v Hradci před komisí vrchní hejtman černínských panství Jan Procházka. Dne 25. února r. 1694 podával hr. Heřmanovi Jakubovi zprávu o postupu jednání o rozdělení inventárních předmětů mezi jednotlivé dědičky a při tom se také zmínil o obtížích, které stojí v cestě převzetí (jak Procházka archiv nazýval) registratury. Hejtman Ezechiel Richter prý se zdráhá převzítí registraturu a to proto, poněvadž mu jest známo, že se obsah leckterého balíku nekryje s označením na cedulce na balíku upevněné napsaným. Kdyby prý se takový balík otevřel, ukázalo by se, že je v něm málo spisů a k tomu ještě pomíchaných. Z tohoto důvodu že hejtman nechce přejímatí jen podle inventáře. Kdyby se však mělo všechno prohlížeti a znovu sepisovati, že by k tomu bylo potřebí aspoň půl roku, ne-li celého roku. Na to však že není pomyšlení, poněvadž jest dosti jiné práce. Procházka dále vykládal, že na to upozornil pány komisaře a ti že navrhovali, aby se dědičky opatřily na společný náklad někým, kdo by věci dobře rozuměl, všechny balíky prohlédl a popsal jejich obsah, i kdyby to mělo trvati třeba celý rok. Hrabě Heřman Jakub se na konec rozhodl (27. února) na tom, aby byl archiv převzat jen zatím. Tak 29. března odevzdával dotavadní slavatovský hejtman Mates Gottfried Ruth z Ruthensteina svému nástupci, černín-

skému hejtmanu Richterovi hradecký archiv, který byl až dotud opatroval, a to v takovém stavu, v jakém se právě archiv nalézal, totiž v očíslovaných balících, bez revise, jen podle inventáře z předešlého roku. Při tom bylo poznamenáno, že počet balíků souhlasí s počtem v inventáři zapsaným, s výjimkou asi 20 inv. čísel (z těch však část byla postoupena novým držitelům odprodáných realit a jeden balík patřil panu Juliovi Krajířovi). Naproti tomu byly připojeny čtyři nové balíky (inv. č. 717—720). Do odevzdávacího protokolu bylo dále napsáno, že jsou v archivu ještě některé neuspořádané spisy a účty; ve „starém“ archivu že jsou prastaré účty a spisy v úplném nepořádku.

Z těchto několika údajů lze rekonstruovati celkovou situaci v archivu hradeckém, jak se jevila na konci 17. stol., kdy archiv přecházel v držení nového majitele. Archiv měl tehdy k dispozici dvě místnosti: t. ř. starý archiv, t. j. místnost, kam se původně (nejdříve) ukládaly archivaie, a ještě nějakou jinou místnost. Takové lokální rozdělení archivního materiálu nemělo však svoji příčinu v nějakém dělítku časovém, které by snad bylo bývalo rozhodující při ukládání písemností, nýbrž bylo čistě náhodné. Jest to zřejmé z toho, že právě podle inventáře z r. 1693 nebyla veliká většina listin uložena ve „starém“ archivu, nýbrž jinde. Kombinujeme-li dále data z obou inventářů s daty z přejímacího protokolu, poznáváme, jak dalece byl archiv tehdy v pořádku. Ve „starém“ archivu nalézáme balíky spisů, na jejichž inventarisaci byl ještě pracoval sám hr. Ferdinand Vilém, pak nejstarší účty a spisy pánů z Hradce a (jak ještě hned ulyšíme) některé listiny. Ve druhé archivní místnosti byla uschována převážná většina listin, depositum pana Krajíře a neuspořádané účty a spisy statků slavatovských se týkající. Jak u listin, tak také u účtů a ostatních písemností postrádáme nejen lokálního soustředění, nýbrž také srovnání všeho materiálu alespoň v hlavních rysech, chronologicky.

Za tohoto stavu, v němž ovšem trvala (nebyl-li třeba ještě horší) celá řada jiných archivů panských téže doby, přecházel, jak již bylo řečeno, hradecký archiv v držení rodu černínského. První naléhavý úkol se jevil v tom, aby byl získán nezbytný

přehled o obsahu těch archiválií, které ležely ve „starém“ archivu v úplném nepořádku. Výsledek této práce známe jen neúplně z dochovaného zlomku nového inventáře. Pokud nám tato neúplnost dovoluje pozorujeme, že tehdy byly sepisovány listiny hradecké na slavatovské z let 1459 až 1649, a to ještě jen takové, které byly vzadu opatřeny registry. Snaha vnést jakýsi pořádek do uložených písemností, doložená takto ponejprv na převzatém archivu hradeckém, byla brzy přenesena na širší základ v instrukci z r. 1699. V této instrukci bylo především (odstavec 15) nařizováno, aby byla pořádně vedena registratura a o nejstarších spisech, které se budou od měsíce k měsíci ukládati do archivu, aby byl vždy sepsán výkaz. Co se týče uspořádání registratury a archivu, bylo (v odstavci 16.) ustanoveno, aby bylo při tom dbáno obsahu uložených písemností. Spisy nechť jsou ukládány chronologicky a podle panství. Vypůjčování spisů bylo vázáno na povolení hraběte, nebo nejvýše, hrozilo-li nebezpečí z prodlení, na souhlas vedoucího úředníka kanceláře. Bylo také zakázáno dávat komu spisy čísti, nebo opisovati.

Situace uvnitř hradeckého archivu, tak jak jsme ji právě přehlédlí, zůstala potom po čtyři desetiletí nezměněna. Výslovně to potvrzují jednak hodně opožděně (25. února 1728) odeslaná odpověď hospodářských úředníků hradeckých na nařízení Františkem Josefem hr. Černínem (10. prosince 1726) vydané v souvislosti s předsevzatou jím reorganizací správy statků, jednak také potvrzení komorníka král. desk zemských Josefa Antonína Komárka (15. dubna 1733), který shledal v archivu všech 722 inv. čísel. Teprve v roce 1737 došlo na rozkaz Isabely Marie ovdovělé hr. Černínové k novému soupisu archiválií a k jich přerovnění, a to zase jen těch, které byly již zapsány v obou slavatovských inventářích. Spíše nežli hospodářský inspektor František Hekl měl tehdy na této práci podíl kancelista z hlavní pokladny černínské Jan Jiří Stöhr. Všechny písemnosti (a to nikoliv vždy správně) byly rozděleny podle svého obsahu do řady skupin (A až Z), při čemž uvnitř jednotlivých skupin nebylo dbáno časového postupu. U takových spisů, nebo listin, které nebyly před tím označeny letopočtem, nebylo ani nyní takové opomenutí na-

praveno. Účty z let 1548 až 1699 byly srovnány zvláště. Nedokonalý rejstřík k takto srovnanému materiálu byl jedinou, ovšem málo vyhovující pomůckou. V nových skříních se mohl nyní archiv na venek reprezentovati pěkně, uvnitř však, jak jsme viděli, nebyl pořádek dokonalý.

Tento inventář z r. 1737 zůstal pak na dlouhou dobu jedinou evidenční pomůckou při vyhledávání spisů v archivu. Při revisi vykonané dne 8. března 1769 bylo shledáno, že chybí čtyry kusy. Po pěti letech (4. března 1774) následovala další přehlídka archivu. a to u příležitosti jeho odevzdání aktuárovi Václavu Rohrovi, A tu se opět našlo, že chybí dalších osm inv. čísel. Roku 1776 byl na rozkaz Prokopa Vojtěcha hr. Černína sepsán nový inventář, který však nepřinesl podstatného zlepšení. Rozsah látky, její věcné uspořádání, i nechronologické srovnání zůstaly; nejvýše provedeno docela nahodile přeřazení uvnitř jednotlivých skupin tak, že na konec se jeví tento inventář pouhým opisem předešlého. Po dvou letech (16. února 1778) byl Rohr ustanoven archivářem (takto tedy prvním) hradeckého panství a jeho služební instrukce mu byla rozšířena v tom směru, že mu bylo uloženo, aby uvedl novější spisy pro panství důležité do pořádku. Rohr však s prací v archivu nespíchal, zvláště když spousta úřední práce a také patrný nezájem mu nedovolovaly, aby se vůbec ku práci archivní odhodlal. Po několika letech (1782) vysvětloval hraběti Janovi Rudolfovi na svoji obranu, že ho zdvojnásobená soudní agenda nesmírně zatěžuje. Sliboval však, že za rok bude s prací podle sestaveného plánu hotov. A při tomto příslibu patrně také na konec zůstalo.

Tak tedy zásluha o první opravdu vážný pokus o srovnání archivu hradeckého zůstane Rohrovi nástupci, Posteltovi. Vojtěch Postelt se ujímal svého úřadu justiciára panství hradeckého a s ním spojené funkce opatrovníka archivu někdy v roce 1807. Také on, zavalen úředními pracemi, s počátku nechával archivní práci stranou. Až jednou neočekávaná prohlídka archivu hrabětem Janem Rudolfem přinesla obrat. Postelt uznal za vhodné, aby se hned druhého dne hraběti písemně omluvil a jemu vyložil, proč se dotud nemohl věnovati archivu. Vysvětloval mu, že úřední

práce, zvláště projednávání věcí pozůstalostních a sirotčích, a pak také léčení v Karlových Varech mu zabraly všechny čas. Ukazoval na to, že v prvních třech letech, kdy byl v Hradci, musel svoji pracovní energii zdvojnásobit, chtěl-li dát do pořádku soudní spisy, které byly před tím po osmnáct let v naprostém chaosu. Z těchto příčin že se musel na konec omezit jen na sestavení plánu, podle kterého by se mohlo postupovat při rovnání archivu.

Z původního pracovního rozvrhu, jak se nám zachoval v konceptu z pera Posteltova z 31. prosince 1811, vidíme, že se Postelt uchopil celé věci od počátku dobře. Především oddělil písemnosti staré od novějších, na kterých ještě (tehdy) mělo buď panství, nebo vrchnost svůj zájem, a tak dostal dvě skupiny: Listiny a písemnosti první skupiny, kterou nazval archivem, rozdělil na tyto hlavní rubriky: I. Páni z Hradce, z Rožmberka a Ursini. II. Hr. Slavatové z Chlumu a Košumberka. III. Hr. Černínové z Chudenic. IV. Panství jindřichohradecké. V. Věci zemské. VI. Cizí osoby a věci. VII. Starobylé památky (po někdejších držitelích hradeckého panství). VIII. Knihy. IX. Evidenční pomůcky archivní. Každou z těchto hlavních rubrik či oddělení rozdělil Postelt dále podle obsahu písemností v ní se nalézajících na další řadu rubrik (pododdělení).

Co se týče druhé skupiny, kterou označil jako registraturu, byl Postelt zprvu toho názoru, že by se mělo její rozdělení vzhledem k tomu, že časem přijde do archivu, uvést v soulad s rozdělením archivním. To by ovšem předpokládalo, jak mínil, aby byl nejprve sepsán abecední seznam hesel, při čemž by mohla být vodítkem Rothova sbírka zákonů. Dbal i toho, aby bylo možno podle místních poměrů vsunouti dodatečně některou novou rubriku. Každé heslo by dostalo své číslo. Při rovnání byl by každý spis označen příslušným číslem rubriky, do které se svým obsahem hlásí, a na konec by se všechny spisy takto rozříděné do rubrik srovnaly uvnitř těchto rubrik chronologicky a svázaly do balíků, které by byly označeny číslem rubriky. Nestačil-li by jeden balík na spisy určité rubriky, udělalo by se takových balíků podle potřeby více, ale všechny by nesly totéž číslo rubriky, zároveň však dobu, z níž spisy pocházely. Také pamatoval Postelt na to, aby se počítalo s místem na uložení dalších přírůstků spisů.

Od září roku 1820¹⁾ zastihujeme Postelta a jeho pomocníky, justičiářského písaře Václava Schneidera a kaplana Jana Štěpána Coriho, v plné práci. Postupovalo se dosti rychle, takže od jara r. 1822 mohl Posteltovi přidělený písař František Göldinger započít se sepisováním rejstříků.²⁾ Po čtyřech letech uzavíral pak Postelt svoji práci v archivu a předkládal hraběti Janu Rudolfovi dva obsažné rejstříky, vztahující se na písemnosti jím uspořádané. Úvodem předeslal výklad (dd. 30. září 1824) o tom, jak zastihl při svém příchodu v archivu celou spoustu písemností od staletí tam ukládaných. Upozorňoval hraběte na to, že účelné uspořádání archivu by vyžadovalo člověka odborně vzdělaného a znalého několika řečí, kdežto on, Postelt, justičiář stačí právě tak na svoji agendu. Za těch sedmáct let,³⁾ co archiv opatroval, mohl se mu věnovat jen ve chvílích oddechu a pokud mu to také dovolovalo jeho vedlejší zaměstnání, advokacie. Přiznával dále, že ještě lecos zbývá v archivu vykonat, ale jinak si byl vědom toho, že sám, co mohl, vykonal, že mnohé listiny vypátral a zachránil, a spisy uvedl tak dalece do pořádku, že se nyní v archivu lehce pozná, co jest v něm skutečně uloženo a co nikoliv. Hrabě projevil Posteltovi svoje uspokojení nad uspořádáním archivu tím, že mu dal vyplatit pěknou remuneraci.

Srovnáme-li Posteltovy předpoklady pro práci archivní s tím, co skutečně vykonal, vidíme, že z onoho jeho ideálního plánu nebylo uskutečněno všechno. Co se týče archivu srovnal Postelt nejen všechno to, co v sobě zahrnovaly dotavadní inventáře, nýbrž přibral k tomu i další materiál až do počátku 19. stol. Pokrok byl také v tom, že rejstříky (lépe inventáře) k jednotlivým rubrikám archivním, zvláště pak oba zmíněné již rejstříky, jmenný (resp. též věcný) a chronologický, předčily co do spolehlivosti dřívější orien-

¹⁾ Dovídáme se o tom ze zpráv panství hradeckého, zasílaných pravidelně inspekci statků do Petrohradu, totiž za měsíce září a říjen r. 1820, za září, listopad a prosinec r. 1822.

²⁾ Dochovány jsou rejstříky pro rubriky: I. až IV., XIII., XIV. a XVI.

³⁾ Odtud kombinující výklad Rezkův (u. m. str. 185), jako by byl pracoval Postelt v archivu po celých 17 let, k čemuž se nepřímou hlásí i Jahnová.

tační pomůcky archivní. Vadou však byla hojnost (převzatých) chybných regist u listin a pak to, že Postelt, což ovšem sám nikterak nezatajoval, nesrovnal všechn materiál. Při třídění spisů v registratuře se přidržel Postelt na konec obvyklého schematu archivu patrimoniálního (judicialie, publicum, politicum, commerciale, contributionale, camerale, militare a diaetale) a tyto rubriky vsunul pak mezi IV. (která se rovnala patrimoniální rubrice dominicale) a V. hlavní rubriku archivní tak, že pořadí všech rubrik, archivních i registraturních bylo pak takové: I. Páni z Hradce atd. II. Hr. Slavatové. III. Hr. Černínové. IV. Dominicalia. V. Oeconomie. VI. Účty. VII. Judicialia. VIII. Publica-Politica. IX. Commercialia. X. Contributionalia. XI. Cameralia. XII. Militaria. XIII. Dietalia. XIV. Cizí věci (správně zcizená panství). XV. Miscellanea. XVI. Starobylé památky. XVII. Knihy a rukopisy a XVIII. Archivní manipulace. V celku¹⁾ byl archiv hradecký přece do té míry uspořádán, že František Palacký mohl za své návštěvy v Hradci²⁾ snadno postihnouti význam archivu pro dějepisné badání. Archiv Palackým doporučený začal pak vábiti vědecké pracovníky. Mezi prvými byli Karel Jaromír Erben³⁾ a Antonín

¹⁾ Později oba poslední vrchní hradeckého panství, František Dejmeck a Václav Bartůnek se zaměstnávali docela krátký čas prací v archivu a v registratuře. — Dne 17. září r. 1828 psal Dejmeck Posteltovi o svém odhodlání dokončiti srovnání účtů, které byl již dříve převzal, i těch, které jsou v archivu (nesrovnané); stěžoval si při tom, že ho tato práce unavuje a nepřináší prý duchu požitku. — Dne 18. listopadu r. 1844 psal Bartůnek hr. Evženovi, že jakmile se uzdraví, že se chce zase věnovati pracem archivním; že učinil kroky ku pořádání neregistrovaných spisů a rovněž i rodinných věcí černínských. Dne 15. dubna r. 1845 oznamoval hraběti, že soudní aktuár Kříž pořádá registraturu. — Z téhož roku jest také rejstřík jmenný, věcný a chronologický uspořádaných spisů (počtem přes 200) od konce 15. stol. počínaje.

²⁾ R. 1828, dne 30. července, odpovídal vrchní František Mündel hr. Janovi Rudolfovi, že ho došel rozkaz, aby byl Palackému povolen vstup a prohlídka archivu. Palacký však prý dlí dotud v Třeboni, kde pracuje. — J. Borovička klade první návštěvu Palackého v archivu (v článku ČAS II., str. 5 „Palacký a naše archivy“) do roku 1825. Jahnová již o rok dříve.

³⁾ Dne 30. září 1844 oznamoval Bartůnek hraběti, že Erben, který opisoval v archivu listiny pro museum, se nabídl, že by uspořádal také listiny černínské a j. a ty že by pak mohly býti zapečetěny převezeny

Boček.¹⁾ Brzy se přihlásil (20. listopadu r. 1848) i nápadník na místo archiváře a to František Alexander Heber. Neznáme důvodů, které tehdy vedly hr. Evžena k tomu, aby Hebrově žádosti nevyhověl, ač ho jinak velmi podporoval. Potřeba opatření archiv vlastním archivářem se hned v nejbližších letech ukazovala stále naléhavěji, zejména při stále četnějším přílivu badatelů a po rozmnožení archivního materiálu převezemím rodinného archivu černínského z Prahy.

* * *

Rodinný archiv černínský, jemuž byl po více než půldruhého století útlukem hraběcí palác na Hradčanech v Praze, měl svůj základ především v rodinném archivu v užším slova smyslu. Blízký vztah ku písemným památkám po předcích zůstaveným a také vědomá snaha po shromáždování rozptýlených zpráv o členech rodu v dobách minulých, po prvé doložená na zakladateli hraběcího fideikomisu a znovukřísiteli jména starého českého urozeného rodu, totiž na Heřmanovi Černínovi z Chudenic, obě tyto tendence staly se skoro součástí rodinné tradice. O málo později vznikla také druhá složka rodinného archivu, archiválie týkající se statků a panství černínských, od konce 17. stol. to produkt úřadování hraběcí kanceláře, která byla nadřazena všem správám statků. Jako prvního správce obou těchto fondů známe Jakuba Josefa Richtersohna. Z jednoho jeho dopisu (z 29. března 1719) adresovaného hr. Františkovi Josefovi vyrozumíváme, že již tehdy byly nějaké písemnosti registrovány. Úkolem Richtersohnovým bylo pokračovati v registrování těch spisů, které nově docházely do archivu.

Dne 1. ledna r. 1727 byl ustanoven správcem archivu a do Prahy. Dne 2. října t. r. děkoval Palacký hraběti za přátelské přijetí Erbena v hradeckém archivu; Erben prý se musí příštího roku zase odebrati do Hradce; a byl by také schopen srovnati hraběcí archiv v Praze, až by byl ovšem hotov s pracemi v archivu hr. Clam-Gallase.

¹⁾ Dne 11. května r. 1846 žádal hr. F. Stadion, brněnský guvernér, hr. Evžena o povolení volného přístupu do archivu archiváři A. Bočkovi a kancelistovi J. Chytilovi, kteří jsou pověřeni tím, aby v archivu hradeckém sbírali prameny k dějinám Moravy.

knihovny Antonín Václav Procházka. V úřední instrukci, která byla vydána současně s jeho ustanovovacím dekretem, se připomíná archiv na prvním místě. Procházkovi se v této instrukci nařizovalo, aby zachoval „malý“ archiv v tom stavu, v jakém se právě tehdy nalézal, kdežto ve „velkém“ archivu byl povinnen dále registrovat písemnosti, a to nejen ty, které se vztahovaly na předky žijícího hr. Františka Josefa, nýbrž také ty, které se týkaly jeho samotného. Každý kus měl zapsati do inventáře čili protokolu, aby bylo možno naléztí určitý spis, kdyby toho bylo třeba. Dne 23. května přejímal pak Procházka od někdejšího kosmonoského hejtmana Jana Antonína Vondry písemnosti, uložené ve „velkém“ archivu, rozdělené do tří oddělení (A- hr. Heřman, B- hr. Humprecht Jan, C- hr. Heřman Jakub), a to jeden fascikl po druhém.

Ve své nové funkci ukázal Procházka hned na počátku jisté pochopení pro věc archivu, i také potřebnou horlivost. Z dochovaného jeho návrhu na uspořádání archivu (z r. 1727) jest patrné, že již tehdy zamýšlel uspořádati celý archiv. Za tím účelem třídil písemnosti do tří rubrik (A, B, C,) a tyto rubriky dělil pak dále na 7 až 9 oddělení. Nelze ovšem zjistiti, zda Procházka svůj plán opravdu předložil hraběti ku schválení, a byl-li tento plán také vskutku přijat. Jest však pravděpodobné, že praktická potřeba žádala, aby byly především sepsány písemnosti novější. A tak ještě toho roku (1727) zinventoval Procházka t. ř. malý archiv. Oddělení první (chartophylagium A) obsahovalo písemnosti hr. Heřmana Jakuba z let 1693 až 1710, rozdělené podle obsahu do 9 tříd; uvnitř každé třídy byly pak písemnosti srovnány chronologicky ve fascikly. Ve druhém oddělení (B) rovněž o 9 třídách byly registrovány písemnosti hr. Františka Josefa a to až do současné doby (do r. 1727). Třetí oddělení (C) o 7 třídách zahrnovalo v sobě účty z let 1717 až 1726.

Prvotní myšlenka Procházkova, uspořádati totiž celý rodinný archiv, nebyla touto jeho první pořádací prací opuštěna úplně. Po několika letech došlo k jejímu uskutečnění, avšak v podobě již poněkud pozměněné. Od července r. 1731 se pracovalo na třídění, fascikulování a inventování písemností uložených ve „starším“ archivu. Také nyní zůstalo při zásadě jak věcného jich srovnání a

roztřídění (do r. 1719) do 25 oddělení (označených písmenami A až Z, resp. Aa), tak také při chronologickém srovnání ve fasciklech. Jak dlouho trvalo toto druhé pořádání a inventování, o tom se z dochovaných úředních spisů nedovídáme. Avšak skutečnost, že inventář „velkého“ archivu, sepsaný po smrti (6. března 1733) hraběte Františka Josefa komorníkem desk zemských Jindřichem Josefem Jaroškou, jest doslovným opisem našeho inventáře „staršího“ archivu, kdežto zase druhý inventář Jaroškův, a to „malého“ archivu jest úplně totožný s Procházkovým inventářem z r. 1727, ukazuje na druhou časovou mez.

Z toho, co bylo právě pověděno, jest patrné, v čem spočívá cena těchto inventářů. Jsou to první podrobné soupisy rodinných archiválií černínských, které byly uspořádány věcně a chronologicky, při čemž také lokální uložení ve dvou místnostech bylo logicky zdůvodněno.¹⁾ Doplněny později ještě soupisem písemností hr. Františka Josefa (z let 1716 až 1733) roztržiděných do 13 oddělení, zůstaly tyto inventáře na dobu skoro celého století jediným spolehlivým vodítkem při vyhledávání spisů v archivu uložených.²⁾ V této době (od 2. čtvrti 18. stol.) nabyl archiv docela zřejmě charakteru ústředního archivu rodu a statků černínských. Výslovné potvrzení takového vývoje můžeme spatřovati ve 23. článku instrukce odvodělé hraběnky Isabely Marie (z 25. října 1734), kde se nařizovalo, aby urbáře a jiné důležité písemnosti byly pěkně opsané a zkolacionované zasílány do pražského archivu. Jasně pro to mluví konečně okolnost, že na archiváře Karla Kříže

¹⁾ Není tak docela bez zajímavosti, že právě za Františka Josefa hraběte Černína z Chudenic došlo ku prvnímu uspořádání rodinného archivu. Že si byl tento významný český šlechtic vědom důležitosti svých archivů v Praze a na Hradci, o tom svědčí nejen zmínky v jeho memoriiálu císaři Karlu VI. (z 2. října 1725), nýbrž i dobře postižitelná jeho péče o archivy na jeho statech. Souviselo to ovšem také se zmíněnou již reorganisačí hospodářství a správy jeho statků; a ani vlastní zkušenosti z jeho úřední činnosti nemusíme při tom hned vylučovati.

²⁾ R. 1766 byly tříděny a inventovány spisy chované při kanceláři hraběcího sekretariátu. Srovnání spisů uvnitř jednotlivých (počtem 16) oddělení nebylo již pečlivě chronologické. Ještě v r. 1787 byly do tohoto inventáře zapísány nově ukládané spisy.

přispívala všechna panství. Kříž také provedl v době od 1. března 1828 až do konce března 1829 přerovnání archiválií ze 17. a 18. stol., avšak bez nejmenšího pochopení tak, že kritika hr. Evžena¹⁾ byt dosti ostrá přece správně vystihovala dosah škod, které byl Kříž způsobil archivu svým „pořádáním“.

Ostatně o dalším osudu archivu se mělo rozhodnouti v blízké době. Již v létě 1831, kdy se zdálo, že bude hradčanský palác přeměněn ve špitál pro nemocné cholera, se po prvé uvažovalo o možnosti přestěhování rodinného archivu a to do protějšího černínského domu („jízdnárny“). Tentokrátě patrně náklad se stěhováním spojený dovedl uskutečnění odsunutí. Po prodeji paláce (7. srpna 1851) vojenskému eráru se to stalo nutností. Dne 10. června psal hr. Evžen vrchnímu hradeckému Bartůnkovi, aby odejel do Prahy převzít archiv; spisy nechť dá sepsati, zabaliti a odvéztí do Hradce. Účty a spisy statků někdy černínských měl Bartůnek prohlédnouti a probrati tak, aby se do Hradce nepře-
vážely nepotřebné věci. Tehdy se objevilo nebezpečí neodborné skartace, avšak láska Bartůnkova k českým dějinám a archiváliím nepřipouštěla, aby se Bartůnek takové skartace odvážil. Na konec byl tedy do Hradce odvezen celý archiv a tam uložen na zámku v místnostech někdejšího bytu a kanceláře purkrabí hradeckého, kteréžto místnosti byly ovšem k tomu účelu zvláště upraveny.

Pln ušlechtilého zájmu a péče o archiv zahájil brzy Bartůnek řadu naléhavých výkladů o důležitosti archivu. Upozorňoval hraběte (11. dubna 1853) na to, že archiv jest duší úřadu a veliká panství bez spořádaného archivu jsou podobna lodím bez kormidla. Oznamoval dále, že rodinný archiv byl podle rozkazu sloučen s archivem hradeckým a na konec žádal o povolení, aby směl

¹⁾ Na rubu Křížovy žádosti (dd. 1. ledna 1844) o zvětšení naturálního bytu v hradčanském paláci, kde Kříž úřadoval též jako revident a správce pražských domů černínských, poznamenal si hr. Evžen toto: „Archivsverderber Krisch! Solches Beamtingesindel ohne wissenschaftlicher Bildung solle kein Archiv in die Hände bekommen“. — Snad se tu také hlásí vliv informací Palackého, který pracuje o dějinách rodu černínského, navštívil po prvé rodinný archiv právě uprostřed pořádacích prací Křížových (v polovině prosince r. 1828).

použití dvou výpomocných písařů Jana Šedivého a Václava Trusky, jakož i praktikanta Františka Tischera ku třídění písemností v archivu. Z těchto tří právě jmenovaných si na konec oblíbil Bartůnek mladého Tischera a shledav u něho náležitou horlivost a zájem, odhodlal se (18. prosince 1853) doporučiti jeho žádost o místo praktikanta při archivu ku příznivému vyřízení. Hrabě Evžen, jehož podpora kulturních snah českých a jmenovitě jeho přízeň české vědě dějepisné jest s dostatek známa, ovšem dlouho váhal s rozhodnutím a to z pochopitelných důvodů, neboť se obával velikého nákladu na archiv. Bartůnek však neustával naléhati, dokud nedosáhl souhlasu hraběte s tím, aby se mohl Tischer, tehdy asistent při vrchní hospodářské správě, odebrati (počátkem srpna 1864) do Třeboně, aby se tam pod vedením archiváře Theodora Wagnera obeznámil s manipulačním plánem a pracemi archivními vůbec. Již tehdy bylo o Tischerovi zásadně rozhodnuto v příznivém smyslu tak, že po jeho návratu zpět do Hradce zbývala jen otázka finanční. Bartůnek vysvětloval (20. prosince) hraběti, že archiv treboňský jest již zařízen a vybaven pomůckami, kdežto Tischer že bude teprve archiv organizovati. Ukazoval na to, že úkolem pořádacích prací v archivu není jen rovnati historické listiny, nýbrž především to, aby bylo dosaženo evidence o právech jednotlivých fideikomisních panství. Navrhoval tehdy, aby jednotlivá panství (Chudenice, Petrohrad, Krásný Dvůr s Milčevsí a Jindřichův Hradec) hradila náklad na archiv i archiváře.

Dne 18. ledna 1865 ustanovil tedy hr. Evžen Františka Tischera archivním registrantem (s platností k 1. lednu t. r.). Směr a rozsah práce Tischerovy byl určen zvláštní archivní instrukcí z 10. ledna (byla v ní také ustanovení o vedení registratur hospodářských na panstvích), která zavazovala Tischera ku pořádku archivu podle manipulačního plánu archivu treboňského.¹⁾ Jest opravdu s podivem, že plán Posteltův, který, jak jsme viděli, vyrostl přímo ze studia hradeckých archiválií, který před-

¹⁾ Nová archivní instrukce z 1. dubna 1886 byla v podstatě opakováním ustanovení první instrukce.

stavoval přijatelné spojení archivu rodinného jednak s archivem panství, jednak také s archivem, pro který se vžilo pojmenování archivu patrimoniálního, ve volný svazek, a podle něhož musil přece archiv ještě ležeti srovnaný, byl úplně opominut. Bylo by bývalo postačilo, aby bylo Posteltovo archivní schema jenom poněkud rozšířeno a kolik práce byl by si býval ušetřil jak Tischer sám sobě, tak také svým nástupcům! Takto však to znamenalo začítí uprostřed veliké spousty archiválií úplně od počátku.

Ó počáteční činnosti (v l. 1865 až 1867) Tischerera jako archivního registranta si můžeme učiniti představu určitější na základě dvou jeho výročních zpráv, které byl (podle instrukce) povinnen předkládati vrchní hospodářské správě hradecké. Svoji výroční zprávu (z 18. února 1867) začínal Tischer teoretickým výkladem o rozdílu mezi historickým archivem a registraturou. Vlastní přehled jím vykonané práce, který hned na to podával, přesvědčuje nás o tom, že Tischerovi značnou výhodou musil býti poměrně dobrý pořádek mezi archiváliemi, zejména hradeckými ještě od dob Posteltových. Jinak bychom totiž stěží mohli i při známé veliké péli a obdivuhodné trpělivosti Tischerově uvěřiti, že by byl dovedl během dvou let uspořádati na 1324 listin a jiných důležitých dokumentů v oddělení historickém („Historica“), kromě dalších 1286 kusů z oddělení rodinného, dále řady písemností hradeckých, slavatovských a myslíkovských (kteréžto poslední se staly jaksi základem oddělení cizích rodin šlechtických), nehledě pak již docela k jistému množství spisů obsahu hospodářského. Také naděje Tischerem vyslovená, že totiž hodlá býti během roku (1867) hotov s rodinným archivem a spolu i jeho poznámka, že hradecké účty, nejstaršími počínaje, jsou fascikulovány a pro nedostatek místa v archivu ještě leží v jedné místnosti hradu Jindřichova (kde byly původně uloženy i ostatní archiválie), ukazují zřejmě na to, že archiv hradecký nemohl vskutku býti v tak značném nepořádku, jak se o tom psalo (Bartůnek také jednou napsal, že s rodinným archivem, který byl dovezen z Prahy, nebyla přivezena žádná evidenční pomůcka, což, jak jsme viděli z dotud dochovaných inventářů,

nebylo zcela správné) a že nepořádek byl nejspíše způsobován častým přenášením písemností¹⁾.

Značnou oporou pro Tischerera bylo zdůraznění významu hradeckého archivu, jak je přinášela zpráva Františka Dvorského z února 1867²⁾. Bartůnek jí dovedl použití ve svém dopisu (z 18. února) hraběti Evženovi, ujišťuje ho, že jeho zásluha, kterou si byl získal o české dějiny tím, že se rozhodl dáti pořádati svůj archiv skrze systemisovaného archivního úředníka, bude zajisté uznána. Ve své druhé výroční zprávě (z 12. ledna 1868) se mohl Tischer opět vykáhati značným množstvím zpracovaného materiálu a to jak z archivů rodinných, tak také spisů hospodářských. Zároveň se dožadoval toho, aby mu byla dána do archivu z hraběcí knihovny starší dějepisná literatura, která by mu usnadnila pořádací práce³⁾. Výkon Tischerův docházel uznání hraběte jednak ve formě občasných mimořádných peněžitých odměn, jednak v propůjčení titulu archiváře dne 8. listopadu 1876. Spousta vlastní archivní práce na jedné, dále ještě jiné mimoarchivní povinnosti úřední⁴⁾ na druhé straně a také obsluha badatelů⁵⁾, to vše hodně zmáhalo Tischerera. Potřeba pomocných sil se jevila

¹⁾ Vpád pruský r. 1866 přinesl Tischerovi do jisté míry novou práci. Všechny listiny (pergameny) a i jiné důležitější věci byly ukryty, při čemž byl v nich způsoben nepořádek. Když pak nebezpečí minulo, čekalo Tischerera nové jich srovnání.

²⁾ Cituje ji Teplý, u. m. str. 421—422.

³⁾ Dne 18. února 1868 poslány do archivu tyto knihy: Pubitschka, Pelcl, Balbin, Crugerius, Dobner, Hammerschmied, Hájek, Harant. — Později (1873) povolil hr. Jaromír k žádosti Tischerově zaplacení některých knih, které si byl dříve opatřil Tischer z vlastních peněz. Dne 23. září t. r. došla do archivu další zásilka knih z hraběcí knihovny (Poj. Uč. spol., Pelcl, Glafey, a j. většinou ze stol. 17.) Tyto knihy, rozhojnené potom dary vrchního Bartůnka, lesmistra Jiřího Wachtla, třeboňských archivářů Wagnera a Františka Mareše, jakož i některých prvních badatelů v archivu, daly základ ku příruční knihovně archivu.

⁴⁾ Byla to funkce vedoucího účtů skladu dříví a kontroly při vážení obilí, které byl posléze Tischer 14. března 1873 zproštěn.

⁵⁾ Prvním badatelem, který přišel do archivu za úřadování Tischerera, byl Dvorský, tehdy adjunkt král. čes. zem. archivu. Pracoval v Hradci od pol. 1866 až do jara r. násl. V jeho práci ho vystřídal (1868) Tadra, oba doporučení Antonínem Gindelym.

proto stále naléhavěji. Po některých dočasných opatřeních¹⁾ byl konečně 1. ledna 1902 ustanoven asistentem archivu František Fabian. Jeho předchozí odborná praxe v archivu pražského místodržitelství opravňovala k naději, že bude vhodným nástupcem stárnoucího archiváře. Vskutku také způsob jeho práce, kterou v archivu konal, takové mínění utvrzoval. Avšak po šesti letech došlo k jeho přeložení jako kontrolora do hospodářské kanceláře hradecké, zajisté k veliké škodě archivu. Nyní při značném stáří churavějšího archiváře Tischerera otázka jeho nástupce vyžadovala tím rychlejšího vyřešení. Tak 24. července roku 1909 ustanovil (ke dni 1. října t. r.) hr. Evžen P. Františka Teplého, dotud faráře v Hošticích u Nemyšle, svým archivářem, uloživ mu zároveň povinnost čísti mše v zámecké kapli hradecké.

Podobně jako Tischer i Teplý přicházel do archivu se zálibou v české historii, jak o tom svědčila řada jeho článků, které byl již před tím uveřejnil. Z rukou archiváře Tischerera přejímal archiv ve stavu, který lze stručně vystihnouti asi takto. Vedle tří rodinných archivů, dotud jen z části zpracovaných, a vedle skupiny archivů statků a panství, ještě daleko méně dotčených pořadatelskou prací, byla další tři oddělení, vesměs uměle vytvořená: oddělení t. ř. Historica, oddělení cizích rodů a oddělení topografické, všechna tři rozpracovaná. K nim přistupovala sbírka listin (pergamenu) z větší části zpracovaná a sbírka autografů, lépe autografů a rytin, vyrostší původně z osobní záliby hr. Evžena hojnými nákupy v cizině. Evidenčních pomůcek bylo málo. Na prvním místě (co do dokonalosti) třeba jmenovati dva spolehlivé katalogy ke sbírce autografů a rytin, též inventář (ovšem s celou řadou chybných regist) sbírky listin, dále inventář písemností hr. Evžena, pak seznam spisů týkajících se pozemkové držby hradeckého panství a konečně soupis archiválií hradeckého špitálu (prací Fabianovou).

¹⁾ R. 1869, 29. října přijat absolvent 5. tř. gymnasia Jindřich Gebhart jako praktikant archivu a hospodářského úřadu hradeckého, na krátký čas. Od 1. května 1877 až do podzimu násl. roku vypomáhal Tischererovi jako praktikant archivu Alois Vaníček. Později (v l. 1880—1884) vždy o prázdninách Augustin Pirchan; také Hynek Gross a Ludvík Domečka.

Teplý přijal pro svoji práci v archivu směr, který byl udal jeho předchůdce a pokračoval tedy v dalším třídění a pořádání látky jednotlivých oddělení. Od jeho příchodu uplynuly tři roky, když se objevila vyhlídka na stěhování archivu. Ve své romantické lásce k zámku hradeckému, který byl od posledního požáru r. 1773 z větší části zříceninou, rozhodl se totiž hrabě Evžen pro jeho restauraci a to ohromným nákladem podle plánů architekta Humprechta Walchera z Waldheimu. Nejstarší část zámku, hrad Jindřichův, na jehož obnově se pak pracovalo od roku 1906 až do konce jara 1914, byl určen právě pro archiv. Koncem července 1914, těsně před počátkem války, byl již celý archiv uložen ve 12 nových místnostech, z nichž některé, rozsáhlejší, byly určeny pro stálou expozici archiválií a jiných památkových předmětů. Válečná léta se nedotkla archivu rušivě, nepočítáme-li sem právě trhání a ničení novějších účtů, složených tehdy ještě mimo archiv vedle španělského sálu, od mobilisovaných vojáků. Mohl tedy Teplý klidně pokračovati ve své práci, používaje k ní občas hradeckých studentů¹⁾. Tou měrou jak se postupně zapracovával, vynořovala se před Teplým z archivního materiálu lákavá témata, vybízející ke zpracování a Teplý nedovedl odolávati. Jeho literární činnost se rozrostla početně do takové šíře, že jí nejen daleko zastínil svého předchůdce, nýbrž získal takto zajisté na delší dobu značný náskok před svými nejbližšími nástupci.

Nadešla také doba neklidu. Diskuse mezi ministerstvem školství a nár. osvěty na jedné a ministerstvem zemědělství na druhé straně o kompetenci k dozoru nad hospodářskými registraturami, jak byla zahájena na jaře 1919, jakkoliv se dotkla archivu zatím jen nepřímo, přece dávala tušiti směr dalšího vývoje v nejbližší době. Byla to pak pozemková reforma, která s sebou přinesla zřejmé známky nejistoty. Připisem ze dne 26. června 1922 vypovídal státní pozemkový úřad Evženovi Czerninovi hospodaření na celém velkostátku jindřichohradeckém

¹⁾ Tak studující František Roubík (již před válkou), bohoslovec Josef Kaplický v r. 1915, (1916), absolvent obchodní školy Karel Petzl (1917) a studující V. Šivr (1918) a Josef Pelikán (1919-1920) pomáhali Teplému při třídění, zařadování, sepisování a opisování archiválií, jakož i při soupisu knihovny.

a podle § 33 zákona t. ř. náhradového z 8. dubna 1920 měl archiv (s výjimkou písemností rodinných) přejíti bez úplaty do státního majetku. Tu nebezpečí roztržení velikého archivu, který v posledních třech stoletích přes všechna dědická dělení zůstal pohromadě, a také otázka zabezpečení archivu do budoucna rázem vystoupily do popředí. Teplý se pokusil jednak sám (svým výkladem z 20. července o zásluhách hr. Evžena jak o archiv, tak také o zámek, adresovaným ministerstvu školství a Stát. památkovému úřadu), jednak skrze městskou radu jindřichohradeckou, která přece mohla mít svůj jistý zájem na dalším osudu zámku a archivu (naleznuv v jejím středu ochotného prostředníka v radním Janu Mukovi) působiti k tomu, aby konečně rozhodnutí nezpůsobilo archivu škodu. Bylo však důležité, že otázka archivů na zabraném velikém majetku pozemkovém, uchopená také žurnalistikou¹⁾, nabyla současně povahy zásadní vůbec. Anketa odborníků, konaná 9. prosince na ministerstvu školství, doporučovala řešení takové, aby totiž archivy, pokud svým odborným vedením zaručují vědecké badání a úřední šetření správní, nebyly trhány. Takový názor vnášel do celého ovzduší pocit ulehčení, byť ovšem tím jednání o vlastní archivní dohodu nebylo hned ukončeno. K tomu pak ještě přistupovala další otázka a to nástupce Teplého, který odvolává se na svoji churavost, naléhal na brzké propuštění. Dekretem ze 7. února 1923 byl z řady kandidátů ustanoven archivářem P. Ondřej Franta, major duchovní služby v. v.

Situace, za které se ujímal archivář Franta správy archivu, nebyla, jak bylo právě pověděno, ještě zcela vyjasněna. Výsledek jednání o propuštění některých hospodářských objektů ze záboru s ohledem na kulturně-historické památky, které byly černínskému rodu zanechány, byl nakonec takový, že pozemkový majetek rodu

¹⁾ Z těchto novinářských projevů se týkaly černínského archivu zejména články v „Bohemii“ z 5. prosince 1922, protestující ostře proti zabrání rodinného archivu a pak pozdější stať Zdeňka Kalisty v Lidových Novinách ze 3. července 1923, kde kladeny námitky proti roztrhání archivu a žádáno jeho zabezpečení ve formě ústupků při provádění pozemkové reformy.

vycházel z pozemkové reformy zmenšen o více než polovinu dřívějšího rozsahu tak, že náklad na zámky a archiv se stal nyní břemenem dvojnásob tíživým. Nicméně jak hrabě Evžen, tak také jeho bratr a nástupce Dr. František Czernin zachovali svému archivu podle příkladu svých předků stejnou míru přízně. Tím byla vrácena podmínka k další klidné práci archivní. Archivář Franta se pochopitelně přidržel linie svých předchůdců. Období jeho činnosti v archivu můžeme charakterizovati jako období přednostní péče o archivy patrimoniální. Tato péče se u něho projevovala jednak tím, že dal převézt (r. 1926) do archivu dotud chybějící patrimoniální archiv chudenický a maštovský, jednak také (a to na rozdíl od svých předchůdců) tím, že se daleko větší měrou věnoval soustavnějšímu pořádání archiválií tohoto druhu. Za něho došlo také k rozšíření archivu o některé další místnosti, v nichž pak byl uložen archiv panství chudenického a srovnané hospodářské knihy černínských panství.

Zásluhou archiváře Franty a to nemenší bylo také to, že poznání, k němuž se byl dopracoval, že jest totiž v zájmu archivu samotného, aby napříště byla jeho správa svěřena odborně vzdělanému archiváři, dovedl zjednatí platnost. Působil v tom smyslu svým vlivem ještě na Dra Františka Czernina a nikoliv bez úspěchu. Provedení takového opatření zůstalo však již dědici Františkovu Eugenovi z větve morzinské. Eugen Czernin již svojí zálibou v genealogických pracech a jeho choť Josefína, rodem z Švarcenberku zase vlivem svojí výchovy uprostřed ovzduší starobylého zámku krumlovského a jeho sbírek, oba si s sebou přinášeli do Hradce jistou míru zájmu o zděděné umělecké památky a archiv. Tak po krátkém provisoriu s Ph. C. Pavlem Naumanem (v létě 1932) došlo posléze k ustanovení Ph. Dra Karla Tříšky, dotud pomocné síly vědecké ve státním archivu zemědělském, archivářem v Hradci k 1. listopadu 1932.

Při odchodu archiváře Franty se nalézaly jednotlivé archivní fondy, na jejichž pořádání pracovaly, abychom tak řekli, tři generace archivářů — laiků po 67 let (posuzujeme-li celý vývoj se stanoviska odborně archivního) v takovémto stavu. Co se týče rodinných archivů, ani jediný z nich nezůstal ušetřen značného ochu-

zení vzniklého tím, že část archiválií byla vložena do sbírky docela uměle podle vkusu doby sestavené, zv. *Historica*, část pak a to neméně početná dala vznik druhému oddělení umělému, totiž oddělení cizích rodin šlechtických, a konečně lecos z rodinných archiválií obohatilo i sbírku autografů. Také archivy jednotlivých statků a panství postihlo podobné ztenčení materiálu, neboť celé řady kusů historicky zvláště zajímavých bylo použito ku rozmnožení sbírky „*Historica*“, dále značné množství písemností (a to zejména na účet t. ř. archivů patrimoniálních) dodalo vlastní náplň oddělení topografickému, a posléze podstatné věci, mající význam pro sledování hospodářství na statcích, byly vylučovány (nikoliv však vždy důsledně) a zařazovány do personálních spisů panských zaměstnanců. V oddělení listin, které bylo za Teplého uzavřeno, bylo opomenuto nejen důsledně chronologického jich seřazení, nýbrž byla tu řada buď nepostačujících, nebo docela chybných regest. Totéž platí i o regestech na obálkách uspořádaných spisů všech archivních fondů. Odkazy na archiválie jinde uložené, s počátku dosti svědomitě (zvláště Fabianem) ukládané, časem hodně prořídly až na ně posléze docela zapomínáno. V lokálním uložení archivních fondů (s výjimkou zbytků rodinných archivů a sbírky listin a autografů) byla veliká roztržičnost. Počet evidenčních pomůcek (nehledíme-li k listkovému katalogu, zase především Fabianem zakládanému a to jen příležitostně, jak to ostatně souviselo s nesoustavným pořádáním archivu) zůstal v podstatě omezen na svůj dřívější rozsah ještě z dob Tischerových, neboť jediné přírůstky můžeme nejvýše spatřovati v doplňcích k inventáři listin a v jakémsi náběhu ke schematicismu panských zaměstnanců staré i nové doby, který vznikl opět jen z příležitostných poznámek Teplého. Připočteme-li k tomu všemu fakt, že sotva polovina všeho archivního materiálu v archivu uloženého byla dotud srovnána, a také skutečnost, že knihovna za Teplého (1919—1920) a to jen ještě z menší poloviny zinventovaná, byla velmi chudá na novější odbornou literaturu, dokresluje se tím bilance uplynulých necelých sedmi desetiletí do poučných detailů.

Vysvětlení jest ovšem nasnadě. Není pochyby o tom, že všichni archiváři vcházelí do archivu s jistou mírou zájmu, lásky,

píle a pracovitosti, ale jednak nedostatek odborného vzdělání a archivní praxe, jednak náležitého rozhledu po nejdůležitějších pomůckách archivních a literatuře a konečně i okolnost, že ku pořádacím pracím, často hodně zmáhajícím při tak velkém archivu, přistupovali archiváři v takovém věku, kdy fyzické síly bývají na pozvolném sestupu (Tischer se stal archivářem ve 34 letech svého věku, Teplý jako 42letý a Franta již jako padesátník), zatížení ještě nad to dočasně jinými mimoarchivními službami úředními, to vše nutně ubíralo jejich práci na žádoucí přesnosti a také zvolňovalo pracovní tempo.

Lze-li tedy období uplynulých 67 let pořádacích prací v černínském archivu nazvatí obdobím diletantské práce archivní, třeba nyní ze srovnání bilance práce v archivu dotud vykonané s novodobými zásadami archivními vyvoditi program další práce v archivu. Uhýbatí dnes od manipulačního systému archivu třeboňského, který ovšem zcela nevyhovuje povaze archiválií, není dobře možné, neboť byl dán správě archivu do vínku hned při jejím vzniku a podle něho jest již značná část archiválií roztržičena. Hledati nějakou novou cestu znamenalo by dopustiti se stejně zbytečného přepychu, jakým kdysi bylo opomenutí archivního plánu Posteltova. Ostatně poslední archivní instrukce ze 6. června 1933, na jejíž stylisaci byl pracoval archivář Franta již na jaře 1931, zavazuje archiváře k šetření tohoto systému. Takovýto závazek konečně není na odpor respektu k zásadě provenienční, na kterou bylo dotud velmi hřešeno na škodu archivu. Tato zásada (náležitě zdůrazněná také v právě jmenované instrukci) důsledně prováděná ukazuje počátek správné cesty, vedoucí k obnově starých (původních) archivních fondů. V této obnově původních fondů a v jich pak postupném pořádání spočívá tedy nejbližší pracovní program.

Podle tohoto programu bylo během roku 1933 a 1934 také postupováno. Důkladná revise uměle vytvořených oddělení, především ovšem sbírky „*Historica*“ a oddělení cizích rodů, prováděná se zřením k archivům rodinným a archivům statků, způsobila větší lokální přesuny, při nichž látka téže provenience byla soustředěna na určitém prostoru. Třebaže tento restituční proces

nebyl ještě zcela dokončen, přece se již rýsuje obraz jednotlivých archivních fondů dosti výrazně. Archivy rodinné byly nejvíce dotčeny návratem archiválií ze sbírky „Historica“ a z oddělení cizích rodů. Práce v tomto směru postoupila tak daleko, že snad ještě koncem roku 1935 bude možno přikročit k inventování a katalogisování nejstaršího z těchto archivů, totiž archivu pánů z Hradce. Postupem času dojde na zbývající archiv slavatovský a černínský. Oddělení archivů zeizených statků bylo doplněno a celé abecedně přerovnáno. Obsahuje archivy těchto statků: Butovice (spolu s Hostivaří, Košífremi, Ruzyní, a Vokovicemi — statky nejvyššího purkrabství pražského), Bystřice Nová, Černovice (u Tábora), Doupov, Hluboká, Chlum (u Třeboně), Chrustenice, Kosmonosy, Kost, Košumberk, Kysibl, Landštejn, Lhota Červená, Ličov (Litschau v Dol. Rakousích), Lnáře, Lysá n. L., Mělník, Mitrovce, Neydek, Polná, Prčice, Přestavlky, Protivín, Rabštejn, Radenín, Řečice Kardašova, Schmiedeberg (ve Slezsku), Stráž n. Než., Telč, Velichovky, Vinoř, Zbiroh, Žďár Pluhový a Žirovnice. Zatím byly definitivně uspořádány písemnosti těchto statků: Landštejn (1668—1685), Lysá n. L. (1722—1734), Polná (1589—1597), Rabštejn (1714—1738), Žďár Pluhový (1664—1688). Archiv hlavní pokladny černínské (od r. 1719) nebyl dotud vůbec dotčen pořádáním. — Archiv ústřední černínské kanceláře třeba teprve rekonstruovati z celé řady akt, uložených pod různými signaturami v archivech černínských statků. — Oddělení listin pergamenových jest od roku 1933 podrobováno soustavné revisi. Listiny chronologicky srovnané se znovu regestují a inventují. Zatím byly takto probrány listiny z let 1291 až 1443. Po dokončení celé této práce hodlá správa archivu přistoupiti k uveřejnění tohoto inventáře spolu s příslušnými rejstříky. Oddělení autografů a rytin jedině se může vykázáti dvěma spolehlivými katalogy sepsanými ještě na počátku úřadování Tischerova. — Sbírk a medailí, vzniknuvší původně z osobního sběratelského zájmu hr. Evžena, byla převzata správou archivu fakticky teprve 20. června 1933. Letos bude prozatím inventováno oddělení medailí. — Konečně dlužno jmenovati archivy panství, která jsou dosud v držení rodu černínského (Dvůr Krásný, Hradec Jindřichův, Chu-

denice, Maštov a Petrohrad), na jejichž pořádání se z důvodů správních pracuje postupně podle jednotlivých tříd. V předpokladu, že zůstane při dosavadním pracovním tempu a že majitelé archivu Eugenovi Czerninovi bude i na příště možno poskytovat archivu mimořádné dotace na jeho vybavení nejn nutnějšími pomůckami tak, aby archiv mohl vskutku vyhověti moderním požadavkům, jaké se dnes na archivy kladou, za takových předpokladů možno vysloviti naději, že po uplynutí dalších třiceti let, kdy dovrší správa archivu černínského prvních sto let svého trvání, bude se moci černínský archiv přiřaditi k jiným odborně vedeným a uspořádaným archivům.

František Roubík:

Pokus o soupis archivů v Čechách r. 1848.

V programu historicko-filologické třídy vídeňské akademie věd a umění, založené roku 1846, bylo i vydání sbírky pramenů k vlastenským dějinám rakouských zemí, do níž měly býti pojaty i země české. Bylo tedy třeba zjednat si nejprve informace o stavu a obsahu soukromých, zejména šlechtických a obecních archivů, a vídeňská akademie pokusila se o to již počátkem r. 1848. V lednu toho roku požádal nejvyšší kancléř Inzaghy pražského nejvyššího purkrabí Stadionu o pořízení soupisu všech archivů v Čechách s povšechným udáním jejich obsahu a o předložení návrhu schopných spolupracovníků z Čech pro chystanou edici. Stadion vyzval ihned všechny krajské úřady v zemi, aby se pokusily o zhotovení žádaného soupisu a obrátil se také na Královskou českou společnost nauk se žádostí o navržení spolupracovníků.

První odpovědi dočkal se Stadion od společnosti nauk, jež svěřila tuto informaci svému aktváru a správci musejního archivu Karlu Jaromíru Erbenovi. Erben, jenž měl v té době za sebou již dosti značné archivní zkušenosti, nabyté zejména na tříleté studijní cestě po českých archivech, podal guberniu přehledný seznam důležitějších českých archivů s povšechnou charakteristikou jejich obsahu. Žádaného návrhu spolupracovníků však Společnost nauk tehdy Stadionovi nepředložila, omlouvajíc se tím, že se nepokládá za oprávněnu vydávati svědectví o schopnostech svých členů, o nichž mluví nejlépe jejich vědecká činnost.¹⁾

¹⁾ O této akci zmínil jsem se stručně v článku: K počátkům státní péče o městské archivy v Čechách (Čas Arch. školy, roč. II. 1924, str. 28—43). Tehdy chyběly mi však zprávy krajských úřadů o výsledcích tohoto pokusu. Nalezl jsem je teprve nedávno laskavým upozorněním p. Dra Grunda, jemuž za to srdečně děkuji, v Erbenově pozůstalosti

Bylo tedy nutno vyčkati ještě zpráv krajských úřadů o stavu a obsahu venkovských archivů. Doba nebyla této akci nikterak příznivá. Bylo to právě po rušném březnu r. 1848, kdy měly krajské úřady velmi mnoho důležitých politických a hospodářských starostí, zejména s poddanským hnutím a odpíráním roboty, a je vskutku ku podivu, že přes to od března do listopadu r. 1848 podalo všech 16 krajských úřadů v Čechách guberniu žádané zprávy. Výsledek akce, pokud se projevil v těchto úředních relacích, nebyl ovšem nijak uspokojivý. Nejasnost výzvy, mluvící jen povšechně o archivním materiálu k vlastenským dějinám, nedávala dosti opory pro úplné pochopení a splnění daného úkolu, takže mnohde třeba i dosti bohaté fondy zejména městských archivů nebyly pojaty do tohoto rámce a nebyla o nich učiněna ani zmínka. Krajské úřady nevěnovaly kromě toho jistě příliš mnoho péče této soupisné akci, vymykající se svým odborným rázem jejich běžné agendě. Musely vlastní šetření ponechat dominiím a městům, jež přirozeně nijak se nesnažila vyzpovídati se do Vídně o všem svém archivním bohatství, obávajíc se pravděpodobně, že by se pak vídeňský centralismus pokusil shromáždit cennější materiál do vídeňských archivů. Někde pak i při dobré vůli nebylo možno podati podrobnější a výstižnější zprávy o skutečném obsahu archivů, namnoze nesrovnaných a neprobádaných. Novější i starší registratury vrchnostenské i městské nebyly do těchto seznamů vůbec pojaty, a zejména o obsahu šlechtických archivů zvědělo z nich gubernium velmi málo. Positivnější zprávy, jejichž věcný obsah shrnul jsem přehledně do připojeného soupisu v příloze, týkaly se celkem jen 54ti obcí, spokojující se většinou jen zcela povšechným udáním obsahu příslušných archivů, a jen v několika případech byly připojeny podrobnější soupisy městských privilegií, na něž byl městy kladen největší důraz. O městských knihách byla učiněna zmínka jen zcela výjimečně — na tento materiál nebyla výzva vídeňské akademie vztahována.

Krajské úřady připojily ke svým zprávám i upozornění na

v knihovně Národního musea v Praze, sign. P 4a J 45. Je proto třeba doplniti výše zmíněný článek sdělením výsledků, k nimž došly krajské úřady v Čechách při této akci.

některé osoby v kraji, zajímající se více o historii a hodící se proto k spolupracovníctví na chystaném díle. Odpovídá zcela poměrně v tehdejší inteligenci, mají-li mezi 42ti navrženými většinu kněží, jichž jest 26 proti 16ti laikům. Byli to tehdy především kaplané, faráři a děkaní, kteří aspoň poněkud pracovali v místní historii, těžice z místního archivního materiálu. Není bez zajímavosti ani rozvržení laiků podle zaměstnání. Ze zuboženého tehdejšího venkovského učitelstva nebyl uveden ani jediný jako schopný k tomuto úkolu. Ze světských profesorů byl tu jen jediný, dále po jednom šlechtickém archiváři a bibliotekáři, jeden vrchní (Miltner ve Smečně), dva doktoři práv, jeden lékař, dva městští syndikové, jeden sekretář, jeden obroční písař, jeden aktuár, jeden kancelista, jeden felčar, jeden regenschori a jediný hrabě (Kolovrat v Klatovech).

Guberniální presidium, obdrževši tyto zprávy všech krajských úřadů, poslalo je koncem listopadu r. 1848 Erbenovi se žádostí o dobré zdání, které z uvedených archivů jsou vskutku důležité pro účel, sledovaný vídeňskou akademií, a které osoby by měly býti do Vídně doporučeny za spolupracovníky. V zachovaných úředních spisech není však ani zmínky o tom, že by byl Erben žádanou zprávu skutečně podal, a ani gubernium, jak se zdá, vůbec neodpovědělo vídeňské akademii na její dotaz. Již to, že se všechny originály zpráv krajských hejtmánů zachovaly v soukromé pozůstalosti Erbenově, zdá se svědčiti přesvědčivě o tom, že v Erbenově psacím stole skončil také celý tento dosti zajímavý pokus o soupis českých archivů, pro jehož zdar nebyla ještě tehdejší doba zralá. Zhotovení poněkud jen spolehlivějších archivních soupisů bylo by předpokládalo systematictější předběžnou inventarisační práci, jež ostatně není většinou provedena podnes.

Výsledky soupisu z r. 1848:

Bělohrad: v zámku snad něco, ale nesrovnáno.

Benešov (město): kniha smluv statku Bedrče a Petroupimi od r. 1520, dvě knihy smluv města Benešova od r. 1559 a 1604 a knihy z pozdější doby.

Bezno (vrchn. úřad): jen ochranný list generála Schwerina z r. 1757.

Brandýs n. L.: (vrchn. úř.): je tu něco, ale nikoli „ze šedého dávnověku“, jen od 16. st. Něco je i ve farních archivech.

Brod Vyšší — Hohenfurt: v klášterní knihovně je mnoho rukopisů a inkunábulí, v nichž pracuje bibliotekář a archivář P. Siegfr. Sueweg.

Broumov — Braunau: klášterní archiv rovná bývalý převor P. Jeronym Růžička.

Břevnov (vrchn. úř.): všechny historické dokumenty kláštera břevnovského jsou již otištěny v Dobnerových Monumentech. Jiných archivů tu není.

Březnice: za spolupracovníka navržen zámecký kaplan P. Pokorný.

Bydžov Nový: všelicos je ve staré registratuře, i pamětní knihy.

Čížkovice (Čížkowitz): v obecním archivu nic, ve farním archivu pamětní kniha ze sedmileté války.

Duchcov — Dux (vrchn. úř.): v zámeckém archivu by něco bylo, ale vrchn. úřad o tom neví, protože archiv je soukromý. Bylo by třeba k použití tohoto materiálu získati svolení majitele Ant. hr. z Valdštejna — Wartenbergu.

Děčín — Tetschen: ve vrchnostenském archivu je něco asi od r. 1500.

Dymokury: zámek vyhořel, není tu nic.

Frýdlant — Friedland: v zámku je archiv, obsahující materiál zejména z doby od r. 1500—1680.

Homole — Hummel (u Litoměřic): za spolupracovníka navržen farář P. Worwansky.

Hora Kutná (město): listiny od polovice 15. století (privilegia z let 1371, 1588, 1593, 1606, 1692, 1694), popis sněmu o volbě krále Vladislava, psaný asi domácím autorem, korespondence pražské utrakvistické konsistoře s kutnohorskou obcí, prameny z let 1619—1623 o rekatolisaci, Jesuitech, a j. Městský archiv rovná od loňského roku regenschori Petr Veselský, ale není ještě hotov.

Hora Kutná (horní soud): jsou tu dva archivy, z nichž jeden obsahuje spisy horního soudu a druhý materiál o hornictví v Kutné Hoře, v Čechách a na Moravě vůbec. Nesrovnaný tento materiál rovná sice kancelista Lux, ale jde to pomalu vpřed.

Hory Kašperské — Bergreichenstein: pamětní kniha a staré nesrovnané listiny.

Hořice: ve farním archivu uložil své významné historicko-topografické sbírky Th. Dr. a prof. Ladislav Jandera z Prahy, jenž k nim s velkou péčí prohlédl všechny farní archivy a starožitnosti v hořickém okolí; od děkana Vacka si k tomu vypůjčil i nejstarší farní matriku z Kopidlna ze 16. a 17. st.

Hostinné — Arnau: zámek vyhořel. V městě je nejstarší srovnaný archiv v kraji.

Hoštice: vrchnost. registratura od r. 1765.

Hradec Jindřichův: zámecký archiv náleží k nejvýznamnějším v Čechách, obsahuje mnoho materiálu pro vlastivědu Čech. Použil ho již Balbín, Palacký, Boček a četní rakouští badatelé. Zvláště bohatý je genealogický materiál. Listiny jdou do 13. st. Kaplan P. Jos. Claudius archiv srovnal a mnoho listin opsal.

Hrádek Červený — Rothenhaus (vrchn. úř.): spisy sahají do r. 1620. V místní historii se nejlépe vyzná místní úřední felčar Herbabny.

Hrádek u Vlašimi: za spolupracovníka navržen lokalista P. Vlasák, autor dějin panství Vlašimě a okolí.

Hradíštko (u Jičína): pamětní farní kniha podle gub. nařiz. z r. 1835.

Cheb — Eger: archivy městský, křižovnický, dominikánský a františkánský. Dějiny Chebu vydal Pröckl, ale nelze ho doporučit za spolupracovníka, protože nemá studia a nezná řeči.

Chlumec nad Cidli: krajský hejtman neví, je-li tu archiv — nikdy se o něm nemluvilo.

Chomutov — Komotau: dějiny města sepsal býv. syndik Urbika.

Chotěšice: pamětní farní kniha podle nařiz. z r. 1835.

Jilemnice — Starkenbach: zámek vyhořel.

Kadaň — Kaaden: v městském archivu je místní materiál. Za spolupracovníka se hlásí sekretář Hoffmann.

Kadov: za spolupracovníka navržen farář Fr. Schwuger.

Kasejovice: v archivu obce pozemkové knihy od 15. st.

Kladsko — Glatz: jistý knihař má tu prý dosti důležitých k Čechám se vztahujících listin, jež by snad prodal.

Klatovy: v městském archivu je jen jedna pamětní kniha a u některých soukromníků sbírka dokumentů o dějinách Klatov. Spolupracovníkem by mohl býti hrabě Karel Kolovrat, bydlící v Klatovech.

Kněžice (u Král. Městce): farní pamětní kniha podle nařiz. z r. 1835.

Kolín: podle repertorií městského archivu podali zprávu magistrátní sekretář Jan Patek a radní auskultant Ant. Vojáček. Listiny sahaly k poč. 13. stol., privilegia z let 1285—1748, zeměpanské výnosy a dekrety z let 1522—1656 a dále až do 18. st., městské knihy od r. 1276 (sic), pamětní kniha, líčící dějiny města od počátku vlády Lucemburků, chronologicky nesrovnaná.

Konopiště: něco je snad v archivu, který spravuje obroční písař Ant. Frank.

Kopidlno: tamní c. k. dvorní kaplan, okresní vikář a děkan P. Frant. Alois Vacek poslal podrobný soupis svých 36ti historicko-literárních prací. V zámku velký cenný archiv, jehož použil jen Vacek. Ve farním archivu pamětní kniha podle nařiz. z r. 1835.

Kotouň: za spolupracovníka navržen farář P. Rud. Pfeiffer.

Krupka — Graupen (horní úřad): v archivu spisy o vyhnání luteránů ze země a jejich usídlení za hranicemi. Za spolupracovníka se hlásí aktuár horního úřadu E. Pfitzerer.

Kumburk: spisy jsou nyní v trautmansdorfském archivu ve Vídni.

Kvilda — Außergefeld: za spolupracovníka navržen vokalista Martin Klouček.

Lhenice: za spolupracovníka navržen kaplan J. Fortunat.

Lípa Česká: v městském archivu Jana Kriesche současná kronika města České Lípy do r. 1620, městská privilegia a pamětní

knihy, spisy o vyhnání katolického probošta r. 1592, výtahy z desk zem. o koupi panství Albrechtem z Valdštejna r. 1623, privilegium Albr. z Valdštejna z r. 1628, kvitanice P. Pavla Conopaea o příjmu válečné náhrady z r. 1633, opis rozsudku nad Valdštejnem z r. 1634, spisy o švédských kontribucích z let 1640—1642, spisy o dodávkách z let 1641, 1644, 1645, 1647, privilegium vévodkyně frýdlantské z r. 1652, smlouva o zřízení morového sloupu v Čes. Lípě z r. 1681, spis o poměru České Lípy k vévodovi frýdlantskému z r. 1835, a jiné spisy. Archiv není ještě zcela srovnán. — Za spolupracovníka navržen děkan P. Ant. Krombholz.

Litoměřice: za spolupracovníka navržen gymn. prefekt, cís. rada P. Fr. Effenberger a prof. Ant. Hansgirk.

Litomyšl: magistrát předložil výtah ze soupisu listin, pořízeného r. 1828 (privilegia z let 1263, 1347, 1350, 1383, 1407, 1408, 1412, 1454, 1474, 1639). Nezkoušený radní Fr. Jelínek napsal dějiny Litomyšle ve třech svazcích.

Loket: v příloze podrobný seznam listin z let 1352—1796. — Za spolupracovníka navržen MUDr. Glückselig, redigující tehdy v K. Varech vycházející „Wochenblatt für Freiheit und Gesetz“.

Lomnice nad Pop.: zámek vyhořel.

Loučová: za spolupracovníka navržen JUDr. Jos. Gabriel.

Městec Králové: pamětní farní kniha podle nařiz. z r. 1835.

Miletín (u Hořic): zámek vyhořel — bylo tu mnoho dokumentů.

Mnichovice: za spolupracovníka navržen P. Kramerius.

Most — Brůx: spisy o 30leté válce, uložené ve staré registratuře, zpracuje asi místní rodák bydlící ve Vídni, JUDr. Emil Rössler.

Načeradec: za spolupracovníka navržen syndik Rubeš.

Náchod: důležitý archiv v zámku, o němž by mohl podati zprávy registrant dvorské kanceláře Straube, jenž tu před časem bádá.

Nalžovy: V zámeckém archivu spisy o sporu panství s městečkem Stříbrnými Horami.

Netolice: za spolupracovníka navržen kaplan Jan Chrástanský.

Opočno: colloredovský archiv. Za spolupracovníka by se

hodili lokalista P. Rojek z Bohuslavic a opočenský archivář Braunschthal. K použití archivu je nutné svolení vrchnosti.

Orlík: za spolupracovníka navržen kaplan Jos. Pitra.

Ostružno: farní kronika podle nařiz. z r. 1835.

Pardubice: Pernštejnský rodinný archiv zůstal po koupi panství císařem r. 1560 v držení rodiny. Poslední dědička rodu Polyxena z Pernštejna provdala se za Lobkovice a archiv perňštejnský se tak dostal do Roudnice, kde jsou i listiny, týkající se panství Pardubic. V pardubické vrchnostenské registratuře jsou spisy, týkající se jen panství Pardubic, od 15. st.

Petrovice (na Prachensku): za spolupracovníka navržen kaplan K. Winter.

Písek: za spolupracovníka navržen gymnas. katecheta P. Frant. Bezděka.

Postoloprty—Postelberg: ve vrchnostenském, zcela dobře zařízeném archivu jsou spisy a listiny, většinou hospodářského rázu, od r. 1556.

Praha, musejní archiv: na 15.000 orig. listin, nejvíce od polovice 15. do polovice 17. stol., týkajících se Čech a Moravy — jen málo z toho srovnáno a zinventarisováno. Kromě toho na 12.000 opisů listin od 15. století, sbírka listin ze shořelých zemských desk, soukromé listiny a korespondence ze 14.—16. st., sněmovní snešení od poslední čtvrti 15. do druhé čtvrti 17. st. a j.

Praskolesy: je tu karlštejnský dekanátní archiv.

Proboštov—Proboscht (u Litoměřic): za spolupracovníka navržen farář P. K. Kutscha.

Rejštejn—Unter-Reichenstein: materiál pro dějiny hornictví.

Roudnice: důležitý materiál v zámecké knihovně. Za spolupracovníka navržen bibliotekář Jos. Dvořák.

Sadová: zámek vyhořel.

Sedlec u Kutné Hory: archivní materiál vyčerpá před několika lety Palacký.

Slatina nad Úpou: pamětní kniha farní podle nařiz. z r. 1835.

Sloupno (u N. Bydžova): spisy jsou v broumovském klášteře.

Smečno: je tu něco. Za spolupracovníka navržen vrchní Fr. Miltner.

Smilkov: za spolupracovníka by se hodil arnoštovický farář P. Ant. Mladek.

Stříbro—Mies: učitel a kronikář Kar. Watzka zpracoval archivní materiál v knize: Die Schicksale der Stadt Mies.

Štětí—Wegstädtl: nejstarší privilegium z r. 1314, pozemková kniha od r. 1593.

Teplá—Tepl (klášter): srv. Čas. Arch. školy II. str. 35, pozn. 2.

Třeboň: v zámeckém archivu mnoho materiálu.

Týn Horšovský: zkoušený městský radní Tom. Lantner má Beckovského kroniku.

Vary Karlovy—Karlsbad: je tu něco. Starosta města vydal paměti města z l. 1325—1839 a pokračuje v tom dále.

Verneřice—Wernstadt: privilegia z let 1522, 1534, 1567, 1575, 1579, 1589, 1598, 1612, 1628, 1638, 1679, 1738, 1782, 1796, české spisy o procesu měšťanů s vrchností z r. 1572, výtah z pamětní knihy panství Liběšic o selském povstání z r. 1680. Při velkém požáru r. 1743 shořel i archiv.

Veselí Vysoké: zámek vyhořel.

Vodňany: privilegia od doby Jana Lucemburského, pamětní knihy.

Vrchlabí—Hohenelbe: spisy jsou v morzinovském archivu v Praze.

Záboří (na Prachensku): za spolupracovníka navržen farář Aug. Jedlička.

Žehušice: Za spolupracovníka navržen zámecký kaplan P. Václ. Branžovský.

Žlunice: farní pamětní kniha podle naříz. z r. 1835.

Žlutice—Luditz: nic. Za spolupracovníka by se hodil vikář P. Jan Hopf.

F. M. Bartoš:

Zápisky v breviáři kněze Antocha z Přelouče z let 1422—1432.

Pro pražskou knihovnu universitní byl v říjnu 1934 zakoupen rukopisný breviář latinský s cennými zápisky, které si zaslouží vydání. Byly téměř zachráněny před zkázou, neboť byla obava, že nebude-li rukopis odborně opraven, jsou v sázce právě ony cenné zápisky, které již nyní mnoho utrpěly. Husitské badání je proto zavázáno díky vlád. radovi Dru J. Emlerovi za rychlou pomoc v situaci věru již kritické.¹⁾ Zápisky obsahují zajisté několik nových vzácných dat z dějin husitské bouře, jejichž ztráty nebylo by lze dost oželet.

Breviář, který sám neobsahuje nic zvláštního, vznikl r. 1415. Čtemeť na l. 252, kde se končí vlastní breviář, tento zápis: Explicit liber horarum, qui dicitur viaticus de tempore et de sanctis, finitus anno incarnationis Domini MCCCC 15 per Přeluc. Kdo byl tento „Přeloučan“, jak se písař podepsal, řečeno není, podle všeho byl to však muž, o jehož důvěrném vztahu k breviáři svědčí dva dokumenty, zapsané na konci kodexu (l. 321) rukou, která napsala breviář 1415 a vyplnila tuto zbývající část rukopisu různými jinými breviářovými součástmi. Prvou z těchto listin, danou v Přelouči 28. října 1401, presentuje Jan řeč. Zdechovec ze Zdechovic litomyšlskému biskupovi Janovi za oltářníka nedávno založeného oltáře sv. Markéty a Kateřiny ve farním kostele přeloučském Anthonia, řečeného Antoch, kněze tamtéž z Přelouče. Druhým listem, bez data, se obrací pán Rychmburku na téhož biskupa se žádostí, aby potvrdil na faru v B., uprázdněnou smrtí dosavadního faráře, muže, jehož jméno je pohřichu udroleno, takže se list vymyká asi navždy pokusu o datování a doplnění. Zda kněz Antoch dostal jmenované oltářnictví v kouřimském kostele,²⁾ nedá se asi zjistit,

¹⁾ Rukopis dostal značku XII F 29.

²⁾ O kostele tom Jos. Leđr, Dějiny m. Přelouče n. L. 1926, str. 291 a d. Jména kněze Antocha v pečlivé této monografii nenajdeme.

neboť Přelouč náležela od r. 1350 diecési litomyšlské a neexistuje proto pro Libri confirmationum neb erectionum, jež nám uchovaly tolik cenných dat o církevních poměrech doby předhusitské. Nebude však, doufám, nicméně námitek proti tomu nazývat náš rukopis breviářem kněze Antocha z Přelouče, i když se to děje spíše z nouze než z bezpečných důvodů, a tedy s výhradou.

Vyšel-li breviář z rukou kněze Antocha, byl to skoro jistě tento kněz, jenž dodal breviáři neobyčejné ceny tím, že ho opatřil poznámkami, které vykazují breviáři čestné místo mezi soudobými breviáři; aspoň nepatrné rozdíly v písmě, jakým je psán breviář a jakým poznámky, dají se snadno vyložití nemalým rozpětím mezi r. 1415, kdy byl dopsán, a r. 1432, z něhož pochází poslední zápisek, který se dá datovat. Je-li jejich původcem kněz Antoch, psal poslední zápisky při nejmenším jako padesátník, nedaleký šedesátce. Jaké byly další osudy památky, o tom se mi z rukopisu nepodařilo vyčísti nic.

Poznámky, kterými jsou často přeplněny okraje breviáře, jsou trojího druhu. Dalekou většinou jsou to koncepty kázání, jejichž podkladem byly knězi Antochovi (toto slovo pronáším arci s nezbytnou výhradou) breviářové texty. V těchto margináliích se sotva podaří nalézt něco, co by mohlo širě zajímat. Druhou, menší skupinu přípisů tvoří texty husitských písní. Jsou to tyto písně, známé většinou z kancionálu jistebnického:³⁾ Navštív nás, Kriste žádúcí — Králi slavný — Za ciesaře Augusta — Víťaj, milý Jezu Kriste — Chvalmež všichni Pána Boha — Ježíš Kristus, buh člověk — Chval svého Stvořitele — Bohu Otcí budiž chvála. K nim se druží 1. žalm (Blažený člověk) a rovněž český výklad o ctnostech apoštolů, latinsky pak posměšné verše na papeže Kalixta (II.) v poněkud odchylném znění, než je známo.⁴⁾ Konečně

³⁾ První, kterou přičítá Husovi, otiskl Z. Nejedlý, Počátky husitského zpěvu (1907) str. 467—8, druhou, třetí a sedmou v knize Dějiny husitského zpěvu (1913) str. 819—20, 823 a 869—70. O písní čtvrté viz Počátky 262, kde se klade do pol. stol. XV., o páté Dějiny 515. Písně šesté a osmé jsem u Nejedlého nenalezl. Písně se čtou na l. 8, 20, 27, 52, 54^b, 89, 108 a 249^b—50^b.

⁴⁾ Na l. 266^b—8^b, 204 a 23. Verše ony, známé jinak jen snad z Flaciová Catalogus testium veritatis, odkudž je má J. A. a Aug. Theiner, Die

tu najdeme⁵⁾ i koncept lat. listu, jenž se obrací na sirotčího zřejmě hejtmana Jiru z Řečice se stížností na zachování vojska sirotčího v Jablonném, kde se vojáci spili a jeden z nich, jménem Kříž, posekal v kostele obrazy a byl by býval zabit, kdyby nebyl, rozumím-li dobře, vylezl na věž.

Avšak nejcennější součástí breviáře jsou, jak řečeno, zápisky o současných událostech, které si kněz Antoch zapisoval do kalendáře, jímž se breviář začíná, a když mu nestačil kalendář, i po breviáři v letech 1422—32, tedy v době vrcholící husitské revoluce. Není jich mnoho a některé jen drobnou maličkovitostí doplňují dosavadní naše vědění. Některé však mají cenu neobyčejnou svou přesností a novostí, takže zaslouží kritického vydání.

Hlavní jejich cena záleží v tom, že vznikše nejspíše v Přelouči, všimají si nejvíce východních Čech, končin to bratrstva sirotčího Jet to kout, který je snad z celých Čech v období revoluce osvětlen dosavadními prameny nejméně. Archiv hlavního města bratrstva, Hradce Králové, vzal navždy za své, z archivů jiných měst sirotčích zachovány z této doby mimo jedinou Kutnou Horu, kterou vládli Sirotci s Táboru společně, pouhé zlomečky, takže skoro nejcennější zprávy podávají nám prameny měst slezských a lužických,⁶⁾ s nimiž Sirotci válčili nejvíce. Jedinou výjimkou je tu kronika hradeckého písaře Krušinky († 1438), uchovaná však pouze v žalostných troskách v různých textech hlavní kroniky husitské revoluce, Starých letopisů.⁷⁾ Za tyto bolestné ztráty dostáváme

Einführung der erzwungenen Ehelosigkeit bei den christlichen Geistlichen II², ed. Nippold, 179, znějí tu takto: O bone Kalixte, cur non est iam modus iste? Quondam presbiteri solebant uxoribus uti, sed pervertisti, quando tu papa fuisti. Ergo non immerito hoc tibi dicere volo.

⁵⁾ Na l. 194. Zní takto: Giro, frater carissime! Sei bene, quia fratres pauperes de exercitu Orphanorum, venientes in Gablonam, vas cerevisie, in fimo absconditum, invenerunt, et nimis sicientes, bibere volebant. Et Kříž tamquam freneticus obrazy osěkal. Et si super ecclesiam pedester non evasisset, fuisset interfectus. Ecce caritas!

⁶⁾ V tom je význam díla R. Jechta, Der Oberlausitzer Hussitenkrieg 1911—6, k němuž se arci doporučuje přibrat komentář J. V. Šimáka v ČČM 1912, 220—8 a 1918, 187 a d.

⁷⁾ Viz o tom moji práci Z nových i starých rukopisů Starých letopisů v ČČM 1928, 226.

v zápiskách přeloučského breviáře vítanou náhradou. Pohříchu se začínají teprve 1422 a rozhovořují velmi pomalu. Zcela stručně zaznamenávají skon „bratra Žižky“ a teprve příštím rokem nabývají obšírnosti a zevrubnosti. Smrti otce pozdějšího krále Jiřího, kterého nazývají zápisky Bočkem z Pardubic, v r. 1427 vzpomínají již šíře a s patrnou láskou jako muže předobrého. Ale to jsou jediné dva nekrology našich zápisků. Co v nich převládá, jsou zprávy o bitvách a válečných jízdách, zvláště sirotčích. A tu právě povědí často cenné podrobnosti. Zaznamenávají spálení Ml. Boleslavě a Michalovic, jejichž dobytí mohlo být jen dohadem kladeno do r. 1425, přesně ke 2. květnu 1426, z čehož zároveň plyne, že bylo provedeno nejspíše Sirotky, vedenými J. Roháčem z Dubé.⁸⁾ Zpravují nás o tom, jak 13. června 1429 lehly popelem Trosky tak, že nezůstala než věž Panna a jak hned na zprávu o tom sirotčí hejtman Kralovec sebral vojsko a třetí den po požáru obklíčil hrad, náležející jednomu z nejtvrděších katolíků Otovi z Bergova. Jmenují sirotčího hejtmana, jemuž odevzdán Kolín po dobytí vojsky bratrstev 1427 (je to Hertvík Rúšínovský) a zmiňují se o zásluze kolínského sboru v nešťastné bitvě u Hrádku n. N., kde Sirotcí, vracející se z plenů po Lužici, zaskočení a utrpěli nemalé ztráty r. 1428. Neobyčejného pak dosahu jsou zprávy zápisků o událostech na sev. frontě r. 1427. Dovídáme se tu, že, zatím co křižácké vojsko proniklo až ke Žluticům a město zničilo, Sirotcí přepadli Český Dub a umožnili tím Slezákům vpadnout až ke Dvoru Králové od Hostinného. Usnadnil jim to zradou pán Hostin-

⁸⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy IV², 324 p. 34 hádal na r. 1425, soudě tak z toho, že v červenci 1426 (Palacký, NB I, 466—7) je Boleslav již v rukou husitských, a podle zprávy Starých letopisů resp. t. zv. Chronicon Treboniense, podle níž dobyli husité nedalekých Michalovic již 1425. Před touto zprávou, pocházející až z let 30tých, sluší zřejmě dát přednost našim zápiskům, podle nichž dobytí Michalovic teprve 2. května 1426. O pádu hradu hovoří zajisté výslovně i Eberh. Windecke, Denkwürdigkeiten (vyd. Altmann, str. 218, podle něhož došla zpráva o pádu Michelperku a Lipého (jeho dobyli husité 19. května) do Norimberka 1. června; že nazývá Michelperk městem a Lipé klade do Slezska, nemůže mýlit). Již 5. května mají husitští vůdcové v Ml. Boleslavi sjezd uv. Jecht 101).

ného Jan Krušina, prodav Slezákům Žaclěř a připojiv se k nim. U Dvora byli však odrazeni a musili se spokojit vypálením tvrze Starých Buků. Dosud nebyla z celého tohoto vpádu známa než konečná dohra výpravy Slezáků, boj u Náchoda, kde se s ustupujícími Slezáky utkal sirotčí hejtman Čapek ze Sán, a nechav se vylákat zdánlivým útekem nepřátel, podobně jako o 7 let později u Lipan, zavínil, že Sirotcí utrpěli značné ztráty. Poněvadž je skoro jisto, že to byl Čapek, kdo se vrhl na Dub,⁹⁾ přispívají nové zprávy podstatně i k poznání povahy sirotčího hejtmana, jemuž u Lipan připadla úloha tak osudná.

Zápisky přeloučského breviáře přinášejí však cenné zprávy i o válečných událostech moravských, které jsou zahaleny tmou zvláště hustou. Zpravují nás (zápisek je na neštěstí částečně udrolen) o patrně zcela neznámé jízdě husitské, která dobyla Hranic, Oder a Fulneku, a o dobývání Uherského Brodu asi v listopadu 1429 za okolností zcela překvapujících. Město bylo totiž napadeno někdejší husitským hejtmanem Fridrichem z Ostrohu, jemuž, jak tu čteme, Táboři mnoho důvěřovali, a bylo zachráněno jen včasnou pomocí dvou nejpevnějších sloupů moravského husitství, J. Tovačovského a Václava ze Strážnice. To je vysvětlení, proč Fridrich z Ostrohu, objevující se na scéně husitské v blízkosti Zikmunda Korybutoviče, účastník několikeré jízdy bratrské,¹⁰⁾ mizí náhle v propadlišti, jako se byl objevil. A veliké ceny je také zpráva o trojí bitvě, kterou se koncem dubna 1430 utkali na ústupu od Trnavy Sirotcí. Toť nepochybně ústup, který přičetl husitský bojovník doby krále Jiřího, jenž asi 1470 doplňoval Staré letopisy, Žižkovi a na který se nejspíše vztahuje známé živé vypravování o jízdě bratra Jana na Slovensko.¹¹⁾

Veliká škoda, že zápisky utrpěly místy značně udrolením ce-

⁹⁾ On zajisté vládne z Mnich. Hradiště celým krajem a později právě Č. Dubem (Šimák, Dějinné paměti okresu Mnichovohradištského I, 1917, 140 a d.).

¹⁰⁾ O něm nyní R. Urbánek, Lipany (1934) str. 179 a Zibrť, Bibliografie III, 1050.

¹¹⁾ Viz můj článek Žižkova jízda na Slovensko v Jihočes. sbor. hist. VII, 1934, 124 a d.

lých slov, takže někde zůstanou navždy mezery, někde pak čtení zůstává aspoň nejistým. Pouze na dvojím asi místě mohl jsem se opřít o starý přepis p. řed. zem. archivu prof. Dra B. Bretholze, jenž rukopis zamýšlel před lety vydat a byl tak velice laskav, že srovnal můj přepis s vlastním a připsal do něho, v čem shledal rozdíl. Děkuji mu za to i zde co nejsrdečněji. Také p. prof. J. V. Šimákovi jsem nemálo zavázán za nejednu cennou radu.

* * *

4. I. 1427 Boczko... de Pardubicz¹²⁾ obiit optimus. [Eodem tempore Boemi] Giczin in partibus Opav[ie ex] usserunt et populum occid[erunt. Item] Fulnek, Odra, Hranicz civitates in...

7. I. 1422 civitas Hora per Zigismundum est cremata.¹³⁾

24. XIII. 1427 Boemi in metis Austrie et Bavarie ante civitatem Swietla iacuerunt; Theotunici ab ea et mutue ...Theotunicos occid[erunt et] fugaverunt.¹⁴⁾

21. IV. 1428 fratres Boemi utriusque exercitus venerant ad partes Slezie circa Swiednicz et castrum dictum Sobota occupaverunt et multas municiones civitatum et propugnaculorum exusserunt; specialiter civitatem Hayn invadentes cum impetu, omnes viros occiderunt.¹⁵⁾

24. IV. 1430 fratres de exercitu Syrotkonum circa [Trnavam] con novem linguagiis hominum duellum habuerunt semel in die Georgii [23. IV.], secundo in die Marci [25. IV.], tercio in die Vitalis [28. IV.]; inter quos multi sunt occisi, sed Deo adiutore victores fuerunt.¹¹⁾

2. V. 1426 Nova Bole[slavia] et Michalowicze sunt exusta.⁸⁾

3. V. 1426 [circa] Zithaviam stragem magnam hominum [fe] cerunt quasi isto tempore.¹⁶⁾

¹²⁾ Skon Viktorina z Kunštátu klade rodinná kronika k 1. lednu (Urbánek, Věk Poděbradský I, 218).

¹³⁾ Stalo se to v noci na tento den (J. Pekař, Žižka a jeho doba III, 1930, 138).

¹⁴⁾ O bitvě posledně Ferd. Stöller v Jahrbuch f. Landeskunde von Niederösterreich NF. 22, 1929, 45—7.

¹⁵⁾ Srov. Jechta 170 a d.

¹⁶⁾ Jechtovi neznámo.

5. V. 1427 ambe [communitates] Thabor et Syrotczi descenderant ad [metas] Zithavie et ibi duas civitates invaserant, unum Lubno, secundam Kolp[erg], et interfectis hominibus et bonis receptis exusserunt.¹⁷⁾

30. V. 1427 Hradecenses circumdederant castrum Czwena Hora cum... Syrotczi, et qui in castro fuerant, fratribus supradictis et Hradecensibus condescen[derunt]. Quod castrum muris...¹⁸⁾

8. VI. 1424 Montes civitas pe Zizkam est cremata.¹⁹⁾

13. VI. 1429 Trosky, castrum Bergowonis, exustum est; nisi una turris, cui nomen Panna, remansit. Frater Kralovecz²⁰⁾ die sequenti populum congregabat ad ipsum circonvallandum et in die Viti [15. VI.] circonvallavit.

16. VI. 1426. Fuit dies dominica, quando Boemi fratres Theutonicos multa milia sanguinolenter circa Ustí in Albea ad Misnam occiderunt, ne fere octo milia una cum equis, curribus victoriam obtinuerunt.

20. VI. 1428 in Bavaria fuerunt communitas fratrum Orphanorum post civitatem Tachov. Ibi piscinam inerrabilem et mire magnitudinis suffoderunt, que piscina, obstaculum habuit ferramentis et plumbo ligna conglutinata.²¹⁾

27. VI. 1429 dominus Vanko de Vatenberg con patre captivaverunt fratrem iuvenem Ralsko Johannem.²²⁾

28. VI. 1427 communitas fratrum Boemorum castrum Zleby sunt adepti, more belli ipsum circumvalantes.²³⁾

12. VII. 1427 fratres Syrotczi in confinio Iuvene-Boles[aviensi]

¹⁷⁾ Tamtéž 132—36. Nad slovem ambe nadepsáno: voyssi...

¹⁸⁾ Pramenné doklady o dobytí Červené Hory u Palackého III, 2, 280.

¹⁹⁾ Den po bitvě u Malešova 7. června (uv. Pekař III, 241).

²⁰⁾ Hejtman domácích vojsk sirotčích (H. Toman, Husitské válečnictví, 1898, str. 135).

²¹⁾ Palacký III, 2, 307, kdež pramenné doklady v pozn. 372.

²²⁾ Událost Jechtovi neznámá. Důvodem k jetí byl patrně přestup Jana z Ralska k husitům (Jecht 152); v pol. září jsou obavy, že vpadne s husitským hejtmanem Kolúchem do Lužice (tamtéž 225).

²³⁾ Zprávy pramenů u Palackého III, 2, 280.

invaserunt civitatem domini de Ralsko Dube²⁴⁾ et interfecerunt eius fami[liam]. Item eo tempore papa cum electoribus imperii Zluticz devastando omnes occiderunt.

10. VIII. 1431 ex parte Tachow et Domazlicz Theotunici con rege Zigmundo multitudo maxima advenerat et Boemi tamquam grex parvissimus contra eos campestraliter exiverunt. Nos vero Deum exoravimus, ut faceret, quod sibi bonum videretur. Et factum est.²⁵⁾

9. VIII. 1431 hoc die in vigilia Deus pius exercitus XVII diversarum linguarum circa Domazlicz congregatos mirabili modo et terribili [pe]pult a facie [Boe]morum pro veritate sanguinis Ihesu Christi laudabilis.

12. VIII. 1425 fratres Boemi Opoczen castrum lucrati sunt et viriliter cum impetu expugnaverunt.²⁶⁾

18. VIII. 1425 fratres expugnaverunt castrum Puothonisse, dictum Rychnberg.²⁷⁾

4. IX. 1429 fratres Thabori castrum Lanzperk lucrati sunt... Fratres Syrotky conflictum vel bellum con Theotunicis circa Slakvird²⁸⁾ habuerunt isto tempore circa metas Bavarie [pro]pe civitatem Ostrov.

6. IX. 1427 familia baronum boemorum Puothe, Miesteczky, Krussyne, Hasskonis, Bergow cum Colynensibus Prage devicta est, quia in forma tradi[tores fuerunt].²⁹⁾

14. IX. 1427 fratres Kolyn circumvalaverunt cum Boczikone... Vissovicz.³⁰⁾

²⁴⁾ Český dub. Událost dosud neznámá. Srov. pozn. 9.

²⁵⁾ Dodáno na l. 217^b, na který odkazuje v kalendáři poznámka: De fugicione Theotunicorum quere in vigilia Laurencii in legenda horarum. Tam umístěn dodatečně i následující zápisek o bitvě u Domažlic.

²⁶⁾ Tomek IV², 331 došel kombinací jen přibližného data: ke konci roku.

²⁷⁾ Dnešní Liberk. Tomek 324 vykombinoval, že se to stalo před 7. zářím.

²⁸⁾ Zápis dodán na l. 225. O dobytí Lanšperku a sirotčím pochodu na Planou (bitva sama zůstala neznámou) Tomek IV², 437 a 435, kdež doklady.

²⁹⁾ Známý pokus strany Korybutovy o převrat.

³⁰⁾ Kdo by to byl, nevím.

11. X. 1424 frater Ziska obiit.

24. X. Hoc tempore fratres Thaborite castrum Bechynie per impetum obtinuerunt, ad quod more bellicoso accesserant circa Penthecostes [23. V.] a. D. 1428.

26. X. 1428 hoc tempore Thaborienses obtinuerunt castrum Bechynie.

7. XI. 1429 exercitus fratrum [Sirotkonum...], exercitus Taboriensium peditum, communitates variarum circa s. Venceslai exiverant ad [me]tas Srbonum et ibi unam civitatem dictam Kubin impetuose vastaverunt. De 2^a vel altera civitate, dicta Zumerpheld, timore evaserunt.³¹⁾

16. XI. 1428 fratres Syrotczi per Theotunicos Zitavienses et Libava magnum dampnum et [confu]sionem receperunt, nam ad caudam fratrum [Theo]tunici saltum facientes bene 150 occiderunt.³²⁾ Econverso fratres ex parte Teotunicorum 30 [clien]tales vel citra occiderunt, specialiter Kolo[nienses], sub a. d. 1428.

1425 circa Clementis [23. XI.] in Austria Boemi Recz impetu devastaverunt et multos viros prostraverunt.³³⁾

30. XI. 1429 Fridrich Polonus,¹⁰ cui Thaborienses multum confiderant, multum... Hic Brodam Ungarie isto tempore circumvolaverat, volens devastare, sed piissimo [favente] per dominum Thovaczowsky et d. Venceslaum, filium Petri de Straznicz, ... sunt repulsi. Quorum numerus fuit plures quam VII milia.

1. XII. 142[9] fratres Boemi exusserant Antiquam Brunnam³⁴⁾

18. XII. 1428 super noctem pluit bene et in illa pluvia fulminavit et ibi tonuit. Quid sibi significat hoc fulmen, require Marcelli in legenda³⁵⁾ (pův. in die Joh. Evang. škrtnuto), quia Deus hoc...

1427 Boemi exercitus utriusque in festo exaltacionis s. crucis [14. IX.] Kolin circumvalaverunt et iacuerunt ante eam usque hoc

³¹⁾ Srov. Jechta 239.

³²⁾ Jecht 192—3.

³³⁾ Palacký III, 2, 244 a uv. Stöller (v pozn. 14) str. 34—6.

³⁴⁾ Boj u Brna, v jehož datu je poslední číslice téměř oříznuta, klade prof. Bretholz k 16. XII. 1429.

³⁵⁾ Na l. 189. Odkaz se vztahuje na dále otištěné Notabile diligentissimum (pozn. 39).

tempus et finaliter concordaverunt in bono. Diviss civitatem fratribus condescendit et Hertvik Rüssinowsky³⁶⁾ se de civitate intro-misit.

27. XII. 1429 [1428] fratres Syro[tczi] con Slezitis conflictum habuerunt et interfecerunt principem Minstrbersky et kapitaneum de Kladzcko et [multos per villas cremaverunt.³⁷⁾

A. D. 1431 cives in Kurzim obstaculum piscine magnum laboraverunt illo anno et post Primi [9. VI.]³⁸⁾ hora vesperarum ymber descendit et rumpens obstaculum brazeatoria quasi omnia per vallem con brazeis et con hominibus submersit, et quod plus est, civitatem intravit aqua et replevit celaria et palacia sic, quod pre habundancia aque mensas et scampna homines ascendebant et super fornaces.

Notabile diligentissimum.³⁹⁾ A. D. MCCCC 30. vel sic XXX. fratres de exercitu Syrotkonum unum propugnaculum in partibus Swiednicz nimis durum invaserunt difficulter. In quo propugnaculo 48 clientales viri exanimati sunt per calorem ignis in aliqua testudine. Ab isto propugnaculo euntibus caliginavit celum et fulmen descendens con tonitru in 23 equos in VII curribus interfecit et pincernas viros, sedentes in curribus, 4 occidit; qui vero vectores fuerunt, nulli omnino nocuit, ymo, quod plus est, sub uno vectore in equo sedente fulmen equum interfecit, hominem vero salvum fecit...

Hec signabis,⁴⁰⁾ quod a. D. 1427 vel sic XXVII. Deo prosperante Theotunicorum multitudo ex parte pape contra Boemos

³⁶⁾ O Rušinovském viz literaturu u Urbánka, Věk Poděbradský I, 207.

³⁷⁾ Pisatel počítal nový rok již od vánoc. O bitvě té C. Grünhagen, Die Hussitenkämpfe der Schlesier (1872) str. 162 a d.

³⁸⁾ Následující: arcerim nedovedu vyložiti. Celá tato zpráva dodána na l. 186^b.

³⁹⁾ Dodáno na l. 189^b.

⁴⁰⁾ Dodáno na l. 215. K věci viz úvod k této edici a knížku G. Juritsche, Der dritte Kreuzzug in Böhmen, 1900. Zrada Jana Krušiny z Lichtenburka je v souvislosti se zrádnou akcí k husitům se hlásícího panstva, o níž viz Tomka IV², 379—80. Půta z Častolovic byl pánem Kladska. O situaci v celém kraji Tomek 375. Buky u Trutnova jsou dvojí, Mladé a Staré. U prvních byly dvě tvrze, ve Starých jedna (Aug. Sedláček, Hrady V, 167).

venerant ad terram Boemie in numero minime milia equitum septuaginta in materia vel causa pro communione sanguinis Christi. Hii omnes noctis tempore de campo circa Strziebro effugierunt, quidam ad Bavariam, alii ad Tachow, alii ad Tyn civitatem. Fratres autem Boemi eos persequentes, Thachoviam circumvalaverunt et Tyn. Propter quod Deus sit in omnibus benedictus, quod effusio sanguinis non est facta. Et de... Item alii Theotunici Slezite in numero milia 18 vel sic XVIII ad Boemiam supervenerunt ex parte Hostinna, in qua civitate resedit Krussina Janek. Hic possedit castrum Saczlerz, quod castrum predicti Slezite emerunt circa predictum Krussinam pecunia parata. Hic Krussina, ipsis consenciens, campestraliter cum Slezitis contra Boemos equitavit. Hii Slezite civitatem Dwór attentantes, recesserunt ad Truthnoviam ibique unum propugnaculum devastantes scilicet Buk, hospitam cum familia igne exusserunt... a. D. 1427 circa festum Laurentii [10. VIII.]. Dux eorum fuit Puotha. A parte tertia rex Hungarorum properabat, a quarta parte dominus de Rozenberg cum Australi duce.

Thabori fratribus Sirotcis iuvare noluerunt in Hungaria a. d. MCCCC 32. Unde I. Regum 18, 21 dixit Saul: Non sit manus mea in eo, sed sit super eo manus Philistinorum i. e. Ungarorum. Astuciam Sauli non intellexit David, licet iustus fuerit, ibidem.⁴¹⁾

Konečně čtete v kalendáři, ale rukou zřetelně pozdější, tuto zprávu: Zizka u Rabii jednoho voka zbyl a za Německým Brodem u Přibyslavě druhého.⁴²⁾

⁴¹⁾ Je to kritika Prokopa Holého, jemuž Sirotci kladli za vinu porážku, jakou utrpěli na podzimní jízdě na Slovensko r. 1431. Vinen byl však spíše sirotčí hejtman Čapek ze Sán. Pramenné doklady o jízdě u Palackého III, 3, 20 neb A. Neubauera v ČČH 1910, 291. Že most přes Váh, z jehož stržení byl obviňován Prokop, sám spadl, praví výslovně nepovšimnuté znění Starých letopisů u B. Dudíka, Forschungen in Schweden (1852) str. 401. Srov. i Zd. Frankenbergera, Naše velká armáda III, 1921, 99 a moji knížku Prokop Veliký (1934) str. 66.

⁴²⁾ Tato zpráva odporuje docela několika současným svědectvím, podle nichž Žižka u Rábí 1421 pozbyl zraku vůbec a jež vypočítává Pekař, Žižka IV, 80, a nedá se, myslím, uvést v soulad ani s Pekařovými pochybnostmi o tom a s jeho dohadem, že i potom Žižka přece trochu viděl (tamtéž III, 115—6).

D o d a t e k. Skoro náhodou bylo mi dopřáno nalézt novou práci původce zápisků, a to v rukopise pražské knihovny kapitulní, jehož jsem mohl laskavým svolením p. kanovníka Dra Jos. Čiháka užít v Státním ústavě historickém. Je to postilový sborník se značkou F 44.1, o němž neocenitelný katalog Podlahův (II, 43) upozorňuje, že aspoň částečně vznikl 1429 až 1433, tedy v posledních letech husitské revoluce. Kázání z r. 1429 tvoří jádro sborníku a odlišují se od pozdějších dodatků nárazem inkoustem nápadně zeleným a místy tak vybledlým, že byl někde ožívován, a to nepochybně hned původcem kázání o málo mladších. Kázání z r. 1429 (jsou datována mnohem častěji, než upozorňuje katalog) jsou hubené, skoro jen heslové náčrtky, takže jsem již myslel, že se mi z nich nepodaří vyčíst ani, zda to je postila husitská, zvláště když pokus o to selhal i v kázáních na texty eucharistické, kde se nejspíše projeví stanovisko ke kalichu. Ale v druhé polovičce rozlehlého díla čtu pojednou na l. 217 toto bezvýhradné přiznání kazatele k sirotčímu bratrstvu: *Fratres Syrotezci velut lampas accensa Theotunicos inducunt ad cognoscendam utriusque speciei veritatem.* A na l. 281 charakterizuje kazatel takto známého husitského přeběhlíka Haška z Valdštejna: *Hassko dominus inceptit bonum facere, sed retro abiit.* Tu mi rázem vyvstala vzpomínka na tžž nápadně nazelenalý inkoust poznámek v breviáři kněze Antiocha a na jejich písmo zcela totožné. Správnost tohoto poznání potvrzuje posléze bezpečná shoda v osobité zvláštnosti, v důsledném psaní *con* místo *cum*; zde jde toto podivínství tak daleko, že kazatel píše v perikopě (l. 263'): *Con audissent...* Podrobné prostudování postily musím však pro jiné práce odložit na dobu příhodnější. Zaslouží si ho neposledně proto, že to je jediná památka po bohoslovcí strany sirotčí mimo dva projevy Oldř. ze Znojma v Basileji 1433, jež jsem vydal přílohou Jihočeského sborníku histor. a které právě vyšly i samostatně jako I. sv. Tábořského archivu (Tábor 1935).

Literatura.

Exempla scripturarum edita consilio et opera procuratorum Bibliothecae et Tabularii Vaticani.

Fasciculus III. *Acta Pontificum.* Collegit Julius Battelli. — Apud Bibliothecam Vaticanam, MCMXXXIII. — 4°, 40 tab. a 36 str. textu.

Kdežto prvé dva svazky vatikánské faksimilové publikace „*Exempla scripturarum*“ s ukázkami knihového a listinného písma XIII. století byly opravdu míněny jako učebná pomůcka takřka výhradně paleografická (srov. o nich můj referát v VIII. roč. tohoto časopisu, str. 204 nn.), sleduje svazek třetí, věnovaný listinám papežským a připravený Jul. Battellim, mladým nástupcem předčasně zesnulého archiváře P. Bruna Katterbacha v profesuře na papežské paleograficko-diplomatické škole při archivech vatikánských, cíle podstatně širší. Chce totiž na čtyřiceti tabulích s padesátí vybranými ukázkami nejen zachytiti vývoj písma v papežské kanceláři postupem času užívaného, nýbrž zároveň i předvésti všechny důležité druhy písemnosti z papežských kanceláří vydávaných, čili jinými slovy chce býti učebnou pomůckou faksimilovou pro studium papežské diplomatiky a vyplnit tak stávající mezeru v příslušné odborné literatuře.

Není totiž pochyby, že dosavadní pomůcky nejsou plně postačující. A. B r a c k m a n n o v y „*Papsturkunden*“, vydané jako druhý sešit známé Seeligerovy sbírky „*Urkunden und Siegel in Nachbildungen für den akademischen Gebrauch*“ (Lipsko, G. B. Teubner, 1914), svědčí sice názorným výběrem ukázek o hlubokých odborných znalostech autorových, avšak jednak pro silně omezené místo (na pouhých 16 tabulek), jednak zase pro příliš široce pojatý rámec (autor nepřihlíží toliko k originálům papežských listin, nýbrž i k jejich konceptům a registrům, a kromě toho i k písemnostem papežských legátů, penitenciářů a komoří!) nemohou ovšem ani zdaleka vyčerpati všechny druhy papežských písemností a tím méně předvésti ukázky jejich historického vývoje. Po té stránce četnější doklady pro papežská privilegia a listy

podává Fr. Steffens ve faksimilové publikaci „Lateinische Paläographie“ (2. vyd. Berlín-Lipsko, W. de Gruyter & Co., 1929), třebaže jinak ani on při přesně daném úkolu své sbírky nemůže ovšem, ba ani snad nechce býtí práv všem požadavkům, kladeným na učebnou obrazovou pomůcku papežské diplomatiky. Právě proto musíme s povděkem uvítati nový pokus Battelliho a to tím spíše, jde-li (jak poznáme) o pokus celkem zdařilý.

Na rozdíl od Brackmanna omezuje se Battelli výhradně jen na originály vlastních listin papežských, jež ve vybraných ukázkách, seřazených chronologicky, sleduje v časovém rozpětí delším tisíce let: začíná nejstarším (nehledíme-li k pařížskému zlomku listu Hadriana I. z r. 788) v originále zachovaným papežským privilegiem Paschala I. pro Ravenu z r. 819 a končí třemi různými, avšak k jedné věci se vztahujícími listinami papeže Řehoře XVI. z r. 1842. Přihlížeje při tom ke všem nejdůležitějším druhům papežských písemností, vydávaným jak z vlastní kanceláře papežské, tak i skrze sekretáře a datarii, volí vždy takové ukázky, které by názorně zobrazily historický vývoj jednotlivých druhů papežských listin, zejména ovšem pokud se týče jejich vnějších známek. K vnitřním známkám nemohl přirozeně při nezměrném bohatství a různosti formulářů stejnou měrou přihlížeti, třebaže i po obsahové stránce s hlediska historického nutno vzdáti jeho výběru plné uznání.

Z písemností, vydávaných z kanceláře papežské ve vlastním slova smyslu, privilegia zastoupena jsou deseti ukázkami ze stol. IX. až XIV., listy čtrnácti ukázkami ze stol. XII. až XIX. a byly pěti ukázkami se stol. XIV. až XVII. U každého pak druhu těchto písemností reprodukovány jsou opět různé formy jejich vyhotovení; tak u privilegií vedle privilegií jednoduchých ukázky výpravnějších privilegií větších a privilegií slavnostních (s podpisy kardinálů); u bul vedle bul obyčejných (nazývá je „litterae solemnes“), tvořících přechod mezi privilegií a listy, t. zv. buly konsistoriální, které v XV. stol. vstoupily na místo tehdy již zcela vymizevších slavnostních privilegií a které často byly expedovány i ve formě sešitů (tab. 37); u listů vedle tří ukázek listů uzavřených (litterae clausae) četné příklady dvojího druhu listů otevřených, totiž listů udělujících milosti (litterae gratiosae) s pečeti na nitích hedvábných a listů dávajících příkazy (litterae executoriae) s pečeti na provázku konopném. Mezi uvedené ukázky zahrnuty jsou i dvě ukázky listin koncilu kostnického z r. 1415 (bula a uzavřený list — tab. 24), které však byvše expedovány rovněž kanceláří papežskou, vnější svou úpravou zcela se kryjí s listinami papežskými. Po jedné ukázce zastoupeny jsou kromě toho ještě transsumpt

papežské listiny (tab. 12), forma přísahy (tab. 10 b) a vyznání víry (tab. 40 a), kteréžto druhy písemností byly rovněž vyhotovovány v papežské kanceláři a ověřovány přivěšenou pečeti.

Z písemností, pořizovaných a expedovaných papežskými sekretáři, důvěrná korespondence (t. zv. litterae secretae) zastoupena je dvěma ukázkami z doby protipapeže Klimenta VII., z nichž prvá z r. 1383 (tab. 21) podává vůbec nejstarší známý doklad listů toho druhu, třebaže zmínky o nich známe již ze stol. XIII., a druhá (tab. 22) vyznačuje se zase tím, že psána je jazykem francouzským. Ze sedmi ukázek papežských brevů ze stol. XV. až XVIII. nutno zde upozorniti zejména na breve Bonifáce IX. z 20. dubna 1402 (tab. 23 a-b), které jest dosud nejstarším známým originálem tohoto druhu písemností, a na breve s formulí „Ad futuram rei memoriam“ (tab. 38 a), které na rozdíl od ostatních brevů, jež podobně jako výše zmíněné litterae secretae byla vždy expedována uzavřená pečeti rybářskou, bylo expedováno otevřeně, třebaže i k němu byla na tergu přitřístěna obvyklá pečeť. Jiné dva druhy písemností pořizovaných sekretáři nebyly vůbec pečetěny; jsou to t. zv. „motu proprio“ a chyrografy, z nichž podává Battelli vždy po dvou ukázkách z XVI. a XVIII. století. Na obou druhích těchto písemností přichází vlastnoruční podpis papežův; kdežto však na chyrografech se papež podpisuje plně vypsáním jménem přijatým po volbě i s příslušnou řadovou číslovkou (na př. „Clemens papa VIII“), připsuje na motu proprio typickou pro ně formulí „Placet motu proprio“ s pouhou iniciálkou svého křestního jména před zvolením. — K jednáním v konsistořích vztahují se cedule a rozsudky konsistoriální, jejichž ukázky předkládá Battelli na tab. 27 a 32; obě byly též psány sekretáři a expedovány otevřeně pod pečeti prstenu rybářského, přitřístěnou pod textem. Kdežto však na ceduli papež se písemně nesúčastnil, na rozsudcích připisoval vlastní rukou formulí „Ita pronunciamus“, opět s iniciálkou svého rodného křestního jména.

Na zbývajících třech tabulkách podává Battelli ukázky tří druhů suplik, expedovaných papežskou datarií, při jejichž vyřízení se papež, jak známo, osobně účastnil, totiž obyčejné supliky s vyřizovací klausulí „fiat ut petitur“ (tab. 30), supliky s formulí „quod sola signatura sufficiat“ (tab. 25) a supliky s klausulí „motu proprio“ (tab. 35).

Při výběru ukázek nepřihlížel však Battelli pouze k různým druhům papežských písemností, nýbrž i k některým zvláštnostem, s nimiž se při jejich vyhotovení setkáváme. Tak vedle ukázky listu, v němž pro exkomunikaci adresátovu byla úmyslně vypuštěna obvyklá pozdravná formule (tab. 9 b), zařazuje tři ukázky

listin, vydaných papeži ještě před korunovací. Tato skutečnost měla totiž vliv jednak na vnější úpravu listů (tak „litterae gratiosae“ bývají v tom případě vždy zhotovovány v jednoduché úpravě listů příkazovacích — srov. tab. 13 a 17), jednak na jejich zpečetění, k němuž bývá v takových listinách užito buď t. zv. buly poloviční (bullae dimidia — tab. 13) anebo pečetí, jichž příslušní papežové užívali v době před svým zvolením (tab. 17: pečeť arcibiskupa bordeauxského na proužku pergamenovém, a tab. 28: pečeť kardinálská na breve!); ovšem každé takové neobvyklé zpečetění bývá vždy ohlášeno buď zvláštní korroborací formulí anebo — u brevů — ve formulí datovací. Co se týče pečetí, podává Battelli i několik jejich vyobrazení; z nich vedle jasných snímků pečetí prstenu rybářského (tab. 27 a 32) nutno zejména vytknouti zcela odlišnou a svéráznou bulu papeže Pavla II., projevující silný vliv dožecí pečetě benátské (tab. 26), a bulu koncilu kostnického, která na jedné straně má obvyklý obraz hlav apoštolů Petra a Pavla, kdežto na straně druhé — na místě jména papežova — obraz dvou skřížených a svázaných klíčů s legendou „S. SACRE SINODI CONSTANCIEN.“

Při volbě ukázek veden byl Battelli posléze — avšak nikoliv v poslední řadě — i zřetelem paleografickým. Po té stránce můžeme na jeho tabulkách sledovati vývoj písma od prvotní římské kuriály přes t. zv. kuriální minuskulu okrouhlou a gotickou až k těžce čitelnému a strojenému písmu bolatickému v písemnostech vydávaných vlastní kanceláří papežskou na straně jedné, a od gotické kursivy (na tab. 21 a 22 typu francouzského) ke kursivě humanistické a k modernímu písmu latinskému v písemnostech sekretářů a v suplikách datarie na straně druhé.

K tabulkám připojen jest — podobně jako u prvních dvou svazků sbírky — ve zvláštním sešitě popis ukázek a přepis textů. V popise — tentokráte diplomatickém — upozorňuje autor sice jen stručně, avšak úplně na zvláštnosti a typické vlastnosti jednotlivých druhů papežských písemností, pokud jsou na té které ukázce zachyceny, sleduje pečlivě a vykládá kancelářské záznamy a podpisy úředníků, které se od XIII. stol. v stále hojnějším počtu vyskytují na plíce, pod plikou a na tergu listin papežských (— zde ovšem nutno poznamenati, že bylo by bývalo jistě užitečné věnovati těmto záznamům a podpisům po vzoru Brackmannově alespoň jednu zvláštní tabulku! —) a uvádí příslušnou literaturu s případným odkazem na edici reprodukované listiny. Při popisech postrádáme však záhlavních registů, které by čtenáře rychle a stručně seznamovaly s historickým a právním obsahem vybraných ukázek.

Co se týče přepisu textu, byla mu tentokráte věnována mnohem větší péče nežli u prvních dvou svazků. Nečetné omyly, které jsem zjistil při srovnání faksimilí s přepisy, jsou téměř bez výjimky toho druhu, který můžeme přičísti přehlédnutí nebo chybám tiskovým, takže lze je při posudku přejíti mlčením. Jen to chtěl bych poznamenati, že přihlížejíc k učebnému účelu publikace bylo by se snad bývalo doporučovalo — alespoň u starších písemností — vyznačovati v prepisech rozvedené zkratky.

Z poznámek, jimiž Battelli doprovází text listin, nutno opravit vysvětlivky k datovacím formulím na obou ukázkách chyrografů (tab. 36 a — b); v prvním případě doplnil totiž papež vlastnoručně celou číslovku dne „14“ a nikoliv jen „4“, a v druhém případě rovněž sám číslovku teprve doplnil a nikoliv jen opravil. U poslední ukázky, t. j. listu Řehoře XVI. postrádám vysvětlení, proč datum „anno ... millesimo octingentesimo quadragesimo primo, sexto kalendas Februarii, pontificatus nostri anno undecimo“ musí býti převedeno na 27. leden 1842. Je to totiž dáno tím, že v papežských listinách o jmenováních biskupských — a to jest právě náš případ — byl ještě tehdy v užívání pro počátek roku t. zv. počet florentský (calculus Florentinus), podle něhož se rok začínal teprve 25. března po našem začátku roku.

Z toho, co bylo řečeno, je zřejmé patrné, že publikace Battelliho, pokud se týče výběru i zpracování ukázek, plní dokonale a spolehlivě úkol, který si vytkla. Totéž nelze však, bohužel, říci i o stránce reprodukcí. Rozměr tabulek, které podržují velikost danou v druhém svazku sbírky „Exempla scripturarum“ (plocha vyobrazení je asi 18×25 cm), je přirozeně příliš malý, takže přinutil vydavatele k tomu, že musil ukázky některých listin silně zmenšiti. Tím ovšem trpí nejen zřetelnost a čitelnost písma (zejména na tabulkách, reprodukcijících listiny na papýru), nýbrž i první celkový dojem, který si má z předložených ukázek učiniti začátečník, pro něhož nepochybně v prvé řadě podobná publikace je určena. Nutno ovšem přiznati, že tento, jinak jistě závažný nedostatek je — díky technické zdatnosti P. Sansainiho — alespoň z části vyvážen jasným a přesným provedením tabulek, k němuž bylo opět užito manulového tisku z hloubky. V uvážení toho možno proto i při zmíněném nedostatku celkem s dobrým svědomím doporučiti Battelliho faksimilovou publikaci, která nízkou kupní cenou (pouhých 30 lir it.) je snadno dosažitelná každému, jako vhodnou příručku těm, kdož hledají praktické a všestranné poučení o papežských listinách.

Zdeněk Kristen.

Lothar Gross, *Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei von 1559 bis 1806. Inventare des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs I*, Vídeň 1933, str. 498.

Jako první svazek nové řady publikací vídeňského státního archivu vychází rozměrná práce, která svou povahou přesahuje zdaleka mnohem skromnější úkol, vytčený společným názvem řady. Dílo Grossovo je zajisté více než inventářem důležitého fondu státního archivu, je i více než pouhou studií diplomatickou o říšské dvorské kanceláři. Badatel, známý dosud především jako medievista, zpracovává je diplomatickou metodou, vychází všude z aktového materiálu, ale klade si a luští otázky daleko širší, zejména z dějin správních, takže práce spadá více do oboru, pro který razili Francouzi název dějiny institucí. Tímto pojetím navazuje na klasické dílo Fellner-Kretschmayrovo, k němuž i jinak se hlásí. Poněvadž říšská dvorská kancelář byla kanceláří tajné rady, která byla po dlouhou dobu hlavním orgánem zahraniční, mimoříšské politiky Habsburků rakouské větve, je práce Grossova, jak poznáme, důležitou pomůckou všem badatelům o politických dějinách evropských, zejména diplomacie, od doby Ferdinanda I. do Leopolda I.

Seznámíme se stručně s rozvržením celé knihy, ale podrobný obsah v plném rozsahu thematu nelze ovšem pouhým referátem zaznamenati, ani vyčerpati náměty, které její četba vzbuzuje. V první části práce (str. 5—95) sleduje autor všeobecný vývoj říšské dvorské kanceláře od její nové organizace roku 1559 až do konce staré říše roku 1806, kdy ovšem končí také působnost ústřední její kanceláře. Tu se mohl Gross nejvíce opřít o dílo Fellner-Kretschmayrovo, ale již zde podává mnoho nového z důvěrné své znalosti aktového materiálu. Tak hned o jednání z roku 1559, které podrobně sleduje, nebo když působivě líčí stav říšské kanceláře za Rudolfa II., kdy spolu s císařským dvorem byla v Praze, zejména však nově pojednává o vídeňském, rakouském oddělení kanceláře, které trvalo až do nastoupení Matyášova, i o kanceláři Matyášově, která rovněž roku 1612 splynula s kanceláří říšskou. Charakterisuje na to říšskou kancelář v době Matyášově, kdy věcně i osobně rakouské věci v ní nabývají převahy za vůdčího politického vlivu kardinála Khlesla. Za Ferdinanda II. zřízení samostatné rakouské dvorské kanceláře roku 1620 nebezpečně ohrozilo postavení kanceláře říšské, které měla býti odňata nejdůležitější část politické korespondence císařovy. Dlouholetý kompetenční zápas mezi říšskou dvorskou kanceláří a rakouskou dvorskou kanceláří, kde běželo zejména o způsob vy-

řizování zahraničně politické, mimoříšské agendy a kde důležitou složkou bylo i úsilí kanclerže, kurfiřta mohučského, obnoviti plně postavení, jež mu zajišťovala ustanovení z roku 1559, učinil Gross již dříve předmětem speciální studie v „Historische Vierteljahrschrift“, 1924. Nemůžeme tu znovu vypisovati jednotlivé peripetie tohoto zápasu, které Gross zde i na jiných místech knihy svědomitě sleduje. Postačí, vytkneme-li konečný jeho výsledek, totiž ten, že v letech padesátých sedmnáctého století byla říšská dvorská kancelář ze zahraniční agendy zhruba vytlačena. Hlavním nástrojem zahraniční politiky císařovy stává se nedlouho na to místo tajné rady, kde od doby Ferdinanda II. bylo přeneseno jednání samo do zvláštních komisí radů „deputatovaných“, nově zřízená tajná konference (1669). Léta po r. 1670 jsou, jak Gross výslovně zjišťuje, dobou nejhlubšího úpadku říšské kanceláře. Od roku 1674 zlepšovalo se však pozvolna její postavení, zejména i v oblasti politické, a koncem století podržovala kancelář ještě značnou část zahraničně politické agendy. „Přehlédneme-li vývoj říšské kanceláře od smrti hraběte Kurze (r. 1659) až do smrti hraběte Kounice (r. 1705), nutně zjišťujeme, že se přece jen nevedl v tak jednotné linii dolů, jak předpokládal Kretschmayr. Lze naopak rozeznáti dvoji období: první rychlého upadání kanceláře za místokancléřství Walderdorffova a prvních let vedení Königs-eggova až asi do r. 1676 a druhé opětného vzestupu, kdy velmi podstatná část ztracených kompetencí byla dobytá zpět a obhájena. Teprve za místokancléřství Friedricha Karla ze Schönbornu následoval po prudkém boji konečný úpadek“ (str. 61-62). V tomto novém zápase uplatnila se ovšem nemálo i osobní rivalita Schönborna, Sinzendorfa a Vratislava. Jeho konečným výsledkem bylo oddělení politiky domu rakouského od říše. Tak zvané kancelářské smlouvy, uzavírané opětovně v osmnáctém století mezi císařem a říšským kancléřem, kurfiřtem mohučským (zejména r. 1742 a 1745) byly významnými mezníky v tomto novém boji mezi říšskou a rakouskou kanceláří. Diplomatická korespondence přechází stále více na rakouskou dvorskou kancelář. „V korespondenci s vyslanci ve Francii a Anglii převažují asi od let 1716—1718 stále více expedice z rakouské kanceláře, korespondence se Španělskem byla již říšské kanceláří zcela odňata, rovněž i s Polskem, ba i v příkazech císařskému zástupci v Římě zjevně od r. 1716 stále přibývá expedic z rakouské kanceláře, stejně jako vniká stále více i do korespondence s říšskými stavy“ (str. 70.) Za Karla VI. byla pak již říšská dvorská kancelář skoro úplně vyloučena z císařské zahraniční politiky. Rozmanité osudy říšské dvorské kanceláře v osmnáctém století, s nimiž nás tu

rovněž Grossova práce svědomitě seznamuje, nemohou proto již vzbuditi obecně téhož zájmu jako poměry starší. Bylo by však zajímavé osvětliti to, co Gross pověděl o vývoji zahraničně politické kompetence říšské kanceláře, s hlediska zahraničně politického zastoupení císařského vůbec. Důležitá otázka, pokud a jak císařská diplomacie zastupovala jak v teorii tak i v praxi říši, pokud země dědičné, pokud představovala toliko dynastickou politiku rakouské větve Habsburků, souvisí zajisté s tématem Grossovým velmi úzce. Snad mohl autor na to aspoň v práci upozorniti, když otázka sama se vymykala vlastnímu jeho úkolu.

Druhá část Grossovy práce (str. 97—141) seznamuje nás s úředníky říšské kanceláře a s jejich povinnostmi i právy. Nejprve sleduje autor odděleně jednotlivé úředníky, říšského kancléře, kurfiřta mohučského, který byl podle jména v čele kanceláře — na neustálé kompetenční spory mezi ním a císařským dvorem Gross opětovně upozorňuje —, říšského místokancléře, jenž byl skutečným jejím přednostou, sekretáře a koncipisty, protonotáře, taxátora a ostatní taxovní úředníky, registrátory, kancelářské písaře, expeditora, ustanoveného ovšem v samostatné funkci úřední teprve r. 1739, konečně i kancelářské sluhý a topiče. Po krátkém odstavci, věnovaném úředním hodinám a kázní v kanceláři, kde se uvádějí i hlavní poklesky, jichž se úředníci dopouštěli (byly společně všem kancelářím tehdejšími), všímá si autor zejména podrobně původu, předběžného vzdělání a kvalifikace kancelářských úředníků. Uvádí zejména, že z dvaceti místokancléřů, s nimiž se setkáváme v dlouhé době dvě stě padesáti let, jen čtyři pocházeli z rakouských zemí dědičných. I politicky je zajímavá skutečnost, že v šestnáctém století pocházeli skoro všichni místokancléři ze zemí bavorských, zejména ze Švábska. „Úzké spojení, které trvalo tehdy mezi císařským dvorem a Wittelsbachi, učinilo z jejich dvora na delší dobu přímo zásobárnu pro vedoucí úřednictvo říšské kanceláře. Více místokancléřů oné doby přestoupilo přímo z bavorských do císařských služeb“ (str. 119). V dalším odstavci sleduje Gross příjmy a privilegia úředníků kancelářských. V příjmech rozeznává zejména dvojí přesně odlišenou kategorii: jednak vlastní pevný plat, jednak měnivý podíl úředníků na taxách, označovaný podle postavení úředníků jako „iura subscriptionis“, „iura cancelariae“ a „Bibale“, kromě zvláštních tax speciálních. Tato druhá kategorie příjmů byla odstraněna teprve císařem Josefem II. O obou kategoriích příjmů podává tu Gross přesné číselné údaje. Na to pojednává o darech a zpropiťném, úplatcích, které stejně jako v jiných kancelářích až hluboko do osmnáctého století byly samozřejmostí, o cestovních

dietách, zálohách na plat i o zaopatřování vdov a sirotek po zemřelých úřednících kanceláře, kteří ovšem po propuštění neměli nároku na nějakou pensi. Z privilegií úředníků kanceláře vytýká Gross zejména právo na bezplatné ubytování, spolu se dvorem, tak zvaný „Hofquartier“ (uvádí tu zajímavá data z Vídně, nezmiňuje se však, jaké byly po té stránce poměry úředníků v době působení kanceláře v Praze za Rudolfa II.), privilegia při mýtech a daních, některé výsady drobnější, a zejména podává zajímavé údaje o privilegovaném soudnictví úředníků kanceláře.

Třetí část Grossovy práce, nadepsaná „Der Geschäftsgang“, je nejobsáhlejší a spolu věcně nejdůležitější (str. 143—280). O ní platí také nejvíce, co bylo řečeno na počátku o práci celé. Je to diplomatický rozbor agendy říšské dvorské kanceláře, vycházející ze zásady obecně uznávané, že skutečné působení kteréhokoliv úřadu nelze poznati toliko z kancelářských předpisů a instrukcí, neboť nebyly nikdy přesně zachovávány a neobsahují ani, zejména ve starších dobách, vše, čeho je třeba pro porozumění agendě, nýbrž že je nutno studovati tuto agendu především rozbořem písemností, vzešlých z činnosti toho kterého úřadu. Říšská dvorská kancelář byla kanceláří dvou nejdůležitějších orgánů císařských, tajné a dvorské rady, a Grossova práce právě v tomto oddíle se stává zároveň důležitým příspěvkem ku poznání obou těchto orgánů, zejména tajné rady. Proto o této části platí nejvíce z celé práce, že je nezbytnou pomůckou pro studium dějin císařské diplomacie. Tu pojednává Gross postupně v samostatných kapitolkách o spisech, došlých do kanceláře („Einlauf“) a jejich přidělení k projednání, o meritorním zpracování a vyřizování došlých spisů, o sepisování, revisi a schvalování konceptů, jakož i o poznámkách na nich, o datování spisů, vyšlých z říšské kanceláře (zde i pro politického historika velmi významná jsou Grossova zjištění o datování zpětném), o pořizování, kollaci a počpisování čistopisů, o taxování, registrování, pečetění spisů, o zpracovávání a pořádání spisů v registratuře, o protokolech tajné rady a protokolech rady dvorské. Autor vede si v těchto samostatných kapitolkách zpravidla tak, že vychází z příslušných ustanovení instrukce z roku 1559 a sleduje pak podle zachovalého materiálu aktového skutečnou práci v kanceláři podle obou jejich expedic, německé a latinské, a obou hlavních oborů působnosti říšské kanceláře, které se jeví také v rozdělení registry na publica (politica) a iudicialia i gratialia. Ani tu nelze pouhým referátem vyčerpati všechn přínos pečlivého zkoumání Grossova. Spokojíme se proto tím, že uvedeme v dalším hlavní výtěžky práce pro poznání zahraničně politické agendy říšské kanceláře,

zejména v době, kdy říšská kancelář pobývala v Praze. Již tak poznáme, jak důležité jsou tyto poznatky i pro historika politického.

Hlavním orgánem zahraniční politiky císařské byla, jak jsme již uvedli, od r. 1559 tajná rada. Pokud běželo o tu její agendu, která přesahovala územní rámec deseti říšských krajů, byly expedovány její spisy latinskou expedicí říšské kanceláře. Její písemná pozůstalost je tudíž důležitým pramenem pro poznání evropské politiky císařské, v období, které jsme již vytkli. S touto působností dvorské kanceláře souviselo nepochybně, že již od šestnáctého století bylo užíváno jejich sekretářů také k diplomatickým službám. Měli nejenom podávat sdělení a vyjádření císařova vyslancům a jiným diplomatickým zástupcům, akreditovaným u císařského dvora, ale byli vysíláni také k zahraničním dvorům a užíváno jich bylo také při císařských „komisích“ (str. 102). Místokancléř, jenž byl fakticky v čele říšské kanceláře a prostředkoval mezi ní a tajnou radou i císařem, byl hlavním představitelem mimoříšské, evropské politiky císařovy. Místokancléř koncipoval také leckdy nejdůležitější spisy, ponechávaje koncepty běžné sekretářům, zatím co kancelářští písaři obstarávali leckdy sami koncepty podle formuláře. Kancelisté měli také na starosti službu šifrovací v kanceláři, většinou pod kontrolou sekretářů, kteří v starších dobách namnoze sami šifrovali a dešifrovali (str. 112). Nepoznáváme bohužel z knihy Grossovy, pokud zachovaný materiál umožňuje monografické zpracování tohoto tématu, pro císařskou diplomacii zajisté dosti významného.

Hlavním pramenem pro poznání zahraničně politické působnosti tajné rady jsou její protokoly, vedené odděleně podle expedice latinské a německé. Jsou zachovány velmi mezerovitě, ale přece poskytly Grossovi poučení důležitá. Podle protokolu sekretáře latinské expedice Marxe Singmosera z let 1561-1569 lze předpokládati, že v této době většina politických věcí, jejichž vyřízení připadalo latinské expedici, byla vskutku projednávána tajnou radou. Byl to tehdy, na sklonku vlády Ferdinanda I. a v počátcích Maxmiliána II., jak z uvedeného protokolu vysvitá, především písemný styk s císařskými vyslanci v Římě, v Benátkách, Španělsku, Polsku, Turecku a v menších státech vlašských, pak korespondence s vyslanci na koncile tridentském i část písemného styku císařova s cizími suverény a s členy jeho vlašského domu. Záznamy o těchto depeších v protokole jsou ovšem většinou jen velmi stručné. Nejprve se uvádí datum příslušného zasedání tajné rady, pak následuje údaj o zasilateli zprávy nebo listu a to, když šlo o císařské vyslance, zpravidla jen tím způ-

sobem, že se uvádí „orator Romae“, „orator in Polonia“, „orator apud Turcam“ a podobně. Došlý kus byl pak v protokole vyznačen svým datem a nejčastěji krátkým heslovitým údajem obsahu, mnohdy přesně podle záznamu na jeho rubru, na to následuje rozhodnutí o dalším vyřízení kusů, zpravidla rovněž jen heslovitě: „rescribatur“, „respondeatur“, „fiat responsum“, „recepisse“. Tento poslední údaj označoval odpověď, uvědomující toliko pisatele o přijetí jeho listu. Velmi důležitý je však poznatek Grossův, že všechna diplomatická korespondence císařská těchto let se nedostala k projednávání do tajné rady. Jen tak lze totiž vysvětliti, že nenajdeme v těchto protokolech tajné rady větší počet diplomatických depeší z Říma, které se nám jinak zachovaly. Tu buď místokancléř (po slyšení u císaře, nebo i bez něho) nebo i císař sám, aniž vyslechl předem tajnou radu, rozhodl o způsobu vyřízení. Jak se zdá, účastnil se Ferdinand I. i Maxmilián II. zasedání tajné rady pravidelně a také Rudolf II. v první části své vlády byl často jim přítomen. Pro osobní účast těchto vládařů v zahraničně politické agendě přináší však důležité novum zjištění Grossovo, že v době Ferdinanda I. a Maxmiliána II. a „jistě také za nejbližších nástupců“ listy, které byly psány vlastnoručně císařem, byly koncipovány úředníky říšské kanceláře a koncepty přezkoumávány v tajné radě (str. 159).

Agenda tajné rady zůstala v podstatě stejná i za Rudolfa II. Iniciativa císařova, kterou možno zřetelně pozorovati za Maxmiliána II. (který někdy v tajné radě podával i sdělení o svých jednáních), ustupuje však nyní před důraznějším zasahováním tajných radů a jiných osob císařovy důvěry. Protokoly sekretáře německé expedice Ondřeje Erstenbergera zaznamenávají zpravidla presentní listinu v tajné radě přítomných. Podle nich účastnil se Maxmilián II. až asi do měsíce před svou smrtí pravidelně zasedání tajné rady. Také Rudolf II. činil tak v prvních letech své vlády. Bohužel nedovoluje mezerovitost zachovaných protokolů tajné rady přesnější údaje o jeho účasti, neboť pro latinskou expedici máme z konce šestnáctého století toliko jediný protokol, pro léta 1589 až 1595, který je však jen protokolem speciálním, věnovaný říšským lénům italským. Přesto soudí Gross, že asi od r. 1595 nepřicházel již císař do tajné rady skoro vůbec. Již roku 1589 odevzdává místokancléř Jakub Kurz císaři spolu s průvodním listem návrh polského poselství, který měl býti projednán v tajné radě, císař odpovídá na dotaz Kurzův komorníkem Poppem rovněž písemně a nařizuje, aby věc byla vyřízena tajnými rady. Současně se projednává takto písemně přes komorníka Poppa také audience na rozloučenou polského poselství. Již roku 1588

došlo podle záznamu v Erstenbergerově protokolu tajné rady k tomu, že císař od 4. do 28. srpna nepovolil jediné audience pro říšské věci. V pozdějších letech uplyne často velmi dlouhá doba, než mu mohou býti přednesena usnesení tajné rady, pokud se ta chtěla krýti souhlasem císařovým. Prostředníky místo vicekancléře jsou osoby císařovy důvěry, zprvu zejména Barvitiis, v posledních letech Rudolfovy vlády pak Hannevald. Soupeření radů Rudolfových, vzájemné intriky, rychlé, zcela nevypočitatelné kolísání přízně císařovy, to vše působilo agendě tajné rady i dvorské kanceláře veliké potíže. Roku 1598 se musila tajná rada rozdělit, část radů zůstala v Praze, ostatní následovali císaře do Poděbrad. Věci byly tehdy projednávány nejprve v Praze císařskými rady Hornsteinem, Metzkerem a místokancléřem Coraduzem, pak teprve v Poděbradech Rumpfem a Trautsonem. Podle Grosse „první stížnosti do tohoto nešvaru slyšíme již v letech 1600 až 1602, ovšem běželo tehdy ještě o dni“. Ukázal jsem zejména ve své práci o turecké válce v letech 1592—1594, a jiné údaje Grossovy knihy to potvrzují, že tomu bylo již podstatně dříve, aspoň od počátku let devadesátých. V pozdějších letech zhoršily se poměry tak, že na příklad v lednu r. 1607 několik tisíc spisů — částečně již od srpna minulého roku — čekalo marně na císařský podpis. V roce 1609 slyšíme o 1500 a 2000 kusech, které ležely u Rudolfa pro podpis. O těchto věcech stejně jako o regimentu komorníků, představovaném nejprve Jeronýmem Machovským, později zvláště Filipem Langem, píše Gross podle literatury dosavadní, zejména Stieve a Hurtera.

Mnoho nového přináší však práce Grossova pro vnitřní poměry říšské kanceláře za doby Rudolfovy, pro poznání jak její agendy, tak i osobních poměrů úřednictva. O vícekancléři Zikmundovi Viehäuserovi podává Gross podle depeší diplomatických charakteristiku nepříznivou, užívá však pro ni i neužitého dosud listu sekretáře Erstenbergera z doby po jeho smrti, kde se dovídáme o násilnickém vystupování místokancléřově k podřízenému personálu a o korupci v taxovním úřadě. V závěrečné části své práce, kde, jak ještě se zmíníme, podává Gross životopisná data úředníků říšské kanceláře, najdeme i něco z kladných stránek činnosti Viehhäusera, jehož úřední horlivost byla podle těchto zpráv přece jen větší, než bychom soudili z některých údajů nunciaturní korespondence. Že se nemoohl místokancléř oprávně vydatně o spolupráci podřízeného personálu, vysvítá z ospravedlňujícího spisu sekretáře latinské expedice Bencka, kterého rovněž Gross po prvé užívá. Tu čteme roku 1589 o neschopnosti, nekázni a lenosti kancelářských úředníků latinské expedice, jejich lačnosti zpropitného,

i o tom, jak koncepty, převzaté ku přepsání na čisto, po týdny nechávali ležet, i o zlořádech v taxovním úřadě, který byl trvale hlavním zdrojem korupce. Podobné stížnosti čteme i v pamětním spise o zlořádech v říšské kanceláři a o prostředcích, jak jim čeliti, kterým se obrátil po smrti nástupce Viehäuserova, Jakuba Kurze, sám říšský kancléř, kurfiřt mohučský, na císaře dne 30. července 1594. Proti stížnostem, které se ozvaly již při obnově a novelisaci kancelářského řádu v letech 1566 a 1570 čteme tu zejména o průtazích v agendě (schleppender Geschäftsgang), o tom, že kancelářští úředníci vstupují do cizích služeb a udržují „korespondence“, za což dostávají plat. Tento memoriál Dětricha mohučského, jehož obsah je třeba, tuším, uvésti v souvislost s tím, co jsem ve své práci o turecké válce pověděl o stycích nejvyšších rádců císařských s protivníky Rudolfovy v této době, nezměnil však na uvedených zlořádech, jak Gross konstatuje, vůbec nic. Nástupcem Kurzovým stal se Johann Wolf Freymon (jako pouhý zástupce, vícekancléř bez titulu), jeho osoba však podle údajů Grossových značně ustupovala před hlavními tehdejšími rádci císařskými, Rumpfem a Trautsonem. Také nástupce Freymonův, Rudolf Coraduz, v letech 1597—1606, byl pouhým zástupcem místokancléřových, „Reichshofvizekanzleramtsverwalter“. Doba, kdy nebyl jmenován skutečný vícekancléř, znamenala ovšem zeslabení postavení kurfiřta mohučského jako říšského kancléře. To hovělo podle Grosse také povaze císařově a souviselo s nesnázemi, získati vhodné osoby do císařských služeb. Také finanční poměry úředníků dvorské kanceláře zhoršily se koncem století povážlivě. Finanční stav taxovního úřadu stal se opět kritickým a placení úředníků nepostačujícím. Sám místokancléř Jakub Kurz nazval, jak Gross nově zjišťuje, roku 1588 plat středních úředníků říšské kanceláře zcela nedostatečným a zdůrazňoval, že všichni kancelářští písaři se ocitli v nouzi a hladu a nemohou déle sloužiti, jestliže se jim nepřispěje mimořádnou pomocí. Je zajímavo srovnati tyto peněžní nesnáze úředníků kanceláře se současnými nesnázemi diplomatických zástupců císařských, kterých jsem se rovněž ve své práci dotkl. Teprve o několik let později byly platy kancelistů poněkud zlepšeny, ale stav kancelářského personálu zůstal i nadále překerním a zvláště špatně byli na tom úředníci, přidělení vídeňskému oddělení kanceláře.

Konec vlády Rudolfovy je dobou největšího úpadku říšské kanceláře. Gross soudí, — tu se vracíme do předcházejícího oddílu jeho práce — že vedle osoby císařovy hlavní vinu měla nedbalost Coraduzova a jeho nástupce Leopolda von Strahlendorff (1606—1612). Hrozilo úplné zastavení chodu vládní agendy. Praž-

ský sjezd říšských knížat, jenž se sešel v dubnu 1610 z podnětu císařova, zabýval se reformou císařské vlády, zejména říšské dvorské rady a tajné rady. V poradách knížat ozývaly se opětovně především stížnosti do odkladů císařských podpisů a nesnází, dosáhnouti u císaře audience. Již předešlého roku (1609) chtěli tajní radové a nejvyšší úředníci čeští poprositi císaře, aby dal poříditi razítko se svým podpisem („Pressel“), jakého užívali Ferdinand I., Maxmilián II. i Filip II., král španělský. Kurfiřt kolínský navrhl na poradách r. 1610 totéž, ale proti návrhu se ozvaly námitky se strany saské. Porady ostatně nic nepořídily, r. 1611 se poměry v kanceláři ještě zhoršily. Toliko kancléř, kurfiřt mohučský Jan Schweighardt, použil pražského pobytu, aby několik dní před svým odjezdem zakročil 13. září 1610 proti hlavním zlořádům v kanceláři. Opětne tu čteme o nedostatku pile kancelářských úředníků, nepravidelné službě v kanceláři, o spojování úředníků („Korrespondenzen“) s říšskými stavy a cizími mocnostmi, o přijímání sollicitací pro říšské stavy. Podle platového seznamu bylo tehdy v kanceláři více než 20 pisařů, kdežto ve skutečnosti byli k dispozici často sotva tři. Proto nemělo býti napříště více než 20 pisařů pro německou expedici. Kancléř učinil tehdy také opatření proti nebdalosti při registrování spisů, vycházejících z kanceláře, proti špatné jakosti čistopisů a vydal přesná ustanovení o placení kancelářských pisařů a jejich výplatě z taxovního úřadu. Říšský místokancléř měl vykonávat nad pisaři přísný dohled a zameziti také přístupu nepovolaných osob do kanceláře. Ale místokancléř Strahlendorff měl příliš málo vlivu, aby uplatnil vskutku tyto kancléřovy požadavky. Kurfiřt vydal ostatně téhož dne také memoriál o taxách, obracející se zejména proti nepřistojnému osvobozování od tax a příliš velikým kancelářským výdajům.

Osudy říšské kanceláře spojují se tehdy nerozlučně s tragickými závěrem Rudolfovy vlády. Strahlendorff byl ještě v posledních týdnech kurfiřtova pražského pobytu sesazen z úřadu místokancléřského a nesměl navštěvovati tajnou radu. Již v září r. 1610 byl sice císařem opětne na své místo dosazen, byl však bez moci více než kdy jindy. Roku 1611 byla expedována císařská psaní namnoze bez jeho podpisu, po obsazení Prahy Matyášem putoval sekretář Hannevald do vězení a po svém propuštění odešel ze země, Barvitijs stal se zcela bezvýznamným, z kanceláře jediný Hertel úřadoval nadále podle pokynů vévody Jindřicha Julia Brunšvického, který od pražského sjezdu knížat zůstal u císaře a nyní řídil tajnou radu, pokud vůbec ještě existovala, i říšskou vládu císařovu. Bezpodmínečná abdikace Rudolfova a korunovace Matyáše na krále českého vyvolala s otázkou případného

přeložení sídla Rudolfova z Prahy do říše i možnost přestěhování říšské kanceláře. Tu byla obava, vyslovená přímo Janem Schweighardtem, zda se nechce Matyáš zmocniti spisů říšské kanceláře. Nebyl to jen strach planý. Vskutku, jak Gross zjišťuje, protestovali 5. června 1611 Matyášův kancléř Khrenberg a jeho sekretář Schrötl u říšského místokancléře proti tomu, aby při zamyšleném přestěhování říšské kanceláře byly vzaty s sebou také spisy rakouské. Jakmile dostal Jakub Schweighart zprávu o smrti císaře Rudolfa II. (20. ledna 1612) nařídil již 26. ledna Strahlendorffovi, aby učinil nutná opatření pro zajištění říšských archivů a císařských pečidel jeho jménem a jen o několik málo dní později poslal svého presidenta dvorské kanceláře Anselma Kazimíra von Umstätt a Lic. iuris Kašpara Fleischbeina do Prahy k Matyášovi a tajným radou Rudolfovým, aby učinili nutná opatření. Jejich instrukce z 9. února 1612 opakuje vskutku jen obsah příkazů vícekancléři: měli pečovati o vydání a zrušení císařských pečidel, o sebrání spisů říšské dvorské kanceláře u různých úředníků a o bezpečné uschování jich i celého ostatního říšského archivu. Matyáš byl k mohučskému poselství loyální a upustil na přání vyslanců od zamyšlené „separace“ rakouských spisů. Říšský archiv zůstal uložen v Praze pod dohledem Strahlendorffa a registrátorů. Matyáš po své volbě císařem pověřil úřadem místokancléřským pod vlivem Khleslovým Hanse Ludvíka z Ulmu (26. června 1612). „Jestliže Ulm v psaní, jímž se obrátil o málo dní později na říšského kancléře, si stěžuje na „chaos laborum“, s nímž se setkal při převzetí úřadu, jeví se to velmi pochopitelným vzhledem k rozvratu celého kancelářského zařízení za Rudolfa a nesnadným poměrům vzešlým z toho, že vedle říšské kanceláře trvala ještě královská kancelář Matyášova“. Bylo tedy třeba spojití obě kanceláře, což se stalo formálně 13. prosince 1612. O jejím tehdejší složení personálním podává Gross přesné údaje (str. 36—37).

Seznámivše se takto s hlavními poznatky Grossovými o říšské kanceláři za jejího pražského pobytu sledujme dále jeho práci. Čtvrtým jejím oddílem je podrobný výklad o říšském taxovním úřadě (str. 261—280), který nás seznamuje zejména také s úředními knihami, jichž jsou dvě hlavní serie, tak zvané knihy příjmů a výdajů taxátora, a t. zv. „Taxgegenregister“ druhého úředníka, zvaného „Taxgegenschreiber“. Gross upozorňuje zejména, že účtování v těchto knihách, v jejichž čele bývá normální příjem příslušných úředníků, je důležitým pramenem pro životopisy, hlavně pro hmotné poměry, úředníků říšské kanceláře. Překvapuje v dalších výkladech Grossových především vylíčením znamenitého finančního stavu tohoto úřadu ještě v době úpadku říšské kanceláře

v 18. století. Poslední účet říšského taxovního úřadu z roku 1806 vykazoval taxovní fond 850.300 fl.

Mnoho nového a také historicky důležitého přináší další, pátý oddíl Grossovy práce, který podává po prvé podrobné dějiny archivu říšské dvorské kanceláře (str. 281—306). Stručně se zmiňuje autor o prvních nábězích k archivu takovém ve století patnáctém, kdy došlo za Fridricha III. k počátkům přesnějšího rozdělení na listiny zeměpanské a královské a za Maxmiliána I. v posledním desetiletí století v souvislosti se známými reformami říšskými i k pokusu o řádné uspořádání říšského archivu. Roku 1506 vznikl aspoň částečně říšský archiv v Inšpruku, ale smrt Maxmiliána r. 1518 přervala jeho vývoj. O říšském archivu Karla V. je známo velmi málo, zachovaly se jen trosky. Malá část, a to jen věci německé, byla vydána předním státníkem Karlovým, Granvelou, Ferdinandovi I. a dostala se do Vídně, daleko větší díl se ocitl v knihovně v Besançonu. Jsou to t. zv. papíry Granvelovy, které získal opat besançonského kláštera sv. Vincence, Jean de Boiset (1638—1694). Největší část této sbírky o 82 svazcích byla vydána v letech 1840—1852 v „Collection de documents inédits sur l'histoire de France“ v 9 dílech pod názvem „Papiers d'État du cardinal de Granvelle.“ Jest to, jak známo, nejdůležitější edice pro studium evropské politiky Karlovy. Význam besançonského materiálu byl ovšem znám ve světě vědeckém a politickém mnohem dříve a Gross upozorňuje na pokusy, získati jej zpět do Vídně, k nimž došlo zejména za Marie Teresie.

Později ztráty nebyly již takové, ale osud archivu byl trvale špatný. Z doby Ferdinanda I. uvádí Gross zprávu o stavbě nové klenuté místnosti pro archiv r. 1561. Ku podivu málo zpráv našel Gross o osudech archivu v době Rudolfové, kdy hlavní část byla uložena v Praze. Z počátku 17. století máme nedatovaný, patrně z r. 1606 pocházející spis, nadepsaný „Designatio negotiorum registraturae imperialis latinae.“ Podle něho byla tehdy jediná registratura pro „politica“ („publica“), „iudicialia“ i „gratitalia“. „Politica“ byla rozdělena jednak podle území („Gallica“, „Moscovitica“), jednak podle předmětu jednání („tractatio Ferrariensis ratione Mutinae“, „negotium Salisburgense inter capitulum et decanum“), „iudicialia“ a „gratitalia“ podle jmen stran v procesech a jednáních. O uspořádání registratury, zejména latinské, zasloužil se pak pozdější dvorský rada a referent tajné rady Heřman svobodný pán z Questenberku, který v letech 1613—1623 zastával úřad latinského registrátora. Jeho zásluhou rozhojněn archiv zejména velikým přínosem z Inšpruku, jehož hlavní složkou byly spisy komorního soudu z doby Fridricha III. Po smrti Rudolfa II.,

když bylo přeloženo císařské sídlo opětně do Vídně, zůstala veliká část říšského archivu na Hradčanech a ta byla pak spojena s vídeňským archivem až za Marie Teresie. České povstání 1618—1620 nezpůsobilo archivu škod. Stavové nařídili ovšem zapečetění archivu úředníky komory a podle sdělení císařova sáhli na říšské spisy, ale po zabrání Prahy císařskými byl nalezen archiv podle zprávy Karla z Lichtensteina neporušen a kancelista Gerhard Ostermayer, zanechaný kdysi k jeho správě v Praze, mohl býti opětně dosazen dc své funkce. Hůře působil, jak se zdá, požár, který vypukl r. 1623 „v hořejší z obou budov říšské dvorské kanceláře“, zejména na latinskou registraturu. Latinský registrátor Jan Questenberg marně hledal pro archiv vhodnější budovu. Podle jeho zprávy z r. 1624 byly místnosti archivní naplněny senem a slámou a užívalo se jich jako stáje pro vepře a krávy. Rozkaz císařův Karlovi z Lichtenštejna v červnu r. 1624, aby se postaral o nápravu, neměl výsledku. V době třicetileté války byl stav archivu velmi trudný. O jeho tehdejším obsahu seznamují nás soupisy fondů: první je asi z r. 1628, druhý asi z konce r. 1629, třetí vznikl někdy před rokem 1648. Z nich je patrné, že pražská registratura byla rozmnožována ještě po návratu říšské kanceláře do Vídně a to akty kurfiřtských sjezdů 1620—1628, korespondencí s říšskými knížaty o válečných událostech v dolno- a hornosaském kraji z let 1627—1628 a o císařském verbování v těchto krajích 1620 a 1621. To souvisí podle Grosse patrně s úřadováním říšské kanceláře v Praze za císařova pobytu 1623 a 1628.

Osudným pro pražské oddělení archivu říšské kanceláře stalo se, jak známo, zabrání Malé strany Švédy roku 1648. Ačkoliv mohučský kurfiřt intervenoval u falckrabího Karla Gustava, vyplundrovali Švédové budovy říšské kanceláře úplně. V čele akce byl švédský asistenční rada a válečný komisař Alexander Erskain, který se účastnil horlivě již loupení knihoven na Moravě, zejména i ditrichštejnské knihovny v Mikulově r. 1645. Pražská akce dála se pak přímo z rozkazu švédské vlády, která upozornila generála Königsmarka na pražské archivy. Erskain sám, jak se zdá, byl vášnivým sběratelem. Většina pražské archivní kořisti se dostala do Erskainova zámku Schwingen ve vévodství brémském. Tam byla spojena s archivní kořistí, získanou v Erfurtě a v Pomořansku. Tento fond byl pak spojen s archiváliemi z Brém a Verdunu ve Stade v t. zv. „Stader Reichsarchiv“, který byl r. 1864 převezen do státního archivu v Hannoveru. Velká část jeho byla pak r. 1874 podle rakousko-pruské archivní dohody vrácena do Vídně. Ale všechna kořist švédská se nedostala

do Hannoveru, část přišla — Gross tu užívá výsledků švédsky psané práce Waldeovy — roku 1653 do Stockholmu a tam z největší části padla za obětí požáru zámku r. 1697. Skrovný zbytek, v něm i svazek z doby císaře Ferdinanda III., je prý dosud ve švédském říšském archivu ve Stockholmu. Druhá část této švédské kořisti byla navracena ještě koncem 17. nebo počátkem 18. století do Prahy. Jan Antonín hrabě Nostic, který byl v letech 1685 až 1690 císařským vyslancem ve Stockholmu a zemřel r. 1736 jako nejvyšší hofmistr království českého, získal za částku 4000 zlatých, neznámo přesně kdy a od koho, veliký počet listin, rukopisů a svazků spisů, které byly r. 1648 Švédy odvezeny z Prahy. Částka na ně věnovaná byla později Nosticovi nahrazena ze státních peněz a archiválie ty se dostaly do archivu české koruny, odkud byly převezeny Taulovem z Rosenthalu roku 1750 do Vídně. Byla mezi nimi i korespondence Dittrichsteinská, vydaná roku 1923 Rakouskem Československé republice. Politické spisy byly převáženy z pražského archivu do Vídně již v 17. století (1652, 1661, 1662, 1667), hlavní část převezena ovšem teprve za Marie Teresie r. 1771 a 1773.

Stejně podrobně sleduje Gross i osudy registratury vídeňské a líčí její špatné uložení a uspořádání. Zejména si však všimá otázky odstěhování archivu z Vídně do Norimberka, na něž naléhal po smrti Karla VI. kurfiřt mohučský. Marie Teresie naproti tomu žádala, aby předem byly z archivu vyloučeny spisy rakouské. Tato podmínka „separace spisů“, vznesená se strany rakouské, vznitila dlouhý spor, vedený s velikou prudkostí, také publicisticky, mezi kancléřem a vídeňským dvorem, kde uvažováno i o kompetenci říšské dvorské kanceláři v minulosti a přítomnosti. Se strany rakouské bylo vyslovováno tehdy podezření, že za celou akci stojí Francie, která se chce takto zmocnit tajemství domu habsburského nebo popuditi Marii Terezii říšské stavy, ve věci nedostatečně informované. Jednání se však vlekle a když r. 1745 Karel VII. zemřel, nebylo dosud v podstatě z archivu vyňato nic. K „separaci“ rakouských spisů došlo pak teprve z podnětu Taulova z Rosenthalu, když některá oddělení byla vydána r. 1755 Hausarchivu, později pak v letech 1769, 1773 a 1778 českorakouské dvorské kanceláři a Hausarchivu. Těmito akcemi, kde kompetenční spory mezi kancléřem a císařským dvorem opětovně se uplatnily, vzbuzen byl o archiv větší zájem. Návrh na jmenování zvláštního říšského archiváře skutečně sice nebyl pro obtíž finanční, za to však byly provedeny v letech šedesátých a sedmdesátých 18. stol. důležité práce pořadatelské, které jsou v archivu dosud patrné. Osudy říšského archivu po

roce 1806 Gross se již neobírá, odkazuje tu na chystanou publikaci o fondech Haus-, Hof- und Staatsarchivu.

Poslední obšírná část Grossovy práce podává data o životě a činnosti úředníků dvorské kanceláře (str. 307—464), v příloze pak připojuje jejich chronologické seznamy (str. 466—475). Nejde tu ovšem o vyčerpávající životopisy, jak autor sám na počátku zdůrazňuje, ale toliko o data, která Gross shromáždil při svých pracích archivních. I tak je to však pomůcka velmi užitečná každému, kdo se obírá jakkoliv spisy říšské kanceláře. Příbrání depeší diplomatických rozhojnilo by ovšem tento materiál ještě značně, ale to přesahovalo zajisté daleko rámec autorovy práce. I jinak ukáže se význam Grossovy knihy plně teprve, budeme-li konfrontovati její data s materiálem diplomatickým, ať vzešel z činnosti zástupců císařských, ať z činnosti vyslanců akreditovaných u císařského dvora. Jak jsem se snažil ukázati v knize o turecké válce v evropské politice v letech 1592—1594 třeba studovati císařskou diplomacii a politiku se stálým zřetelem k poměrům u císařského dvora, tajné radě i říšské dvorské kanceláři. Srovnáním příslušných partií mé práce, kde jsem ještě nemohl užití knihy Grossovy, s rozбором vídeňského archiváře, který dochází pro dobu, o níž jde, podle jiných pramenů namnoze k téměř výsledkům, poznáme, tuším, užitečnost knihy, o níž referujeme, pro politické a diplomatické dějiny novodobé dostatečně. Bylo by si jen přáti, aby podnítila další studium dějin císařské diplomacie v šestnáctém a sedmnáctém století a u českých badatelů v oboru t. zv. věd pomocných vzbudila podobný zájem o politické souvislosti poznatků, plynoucích z formálního rozboru písemností novodobé kanceláře.

J. Matoušek.

Marsilius von Padua. Defensor pacis. Herausgegeben von Richard Scholz. *Fontes iuris germanici antiqui in usum scholarum ex MGH separatim editi.* Hannover, Hahn. 1932—3. Str. LXXIX, VI, 639.

Die Reformation Kaiser Sigmunds. Eine Schrift des 15. Jahrhunderts zur Kirchen- und Reichsreform. Herausgegeben von Karl Beer. Beiheft zu den Deutschen Reichstagsakten. Stuttgart, Perthes. 1933. Str. VIII, 79*, 160.

Církevně-politická publicistika na sklonku středověku má málo spisů dosahu tak neobyčejného, jakou jsou obě knihy, o jejichž novém vydání chci promluvit. Marsiliův *Defensor pacis*, věnovaný 1324 pozdějšímu císaři Ludvíku Bavorovi, byl právem nazván nejvýznamnějším a nejmělejších dílem středověku. Italský re-

publikán, působící v Paříži, dosud živě pamatující zápas francouzského státu s Bonifácem VIII. z počátku století, podniká tu prudký útok na papežství a jeho nároky a rozvíjí při tom prapor revoluční myšlenky suverenity lidu ve státě, myšlenky, která je základní zásadou moderní demokracie, a to tak důsledně, že mohlo býti napsáno, že snad nikdy nepředhlonil některý duch svoji dobu tak jako tento Vlach. Nicméně ani vedle díla tak jedinečného nepozbývá velikosti „Reformace císaře Zikmunda“ smělý ten program církevní i státní reformy a zároveň mohutný manifest k německému národu, vzešlý 1438—9 z reformního prostředí basiilejského koncilu. Bojuje na téže frontě jako Marsilius a mocný vliv, jaký „Reformace“ vykonávala na duchy svého národa, prokazuje nejnázorněji fakt, že se za necelé půlstoletí, co spatřila 1476 po prvé světlo světa, dožila neméně než devíti vydání. Význam obojí edice pro nás zvyšuje však ještě to, že obě díla mají mnohonásobný vztah k duchovním dějinám našeho národa.

Scholzovo vydání DP je v krátké době pěti let již druhé vydání klasického díla, když ovšem uplynulo celé čtvrttisíciletí od posledního přetisku editionis principis z r. 1522. Nezávisle na Scholzovi podnikl prvé kritické vydání po dalších přípravách cambridgeský prof. C. W. Previtě-Orton, a to se znamenitým úspěchem (viz můj referát v LF 1930, 546—9). Byl to hold britsko-americké demokracie velikému průkopníkovi jejich vlastních ideálů. R. Scholz, vyzvaný k provedení čestného toho úkolu ředitelstvím Monument 1912 jako autor proslulé knihy o církevně-politické publicistice z utkání Filipa Sličného s Bonifácem VIII., podnikl přípravy k vydání hned, aby zas učinil zadost povinnosti, jakou má německá věda k dílu, věnovanému německému panovníkovi, byl však zdržen válkou a poválečnou tísní. Dostalo se nám tedy skoro najednou dvojí edice slavné knihy. Obojí podnik si však nekonkuruje. Edice anglická není překonána německou, třeba Previtě-Orton s krásnou noblessou nazval Scholzovo vydání definitivním (EHR 1933, 654). Jest ovšem pochopitelné, že Scholz užil nemalé své výhody a vynasnažil se zdokonalit předchůdcův výkon po nejedné stránce. Ne snad tolik v kritickém aparátě; Scholz loyálně doznává, že užil s povděkem poznámek anglické edice. Zato text došel nemalého zdokonalení tím, že nový vydavatel užil k jeho rekonstrukci hojnějších rukopisů a uvádí do literatury nových 5, dosud neznámých; dva z nich, norimberský a výmarský, jsou výtěžkem mého výzkumu z cesty po Německu z r. 1931. Ovšem právě nález dvojího toho rukopisu v srdci Německa cizím badatelem, jenž hledal bohemika, může vzbudit nemalé pochybnosti o bezpečnosti základny, na níž je zbudována i druhá edice.

Obsáhlý úvod Scholzovy edice pojednává o Marsiliově životě i autorství, pramenech a stylu, odmítaje při tom pokusy o zjištění podílu, jaký na napsání DP měl francouzský druh Marsiliův Jean de Jandun, a ovšem hlavně o rukopisech. Co tu postrádáme, je rozbor díla, podaný neobyčejně pěkně v edici anglické. Čtenář by nepochybně uvítal i aspoň výtah ze skvělého Scholzova essaye Marsilius v. Padua und der Geist der Demokratie, dochovaného v Z. f. Politik 1908, ale dnes arci nečasového v Německu. Úvod zaujme asi hlavně nejedním cenným datem o starých i nových rukopisech památného díla, jejichž počet stoupl nyní na 27, a zvláště cennými závěry v dějinách textu (str. 46—50). Dotýkají se otázky nemalého dosahu pro nás, ale i pro duchovní dějiny vůbec, otázky, jak zapůsobilo revoluční dílo na naši vlast. Otázce té je věnována moje studie v ČČM 1928, doplněná pak a rozšířená pro knihu Husitství a cizina (str. 157—75). Scholz informuje podle ní o výsledcích mého badání, které zjistilo užití DP 1412 Jakoubkem ze Stříbra, 1413 Husem a 1433 Mik. Biskupcem a Rokycanou, nehledíme-li ke skupině traktátů o otázce svěmocné volby biskupa kněžstvem, kterých na neštěstí nelze přesně datovat. Na nejzajímavější otázku, na otázku, jak se dostal DP do Čech, Scholz si však odpovědět netroufá. Upozorňuje pouze na studie Matěje z Janova i M. Jeronyma v Paříži a kloní se, jak se zdá, k mínění, že známost Marsilia přišla do Čech odtud. Mně se zdá pravděpodobnějším původ z Anglie, jejíž rukopisy mají s husitským pojetím společnou tu zvláštnost, že přičítají DP Ockhamovi. Náležejí však recenzi francouzské, kdežto oba rukopisy DP původu českého (ve vídeňské Národní knihovně) náležejí recenzi německé. Pro rozřešení otázky nedostává se, jak se podobá, dosti materiálu. Nicméně zasluží snad pozornosti, že podle nových dat Scholzových (úvod 32) dostal se anonymní rukopis téže recense, jaké jsou české, 1407, tedy krátce před tím, než lze prokázat známost DP v Praze, do rukou vídeňského dominikána a univ. prof. Františka z Retče. O tom pak, jak se rukopisy stejné recense sejdou na jednom místě, podává zajímavý obrázek fakt, že si patricijská rodina ulmských Neithartů (z ní pocházel muž, jenž na rozkaz koncilu basiilejského přeložil 1431 druhé vydání Táborského manifestu) dala pořídit dva rukopisy DP, z nichž každý je jiné recense (úvod 21, 39). A zvláště pozoruhodné je Scholzovo přesvědčení, že největší zásluhu o rozšíření revoluční knihy mají Františkáni, nový to důkaz, jak velice přispěli k rozbití středověku synové velkého apoštola chudoby. Dějiny českých Františkánů jsou pohříchu příliš daleky napsání, aby poskytlly světla v naší otázce. Je tu však ještě jiná cesta, kterou mohl DP proniknout do Čech: mohlo se to státi

příčiněním druhé choti Václava IV. Žofie, o níž nám právě připomněl její odpůrce z kruhů katolických, že byla vnučkou císaře, kterému je DP věnován (ISH VIII, 1935, str. 45).

Beerové edici „Reformace císaře Zikmunda“ přísluší neméně čestné místo než obojí edici DP. Přináší zajisté konečně kritické vydání vzácné památky, výkon to zcela jedinečný již po stránce technické, neboť se již zdálo, že pokus o vydání je při různosti 12 rukopisů, na nichž jest edice založena, naprosto zoufalý. Je to také dílo neméně než 28 let práce, postižené ovšem jako Scholzova válkou. Práce byla nadto ztížena tím, že když byl Beer již hotov, nově objevený rukopis vynutil předělání celého rukopisu, a že i potom musil vydavatel svoji koncepci o vzájemném poměru 12 textů takřka vybojovat na vydavatelstvu, kde byly názory opačné. Krise konečně, do níž padlo proto přikročení k tisku, vyžádala si ještě takových úspor ve využití prostoru, že edice může být po té stránce vzorem v srchovaně komplikované situaci, kde vydavatel musí tisknout trojí skoro nezávislé znění. A těžká ta robotička není než částí podivuhodného Beerova výkonu. Vydavatel se musil zároveň vyrovnat s hojnými a spletitými názory, které byly vysloveny o díle, přebohatém věru záhadami, což učinil obsáhlou studií Zur Entstehungsgeschichte der Ref. K. Sigmunds (MJÖG Ergb. XII, 1932, 572—676), shrnující a obhajující výsledky několika starších jeho prací průpravných. Jeť dramola spisů, které daly podnět k tolika teoriím. „Reformace“ je dochována v trojím odchýlném zpracování z r. 1439, 1449 a ještě o něco pozdějším a smělý její původce se pečlivě zahalil, aby se skryl před prozrazením. Učinil to fikcí, vypůjčenou z literatury prorocké. Program, který rozvíjí, je prohlašován za dílo rytíře a zároveň kněze Fridricha z Lantznau, jehož prý k vznešenému tomu úkolu povolal zemřelý císař Zikmund. Jemu uložilo nebe provést reformu v církvi i ve státě, mařenou na koncile preláty, v říši pak, jak jest arci jen napověděno, knížaty. A má jí provést, nebude-li uposlechnuto jeho rozkazů a návrhů, zbraní, svatou válkou pod korouhví říše. Je to tedy výzva k revoluci, ke vzpouře malých proti velkým, jak Reformace říká v duchu filosofie dějin, ražené školou Jáchyma z Floris a tak oblíbené v kruzích, blízkých řádům Františka z Assisi.

Otázka proto, kdo to vyšel do pole se spuštěným hledím kněze-rytíře Fridricha, vzbudila mnoho zájmu a pokusů o odhalení tajemství. První vědecký vydavatel díla W. Böhm (1876) hledal záhadného kněze Fridricha ve valdenském apoštolu Fridrichovi Reiserovi, žáku Táborů, upáleném ve Strassburku 1456. Hypothese ta padla velmi rychle a ustoupila výkladu nového vyda-

vatele „Reformace“ H. Wernera (1908), že autorem jest augšpurský městský písař Val. Eber. Ale ani Werner nedošel souhlasu. Po válce prohlásil hypoteticky A. Doren za spisovatele „Reformace“ člena basilejského koncilu M. Fridricha. Beer sám však úplně otfásl jeho pokusem a přinesl nové řešení, podle něhož napsal dílo úředník biskupské kanceláře basilejské Fridrich Winterlinger. Přinesl pro ně důvody velmi pozoruhodné, bojím se však, že nemožnou uspokojit. Pokusil jsem se tedy ještě o nové řešení a navrhuji za původce „Reformace“ Heinricha Beinheima, jenž byl v nejslavnějších letech koncilu správcem basilejského biskupství a předním členem tohoto shromáždění, když pak vstoupil 1437 ve sňatek, stal se velmi vlivným měšťanem a politikem města Basileje († 1460). Prof. Beer byl tak laskav a slíbil podrobiti tuto hypotézu, zdůvodněnou v Reformačním Sborníku V, 1935, 8—11, podrobné kritice.

Jeho edice i podrobná studie mají však pro nás neobyčejný význam i tím, že přinesly obrat v dosavadním stanovisku badání o „Reformaci“ k otázce po českých vlivech na nejvlivnější plod publicistiky XV. věku v Německu. Byla to hlavně reakce proti vzpomenuuté hypotéze Böhmově, co způsobilo, že vliv ten byl docela popírán. Je zásluhou Beerovou, že se nedal strhnout proudem a ukázal na ohlasy Tábořského manifestu v „Reformaci“. Jeho výklad mohl jsem pak (uv. m. 12) doplniti zjištěním, že autor díla užil druhého vydání manifestu z r. 1431 a poukazem na příznačný fakt, že jako se český manifest obrací na stavy říše, tak zase „Reformace“ na říšská města.

V zajímavé předmluvě k edici, podepsané v dobrovolném vyhnanství v Ženevě, vykládá L. Quidde jménem vydavatelstva RTA o likvidaci velkorýšého plánu zesnulého G. Beckmanna, z r. 1912, vydat souborně státovědeckou a církevně-politickou publicistiku německou XV. věku, plánu, jehož je Beerova edice jediným trvalým ziskem i zbytkem.

F. M. Bartoš.

Archeion. Czasopismo naukowe poświęcone sprawom archiwalnym. Założone przez St. Ptaszyckiego. Redaktorowie W. Suchodolski i W. Łopaciński. XII. Warszawa 1934. Wydawnictwo Archiwów państwowych.

Nový svazek polského archívního časopisu, srovnán s předešlými poskytuje na první pohled obraz méně rozmanitý. Obsahu jeho daly tentokráté ráz převážně okolnosti vnější, ovšem okolnosti to neobyčejně významné a vskutku tragické. Jest to jednak úmrtí jeho prvního redaktora, hlavního ředitele polských státních archivů,

St. Ptaszyckého. Jeho osobnosti a dílu věnuje redakce 5 článků. Kromě toho smrt prvního ředitele polských stát. archivů Józefa Paczkowského rozmnožila tyto nekrology ještě o nový článek podobného rázu. Ale právě proto, že oba tito velcí mrtví stáli v čele všeho archivního života polského a položili základy nynější polské archivní organizaci, jsou vzpomínkové články o nich vlastně zajímavým a plným nového poučení opakováním těch hlavních problémů, před něž organizování archivního i vědeckého života v novém polském státě stavělo oba tyto vůdce polských archivářů.

J. Paczkowski měl příležitost státi hned u prvních počátků tvoření nových podmínek pro archivní a stejně i vědeckou práci polskou. Když po dobytí Varšavy německým vojskem v r. 1915 se německá politika odhodlávala zasáhnouti aktivně do řešení polské otázky a chtěla nejdříve ústupky na poli kulturním si získati polské sympatie, svěřila generálnímu gubernátorovi Beselerovi konati přípravy ke zřízení polské university ve Varšavě. Jedním z rádců Beselerových v této věci byl i J. Paczkowski. A od té doby vidíme jej již stále jako významného činitele všude tam, kde se jedná o využití naskytnuvších se příznivých podmínek k budování nových vědeckých institucí. Proto též, když postupným získáváním stále nových odvětví správních v novém, Němci v r. 1916 zřízeném, polském státě, přichází i administrace věcí školských a osvětových do rukou polských, je postaven Paczkowski v čelo odboru archivního v nově organizovaném ministerstvu školství. A zde počínají první počátky důsledné centralisace polských státních archivů. Základní směrnice, které tehdy promyslel a načrtl Paczkowski, osvědčily pak v době, kdy bylo třeba v nemalém spěchu řešiti nové a nové archivně organizační otázky v daleko již širším rozsahu, svou nemalou pružnost a životnost. Za tyto velké znalosti, které zde Paczkowski osvědčil, vděčí jistě německé škole archivářské. Paczkowski patřil totiž mezi ty typické postavy polských vědeckých pracovníků, kteří většinu svého života ztrávili v německém světě vědeckém, avšak neváhali využití prvních možností, aby se přihlásili k práci v osvobozujícím se a později pak již zcela osvobozeném Polsku. Paczkowski, rodák z Poznaňska (nar. 15. III. 1861) učil se historii v letech osmdesátých na universitě v Berlíně a částečně i v Lipsku u největších světél německé vědy historické, jako byli Breslau, Wattenbach, Th. Momsen, H. Treitschke, Delbrück, Schmoller. Debutuje významnou prací, *Der grosse Kurfürst u. Christian Ludwig v. Kalckstein* a dostává se mu pak nemálo významných funkcí úředních. Od r. 1890 jest knihovníkem v král. bibliotéce v Berlíně, od r. 1900 v tajném státním archivu v Berlíně a tam pak, až na krátký pobyt v archivu

gdanském, setrvává až do r. 1914, kdy jest přidělen k tiskovému oddělení hlavního válečného stanu. V roce 1904 stává se i členem zkušební komise archivní, v r. 1908 svěřeny jsou mu výklady polské historie na universitě v Berlíně a vedení semináře dějin polských. Úřední postavení dalo mu dále dosti možností shlédnouti i četné archivy v cizině a to zejména v Itálii, Francii a Anglii, k čemuž zejména přispěla i neobyčejně velká jeho znalost cizích jazyků.

Vidíme-li, jak byl Paczkowski vyzbrojen, když se ujímal řízení archivních věcí polských, vysvětlí se nám mnohé z toho, proč základna, na niž postavil archivnictví v polském státě, jest tak životná a moderní. Když pak po skutečném osvobození Polska mohl značně rozšířiti svou původní pravomoc, věnoval nemálo pozornosti i otázkám extradičním. Jeho program v tomto směru byl značně široký. Měl sice příležitost jej rozvinouti i za svého pobytu v Paříži, kam byl povolán jako archivní poradce, ale ve smlouvě versailleské jeho uskutečnění docíleno nebylo. Daleko větší výsledky mělo jeho úsilí v jednání s Ruskem. Článek XI. smlouvy řížské z 18. března 1921 byl především jeho prací a v důsledku jeho se polské archivy značně obohatily. Otázky spisové a archivní rozluky německé a rakouské nepodařilo se však Paczkowskému rozřešiti zcela, položil však k nim zejména soupisem Haliče se týkajících archiválií v archivech vídeňských a jedním o vrácení spisů Horního Slezska se týkajících dobré základy. Ve vnitřním životě archivním založení a vybudování všech téměř státních archivů nynějších je spojeno se jménem Paczkowského. On dal základ k publikaci archivních inventářů a uskutečnil první přípravy k vydávání „Archeionu“. V teoretických otázkách archivních zdůrazňoval zejména zásadu vybudovati archivní organizaci na základech spíše správních, než čistě vědeckých. Vedl o tyto otázky i řadu polemik ústících konečně v zajímavé osvětlení a definování zásady provenienční. Zásada tato pak, díky Paczkowskému, stává se základním teoretickým motivem vši archivářské práce polské. Živý zájem o otázky archivně teoretické, který pozorujeme v pracích polských archivářů, vděčí mnoho iniciativě tohoto prvního ředitele polských stát. archivů a stejně i ta okolnost že, ve všech sjezdech polských historiků i ve všech pracích na poli organizace polské práce historické hrají právě archiváři přední úlohu.

V r. 1926 odchází Paczkowski ze svého úřadu a až do své smrti dne 25. X. 1933 vykládá jako profesor východních dějin na universitě v Poznani. V přednáškách svých, které se týkají především časů nejnovějších, věnuje nemálo místa i otázkám polským.

Paczkowského nástupce na místě hlavního ředitele archivních státních archivů St. Ptaszycki jest též dnes již mezi mrtvými. Byl

o hodně starší svého předchůdce (narozen 12. IV. 1853) a přežil jej jen o něco málo (zemřel 20. XII. 1933). Celkové ocenění jeho práce přináší již můj nekrolog v minulém čísle tohoto časopisu. Články věnované v Archeionu zakladateli této archivní revui jsou vlastně projevy, které byly proneseny na posmrtné slavnosti uspořádané archivní sekci historické společnosti varšavské na počest St. Ptaszyckého. V úvodním slově jeho nynější nástupce v úřadě W. Suchodolski v krátkém reliefu načrtl obraz Ptaszyckého jako praktického archiváře. Přinesl zajímavé podrobnosti zejména o tom, jak tento, již sedmdesátiletý stařec dovedl uspořádati od základů za dobu osmi let, z nichž ještě mnoho času strávil i jinými funkcemi, celý archiv lublínský, jež našel v nejhorším stavu. Osvědčil při tom i velký smysl pro akty nejnovější a vůbec pro praktickou stránku archivářskou. Stejně pak slovy plnými uznání vyzdvihl Suchodolski i Ptaszyckého účast při jednání o revindikaci polských archiválií z Ruska prohlásiv, že mnohé vzácné fondy děkují především jeho velkým znalostem archivů ruských za to, že dnes se vrátily do Polska. Srdečný tón pak, který Suchodolski zvolil, aby charakterisoval pracovní metody a úřední jednání Ptaszyckého ve funkci ředitele polských archivů, ukazuje jasně ohromnou oblibenost, které se pro své milé osobní vlastnosti a vzácný dar psychologického vniknutí těšil zemřelý nestor polských archivářů.

Při druhém článku W. Łopacińského, líčícím klidný sice, ale plný vnitřního pracovního napětí životní běh Ptaszyckého, máme nejednu příležitost srovnávat prostředí, v jakém dáno bylo pracovat J. Paczkowskému, s prostředím zcela odlišným, v němž strávil svůj život jeho nástupce v úřední funkci. Srovnání to umožní nám též nahlédnouti do ovzduší, které se konfrontací a spoluprací různých těchto typů vědeckých pracovníků vytvořilo při budování základů pro novou historiografickou práci polskou. Kdežto Paczkowski vyšel ze seminářů velkých historických analytiků německých, Ptaszycki, žák gymnasia vileňského učil se pak v Petrohradě filologii slovanské u vědeckých typů zcela protichůdných, u slavjanofilů Srezněvského a Lamanského, s kterými ideově nikterak jako Polák nemohl souhlasit. Proto celý jeho další vývoj vědecký jest značně samostatný. Portrét jeho, jak nám jej Łopaciński načrtává, jest nám již v hlavních rysech známý z citovaného nekrologu. Dodati jen třeba jeho činnosti učitelkou na privátních gymnásiích petrohradských a zkorigovati údaj, že Ptaszycki přednášel v římsko-katolickém duchovním kolegiu oficiálně literaturu ruskou, ve skutečnosti ovšem polskou. Z pietního a srdečného článku Łopacińského dovidáme se dále mnoho nového

i o rozsáhlé a intenzivní spolkové činnosti Ptaszyckého v polské kolonii v Rusku, o jeho vynikající účasti v organizaci polského živlu v Rusku v době války a revoluce a konečně mnoho menších podrobností o vstupu Ptaszyckého do archivních služeb nového polského státu.

Již Łopaciński, líče vědeckou činnost Ptaszyckého v Petrohradě, zdůrazňuje velké zásluhy jeho o propagaci vědeckých výsledků polských ve vědeckých kruzích ruských a stejně též jeho stálý a živý styk s badateli v ostatních záborech. Prací touto zasloužil si brzy charakteristického titulu konsula polské vědy v Rusku. Této stránce vědeckého úsilí Ptaszyckého věnuje speciálně několik vzpomínek St. Kętrzyński v článku „Rola St. Ptaszyckého w Petersburgu.“ Ukazuje zde na řadě příkladů, jak právě Petrohrad a vůbec celé Rusko s rozsáhlými sbírkami knihovními a archivními, které koncem století 18. a ve stol. 19. odvezeny byly z Polska, staly se důležitou stanicí pro vědeckého badatele polského. St. Ptaszycki, získav si svou vědeckou činností a konciliantní a přímou povahou nemalou vážnost v kruzích ruských vědeckých pracovníků, využil ji především v tom směru, aby poznal všechny tyto vzácné prameny polské. Jeho znalost jich byla přímo udivující a všichni ti, kdož přišli do Ruska, aby pracovali v některém z těchto fondů, obraceli se vždy na Ptaszyckého jako dobrovolného strážce těchto pokladů uložených v cizích rukách. Bylo proto tím větším zadostiučiněním pro něho, mohl-li znalosti své dáti do služeb těch, kdož přišli, aby aspoň část těchto sbírek navrátili na jejich původní místa.

Mezi těmito zásluhami Ptaszyckého zvláště významné místo se dává jeho péči, již věnoval „Metryce litevské“ archivu to utvořenému z části býv. archivu velkoknížat litevských společně ještě s jinými litevskými fondy. Měl totiž v letech osmdesátých minulého století vzácnou příležitost státi se archivářem tohoto fondu, nebo-li, jak se ještě dnes historicky tato funkce nazývá, metrykantem. Z metrykantů litevských byl Ptaszycki vlastně poslední. — Byl zde jen tři leta, od r. 1884—1887. Jsa si však vědom důležitosti tohoto místa dovedl za tuto krátkou dobu sestavit inventář tohoto fondu a vydati jej tiskem. Práce tato ceněna jest dnes jako velký vědecký čin, který dal nový základ právě polské historické práci o dějinách Litvy, k níž kromě inventáře přispěl Ptaszycki i několika edicemi z tohoto fondu. Z tohoto důvodu jistě jest tato část vědecké činnosti Ptaszyckého probrána zvláště ve speciální studii J. Jakubowského. „St. Ptaszycki jako badacz Metryki Litewskiej“. Podrobnou bibliografií v níž H. Bachulska sleduje v chronologickém pořádku bohatou, plných 135 bibliografických posic čita-

jící, vědeckou a publikační činnost Ptaszycského, skončen jest oddíl, jímž polští archiváři uctili památku svého vůdce.

Další část Archeionu věnována jest tentokráte obsáhlé, přes 120 stran čítající monografii K. Badeckého o archivu města Lvova. Studium to jest opravdu příkladným uvedením do obsahu jednoho z větších polských městských archivů. Počiná historii archivu pojatou správně jako líčení pokusů o pořádání a organizaci spisové pozůstalosti po činnosti různých městských úřadů. Sleduje podrobně osudy jednotlivých fondů, z nichž se archiv nyní skládá a analyzuje podrobně archivní pořadek, jemuž v různých dobách byly podrobeny. Na podkladě této historické perspektivy stává se pak Badeckého popisování nynějšího stavu archivu daleko plastičtější a instruktivnější, než by mohl podati sebe přehlednější výčet fondů. Badecki uváděje zásady, účel i metody, podle nichž byly v různých dobách jednotlivé části archivu skládány, zkoumá je i s hlediska nových archivních zásad. A takto pak celá jeho práce vyúsťuje v dobře promyšlený a na velké znalosti archivních sbírek samotných založený reorganizační plán. Hlavním základem plánu tohoto jest ovšem zásada provenienční, zásada kancelářské příslušnosti. Zde pak přesahuje studium Badeckého v nejednom úzký rámeček práce speciální a přináší nám hojně poučení o tom, jakou bezpečnou pomůckou pro archivní praxi jest tato zásada.

Účel především informační sleduje další článek H. Polaczkówny o pracech sekce pro archivy, pomocné vědy historické a organizaci historické práce na VII. mezinárodním sjezdu historickém ve Varšavě. Zde zdůrazněno jest především, že to byly hlavně otázky archivní, které zabraly větší část přednášek i debat v této sekci, což ovšem nepřekvapuje, nahlédneme-li do seznamu těch, kdož se v této sekci zúčastnili práce. Jsou to vskutku nej přednější jména archivního světa. Nejdéle zdržuje se Polaczkówna u vystoupení prof. E. Casanovy a u diskuse navázané na jeho přednášku o inventarisaci italských státních archivů. Poznamenává dále s podivem, že skvělou formou přednesený výklad Kamila Blocha o spolupráci mezinárodní o různých, důležitých problémech doby nejnovější, nevyvolal diskuse. Všimá si dále některých speciálních temat a to přednášky Jovana Radoniče o jugoslávských archivech. Hannibala P. Scicluna o archivech řádu maltézkých rytířů. W. L. Lelanda o významu evropských archivů pro historii Ameriky, Mohameda-Kassima o archivech egyptských. Konečně pak několika větami podává autorka obsah zásadního referátu prof. R. Fruina přimlouvajícího se za liberální vzájemné vypůjčování archiválií a zároveň též lituje, že tento nestor archi-

vářů nemohl se kongresu zúčastniti. V druhé části referátu podán jest obsah několika přednášek z oboru pomocných věd historických a to zejména prof. P. Kehra, Doc. Manteuffela, prof. I. Szentpétéryho a prof. Wł. Semkowicze. Kromě toho najdeme tu několik zmínek o přednáškách bibliografických a námětech o organizaci práce historické, jaké podali prof. G. Zeller a prof. L. Cahen.

V díle recenzním, v němž redakce dává přednost především soustavným, uceleným přehledům archivní literatury, najdeme tentokráte podán od J. Pajewského o obsah dosud vyšlých ročníků maďarského archivního časopisu „Lèveltári Közlemenyek“ z let 1923 až 1932.

Úřední část podávající periodické zprávy o činnosti jednotlivých státních archivů tentokráte k Archeionu není připojena. Ke konci časopisu přidán však nový oddíl nadepsaný Komunikaty, v němž mají býti archivní veřejnosti sdělovány větší programové akce a publikace. Tentokráte jest tu obšírná zpráva ředitele státních archivů Witolda Suchodolského o chystaném průvodci po polských státních archivech doby nové, to jest z období po rozdělení Polska až do r. 1918. Průvodce tento má podle intencí redakce informovati především o tom, kde a v jakém stavu jsou uloženy písemné pozůstalosti těch přerůzných úřadů, které se ve všech třech zábořech vystřídaly po dobu polské nesvobody. Nebude to nikterak vyčerpávající monografie o jednotlivých těchto fondech, nýbrž jednotným způsobem redigované stručné zprávy o jejich povaze, osudu a obsahu. Práce tato bude mít podle podávaného rozvrhu tři části. V první, úvodní podány budou stručné vědomosti vůbec o osudu archivů ve všech zábořech a dále o archivní síti nynější. Bude zde dále zpráva o nejdůležitějších soukromých i veřejných střediscích, v nichž se archiválie tohoto období nacházejí a konečně pak též zprávy o archivech institucí a spolků vzniklých v emigraci a o spisové pozůstalosti různých politických hnutí a stran. Část druhá bude stručně uváděti do administrativní organizace a všech jejích četných změn jaké se udály v zemích polských v době po rozdělení polského státu. Chce organizaci tu sledovati až do nejnižších správních orgánů a uživati vydatně k tomu účelu i map. Část třetí bude pak vlastním řešením thematu. Bude tedy podrobně sledovati písemnou pozůstalost různých těch úřadů, kladouc hlavní důraz ovšem na úřady nejvyšší. Vnější rámec budou tu ovšem státní útvary, v nichž se rozvíjel polský život v tomto období.

Provedení plánu stane se pomocí jednotně vypracovaných dotazníků, kterých dále bude i užito nejen pro průvodce, nýbrž i pro akci kompletování jednotlivých fondů. Tato stránka věci pak

stává anketu do popředí celé dnešní polské archivní politiky. Ke zprávě přidán jest též text formuláře dotazníku s podrobným vysvětlením jeho jednotlivých rubrik. Dotazník jest velmi dobře promyšlen a ukazuje na neobyčejně důkladnou praktickou i teoretickou přípravu celé akce.

Jak z celého, v krátkosti podaného rozvrhu je patrné, jest to především zásada provenienční, na níž vybudována jest osnova celé akce. Ona formuluje jednotlivé otázky dotazníku a vnáší jasný, dělicí princip do všech fondů v jednotlivých archivech. Všechny otázky dotazníku sledují ten účel zjistiti především úřad, jehož písemná pozůstalost v určitém archivu jest uložena, dále pak povahu této pozůstalosti, rozsah, celistvost, chronologické hranice a t. d. Pročítáme-li podrobněji jednotlivé tyto body, musíme se na nejednom místě i podívat, že jest možno na některé tyto otázky již dnes dáti odpověď. Aby se akce tato mohla zdařit, musela jí předcházeti velká teoretická příprava i praktická práce ve všech archivech polských. Rozvrh celého díla, tak jak nám jej podává ředitel polských státních archivů, jest opravdu jasným svědectvím výše polské práce archivní.

Z druhého, kratšího sdělení dovidáme se o přípravách k velkému slovníku biografickému. Dílo vydáváno bude polskou Akademií věd za vrchní redakce prof. W. Konopczyńskiego.

Jako praktickou novinku lze dále poznamenati francouzské resumé připojené tentokrát k časopisu. *Em. Janoušek.*

Archivalische Zeitschrift III. Folge, Band IX., X. (der ganzen Reihe 42—43). Herausgegeben durch das Bayerische Hauptstaatsarchiv in München 1934; stran 440.

Nový dvouročník A. Z. jest dílem dvou redaktorů. Část ještě zredigoval profesor mnichovské university a titulární ředitel státního archivu dr. Ivo Striedinger; 1. září 1933 však gen. ředitel státních archivů bavorských Otto Riedner pověřil redakci ředitele Hauptstaatsarchivu dr. Wilhelma Fürsta, zdůvodňuje tuto změnu, provedenou uprostřed redigování ročníku, tím, že Striedinger došloužil a z archivu odešel na odpočinek.

A. Z. přináší tentokrát dva velmi významné články o zásadách archivnictví, o nichž chci se zmíniti nejdříve. Je to především pojednání švédského archiváře dr. Gustava Weibulla „Archivordningsprincipien“, s podtitulem, historický přehled a nová orientace. Autor úvodem ukazuje, kterak archivnictví bylo zprvu závislé na knihovnictví a z něho přijímalo také po-

řadatelské principy, totiž libovolně volená věčná hesla. Obrat, známý pod názvem „hollandská archivní teorie“, jest však podle něho daleko starší Mullera-Feitha-Fruina a vznikl v archivní praxi. Počátek přičítá archivním instrukcím francouzského ministra vnitra Duchâtela z r. 1841, v nichž výslovně se vyskytá jako norma „respect des fonds“ a zásada držeti se uvnitř fondu rozdělení úřední činnosti a teprve uvnitř těchto skupin řaditi buď chronologicky, topograficky nebo alfabetycky. Také Sybelův „Regulativ pořadatelských prací“ z r. 1881 (pro pruské státní archivy) má ustanovení, že materiál, jež mají odevzdati jiné archivy Tajnému státnímu archivu „ist nach der Provenienz seiner Bestandteile aufzustellen“. Naproti tomu v Holandsku tyto zásady dostaly se do státní archivní instrukce teprve 10. července 1897. Po Holandsku v r. 1903 následovalo Dánsko a Švédsko.

Nejobsáhlejší holandská instrukce rozeznává kostru archivu (knihy protokolů, účtů, resolucí atd.) a ostatní složky tělesa (Archivkörper) a žádá naprostou korelaci mezi nimi. Za cíl uspořádání archivu považuje docílení původního pořádku, ukládající za povinnost opravití případné omyly, vzniklé při pozdějším manipulování. Weibull uznává sice zásadní význam tohoto objevu („Kolumbovo archivní vejce“), ale klade otázku, zda opravdu nelze míti proti němu námitek? Ptá se nejprve po účelu archivu a na prvním místě uvádí potřebu vědeckou a pokud bere v úvahu i potřebu správní, tvrdí, že i její zájem dnes jest takový, že nekryje se s původním uložením. Konečně bylo původní uložení i ve své době nejúčelnější, nebylo jen nejpohodlnější a nejjednodušší? Vědecká potřeba žádá si prý věčných skupin. Ne sice podle libovolných hesel, jak dávalo se dříve, ale věčných skupin, odvozených organicky z úřední činnosti příslušného archivu. „Dossiersystem“ uvnitř jednotlivých fondů považuje proto za cíl archivního uspořádání. Za vzor klade věčné skupiny archivu švédského zahraničního ministerstva, založené v letech 1899 až 1904 a doplňované až do poslední doby, zejména po jejich zreformování podle organisačního rozčlenění úřadu v r. 1920. Jestli jest pravdou, že dějiny archivů jsou kusem dějin ústavy, pak podotýká, že obraz ústavních dějin nemusí poskytovat uložení aktů, nýbrž žurnály a protokoly. Obraz ten bude prý výstižný teprve tehdy, až všechna akta budou v dossierovém systému.

Redakce připojuje své stanovisko hned za Weibullův článek, vycházejíc z jeho hlediska, totiž vědecké potřeby. Upozorňuje, že Weibull své názory vyslovil již r. 1930 v „Scandia-Tidskrift för historisk forskning III.“ a že dostalo se mu již tehdy odpovědi G. Wintera v „Korrespondenzblatt des Gesamtvereines 1930“

a posledního zjižícího holandského archivního teoretika Fruina v „Nederlandsch Archievenblad XL“. Odpověď redakční jest v podstatě odpovědí Fruinovou: Vychází-li Weibull ve svých námitkách od konkrétního případu badatele-sedláka, který chtěl dostat v archivu „všechno o desátku“, vzpomíná Fruin častějších archivních badatelů, totiž genealogů, kteří také by chtěli mít pohromadě všechno o tom rodu, který právě sledují, ale upozorňuje Weibulla, že nejhůře by byli postiženi právě badatelé, kdyby jeho „vědeckého zřetele“ bylo v pořádání archivu použito, a to již proto, poněvadž nebylo by lze jednu archiválii uložit v několika desítkách dossierech. Možnou námitku, že bylo by ji možno podle potřeby opsati nebo ofotografovati a rozmnožit, odmítá hned tím, že každý badatel má právo viděti originál. K čemu by ostatně potom byly v archivech indexy? Na Weibulla má Fruin ještě dotaz, proč ve své „dossierové soustavě“ není důsledný a zůstává stát před jednotlivými fondy, že zajisté jiní badatelé mohli by býti toho mínění, že ještě vítanější byly by dossiery sestavené z celého archivního skladiště.

Neméně pozoruhodný jest článek státního archiváře v Berlíně-Dahlemu Heinricha O. Meisnera „Archivalische Berufssprache“, v němž otištěna jsou ve formě deseti thesů usnesení zvláštní komise, pověřené sjezdem něm. archivářů v Marburce definováním pojmů odborného archivního názvosloví. Hned prvá these definuje pojem archiv: budova jako celek, nebo ta její část, kde jsou uloženy archiválie, nebo ta část skladiště, kde je umístěn jeden samostatný fond (pak ovšem s bližším určením, který archiv). These 2: archivalisch (od archiválie), archivalisch (od archivář), archivisch (od archiv). These 3: „organisch gewachsene“ a „künstlich geformte Archivabteilung“. Prvý vznikl z registratury, při čemž rozeznává se archivní těleso (je-li zachována struktura registratury) a fond (je-li vnitřní uspořádání odchylné), druhý lépe nazývati sbírkou. Příčiny vzniku sbírek bývají různé: „minima non curat praetor“, selectae (na př. pergamenové listiny), zřetel museální, cimelie. These 4: archiválie — v užším slova smyslu listiny, akta, dopisy, úřední knihy; v širším slova smyslu též mapy, plány pečetě, obrazy a j. These 5: písemnost součást aktu, více aktů za nějakým účelem spojených nazývá se fascikl, volumen, konvolut. These 6: archivní a registraturní pomůcky; rozeznává vlastní archivní seznamy (přehledy či inventáře, repertáře a katalogy) a zvláštní pomůcky (konsignace čili něm. „Renner“, jednací protokoly, indexy jmenné, věcné, rubra, registraturní schemata). Pojem „elench“ považuje za nadřazený všem těmto „zvláštním pomůckám“. U in-

ventáře klade se důraz na to, že nejde do jednotlivostí a že jest především ukazatelem. These 7: změny stavu; přírůstek — úbytek (Zugang — Abgang), úbytek zničením (Vernichtung, Kassation, Makulierung, Skartierung, Scarto, Triage); zničení ve stoupě (Einstampfung, Pilonnage). These 8: pořadatelské práce: repertování, indikování (do jmenných nebo věcných indexů), restaurování (Ausbesserung), konservování (Erhaltung), adhibování (hledání prior), fasciklování (sestavování hlavních a vedlejších akt). Pojmy „Registratur“ a bavorská „Aktei“ klade jako souznačné. V thesů deváté definují se pojmy: depositum, signatura, repositum, cimelie, karton, recherche. These desátá uvádí stupně vznikání písemnosti: 1. Entwurfsanweisung čili Angabe, návrh, 2. Entwurf (koncept) první, druhý atd., 3. revidovaný koncept, 4. Reinkoncept čili Entwurf in Reinschrift, 5. Mundum (čistopis), 6. schválený čistopis, 7. vypravený či nevypravený originál (Ausfertigung nebo die vollzogene Reinschrift). Podle zachování: prvopis, opis, registrační zápis. — Pokračování těchto definic bude pokračovati v dalších ročnících.

Prvé dva články „A. Z.“ jsou věnovány tentokrátě belgickému a francouzskému archivnictví. Autorem prvního jest bruselský archivář Paul Bonenfant, druhého dahlemský archivář Wilhelm Gütling. Bonenfant úvodem podává tabulku rozdělení a organisace belgických veřejných archivů, načež seznamuje čtenáře s jejich historií. Novodobé belgické archivnictví má svůj vznik ve francouzském revolučním zákonodárství, zejména v zákoně z 5. Brumairu roku V. (26. října 1796), který položil základ také organisaci francouzského archivnictví. Podle něho vznikly státní archivy (departementní) v Bruselu, Gentu, Lüttichu, Maestrichtu, Luxemburgu a Namuru. Archiváři byli osoby najmuté a podřízené prefektům. Pozdější úspory způsobily, že po r. 1802 udrželi se archiváři jen v archivech bruselském a lutyšském. Také v období holandské vlády existovaly jen tyto dva archivy, ale lépe vybavené. Po převratě r. 1831 bruselský státní archiv se stal Archivem království („Archives générales du Royaume“). Rozkvět belgického archivnictví nastal, když r. 1845 nastoupil za ředitele „Archivu království“ Gachard. Do r. 1851 vznikly státní archivy v Gentu, Monsu, Tournai, Arloně, Bruggách, Lutychu a Namuru. Toto rozdělení v základě platí dosud.

R. 1919 vznikl zvláštní Válečný archiv, který měl shromáždit vše, co má vztah k historii světové války a stal se tak umělou velkosbírkou. R. 1928 byl připojen k Archivu království a tvoří jeho sekci. Provenienční princip jest v belgických archivech zaveden všeobecně. Referent zdůrazňuje zejména, že do-

držuje se svědomitě povinnost vydávati katalogy, vložená již do instrukce z r. 1832.

O vzdělání archivářů postaráno jest dvěma zkouškami, teoretickou (politické, ústavní a správní dějiny Belgie ve středověku a v době nové) a praktickou, která předpokládá praktický pololetní kurs v Archivu království v Bruselu. Kromě toho jsou pořádány krátkodobé kursy pro adepty archivářství archivů komunnálních a neveřejných.

V hlavním státním archivu v Bruselu (Archiv království) jest nyní uložena také proslulá Pinchartova sbírka pečetí, která obsahuje kolem 30 tisíc odlišků pečetí, nejen belgických, také francouzských, holandských, západoněmeckých a anglických. Hlavní archiv pořádá občas příležitostné výstavy. Dvě ministerstva mají archiv vlastní: zahraniční, v němž uložena jest také registratura tak zv. heraldského úřadu a pak ministerstvo národní obrany.

Z městských archivů největší a nejstarší archiv má Tournai (listina z r. 1194), pak Antverpy, kde však městský archiv byl roku 1576 silně poškozen řáděním španělské soldatesky, pro dějiny obchodního podnikání poskytne mnoho městský archiv v Bruggách.

Güthling svůj referát o francouzském archivnictví zahajuje exkursí do raného středověku až k „archivum palatii“ v Anales Francorum a zaznamenává hlavní osudy královského francouzského archivu. Již za Filipa Augusta (1194) archiv se skládal ze dvou oddělení: layettes a registres; první oddělení jsou listiny přijaté, druhé pak knihy register listin vystavených. Trvalého uložení dostalo se královskému archivu za Ludvíka IX. (1270) a byla jim pak po více než 500 let „Sainte Chapelle“ král. dvora pařížského. Během XIII. st. „curia regalis“ rozdělena se na „conseil du roi“, „chambre des comptes“ a „parlament“, který původně byl orgánem justičním. Ze XIII. stol. zachovaly se dvě knihy jeho soudního protokolu, ze XIV. stol. registrum královských ordonancí.

Vznik novověkého archivu souvisí hlavně s organizačními opatřeními za vlády Jindřicha III. a Jindřicha IV., kdy v boji se stavy rodil se byrokraticko-vojenský centralisovaný stát. Vědomí o důležitosti — nejen praktickoprávní, ale i vědecké — státního archivu bylo tak znamenité, že již za kard. Richelieu (1631) vydán byl zákon, dle něhož státnímu archivu náležely všechny písemnosti osob pověřených veřejným posláním. Badání Mabilionova v 2. pol. XVII. stol. zájem o archivy ovšem znovu posílila. Ani revoluce nebyla bez péče o archivy. Naopak, jí vděčí novodobé francouzské archivnictví právě za svoji organisaci. Již 12. září

1790 přijalo Nár. shromáždění zákon o zřízení ústředního archivu, který nazvalo „Archives nationales“. Do tohoto archivu odevzdával konvent r. 1793 a 1794 všechny archivy, které velikými převraty církevními a majetkovými zůstaly bez pánů. Tehdy byl také rozdělen ve dvě hlavní sekce: Section domaniale et administrative a Section judiciaire et historique. Tato léta přinesla však současně značné ztráty — ač se zprávy o tom rozcházejí — protože bylo dovoleno k účelům obrany republiky užití papíru, popsaného gotickým písmem; vyráběny z něho kartuše pro dělostřelectvo.

Hlavní archivní instrukce z té doby pochází ze 7. Messidoru roku II. (25. června 1794) a je řízena zřetely převahou utilitaristickýchými. Archiválie dělí na: 1. utiles, které jsou přiděleny sekci první, 2. titres féodaux, kterých má býti užito na kartuše (sans intérêt pour la propriété de l'Etat et des particuliers), 3. chartes et monumentes appartenant à l'histoire, aux sciences et aux arts, kteréž patří sekci druhé. K rozřídění archiválií podle těchto hledisek určeny byly hned komise z odborníků; později vzniklo z nich t. zv. Bureau de triage, podřízené archiváři Nár. shromáždění.

K oddělení Národního archivu od Nár. shromáždění došlo teprve za Napoleona, kdy Národní, tenkrát „Císařský archiv“, umístěn v Hôtel Soubise. Stalo se tak již po smrti prvního ředitele Nár. archivu Camuse. Nový ředitel, bývalý knihovnik, Daunon, byl svědkem velikých přírůstků, které Napoleon dal svážit do archivu z celé Evropy, stejně jako ztrát, které archivu nastaly v roce 1814. Roku 1815 byl však sám vyhnán a teprve za Ludvíka Filipa znovu dosedl na své místo, které spravoval pak ještě 10 let, do r. 1840. Roku 1848 a 1870 byly pro Národní archiv zabrány také rodinné archivy obou sesazených dynastií. Od r. 1870 jest Nár. archiv podřízen ministerstvu vyučování, při němž jest zvláštní „Commission supérieure des archives“ (vznikla r. 1897), která r. 1928 čítala 24 členy. V dalších odstavcích podává Güthling přehled organisace Nár. archivu.

Svůj archiv má ministerstvo zahraničí. Zřízen byl nařízením z 23. září 1628 o „conservation des actes principaux qui avaient rapport à la couronne et à la maison du roi“. Od r. 1660 jest zachován úplně. Neomezené užívání archiválií sahá jen do 14. září 1791, do února 1848, resp. 2. prosince 1852, předkládají se pouze kopie.

Archiv ministerstva vojenství byl zřízen r. 1792 a rozdělen ve dvě sekce „archives historiques“ a „documents relatifs aux operations militaires“. Přístupný jest též jen do r. 1848.

Organisace archivů departementních, která za restaurování byla dočasně změněna, v základě spočívá ještě dnes na zákoně ze 7. Messidoru roku II. Předpisy o rozdělení materiálu (věcné skupiny) jsou jednotné pro všechny archivy.

Zemský archivář inšprucký Otto Stolz v pojednání „Archiv und Registraturwesen der oberösterreichischen (tirolisch-schwäbischen) Regierung im XVI. Jahrhundert“ sleduje osudy správy tak zv. vnějších zemí habsburských, inventáře archivního pokladu z roku 1500 a 1604 a vývoj registratury vládní a komorní kanceláře, počínajíc r. 1497.

Friedrich Walter, státní archivář ve Vídni informuje v článku „Die sogenannten Gedenkbücher des Wiener Hofkammerarchives“ o složení fondu 518 originálních účetních knih dvorské komory, které rozděleny jsou v řadu říšskou, českou, uherskou, vnitřně a vnějšně rakouskou a dolnorakouskou. Nejstarší knihy sign. 4—17 pocházejí z doby Maxm. I. z let 1498 až 1510, kdy vedeno současně vedle sebe 8 knih, kdežto po reformě Villengerově jen 3. Vedle hlavní (účetní) řady jest ještě zvláštní řada (registra), v které jsou konfirmace privilegií měst a tržních míst, šlechty, duchovenstva, listy provisií, mandáty, propůjčování beneficí, židovské věci, pronájmy a erbovní věci. Nejstarší konfirmace jsou z r. 1490. Česká řada čítá 83 knih a počíná 1. IV. 1527 a s mezerami let 1613, 1614, 1620 a zařazením let 1571, 1572 a 1695 do řady rakouské a 1696 do řady uherské, sahá až do r. 1749.

Lotar Gross „Zur Geschichte des Archivschutzes in Österreich“. Význam archivů začal být chápán za Marie Terezie, kdy zřízen byl Haus-, Hof- und Staatsarchiv a dekretem z 12. srpna 1749 vznesen nárok také na soukromé archivy osob ve státních službách. Soukromá iniciativa v ochraně archiválií jest data mladšího. První společnost toho druhu vznikla v Tyrolích r. 1815, v Hor. Rakousích 1833, v Korutanech 1844, ve Štýrsku 1849. Nová vládní iniciativa pochází zase až z doby občanského kabinetu, kdy r. 1869 vydány „Fragebogen über Archivbestände der einzelnen Kronländer“. Roku 1873 vznikla pak třetí (archivní) sekce při Zentralkommission für Erforschung, v čele s bar. Josefem Helfertem, která od r. 1886 vydávala své „Mitteilungen der III. Sektion“ a současně dala podnět k systematické inventarisaci zeměpanských archivů. Roku 1894 zřízena byla u ministerstva vnitra Archivní rada, v jejímž čele stál ředitel Arneht. Novým statutem Archivní rady ze dne 25. května 1912 byla její pravomoc rozšířena i na nestátní archivy, v kterémž směru měla jí býti nápomocna síť konservátorů,

sdužených podle zemí v centrální komise. Archivní rada, jako dříve 3. sekce, vydávala své „Mitteilungen“. V poválečném Rakousku připadlo Archivní radě několik nových úkolů. Vedle obrany fondů proti nárokům nástupnických států, zejména rychlé zajištění registratur zašlých centrálních úřadů, vojska a rodinných habsburských statků. R. 1920 byl zřízen nový centrální úřad s rozhodovací mocí ve všech odborných záležitostech archivních a v ochraně archiválií (Archivamt), který však již r. 1923 padl za obět úsporám a u min. vnitra a později u kancléřského úřadu zřízena „Oberste Archivleitung“. I ta však r. 1925 po smrti Kretschmayrově zrušena. Roku 1928 zřízen u kancléřského úřadu znova Archivamt, kterýž jest však velmi chudě dotován. Rakouské archivnictví jest nyní založeno na novelle zákona o ochraně památek z 25. září 1923. V poslední době organizovali Karl Helleiner a Otto Stowasser ochranu komunálních archivů, které jsou bez odborné správy.

Ludwig Fr. Barthel, státní archivář v Mnichově, informuje o bavorských komunálních archivech, jichž čítá se 3120; fondům vzniklým z vázaného hospodářství za světové války věnoval pozornost jeho kolega Solleder; významu grafologie jako pomocné vědy historické státní archivář v Bamberku Paul Glück.

Zásady skartace jsou předmětem pojednání jiného mnichovského státního archiváře, totiž Hanse Preglera, který v článku „Neuere Aktenaussonderungsvorschriften“ rozbírá výnos říšského min. financí z 20. února 1931 a říšského min. vnitra z 11. prosince 1931. Pokud jde o skartaci v Bavorsku, předepisuje hist. kapitulu o archivním a registračním řádu kurfiřta Maxmiliána I. ze 14. srpna 1640 a hodnotí pak význam nařízení všech bavorských ministerstev o skartaci aktů z 31. března 1932, v němž dává se státnímu archivu v Mnichově právo prohlížeti registratury všech veřejných úřadů. Pozornost věnuje také skartačním zásadám durynským. Všechny recenované skartační instrukce otiskuje jako přílohy.

Dr. Walter Stephan, ředitel stát. archivu v Kielu, informuje veřejnost o obsahu a provedení německo-dánské extradiční archivní úmluvy, která byla zkomplikována tím, že v šedesátých letech nesplnilo Dánsko zcela extradiční povinnosti, které vzalo na sebe mírovou smlouvou vídeňskou. Německo vydalo nyní Dánsku z archivu tak zv. německé kanceláře v Kodani řadu patentů a reskriptů, kopíáře z let 1730—1770 a „šlesvické ministerstvo“ z let 1852—1864 a to podle vztahové zásady, totiž věci týkající se severní třetiny Šlesviku, ale za to získalo konečně tak zv. archiv

Schauenburský (360 listin z let 1195 až 1460) a druhou polovinu archivu vévodů Gotorpských, jež uloženy v kielském státním archivu.

Norimberský městský archivář Reinhold Schaffer referuje, u příležitosti přestěhování archivu do nové budovy — upraveného „Pellerhausu“ — o vývoji archivu od jeho založení r. 1825 až do poslední doby.

Z článku prof. marburské university Ed. E. Stengela „Lichtbildarchiv der älteren Urkunden auf deutschen Boden“ dovídáme se o provádění usnesení marburského sjezdu archivářů z r. 1929, aby pořízen byl archiv světlotiskových reprodukcí listin starších r. 1275. Stengel upozorňuje, že byl nucen tento úkol, který mu byl uložen, omeziti jen do r. 1200, neboť i tak na území Svaté říše jest možno počítati s osmi tisíci listinami, kdežto pro termín 1275 odhaduje počet listin na 40 až 50 tisíc. Dosud podařilo se mu získati nebo zadati snímky 1100 listin z archivů duryňských, drážďanského, mnichovského, šuttgartského, karlsruheského a wolfenbüttelského; pokud jde o české vévodské listiny, doufá, že se zdaří zvětšeniny snímků, které zapůjčil prof. Zatschek z Prahy.

Městský archivář v Kolně, Gerhard Fischer „Die Quarzlampe im Dienste des Archivs“ informuje o znamenitých snímcích, které při zašlém, i vlhkem zničeném písmu, dává křemíková lampa, působením ultrafialových paprsků. Současně otiskuje snímky pořízené na orthochromovou desku a křemíkovou lampou přes filtr.

V drobných zprávách jest článek o novostavbě vorarlberského zemského archivu v Bregenzi, kde ke traktu zemského archivu ve starém zemském domě byla přistavena nová badatelna o rozměrech $11 \times 5\frac{1}{2} m$ a expedit a spojena visutou chodbou s novou betonovou skladištní budovou o pěti poschodích a sklepu v rozměrech $2 \times 10 m$, kde jsou nyní uloženy všechny vorarlberské archiválie s výjimkou sbírky listin, která zůstala v kanceláři archivářově ve starém traktu. Celkový počet archiválií činí 3500 fasciklů a 4000 rukopisů. Příruční knihovna, spojená nyní s knihovnou musejní, která rovněž našla v archivním skladišti útulek, má přes 25 tisíc svazků. Celá přístavba i s vnitřním zařízením stála 278 tisíc Sch.

O neblahých osudech registratur rakouských úřadů ve Slezsku po zabrání Pruskem, které vedly ke ztrátě skoro celého fondu „Oberfürstenrechtsakten“ z let 1617 až 1740 a Acta publica religiosa, informuje zpráva zvětšeného prof. W. Loeweho.

Z literatury cizí recensována jest estonská kniha o archiv-

nictví, kolektivní dílo ředitele státního archivu estonského O. Liiva a archivářů Kenkmana, Perandi a Tendera „Archiivinduse käsiraamat“, vydaná r. 1933 a pojednání Paula Hübnera „Über die Heilung von Papierkrankheiten“, které bylo uveřejněno v „Der Kunstwanderer“ r. 1930.

V oddělení nekrologů věnoval prof. dr. Pirchan vzpomínku řediteli dr. J. B. Novákovi, dále vzpomenu jest zemřelých bývalých ředitelů mnichovského stát. archivu Fr. Glasschrödera a K. Wenera, archiváře řádu Německých rytířů Vincence Schindlera, rodáka fulneckého, wolfenbüttelského archiváře na odpočinku Pavla Zimmermanna a mladého profesora středověkých dějin a pomocných věd na vídeňské universitě Otty H. Stowassera.

Dr. M. Volf.

Archiv radjaňskoj Ukrajny č. 1—3 a 6—7 (1932 a 1933) istorično archivo-znavčyj žurnal, vydává Centralna archivna uprava USSR v Charkově.

V minulém ročníku ČAŠ referoval jsem o čtvrtém a pátém sešitě výše zmíněného ukrajinského archivního časopisu, jež vyšly v r. 1932. Sešity 1—3 došly do Prahy opožděně, proto mohu podat o nich zprávu teprve letos. Po sešitu 6—7, který vyšel na jaře r. 1933, nelze, na základě dat v pražských knihovnách přístupných zjistiti, zda časopis ještě vychází. Vychází-li, tedy jistě velmi opožděně. „A. r. U.“ věnován je sice především publikaci pramenů k dějinám ruských revolucí, ale mimo to jest současně jediným ukrajinským časopisem pro archivní teorii a praxi.

Prvé jeho sešity stály plně pod vlivem známého dopisu Stalinova redakci ruské historické revue „Proletarskaja revoljucija“ o archivářích jako „archivních krysách“ a jejich „dokumentárním objektivismu“, který nedovoluje jim rozpoznati politické poslání bolševické frakce soc. demokratické strany před světovou válkou stejně jako v současné době nebezpečí trockismu. Stalinův list měl za následek odstranění nebo umlčení celé řady významnějších sovětských historiků (Rjzanov, Děborin, Sluckij, Hruševskij, Bahalija, Klimentko a j.) a otevřel odborné historické časopisy více než dříve neškoleným diletantům. Srovnání nejmladších ročníků sovětských historických časopisů s ročníky staršími ukazuje, jakým krokem zpět pro sovětskou historickou vědu byl tento dopis sovětského diktátora. Praktické jeho důsledky můžeme sledovati v „A. r. U.“ ve všech rubrikách.

Vedle publikace pramenů k dějinám revolucí a občanské

války na Ukrajině v letech 1917 až 1920 pěstuje se v recensovaných sešitech ještě jedno historické téma, od něhož si sovětská věda před třemi roky mnoho slibovala: dějiny továren a dělnického hnutí, v nich působícího. Nešlo jí tak o hotové dějiny, jako spíše o shromáždění vzpomínek a pamětí dělníků, kteří v závodech pracovali po celá desetiletí. Současně ovšem obrátila se tím také pozornost historiků k dějinám průmyslové výroby samé. Výsledky nebyly — zdá se — valné. Nepřinesly uspokojení ani redaktorům vzpomínek ani vypravěčům. Sebrání pamětí starých dělnických pracovníků totiž kolidovalo s oficiálním učením bolševické strany o její minulosti, ukazujíc, že bolševická frakce i ve velkých střediscích průmyslu byla před válkou často bezvýznamná, ba dokonce dělnictvu docela neznámá. Ukazovalo dále, že také soc. revolucionáři (eseři) a menševici tenkrát bojovali proti carismu, za socialismus a pod., což rovněž zapadalo špatně do rámce bolševické věrouky. Nespokojení nebyli však jen historici-redaktoři vzpomínek, nespokojení a neochotní byli i jejich autoři, neboť neradi se přiznávali ke své „zaostalosti“, totiž, že nebyli před revolucí bolševiky. Stalinův zákrok proti „objektivnímu dokumentarismu“ zasadil pak této vzpomínkové módě ránu nejtěžší. Na Ukrajině však i v době rozkvětu redigování továrních vzpomínek převahou pěstována byla historie průmyslového podnikání.

Pokud jde o publikaci pramenů, projevuje se v ní nejméně nedostatek odborných historiků. Puklikovány jsou sice prameny prvotní, významu skutečně celosvětového, ale vydání jejich musí vzbudit žalost odborníkovu. Publikují se na př. protokoly zasedání generálního sekretariátu Ukrajinské národní rady (t. j. ukrajinské vlády) z doby od 4. listopadu 1917 do 4. ledna 1918, ale nikoliv jako samostatná edice, nýbrž jako dokumenty k článku J. Premyslera „Centralna rada u borotby proty proletaršskoj revolucii“. Autor neuzná za potřebné říci, odkud protokoly má, jak jsou uloženy, jsou-li to originály, v jaké formě se zachovaly, otiskuje-li zápisy všech schůzí generálního sekretariátu, konaných ve zmíněném období, či pouze některých. Autor zřejmě vypouští z protokolů odstavce, ale o tom nic neříká, ač otiskuje pravděpodobně jen tu část zápisu, jež obsahuje zprávy, které považoval za potřebné pro svůj článek. Zápisy otiskují se bez poznámek a vysvětlivek, pakli náhodou snad se některá objeví, charakterisuje obvykle významnou mluvčí osobu, pravidelně obecně známou.

Nejináč zachází P. Ptašynskýj v článku „Do istorii nimecko-avstrijskoj intervencii na Ukrajinu“ s protokoly

zasedání ukrajinské mírové delegace v Brestu Litevském a s telefonogramy jejích rozhovorů s členy Národní rady v Kijevě. Stejnému diletantismu jsou vydány ovšem i prameny původu sovětského, jako protokoly charkovského dělnickovojenského sovětu z podzimka 1917 nebo „Protokoly odeskoy rady robotnyčych deputativ (zovtněvi dni 1917), které otiskla v č. 3. „A. r., U.“ H. Terezanská. — Přihlížeje k této neobornosti, může se historik utěšit jedinou nadějí, že právě toho roku (1932) byl zřízen v Charkově „archivnický institut“, který v období tří semestrů vystřídá 80 týdenních hodin přednášek z oboru všeobecné historie, veřejné správy, jazykozpytu a pomocných historických věd.

Vedle výše uvedených článků vyšla v recensovaných sešitech „A. r. U.“ ještě tato historická pojednání: N. Aleksandrov a H. Slobodskýj „Do istorii I. Vsěukrajnskoho zjizdu rad“ (s prameny), P. Ptašynskýj „Rosijški cerkovnyky i ukrajnska kontrrevoljucija“, v níž zjišťuje se politické pozadí snah pravoslavného kněžstva, zejména velkoruského, o autokefalní církev ukrajinskou průběhem roku 1918, Em. Kohoň „Do proletarskoho provodu na seli v revoljuciu 1905 r.“ a V. Barviňskyj „Do istorii polskoho povstanňa 1830-31 na Ukrajinu“.

V oddělení, věnovaném dějinám průmyslu vyšly práce O. Ohloblina „Do istorii metaljurgijnoj promyslovosty na Pravoberežnij Ukrajinu“, P. Fedorenko „Korysni kopalyny Černihivčyny“ a S. Stěpanova „Archivnyj fond Gornogo upravlenia Južnoj Rossii“, který tvořil část archivu ministerstva veřejných prací v Petrohradě, ale za sovětského režimu odevzdán byl do Charkova.

Ukrajinské archivnictví věnuje stále značnou pozornost otázkám archivní teorie. Nejvýznamnějším příspěvkem je pojednání člena centrální archivní správy Ukrajinské republiky V. Věretennikova a Fedora Herasymenka „Archivoznavču techniku na riveň vymoh marksoleninskoj istoryčoj nauky“. Je to článek programový, určující další práci všemu ukrajinskému archivnictví, jak už svědčí sama osoba prvního z obou autorů. Věretennikov dovolává se usnesení II. sjezdu ukrajinských archivářů (podzim 1931) o nutnosti z odbornění vzdělání archivářů a kandidátů archivářství a prohlašuje, že tento požadavek po stránce archivnětechnické práce odpovídá zúčtování s bezprogramovostí a s buržoasnými předsudky v pořádání archivních fondů. Odmítnuv v úvodu jako „odchylky“ dvě vulgární chyby v pořádání archivu, totiž spořádání celého archivu (archivního depótu) v jeden celek bez ohledu na fondy, nebo vytrhání

části „historicky cenných“ z ostatního materiálu, pouští se do boje s „buržoasním“ názorem, jenž považuje proces archivně-technický za proces konečného, jednou pro vždy hotového sporádání archivního materiálu. Věretennikov a Herasymenko naproti tomu považují pořádání archivního fondu za děj trvalý, jehož dynamiku regulují vrcholné poznatky historické a technické a potřebě socialistického budování. Hledisko provenience mají autoři za „fetišismus kancelářského pořádku“, a aniž by je odmítali v archivní praxi úplně, proboujávají zřetel tematický, který má umožnit rychlé užívání archiválií k praktickým potřebám. Obširně, ale ne dost přesvědčivě snaží se dokázat, že tematický zřetel lze uplatnit, aniž by tím byl celý fond desorganisován. Zdá se, že si nejsou dost vědomi toho, že tematickým hlediskem otevírají dokořán dveře vytrhávání „historicky cenných“ skupin z ostatního celku, jež v úvodu článku odmítli. Není pochyby, že do úskalí „tematického zřetele“ zahání sovětské archivnictví praktické zájmy vládního režimu, nicméně však dlužno vysloviti obavu, že i přes všechny obratné teoretické kombinace provenienčního a tematického principu, které Věretennikov uvádí, výsledek bude znamenatí zmatek a veliký krok zpět na úroveň, kterou definitivně v ostatním světě překonala teorie provenienční. Pokud jde o katalogisaci archiválií rozeznávají autoři uspořádání ochrany inventární (ochoronno-oblikovo) a vědecké. Pro prvé hledají pravidla tak zv. skupinového popisu, při čemž navrhují voliti taková hesla, aby naznačovala všechna užití pro potřeby tematické. I pro tento katalog varují před „normální archivní technikou kancelářské fetišisace“, třebaš jeví se pohodlnější.

Speciálně zabývá se skupinovým popisem N. Janovskij v článku nazvaném „Pro grupovyj opys“; katalogisaci věnovány jsou dále články J. Sabatina a A. Barabašova. Pro desetinný systém katalogů vyslovil se V. Dombrovskij.

O rozsahu a pracích ukrajinského provinciálního archivu informuje M. Bachajev a sice o činnosti krajského archivu v Homelu v letech 1931 a 1932. Z mimoukrajinských archivů věnována jest pozornost archivům gruzínským obširnou zprávou Š. Čchetije „Archivy SRR Gruzii“, v níž dostává se nám přehledu o velikém bohatství středověkých gruzínských listin a rukopisů z doby od V. do XVIII. stol., jichž čítá se na čtyřicet tisíc inventárních čísel. Při gruzínských klášterích totiž po celý středověk byly notariáty, které byly opatřeny archivy a neméně svědomitě opatrovaly také svá privilegia vlastní. Za světové války byla část gruzínských archiválií z nár. musea v Tiflisu evakuována do Ruska a teprve r. 1923 se značnými ztrátami vrácena do Tiflisu.

Gruzínské národní museum bylo uvedeno sice v život až r. 1910, ale již od r. 1880 existovala vlastenecká „Společnost pro šíření znalosti gruzínské minulosti“, jejímiž zakladateli byli D. Kipiani a P. Čavčavadze. To byl první laický činitel, který věnoval v Gruzínsku pozornost historickým pramenům. Roku 1888 vznikla „Společnost pro historii a etnografii“, z jejíž činnosti došlo pak k založení národního musea. Vedle těchto gruzínských společností existovala ještě oficielní ruská „Kavkazská archeografická komise“, která vznikla již r. 1864 a vydala do roku 1906 12 svazků svých „Aktů“. Středověké gruzínské archiválie jsou uloženy dílem v nár. museu v Tiflisu, dílem v státních archivních úschovných. Ze 40.000 inv. čísel jest přes 10 tisíc rukopisů a na 30.000 listin. Psány jsou persky, arménsky, arabsky, méně řecky, turecky a gruzínsky. Článek Čchetije teprve propaguje archivní péči o úřední archiválie novodobé. Z doby předruské však bude lze zachránit již jen trosky.

Do č. 1—2 a pak 6 a 7 „A. r. U.“ vložena jsou, jako zvláštní přílohy, nařízení ukrajinské centrální archivní správy.

Dr. Miloslav Volf.

Zprávy.

Za studiem českých pramenů historických v archivech lucemburských. V Lucembursku pro historické badání mají v první řadě význam sbírky a ústavy hlavního města. Jsou to: 1. Státní archiv, umístěný ve vládní budově, 2. historické oddělení velkovévodského ústavu nauk (Section historique de l'Institut grand ducal), jenž jest jakási akademie věd s vlastní knihovnou a archivem, 3. veřejná státní knihovna, chovající i sbírku rukopisů a listin, a 4. archiv města Lucemburku. Při svém zájezdu r. 1930 věnoval jsem pozornost zatím státnímu archivu a státní knihovně, především rukopisnému oddělení.

Státní archiv překvapuje svou bohatostí i správným uspořádáním. Důležité jest, že zůstal celkem ušetřen větší katastrofy, jaké postihovaly občas jiné sbírky podobné. O srovnání a katalogisování jeho listinných památek má přední zásluhu soustavná práce řady pilných a svědomitých pracovníků vědeckých z několika generací. Používání archivu je nevedně usnadněno tištěným oficiálním katalogem z r. 1910. Je to obsáhlý svazek o 328 stránkách, nadepsaný „Les Archives du Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Inventaires sommaires par P. Ruppert.“ Jeho uspořádání jest chronologické (podle období) a v rámci hlavních období systematické a sahá až do roku, kdy byl katalog vydán. Soupis má doplňky, v nichž uveden obsah sbírek listin, majících vztah na dějiny Lucemburska, které se nacházejí jednak v archivu vědeckého ústavu velkovévodského, jednak v sousedních zemích a to v archivu království belgického v Bruselu a ve státním archivu pařížském. Katalog je sestaven velmi přehledně, takže je výborným vodítkem pro studium, kterému i správa archivní vychází vstříc s velkou ochotou.

Vláda má již ode dávna tendenci soustřediti v státním archivu, pokud možno, i jiné sbírky v zemi chované, což se již značnou měrou stalo. Tak přivtěleny zejména sbírky listin různých korporací duchovních, zejména klášterů, rytířských řádů, dále některé významné sbírky soukromé, především starších odborných pracovníků historických i některých významných rodů. Dávají četné, samostatné a bohaté fondy, stále se rozmnožující. Tyto sbírky pak bývají speciálně popisovány a oceňovány v odborných člancích, vycházejících v oficiálních publikacích velkovévodského Institutu, výše zmíněného.

Jak patrně, o evidenci sbírek je postaráno téměř příkladně, a tím je odbornému badání umožněno pracovat s velkou úsporou hledání a času.

Mezi samostatnými sbírkami je pravá zvláštnost t. zv. „Fonds van Werveke“, sbírka to neméně než 180.000 lístků poznámkových, namnoze hustě popsaných a soustavně rozříděných podle historických odborů. Je to výsledek jedinečné píle badatele, podle něhož sbírka jest nazvána a jenž byl snad nejznámější z lucemburských historiků vůbec, an vynikal stejně svědomitostí jako všestranností historického badání. Tato sbírka chová vedle záznamů, vztahujících se na politické dějiny, i zápisy, zabývající se nejrozličnějšími speciálními odbory historie kulturní a také ovšem právní (správa, cechy, léna, privilegia, finance, seznamy úředníků

a jiných hodnostářů). Ani místopisná nomenklatura není opomenuta. Za zmínku stojí jako kuriosum, že se tři svazečky zabývají kouzelnictvím a procesy proti němu vedenými v letech 1501—1794. Poměrně nejvíce lístků z oboru politické historie je věnováno králi Janovi, jenž je v Lucembursku stále ještě osoba nejpoblíbenější, kdežto památka Karla IV. je ku podivu málo ceněna. K Janovi a jeho době vztahuje se 11 silných svazečků, z nichž dva se zabývají jen jeho itinerářem.

I fond Wervekův, je katalogisován a jeho obsah udává tištěný seznam systematický. Jazyk, kterým listiny jsou psány, je pro starší dobu veskrze latinský. Od XIV. století se objevují převážně listiny psané jazyky národními, německy, francouzsky a některé i flámsky, podle toho, kde byly složeny nebo odkud vyšly. Zajímavým dokladem jsou četné dluhopisy krále Jana, sepsané zpravidla v řeči věřitelové. Němečtí panovníci vydávali obyčejně německé listiny, vévodové burgundští francouzské. V Lucembursku nabyla francouzština jako jazyk úřední rozhodně a trvalé převahy nastolením faktické vlády burgundské r. 1443. Při vzájemných úmluvách užívali panovníci různých národů latiny, tehdejšího diplomatického jazyka křesťanského světa. Od prvních desetiletí XVI. století přicházejí ojedinele také listiny španělské, ale zase nabyla naprosto vrchu francouzština, jež si udržela prvenství až po dnes. Dokument sepsaný jazykem českým tentokrát jsem nenalezl přes horlivé pátrání, ba ani nezvěděl, že by nějaký takový existoval. Mohlo se s určitou pravděpodobností očekávat, že snad přece jen tam zabloudil některý český rukopis z dob společné vlády, ale všechno pátrání zůstalo po této stránce bezvýsledné.

Sbírka listin ve státním archivu leckdy nepodává listiny, které bychom podle důležitosti věci očekávali, ovšem mnoho je nahrazeno opisy. Originály se zpravidla chovají v městských archivech, kam mnoho listin Lucemburska se týkajících bylo zaneseno, především v Bruselu a v Paříži. Naproti tomu archiv lucemburský má mnoho listin významu jinak podružného, ale jsou přece historicky důležité, jelikož podávají často zajímavé a charakteristické detaily a pomáhají objasňovat leccos jinak temné. Jejich cena je ovšem téměř výhradně lokální.

Postup mého studia byl určen pochopitelně programem, za kterým jsem se do archivu vypravil; chtěl jsem pátrat po pramenech našich dějin obecných a zejména právních. Šlo proto především o to, abych nabyl povšechného přehledu o stavu archivu a o jeho uspořádání, dále abych přehlédl partie, v kterých se mohly očekávat důležité pro mne příspěvky. První část úlohy byla, jak jsem už uvedl, velice usnadněna přehledným katalogem, a mohl jsem záhy přikročit k revidování partií důležitých pro mé vlastní téma. Hlavním předmětem mého zájmu byla pochopitelně naše doba lucemburská a desetiletí po ní následující, doba nesporně příslušnosti ke koruně české v letech 1310 až 1461. S toho hlediska měla tedy význam poměrně podřízený nejenom doba předechozí, ale i potomní, třebaš všechny pásky Lucemburska s Čechy nebyly přetrženy ani po roce 1461, jež dlužno označiti za rok definitivní ztráty Lucemburska pro korunu českou, a třebaš v letech 1715—1795 obojí území se opět ocitlo pod vládou společné dynastie, tehdy Habsburků rakouských. Byloť tehdy Lucembursko již našim zemím odcizeno dvěsetletou vládou španělskou, za které splynulo se španělským Nizozemím.

Z doby před králem Janem má státní archiv poměrně málo listinného materiálu. (Nejstarší prameny jsou chovány ve sbírkách klášterů, kdež se vyjimečně objevují i listiny pocházející již z 10. století. Tyto listiny ovšem mají význam výhradně místní, týkající se založení a

výsad klášterských. Jinak nejstarší listiny náleží až počátku XIII. století). Od doby Janovy je tu mnoho pramenů pro dějiny politické a zejména právní všech odvětví, jakož i pro pomocné vědy historické. Shledají se tu privilegia všeho druhu, četné listiny, týkající se správy, soudnictví i místních zvyklostí. Zvláště bohaté jsou prameny důležité pro správu městskou i záležitosti cechovní, pro poměry lenní, stavovské i poddanské. Je tu hojnost účtů z pozdějších století středověku. Vůbec, pramenů pro dějiny hospodářské a finanční je velmi mnoho; týkají se ovšem toliko stavu tamnějšího. Ve finančním oboru se naskýtá hojnost materiálu počínajíc XIV. stoletím, a ten materiál záhy se jeví téměř úplným. Význačné jest, že finanční i hospodářské poměry Lucemburska podléhaly vlivům západu a byly tedy nepoměrně pokročilejší nežli tou dobou u nás nebo v Německu, třebaže země byla ještě nesporně pokládána za část německé říše. Působil převahou vliv bohatých a hospodářsky nevšedně prosperujících sousedních zemí nizozemských, především Brabantska a Flander. Výmluvným dokladem o tom, kterak byly vyspělé poměry hospodářské, jsou četné finanční transakce, týkající se kapitálu mobilního i nemovitostí. Zejména úvěrní hospodářství je vyvinuto již mnohem dříve než tehdy povšechně ve střední Evropě, a materiál tam zachovaný je vděčné pole pro speciální badání, hlavně ve století XIV. a XV.

Cenné prameny pro veškerá odvětví historického badání pokračují po všechnu dobu potomní až do konečné ztráty země pro korunu českou. Zejména tato doba a desetiletí jí předcházející docházejí ve světle těchto pramenů, se strany české dosud velmi málo probádaných, hojněho obohacení a objasnění. Pokládám vůbec listiny z let 1388 až 1461 za nejcennější s hlediska našich dějin právních, neboť nám dávají možnost, abychom porozuměli tomuto nejvíce spleťtému a poměrně nejméně známému období dějin lucemburských, kdy země ještě náležela nesporně ke svazku naší koruny.

Jinak ovšem nutno konstatovati, že z bohatého materiálu Státního archivu lucemburského nelze se pro dějiny našich zemí nadíti podstatného obohacení. Styky s jádrem českého státu byly ztěžovány nejen velkou vzdáleností a odloučeností země, ale i její polohou v odlišné sféře hospodářské i kulturní.

Jako z doby Janovy, tak je zachováno mnoho listin z doby jeho nástupce vévodů Václava (1346—83), mladšího, nevlastního bratra Karlova. Tyto listiny jsou zachovány v originále a týkají se nejrozličnějších věcí, především finančních a lenních (je zajímavé, že leckde narazíme i na vyložené úplatky důležitých činitelů). Vévoda Václav vedl nepoměrně lepší hospodářství nežli ostatní Lucemburkové s výjimkou Karla IV., jemuž se Václav po této stránce podobá. Nejlepším dokladem toho je koupě hrabství Chyny (r. 1364), sousedícího jihozápadně s Lucemburskem. Toto hrabství odtud zůstalo s ním trvale spojeno a panovníci užívali titulu vévod lucemburských a hrabat z Chyny.

Ani dokumenty této periody nemají pro naše země bezprostředního významu, neboť se naskrze zabývají potřebami Lucemburska a zemí okolních. (Listina nad míru významná pro právní dějiny země, kterou povyšuje Karel IV. dosavadní hrabství lucemburské na vévodství a vévodovi Václavu I. zároveň udílí hodnost vrchního říšského stolby a arcídiákna (13. března 1354), je v archivu jen v opisu). Z dokumentů doby, kdy Lucembursko bylo v státoprávním spojení s českou korunou, objevily se, jak už výše naznačeno, nejdůležitějšími a nejzajímavějšími ty listiny, které pocházejí z posledních desetiletí, předcházejících ztrátu země. Tato doba (1411—1461) je u nás poměrně nejméně známá, jelikož nebyla

na místě probadaná. A právě z této nejkritičtější doby dějin lucemburských, plné sporů mezinárodních a spleťtých jednání diplomatických, zachovalo se ve státním archivu mnoho nad míru důležitých materiálů. Na tom podkladě lze všechno období velmi dobře sledovati. Důležitým příspěvkem k tomu jsou také výsledky dosavadního badání místních historiků lucemburských, které však jsou namnoze roztroušeny v odborných časopisech tamních; tyto časopisy jsou jinde těžko dostupné a tudíž výsledky místní historiografie namnoze našemu badání historickému unikaly. Takto nabýváme o této historické fázi v hlavních rysech jasný obraz a zejména můžeme zřetelně sledovati etapy, v nichž se proces odcizení vévodství koruně české odehrával. (Sr. na konci.)

*

Rokem 1461 nastalo fakticky trvalé přetržení státoprávního svazku Lucemburska se zeměmi českými, třebaže povolání představitelů jejich tento stav za pravoplatný neuznali. Z té příčiny má listinný materiál z pozdější doby pro české dějiny poměrně menší význam a stačí proto, když se omezíme na stručný přehled. Doba burgundská (1461—1477), Maxmilianova a Filipova a zejména vláda španělská (1516—1715) jsou zastoupeny hojnými listinami všeho druhu ve množství stále rostoucím. Samostatnost země ovšem pominula a Lucembursko bylo jen podřízené správním územím provinciální vlády bruselské. V pravdě překvapující je bohatství listin z období vlády rakouské mezi lety 1715—1795. Je to v prvé řadě korespondence s nadřizenými úřady, dále dekrety, cirkuláře a pod., týkající se všech oborů státní správy. Ovšem nutno uvážiti, že do té doby spadají reformy tereziánské a josefínské. Velmi bohatý je soupis, vztahující se ke katastru tereziánskému, a neméně hojně a zajímavé příspěvky k odbojnému hnutí v rakouském Nizozemí, podnícenému reformami císaře Josefa II. roku 1789.

Doba vlády francouzské (1795—1815) má hojně materiálu obdobného rázu jako předešlá doba rakouská; zejména z oboru statistiky, správy, justice, financí, vojenství a života hospodářského. Také je tu mnoho, co se týká prodeje t. zv. „národních statků“ (biens nationaux). Stejně bohatá je perioda vlády nizozemské 1815—1830. Vedle všech oborů, zmíněných při období francouzském, nacházíme četný materiál, vztahující se k rozhranění v r. 1815, k nastolení vlády nizozemské, k samosprávě, zřízením milicním, veřejným pracím, komunikacím, opevnění města Lucemburka, k věcem církevním a k příslušné správě hospodářské i ke školství.

Z období vlády belgické (1830—1839) zejména jsou důležité listiny, týkající se odbojného hnutí let 1830—1831; i veškeré obory státní správy jsou přiměřeně zastoupeny. Stejně je tomu s dobou vlády nizozemské v letech 1839—1842. Tyto spisy byly do archivu postoupeny z archivu haagského r. 1871 současně s jinými spisy z let 1830—1848, vedenými pod heslem „Chancellerie De La Haye“; mezi nimi zaujímá značný rozsah otázka konečného rozhranění r. 1839 a všeho, co s tím souviselo. Dále je mnoho materiálu, týkajícího se poměrů Lucemburska k německému spolků a spolkové pevnosti Lucemburku. Jinak jsou i pro tuto dobu zastoupeny hojně veškeré obory státní správy.

Stejně je tomu v době od r. 1842 až 1856 — (heslo): Régime constitutionnel. Materiál je nevšedně bohatý a také je v něm velmi mnoho, co se dotýká poměrů země k Německu. Konstitučním obdobím následujících let (1857 až 1880) přistupuje k tomu zejména mnoho dokumentů, zabývajících se vládou parlamentární, a četná diplomatická akta o záležitostech zahraničních.

Zmínky zasluhuje také množství materiálu z oboru finančního, shrnutého pod heslem: „Budgets et comptes des communes et des établissements publics“ z let 1805—1890, dále mezinárodních smluv, konvencí a jiných listinných dokladů z let 1816—1910. Potud sahá katalog, avšak sbírka se doplňuje normálním způsobem dále. Státní archiv pocho-pitelně chová i spisy, týkající se záležitostí panujícího rodu, a veškeré zákony a nařízení lucemburská od r. 1848 až po naši dobu.

Velkovévodský ústav nauk má 3 sekce, a to historickou, lékařskou a přírodovědeckou. Pro historika má arci význam jenom odbor dějepisný. Tento odbor má knihovnu a archiv, chovající 52.000 listin v originálech a opisech. Je to co do důležitosti druhá hlavní sbírka listin v zemi.

Úkolem historické sekce je sbírat památky dějepisné i archeolo-gické, pokud mají vztah k lucemburské zemi v celém jejím bývalém rozsahu, pečovat o udržení pamětihodných budov, podávat dobrozdání vládě a zejména též dohlížeti na udržování historických budov a jiných památek obcemi. Historické oddělení vydává od roku 1845 ročně obsáhlé „Publications de la section historique de l'Institut Grand-Ducal“, zabíra-jící do dneška na 90 statných svazků obsahu historického všech odvětví dějin domácích. Je to pravá studnice badání dějepisného a čtou se v ní leckteré monografie nevšední ceny. Tato sekce vydala také již v letech 1859—1882 sbírku regist k dějinám lucemburským od nejstarších dob. Sbírkou pořídil význačný historik F. X. Wurth-Paquet a vytištěna je ve třech objemných dílech, zabírajících dobu od r. 1198—1506. Doba potomní až po rok 1795 je sice v rukopise hotova, ale dosud nevytištěna. Rukopis se chová ve sbírkách historické sekce.

Archiv městský nebyl za mého zájezdu přístupen, poněvadž teprve se chystalo nové uspořádání. Jen malá část jeho listin byla vy-tištěna již r. 1881 ve sbírce „Cartulaire ou recueil des documents poli-tiques et administratifs de la Ville de Luxembourg. De 1244 à 1795.“ péčí zasloužilých historiků F. X. Wurth-Paquet a Dra N. Van Wer-vekeho. Podává v první řadě privilegia města a jiné důležité listiny na ně se vztahující, dotýkající se různých oborů správy atd. Ty listiny mají ovšem význam jen místní.

*

Vedle státního archivu věnoval jsem tentokrátě ještě pozornost státní knihovně, čítající na 80.000 svazků. Knihovna je pro historické studium důležitá hlavně tím, že jsou v ní úplně zastoupeny veškeré publikace místní, a literatura speciální, zejména časopisy, jinde namnoze nedostupné. Knihovna jest vzorně katalogisována a velmi dobře vedena. Hlavní zájem jsem věnoval oddělení rukopisů. Je jich celkem 262 čísel, a to buď jednotlivých neb svazků, v nichž spojen často i větší počet kusů. Tato práce je usnadněna zevrubným, tištěným seznamem, vydaným r. 1894 pod názvem: „Supplément du Catalogue de la Biblio-thèque de Luxembourg.“ V seznamu jsou rukopisy nejen označeny podle obsahu případně i napsány, ale i zevrubně popsány. Tak bylo snadné zjistiti, který by mohl padati na váhu pro účel, jež jsem sledoval.

Výtěžek zkoumání byl však takřka úplně negativní. Na místě nějakých aspoň více nebo třeba i méně cenných bohemik, ukázalo se, že sbírka rukopisů chová všechno možné, jenom nic, co by mělo význam s hlediska našich dějin. Tak jsou v knihovně opisy různých známých spisů klasických, jako Aristotela, Seneky, Plinia, Boëthia, pojednání z oboru římského práva, dále, což činí hlavní obsah sbírky, přečetné

středověké i novější traktáty rázu náboženského, počínajíc od bible, evan-gelii a církevních otců až po moderní kázání, písně a modlitby; mezi ně patří nejstarší zachované památky, až z 10. století, pocházející z ně-kterých zmíněných klášterů. Ze středověku pocházejí i díla obsahu svět-ského. K novější době (17.—18. stol.) náleží německé a francouzské písně a rýmovačky, divadelní kusy v těchže jazycích, zdravotní recepty, vo-jenské traktáty. Zabloudil v knihovnu dokonce i arabský rukopis, podle katalogu obsahu filologického. Český neb slovanský není ani jediný kus. Historický zájem, ale pouze ryze místní, má několik čísel, k nimž se druží něco z topografie.

Jistý vztah k našim věcem, třeba jen velmi vzdálený a jednostranný, má obšírné Dictionarium heraldico-genealogicum z r. 1760 o patnácti svazcích, sbírka pořizená většinou ze starších děl tištěných a něco rukopisů; dotýká se našich zemí od konce 16. století. O této sbírce i o jiných pramenech, především ze státního archivu, spadajících více v obor genealogický, referoval jsem na schůzi „Rodopisné společ-nosti československé“ dne 23. října 1930. Jsou to především hojně ob-razy a erby různých hodnostářů, kteří zdržovali se tehdy při dvoře Ru-dolfově v Praze a to příslušníků zemí českých a cizích.

Pokud se týče listin z doby „odtržení Lucemburska od koruny české“, odkazují na článek můj stejného názvu, jenž vyšel v Praze 1932 ve „Sborníku“ na počest 70letých narozenin prof. dra Mířičky.

Robert Maršan.

Další zprávy o patrimoniálních archívech. V r. 1934 měl jsem opět příležitost, prováděje další část akce zemědělského archivu věno-vané prohlídkám archivů a registratur na soukromých velkostatech, pro-hlédnouti několik archivů patrimoniálních. O jejich obsahu, rozsahu a způsobu uložení chtěl bych podati dodatkem ke dvěma svým článkům v minulém a předminulém ročníku tohoto časopisu stručnou zprávu. V obou citovaných článcích snažil jsem se vyložití účel celé akce a hlavně pak metody, podle kterých prohlídky ty jsou konány. Ukázal jsem dále na to, jak právě pro archivy toho rázu a té povahy, jako jsou archivy patrimoniální, lze velmi dobře stanoviti si předem několik teoretických i praktických pomůcek, pomocí nichž jest pak možno daleko snadněji vniknouti do jejich obsahu a získati si tak v době poměrně krátké přehled o všech archívech do dnes na velkostatech zachovaných. Prohlídky roku minulého v celku potvrdily tyto předpoklady. Při stanovení jejich pro-gramu vzato opět za základ staré administrativní rozdělení na kraje. Ovšem při praktickém provádění celého programu, důvody komunikační nadiktovaly pak nejednu korekturu. V roce 1934 vzaty tedy do programu dva býv. kraje v Čechách a to kraj hradecký; a kraj klatovský. Kromě toho bylo započato s akcí i na Moravě, kde prohlédnuty zatím archivy v býv. kraji jihlavském. Také i Slovensko vzato tentokrátě již do pro-gramu. O něm však zprávy podati nemohu, jelikož akci tam prováděl kolega Dr. Černý.

V hradeckém kraji vykonána tedy prohlídka celkem na 15 velko-statcích a sice: V Borohrádku, Častolovicích, Solnici, Opočně, Broumově, Polici, Stárkově, Kostelci nad Orlicí, Doudle-bech nad Orlicí, Rokytnici v Orlických horách, Pot-štejně, Žamberku, Kyšperku, Zampachu a konečně v Náchodě. Na všech těchto velkostatech nalezeny až na Zampach větší neb menší archivy, z nichž většina nebyla až dosud vlastně ani za archivy pova-žována a nebyla tudíž též známá odborným kruhům archivním. Z archivů

těch známé jsou v archivní literatuře zejména archivy v Opočně a v Náchodě. O rodinných písemnostech chovaných v archivu opočen-
ském dovidáme se ze zprávy L. Hofmanna v Archivalien. Máme však i
důkladnou zprávu i o druhé části, rozsahem značně převyšující píse-
nosti rodinné, totiž o archivu patrimoniálním ve studii K. Krofty ve
Zprávách zemského archivu, díl III. r. 1910. Krofta též v r. 1909 tento
archiv pořádal a provedl zejména rekonstrukci nejstarší jeho části do
původního stavu až do r. 1800. Na podkladě Kroftově bylo též pokračo-
váno v pořádání v letech pozdějších dvěma úředníky zemského archivu,
Drem Klecandou a Drem Borovičkou. Pořádací práce však ukončeny zde
nejdou a jest si přáti, aby v nich bylo pokračováno. Po stránce vnějšího
uložení jest archiv vybaven vskutku nezvykle dobře.

Z archivu náhodského známé jsou archivní veřejnosti jen
rodinné archiválie piccolominské ze zprávy Dr. Fr. Macháta též v Archi-
valien a nejnověji ze studie Dr. Fr. Roubíka v Sborníku archivu mini-
sterstva vnitřní sv. II. O archivu patrimoniálním pak, značně rozsáhlém
a stejně i hospodářské registratuře podává sice Machát některé podrobn-
nosti, v celku však až do dnes vyčerpávající zpráva o této části archivu
podána nebyla. Nynější uspořádání této části archivu jest dílem archi-
váře Arnolda sv. p. Weihe-Eymke, který dokončil práci v r. 1882. Ke
spisům rozřazeným do zcela umělých skupin bez jakéhokoliv zřetele
k jejich kancelářské příslušnosti pořízen jednak sumární katalog hlavní
a dále katalog lístkový se značně podrobným podáním obsahu buď
jednotlivých spisů, neb celé jejich skupiny. Chronologicky sahají spisy
do polovice století 17. V některých skupinách však najdeme s patri-
moniálními spisy spojené i spisy registratury hospodářské po r. 1850. Četné
knihy tohoto archivu sahají i do stol. 16. Jsou to zejména knihy grun-
tovní se zápisy již z let 1559 a dále řada urbářů menších, k panství
postupně připojovaných statků. Na př. Registra pustin rozprodaných na
panství náhodském a rychenburském z let 1555—1575 a další
z let 1602—1641; jistě jeden z nejdůležitějších pramenů pro osídlení
tohoto kraje. Registra purkrechtní statku Šonova z r. 1611 se zajíma-
vými urbárními záznamy. Malý urbář statku Velkého a Malého
Třebešova z r. 1600. Náhodské starší urbáře zde však nenajdeme.
Musí nám je nahraditi velká čtyřdílná pamětní kniha zvaná urbarbuch
z r. 1739, v níž najdeme kromě dějin rodu Piccolomini i opis náhod-
ského urbáře z r. 1734, dále opisy i urbářů starších i novějších statků
k panství náhodskému přikoupených, stručné dějiny kostelů, opisy
privilegií měst a městeček na panství a j. Reorganizaci archivu podle
provenienčního principu usnadnila by podstatně stará archivní struktura,
jejíž signatury jsou na spisech dobře a podrobně zaznamenány. Ovšem
i za nynějšího stavu lze dobře v archivu tom hledati. Archiv měl kdysi
i samostatného archiváře. Dnes se o něj velmi pietně stará synovec
nynějšího majitele, knížete Schaumburg-Lippe velkovévoda princ Ernst,
Fridrich von Sachsen-Altenburg, sám historik.

Větší archiv dále najdeme i v benediktinském klášteře v Brou-
mově. Jest tu jednak zvláštní archiv tak zv. opatský, kde z nejstar-
ších patrimoniálních archiválií jsou na př. uloženy některé urbáře. Jest
tu tedy známý urbář břevnovský, Emlerem vydaný, dále dva menší
urbáře broumovské z r. 1602 a 1654, velký urbář broumovský z r. 1676,
urbář panství Police nad Metují též benediktinům broumovským
patřícího z r. 1727. Patrimoniální archiv vlastní uloženo jest na dvou
místech sice bezpečně, vyžaduje však pořádku a archivního zpraco-
vání. Časová hranice jeho dá se stanoviti asi od 40tých let století 17.,

z kteréžto doby jest zachováno zejména mnoho spisů účetních. Archiv
nese stopy několikerého pořádání zejména spisů mladších z konce sto-
letí 18. Uspořádání to může dobře posloužiti při reorganizaci archivu,
jelikož namnoze jsou zachovány z něho i celé neporušené fascikly
i s elenchy. Knihy účetní a hospodářské mají však zejména ve století
18. mnoho mezer, od počátku stol. 19. do let 50tých jsou zcela úplné.
Za zvláštní zaznamenání z hníh stojí Mannschaftsbuch z r. 1677, sezna-
my sirotků z jednotlivých vesnic, nejstarší z r. 1632, překvapují dále
mnoho robotních dispozic, poměrně dosti starého data. Začínají již
rokem 1768. Najdeme tu dále i knihy raabisační a to zejména pro statek
Sloupno. Z mladších zaznamenávám velké elaboráty první lesní sys-
temisace z r. 1829. Kromě spisů týkajících se panství broumovského
nacházíme tu i spisy jednající o panství polickém, které v určitých
obdobích bylo společně spravováno s panstvím broumovským. V Brou-
mově uloženy jsou zejména archiválie starší, většinou až ze stol. 18.,
jejich pokračování pak z první polovice stol. 19. uloženo jest v Polici,
v klášteře. Tato část má zvláštní archivní schema, tentokráte lišící se
od obvyklých schemat patrimoniálních. Jednotlivá oddělení a pododdělení
orientována jsou hlavně chronologicky. Knihy tohoto archivu jsou však
uloženy společně s broumovskými v Broumově.

Z dalších obsáhlejších archivů v tomto kraji zaznamenávám archiv
panství Zamberku. Jeho uložení jest velmi pěkné, ve dvou světlých
místnostech, a také jeho pořádání, které řídí sám majitel panství, dnes
již značně pokročilo. Jsou tu vlastně dva patrimoniální archivy a kromě
nich ovšem i registratura hospodářská po roce 1850. Patrimoniální archiv
žamberký nesahá, kromě několika málo ojedinelých kusů, dále než
do počátku století 19. Byl kdysi dobře uspořádán podle obvyklé patri-
moniální normy. Svědčí o tom i zachovaný repertář pro jeho mladší část
od r. 1828—1848. Jelikož však na spisech nejsou tyto původní archivní
signatury zachovány, nynější pořádání porušilo tuto původní strukturu
a řídí se především pořádkem chronologickým. Při tom však velmi dobře
odlišeny jsou jednotlivé agendy patrimoniálního úřadu a tím tedy celé
pořádání dává dobrý základ k dalšímu archivnímu zpracování. Také pro-
účty, účetní a hospodářské knihy a jiné rejstříky zvolen jest pořádek
chronologický. Ze zajímavějších kusů stojí za zaznamenání četné sešity
opisů hlášení zaslanych patrimoniálním úřadem úřadu krajskému. Knihy
dekretů z devadesátých let stol. 18. Knihy důležitých hospodářských
zpráv podávaných majiteli, robotní rejstříky, elaboráty lesní systemisace
z r. 1828 a mapy k nim. Za zvláštní zmínku dále stojí elaboráty výkupu
z roboty prováděném na panství v r. 1822. Roboty vykupuována zde slo-
žením výkupné sumy, vypočítané kapitalisováním robotních služeb.
Splácení pak této výkupné sumy rozpočteno bylo na čtrnáctileté lhůty
s pěti procentním zúročením. Provedení této transakce můžeme pak
sledovati v dalších zvláštních účtech robotní abolice až do r. 1845. Po-
dobným způsobem zachován a nyní pořádán jest i patrimoniální archiv
panství Brandýse nad Orlicí. Jest však značně neúplný. Původní
jeho uložení bylo též provedeno podle obvyklé patrimoniální normy.
Z něho pak zachovalo se něco celistvých fasciklů, které tvoří dnes
zvláštní oddělení. Ostatek jest složen chronologicky a podle kancelářské
provenience podobným způsobem jako archiválie žamberecké.

Patrimoniální archiv sousedního panství Kyšperku, nezachován
již v té úplnosti, jest však data o něco staršího. Není dnes uložen
jednotně a vyžaduje důkladného zpracování archivního. Spisy nesou
ještě stopy původního archivního zpracování, které se však neřídí ob-

vyklou patrimoniální normou. Každá ze tří agend patrimoniálních má samostatný systém signatur. Nejvíce spisů nacházíme z agendy oekonomické, jest pro ně zachován i repertář z let 1815 až 1845. Z agendy judičiální, složené podobným způsobem jako agenda oekonomická, jest spisů jen velmi málo. Více již najdeme spisů agendy politické. Kromě spisů jest tu i mnoho balíků účtů, složených dnes v chronologickém pořádku. Také účetní knihy zejména od let dvacátých stol. 19. zachovány jsou ve značné úplnosti. Ze spisů a knih zvláště zaznamenávám kopie zpráv hospodářských úředníků podávaných velmi často majiteli. Urbář tabulkové formy z r. 1738, jest německý. Najdeme v něm též údaje o dvou nově založených vseh Bredovky a Bořitovic. Zvláště v zámku ve skříních uloženy jsou dále staré gruntovní knihy. Nejstarší pro skupinu vsí má zápisy z r. 1606. Mladší pak, vždy jedna pro každou ves mají zápisy od r. 1680 až do 30tých let století 18. Všechny knihy jest celkem 13. Zde též uložen jest důkladný popis panství z počátku století 19. a k němu příslušné mapy dvorů a lesů.

Značně úplný patrimoniální archiv jest dále i na panství Rokytnice nad Jizerou. Není sice zachován zcela neporušený, a také jeho uložení v komoře u sýpky jest jistě nevhodné, ale najdeme zde zejména mnoho účtů již i z první polovice století 18. Spisů jest již méně. Byly archivně uloženy podle obvyklé patrimoniální normy. Repertář, jen částečně zachován pro léta 1792 až 1849 a to pro spisy agendy politické. Pro spisy agendy judičiální repertáře není. K četným účtům patří dále silné, sešité svazky příloh s různými rejstříky a výkazy. Z významnějších archiválií lze upozorniti zejména na robotní seznamy z r. 1777 v sešitech pro každou vesnici zvláště, zajímavé nově a originálně upravenou robotou. Jsou zde též i sešity opisů hlášení patrimoniálních úřadů úřadům krajským a to velmi četné od r. 1796 až do let třicátých století 19. Ve značné úplnosti dále najdeme zde knihy patentů i tištěné patenty a cirkuláře. Také účetní knihy zejména ze stol. 19. zachovány jsou téměř úplně.

Také na panství Potštejně nad Orlí najdeme značně rozsáhlý patrimoniální archiv, uloženy dnes bez jakéhokoli uspořádání v přízemní místnosti hospodářské budovy. Spisy jsou většinou zabaleny v balících a uloženy ve skříních. Nesou stopy několikerého archivního pořádání a sahají až do 50ých let století 18. Poslední uspořádání dělí je pak na 101 skupin, označených římskými číslicemi. Obsah jednotlivých skupin přizpůsoben jest v nejednom patrimoniální agendě, obvyklou patrimoniální normou se však neřídí. Ve zvláštních balících jsou pak různé druhy účtů zachované ve značné úplnosti od 70tých let století 18. Mezi knihami účetními i hospodářskými, které zde nacházíme, zejména od počátku 19. století značně úplné, můžeme sledovati, bohužel však dnes již značně porušené, stopy rozsáhlé průmyslové podnikavosti dřívějšího majitele panství Jana Antonína Horbuvala z Chamaré zejména v oboru textilním. Kromě spisů potštejnských přijdeme zde i na několik balíků spisů z patrimoniálního archivu panství Hradu Nové (Neuschloss) v kraji chrudimském, které od polovice století 18. patřilo hrabatům z Chamaré. Mezi spisy patrimoniálními konečně najdeme i něco korespondence rodinné a zejména pak deník jmenovaného majitele panství od r. 1791.

Podobnou situaci najdeme na panství solnickém, jehož patrimoniální archiv uloženy jest společně s registraturou hospodářskou ve dvou, v celku bezpečných místnostech zámku v Kvasinech. Spisů patrimoniálních nacházíme tu ještě v hojnosti zejména z agendy oekonomické. Nesou stopy původního archivního pořádku řídicího se opět

obvyklou patrimoniální normou. Chronologicky sahají pak až do 80 let stol. 18. Jsou namnoze ještě zachovány celé fascikle v původním uložení. Jako archivní zvláštnost lze zaznamenati, že právě v tomto oddělení jsou jednotlivé konvoluty spisů pojednávající o jedné věci, šité. I spisy agendy judičiální a politické, zachované však v malých zbytecích, mají mnoho šitých konvolutů. Z knih na první pohled patrné jsou, jako ve všech patrimoniálních archivech zrušených klášterů, knihy reabisační. Zde nejsou zachovány v žádoucí úplnosti. Značně úplně jsou pak další knihy pozemkových změn, dále nové elaboráty vyměřovací z let 1804—1805 a mapy k nim, bohužel neúplné. Ze starších knih pak za zvláštní zmínku stojí dvě staré gruntovní knihy. Jedna pro německé vesnice, zvaná Scheppenbuch, má zápisy z let 1637—1690. Druhá pro české vesnice se zápisy z let 1655—1700. Kromě nich lze zaznamenati ještě urbární hlášení z r. 1774 a urbář robotní z r. 1777.

Na ostatních velkostatech pak nalezeny jen malé zbytky, původně rozsáhlých patrimoniálních archivů. Poměrně největší zachovány jsou na panství Borohrádku, kde archiv, jak ukazují registraturní značky na spisech, byl původně uspořádán podle obvyklé patrimoniální normy. Chronologicky jeho zbytky nejdou dále než do počátku stol. 19. Z jednotlivých archivních oddělení zachovaly se ve větší míře spisy judičiální, mezi nimi pak zejména spisy procesní z let 20tých a 30tých. Z politických spisů najdeme zde na př. obecní účty a oddělení těžkých policejních přestupků z let 1803—1813 a dosti též spisů z oddělení dominicale. Z účetních a hospodářských knih, v nichž najdeme mnoho mezer, zaujaly naši pozornost zajímavé Rentamtliche Abrechnungsbücher a to zejména pro léta 1826—46, v nichž najdeme zaznamenaný údaje o peněžních dávkách poddaných, zde zvláště zajímavých, jelikož na statku tom se robota vykupovala a dva dvory byly rozparcelovány. Konečně pak lze zaznamenati i velké elaboráty lesní systemisace z r. 1839.

Na dalších panstvích na př. Starkově, z celého archivu najdeme dnes již jen něco málo spisů patrimoniální agendy, z nich některé však i z 18. století. Také i z těchto zbytků lze usuzovati na původní obvyklé archivní uložení. Mezi spisy za zmínku stojí elaboráty výkupu z roboty vždy na tři léta od 20tých let stol. 19. Jest tu dále i řada balíků účtů dnes složených chronologicky a účetní a hospodářské knihy od 30tých let stol. 19. V Kostelci nad Orlicí, najdeme v registratuře správy velkostatku již jen vlastně ojedinelé kusy z patrimoniálního archivu, též původně složeného podle obvyklé normy. Jest to na př. Rejstřík stálých činž z r. 1799 a z r. 1808. Osevní plán dvorů z r. 1806 a něco málo jiných. Nenajdeme tu dnes na příklad již ani starší účetní knihy. Podobně i v Doudlebech nad Orlicí o původním uložení archivu opět podle obvyklého způsobu říká nám něco již jen stará skříň s označením signatur, dnes však již úplně prázdná. Vidíme z ní dále, že tu byl uložen jednak archiv panství Doudlebe, jednak i samostatný archiv statku Blato. Z málo ojedinelých kusů zaznamenávám Urbární hlášení z r. 1773, elaboráty josefského katastru a urbární kontrakty josefské, vyvazovací spisy z let 1848—1859 a konečné mapy dvou dvorů z r. 1817. Z patrimoniálního archivu panství častolovického zachovalo se pak něco málo ojedinelých archiválií, uložných dnes společně v archivu rodinném. Jest to na př. kniha dekretů z let 1740—49, kniha opisů zpráv krajskému úřadu od r. 1795—1800. Kromě toho najdeme zde i velký urbář, týkající se jiného panství, též šternberského, Zámek z r. 1750.

Kraj klatovský nepřinesl tak hojnou archivářskou zeň, jako kraj hradecký. Podle dosavadních zkušeností dalo se tu již předem

očekávají, jelikož v kraji tom mělo býti prohlédnuto i velmi mnoho statků zcela malých. Bylo zde prohlíženo celkem 29 velkostatků a to Malonice, Mlázovy, Lužany, Dolní Lukavice, Merklin, Klenová-Janovice, Týnec u Klatov, Kout na Šumavě, Trhanov, Poběžovice (Ronšperk), Osvažin, Kanice, Lštění, Přívozec, Nahošice, Zelená Hora, Zinkovy, Bezděkov, Obytce, Nový Čestín, Předslav, Otín, Měcholupy, Plánice, Lovčice, Nalžovy, Nemilkov, Čachrov, Jindřichovice.

Největší archiv v tomto kraji nalezen na panství Koutě na Šumavě. Archiv jest uložen v budově ředitelství ve dvou vzdušných místnostech a dnes se též částečně pořádá. Patrimoniální část spisů není však zachována v úplnosti. Nese stopy dvojího archivního uložení, z nichž poslední rozdělilo celou spisovou pozůstatost do dvou oddělení. První obsahovalo zejména vlastní patrimoniální agendu a to stejně politickou, jako judiciální, druhé pak agendu dominikální a oekonomickou. Ze zajímavějších oddělení v první části stojí za zmínku 4 balíky opisů aktů a dokumentů o věcech a sporech chodských, porízených asi v letech 60tých 18. stol. z registratury gubernia. Chronologicky všechny spisy, až na tyto opisy nejdou dále než k počátkům století 18. Mezery vzniklé ztrátou spisů mohou nám nahraditi zajímavé knihy opisů různých periodických hlášení i občasných zpráv podávaných patrimoniálními úřady majitelů. Knihy ty počínají již ve dvacátých letech stol. 18. a zachovány jsou ve značné úplnosti i z první půle stol. 19. Odpovědi a resoluce na tyto zprávy vázány jsou pak v další skupině knih, a jsou tu dále i separátní rejstříky k těmto oběma skupinám knih, vždy pro určitý počet let. Vázány jsou, jak bývá obvykle, nejen účetní a hospodářské knihy zachované ve značné úplnosti od 70tých let stol. 18., nýbrž také i jejich přílohy. Vázána jest do určité míry i agenda politická ve zvláštních protokolech in politicis. Těch se však zachovalo jen něco málo sešitů z počátku stol. 19. Z ostatních knih za zvláštní zmínku stojí urbář pro panství Kout-Trhanov z r. 1733. Rustikální kupní a prodejní protokoly z let 1741—1830. Dominikální prodejní a kupní protokoly pro léta 1732 až 1830. Ze zajímavých map, 4 uloženy jsou dnes v archivu zemědělském, mezi nimi známá kopie hraniční mapy z r. 1765. V Koutě zůstalo ještě mnoho dalších map revírů z počátku stol. 19. Kromě patrimoniálního archivu jsou v Koutě chovány i spisy sekretářské kanceláře stadionské, která vedla vrchní správu panství a to nejen koutského, nýbrž i panství Chlumu u Třeboně a statku Klenové.

Poměrně značně rozsáhlý a dobře zachovaný i pěkně uložený jest archiv na panství Zelená Hora-Nepomuk. Chován jest ve vysokých regálech a skříních v přízemní místnosti zeleno-horského zámku. Chronologicky sahá až do 40tých let století 18. V letech 80tých století 18. byly spisy archivně zpracovány podle obvyklé patrimoniální normy. Tato pak udržována až do 20tých let století 19. Zachovaný repertář obsahuje léta 1773—1808. Spisy i dnes jsou uloženy většinou podle tohoto repertáře. Poslední pak léta patrimoniální doby jsou složena povětšinou již jen chronologicky a podle čísel podacích protokolů, jichž jest též mnoho zachováno. Knihy složené v chronologickém pořádku jsou od 80tých let 18. stol. téměř úplné. Separátně v knihovně uložen jest český urbář z r. 1681, velmi důkladný, s popisem každého jednotlivého poddanského gruntu. Jest tu dále jedna gruntovní kniha asi pro polovinu panství se zápisy z let 1680—1701. Druhá gruntovní kniha pro druhou polovinu vesnic nalezena však zatím nebyla. Zvláště dále jest třeba vzpomenouti i značného počtu separátně vedených spisů horního úřadu (Schichtamt).

Méně již úplný, ač značně též rozsáhlý jest dále archiv panství Merklina. Jest uložen ve dvou místnostech pod kancelářemi správy. Chronologicky sahá až do první desítky století 18. Větší jeho část složena v poslední době do umělých skupin, k nimž vypracován i sumární přehled. Ve skupinách těch jsou však spojeny spisy patrimoniální s novějšími spisy správy velkostatku. Z jednotlivých oddělení lze zejména upozorniti na velmi úplně účty od r. 1728 jen s ojedinělými mezerami, dále mnoho Mannschaftsbücher počínajících rokem 1754, stejně velký počet knih patentů též od let padesátých století 18. Do umělých skupin nejsou však vázány spisy všechny, mnoho jich jest uloženo separátně ještě nespořádaných. Na těchto pak můžeme sledovati i stopy původního archivního uspořádání. K němu též zachovány jsou pro řadu let abecední rejstříky.

Z úplnějších archivů v tomto kraji jest vzpomenouti ještě archivu panství nalžovského. Jest nyní uložen v kanceláři správy nájmu a uspořádán do umělých skupin, k nimž jest též sestaven sumární inventář. Jsou tu spojeny všechny tři obvyklé patrimoniální agendy, jejichž spisy byly původně uspořádány podle známé patrimoniální normy. K tomuto uspořádání zachoval se i repertář, takže podle něho bude možno archiv dobře zrekonstruovati a při tom zjistiti do jaké míry jest úplný. Knih však zachovalo se velmi málo. Nejstarší uloženy jsou v rodinném archivu hrabat Taafů v zámku. Jest to zejména český urbář z r. 1650. Do urbáře tohoto vepsány jsou německé týdenní obilní cedule z r. 1656. Jest tu dále německý odhad panství z r. 1718 s důkladným popisem a s urbárními záznami a tak zv. Registra panství nalžovského, česká, která jsou vlastně soupisem obyvatelstva panství sestaveným podle jednotlivých gruntů.

Značné porušení jest však archiv uložený na zámku v Dolní Lukavici. Najdeme zde jednak spisy lukavické, dále zbytky archivu panství Přeštického a statku Lužan a něco málo spisů týkajících se panství malesického. Větší část archivu lukavického, zejména pak spisy účetního rázu uloženy jsou vlastně na zámku Skalce u Lovosic, jak již bylo vzpomenuto při popisu archivu tohoto panství. Bylo zde též zejména poukázáno na zvláštní druh uchování spisů a výkazů povahy účetní a stejně i na zvláštní způsob referování hospodářské centrále. Příslušné knihy účetní, svázané rejstříky a doklady a dále i zvláštní t. zv. Cameralprotokoly se zprávami a instrukcemi pro úředníky panství najdeme tedy na Skalce a to stejně pro panství Dolní Lukavici, jako pro statek Příchovice v určitých obdobích s panstvím lukavickým spojený. Ze zmíněných protokolů zbyl v Lukavici vlastně jen jediný a to pro r. 1807. Za to však z příloh k těmto protokolům, které ve starší době byly vázány, v novější době pak jen chronologicky k sobě řazeny, nacházíme zde téměř úplnou řadu a to od počátku století devatenáctého až do let devadesátých. Kromě toho jsou tu podobné přílohy i pro panství Přeštice a statek Lužany od počátku století 19. a stejně i pro panství Malesice. Z ostatních spisů patrimoniální agendy zachovalo se jen něco málo zbytků. Spisy panství lukavického sahají do 80tých let stol. 18. a jsou dobře označeny starými archivními značkami. Jinou strukturu signatur vidíme pak na několika zachovaných balíkách spisů příchovických a stejně též na spisech přeštických. Kromě tohoto nacházíme zde ještě Přeštice se týkající spisy bývalé administrace kamerálních statků z konce 18. století. Spisů těch však jest velmi málo.

Ještě více porušen jest archiv panství plánického. Malé zbytky jeho jsou jistě zcela nevhodně uloženy v bednách na půdě a knihy pak v kůlně. Jsou tu pomíchány spisy i knihy z dob patrimoniálních se

spisy a knihami registry správy panství po r. 1848. Nejvíce se zachovalo spisů o kostelním a školním patronátě z let 1800—1848. Z registračních značek vidíme, že původně byl archiv dobře uspořádán. Kromě spisů patronátních jest tu i něco spisů o věcech obecních a nejstarší pak od druhé pol. 18. stol. jsou spisy o hraničních úpravách. Kromě toho jsou tu i malé zbytky agendy judičiální. Z knih lze zaznamenati knihy dekretů od 40tých let stol. 18. Urbární blášení z r. 1773, zajímavou knihu o užití jednotlivých částí panských polí vedenou od r. 1798 až do r. 1823. Za další zaznamenání stojí pak svazky důkladných hospodářských zpráv pro hraběte M. Wallise, majitele to panství s vyřizeními a instrukcemi od 30tých do 50tých let stol. 19.

Podobnou situaci nacházíme i na panství poběžovickém (Ronšperk). Z vlastního archivu panství nezachovalo se téměř nic. Jest to jen několik balíků spisů, dále elench spisů pro desetiletí 1830—1840, avšak bez spisů a stejně málo knih. Podobný osud stihl i spisy statku Mutěňina (Muttersdorf), které zde, jak z jejich zbytků můžeme konstatovati, byly též uloženy. Jest tu několik starších spisů týkajících se zejména hraničních záležitostí z 60tých let stol. 18. a dále spisy mladší politické agendy s několika exhibitními protokoly. Více již jest spisů statku, kdysi klášterního Pivoně. Začínají zejména léty 30tými 18. století. Není to ovšem souvislý archiv, nýbrž ojedinelé spisy. Také ze stol. 17. možno zde zaznamenati účet ovčí pro léta 1659—1633, dále svazek spisů hraničních záležitostí z let 1623—1730. V 30tých letech 18. století začínají účty kontribuční, z pozdějších let jest pak již spisů více. Najdeme tu na př. dispoziční protokoly robotní z let 1756—1770. Robotní urbář z r. 1787. Rejstříky činží z let 1735—1796. Ztracené spisy mohou nám do určité míry nahraditi četné sešity konceptů počínající v letech 70tých 18. století a končící rokem 1820, dále pak sešity protokolů zpráv podávaných krajskému úřadu z let 1776—1790. Jest tu i několik Mannschafsbücher počínaje r. 1745. Konečně za zvláštní zmínku, právě na statku klášterním, stojí sešity smluv o výkupu roboty na 6 let pro jednotlivé vesnice z r. 1784. Jest tu též i několik map dvorů z počátku 19. století a mapa lesů z r. 1797.

Kromě těchto větších archivů byly na několika menších stacích nalezeny malé zbytky, neb jen jednotlivé zajímavější archivní kusy. Tak na příklad na statku Obytce uloženy jsou v zámečku ve staré skříní s nápisem Contributionale malé zbytky agendy politické a judičiální ze stol. 19. a něco málo spisů agendy dominikální s několika balíky účtů od 20tých let stol. 19. O původním rozsahu archivu zpravuje nás dvoudílný, dosud zachovaný repertář pro léta 1748—1835.

Stejně jenom z repertáře můžeme se dověděti, co vše obsahoval archiv statku Kanice. Repertář pochází z r. 1790, pořádá spisy podle obvyklé patrimoniální normy. Ze spisů však nezachovalo se dodnes naprosto nic. Také z archivu statku Nového Čestína není zachováno kromě dvou ojedinelých kusů nic. Jsou to: hraniční popsání z r. 1806 a důkladný německý odhad z polovice stol. 18. pro statky Obytce, Čestína a Habartice s popisy zámku, hospodářského inventáře a s urbárními záznamy. Také v registratuře panství žinkovského chovající jen spisy z posledních 40 let, zachovaly se některé ojedinelé archiváře a knihy patrimoniální. Mezi nimi jest velmi zajímavý elaborát o vyrovnání velikosti selských gruntů ve všech vesnicích na panství z r. 1749, dále hospodářská kniha polní pro léta 1804—1807, elaboráty lesní systemisace s mapami jednotlivých revírů z r. 1801. Kromě spisů žinkovských jest tu i něco spisů statku malesického se týkajících,

kteří tedy doplňují spisy malesického chované v archivu panství lukavického. Mezi těmito spisy lze zaznamenati velký popis panství od ředitele Hartmanna z r. 1820 a dále knihu smluv z let 1730—1800.

Archiváře statku měcholupského nenajdeme na místě, nýbrž v archivu města Klatov. Jsou to ovšem jen malé zbytky patrimoniálního archivu, o jehož obsahu zejména z dob starších můžeme si udělati dobrou představu ze starého repertáře pocházejícího z pol. stol. 18. Ze spisů tam zaznamenaných zachováno jest jen velmi málo. Jest to na příklad svazek korespondence o pronájmu statku z r. 1756, obilní účty z let padesátých stol. 18. peněžní z let 60tých a 80tých. Hospodářský inventář z let 1757—59. Zajímavé jsou též periodické revisní protokoly o stavu hospodářství, jsou tu z let 1805, 1831 a 1840. Podobného rázu jest obsáhlý elaborát, popis to panství s přílohami a s návrhy na zlepšení z r. 1800. Za zvláštní zaznamenání stojí ovšem též stará gruntovní kniha se zápisy z let 1659—1709. V klatovském městském archivu najdeme dále i několik účetních knih dolů na panství Klenová—Janovice. Na panství samotném z archivu nezachováno nic.

Klatovským krajem skončeny tentokrátě prohlídky v Čechách. Jejich výsledky potvrdily opět pozorování z minulých let, že na velkostatech jsou stále ještě velké archivy, o nichž odborné kruhy jen málo jsou zpraveny. Každým novým prohlédnutým archivem se stává však aktuálnější otázka organisace, pořádání a archivního zpracování těchto archivů. Při všech prohlídkách i při rozmlouvách s majiteli velkostatků, neb jejich úředníky, přirozeně i touto stránkou věci se musím zabývat. Propaguji při této příležitosti plán, aby jednotliví majitelé archivů sdružili se k provedení tohoto velkého úkolu, jakým jest pořádání tak četných a rozsáhlých archivů. Při tomto úkolu však stále zdůrazňuji, že, má-li tato akce býti postavena na odborný základ a má-li v dohledné době otevřítí tyto archivy vědeckému badání, musí býti jednotně vedena. Tyto přípravy nedostoupily dosud toho stadia, aby mohlo o nich šřeji býti referováno odborné veřejnosti. Jakmile se tak stane, neopominu tak učiniti, zvláště proto, že k provádění tak velkého úkolu bude třeba spolupráce všech našich archivářů.

Z důvodů tedy především propagačních přenesena v r. 1934 akce tato i na Moravu. Stalo se tak též v dorozumění a se souhlasem státního archivního inspektora pro Moravu. Účelem prvních prohlídek na Moravě mělo býti kromě zjištění faktického stavu na jednotlivých velkostatech i získání informací, jaká jest v této věci situace na Moravě a kromě toho jednalo se i o to, aby prohlídkami v několika velkostatech byly i moravské kruhy velkostatkářské na celou akci upozorněny. Musím opět na tomto místě zdůrazniti, tak, jak jsem to již učinil v obou svých předešlých člancích, že jako v Čechách, tak i na Moravě potkala se moje práce s největší a nejlhodnější podporou u majitelů panství i u jejich úřednictva. Na Moravě pro začátek zajel jsem na několik velkostatků většinou v bývalém kraji jihlavském. Byly to tyto velkostaty: Popelín, Česká Olešná, Batelov, Nová Říše, Zeletava, Luka nad Jihlavou, Třebíč, Budišov, Moravec, Rožínka a Pernštejn, Jimramov a Nové Město na Moravě. Zde našel jsem archivy téměř na každém velkostatku, takže lze zatím říci, že Morava dává ještě lepší výsledky než-li byly dosaženy v Čechách.

Za největší z prohlédnutých archivů můžeme označiti archiv uloženy na hradě Pernštejně. Jest tu předešlým patrimoniální archiv panství perštejnského dnes složený do umělých skupin, v nichž najdeme však i spisy z registry hospodářské po roce 1850. Všechny tři

agendy patrimoniální jsou namnoze spojeny. Staré signatury zachované na spisech mohou sloužit dobře k rekonstrukci archivu. Repertáře kromě několika menších elenchů nalezeny nebyly. Chronologicky sahají spisy do 30tých let století 18. Velmi rozsáhlý je archiv knih. Nejstarší najdeme společně se spisy patrimoniálními. Z nich za zvláštní zaznamenání stojí: Urbář panství pernštejnského z r. 1582. Urbář nedatovaný (nově připsáno r. 1643), výtah z register z r. 1656. Z gruntovních knih nejstarší jsou registra šrotič zámku pernštejnského se zápisy z let 1565—1592. Kniha purkrechtů založená v r. 1597 se zápisy přepsanými z knihy starší od let 1570. Dále několik gruntovních knih pro některé vesnice z r. 1608, se zápisy však staršími. Pokračováním jich jsou další, sestavené podle rychet se zápisy z r. 1631—1700. Jsou zde dále dvě zajímavé knihy svatebních smluv poddaných, jedna z let 1553—1631, druhá pokračuje až do r. 1660, dále popis obyvatelstva z r. 1686. Další knihy z mladší periody a zejména knihy účetní a hospodářské uloženy jsou separátně, ne příliš vhodně v temné a nevzdusné chodbě hradní. Jsou zachovány ve značné úplnosti od 30tých let stol. 18. a pokračují až do počátku století dvacátého. Kromě knih pernštejnských najdeme tu však i ve stejné úplnosti knihy účetní a hospodářské z patrimoniálního archivu panství Rožínky, které patří též stejnému majiteli hr. Mittrowskému jako Pernštejn a z téhož důvodu pak uloženy jsou tu i knihy panství Sokolnice, ovšem již jen z druhé polovice 19., dále registratura správy tohoto panství z let 1850 až 1900 a konečně i rozsáhlý účetní archiv účetní centrály nad těmito panstvími od let 1790. S archivem pernštejnským pak těsně souvisejí spisy uložené v registratuře správy velkostatku Rožínky. Jsou tu též podobné jako v Pernštejně spojeny v umělé skupiny spisy patrimoniální všech tří agend se spisy správy panství po roce 1850. Mají též staré signatury, které umožní dobrou rekonstrukci celého archivu. Chronologicky však nesahají dále než do 50tých let stol. 18. a to ještě se značnými mezerami, úplněji pak zastoupeno jest století 19.

Značně rozsáhlý archiv najdeme dále na panství třebičském. Jeho zatímní uložení není právě vhodné. Přemýšlí se však na jeho přestěhování. Patrimoniální jeho část sahá do 80tých let století 18. Díky třem zachovaným důkladným repertářům, podařilo se nyní jeho správci, profesorovi Samešovi rekonstruovat patrimoniální archiv do značné míry. Z této rekonstrukce dá se soudit, že všechny tři jeho agendy, dobře v repertářích odlišené, zachovaly se v úplnosti. Knih účetních i jiných hospodářských rejstříků jest však velmi málo. Nejstarší uloženy jsou separátně v pokladně správy velkostatku. Jsou to zejména staré urbáře a to: Registra hlavní všech důchodů z r. 1556, registra správný z r. 1573. Ze stol. 17. jsou tu 3 urbáře a to z r. 1629, 1654 a německý jeho překlad z r. 1670. Velmi staré jsou i gruntovní knihy. Nejstarší má zápisy z let již 1538 až 1580. Z pozdějších let jsou pak jen malé knihy pro několik vesnic, dále gruntovní kniha mlýnů se zápisy z let 1603—1740. Gruntovní kniha třebičského předměstí Předklášteří pro léta 1604—1740. Konečně pak lze se i zmínit o malé knize s popisem statku Nový Pernštejn s mapou z r. 1787.

Značně rozsáhlý a poměrně starého data archiv chová i premonstrátský klášter v Nové Říši. Archiv patrimoniální jest zde spojen s archivem konventním a opatským. Spisy ojedinele počínají již v r. 1570. Tyto nejstarší ročníky složený byly již v 50tých letech minulého století a jest k nim vypracován i latinský sumární inventář dělicí spisy do umělých skupin a nerozlišující jednotlivé kancelářské provenience. V tomto katalogu sahají spisy až do r. 1770. Novější část archivu z let 1770—1850

byla archivně uložena v r. 1830, kdy pro ni vypracován dvoudílný repertář. Repertář ten pak doplňován až do r. 1850. Také na spisech potkáváme se s jeho signaturami. Tento původní pořádek jest však dnes porušen, a spisy z tohoto inventáře jsou dnes rozděleny do tří skupin a spojeny dále se spisy konventními. Každá z těchto novějších skupin má další dělení a samostatný inventář. Z knih, jichž jest zachováno dosti, zejména ovšem z konce stol. 18. a ze stol. 19. stojí za zvláštní zmínku tři staré gruntovní knihy se zápisy z let 1640—1780. Kniha pamětní o nově nastupujících hospodářích s podrobným popisem inventáře selských gruntů z let 1735—1787. Zajímavé jsou i četné robotní disposiční protokoly již od počátku stol. 18. a dále knihy patentů od r. 1702 a kniha paměti, suplik, a rozhodnutí městečka Nové Říše z let 1726—1780.

Dobře uložení jest dále archiv nadačního panství v Novém Městě na Moravě. Jest dnes již rekonstruován do původního stavu, kterého nabyl na počátku století 19. Spisy všech tří agend rozříděny jsou tímto archivním pořádkem v různé skupiny, při čemž jest v celku dobře dbáno zvláštní povahy těchto agend. Ve skupinách těch provedeno pak další dělení. Repertář z r. 1811 zahrnuje tedy spisy od let 60tých stol. 18. a jest doplňován až do r. 1828. Spisy pak od tohoto roku až do r. 1848 sepsány jsou v repertoriu druhém, které jest děleno již ve dvě části, v část pro agendu politickou a v druhou část pro agendu judičiální. Doplnkem těchto základních repertářů jest dále několik sešitů odevzdávacích inventářů, které nám dávají dobře nahlédnouti do stavu archivu v určitém období. Jsou to zejména inventáře z r. 1830, 1844 a 1874. Ke spisům patrimoniálním ukládaným byly až do let 80tých i spisy správy velkostatku po roce 1850. V r. 1884 zvolen však pro tyto spisy jiný registraturní pořádek. Překvapuje v tomto archivu nedostatek knih. Budou patrně uloženy v Brna.

Mezi úplné archivy můžeme zařadit i archiv panství Budišova. Není sice data tak starého, jako archivy před tím popisované, ale od počátku století 19. najdeme v něm jak spisy, tak i knihy v žádoucí úplnosti. Spisy prozrazují dvojí způsob archivního zpracování, starší podle obvyklé normy, mladší, které až do dnes jest v celku dobře zachováno. V nedostatku repertáře, musí nás do jeho struktury uvést v hojnosti zachované exhibitní protokoly. Knihy dnes jsou pěkně chronologicky uspořádány.

Patrimoniální archiv panství Jimramovského uloženy společně s písemností rodinými není zachován nikterak v úplnosti. Jeho zbytky sahají však chronologicky i do století 17. Nejstarší kusy sestaveny jsou dnes do umělých skupin, uloženy společně s archivem rodiným a jest k nim i sumární listkový katalog. Mladší pak sestaveny jsou v několik velkých skupin bez jakýchkoli evidenčních pomůcek. Staré signatury na spisech obou agend svědčí o původním dobrém archivním uspořádání a mohou dnes ukázat i cestu k budoucí rekonstrukci. Ze zajímavějších archiválií zaznamenávám Registra svatebních smluv obnovená v r. 1613 se zápisy z let 1589—1626, gruntovní knihu městečka Jimramova z let 1671—1685. Důkladný odhad panství s urbárními záznamy z r. 1669. Urbář tabulkové formy z r. 1740.

Ještě více porušen jest archiv panství Batelova. Jsou z něho zachovány jen zcela malé zbytky. Z nich za zmínku stojí elaborát o upravení robot, platů a nového vyměření a vyrovnání gruntů z r. 1724. Zajímavá jest i kniha doketů z r. 1833 s velmi důkladnou instrukcí, která znamená důležitou etapu v hospodaření na panství. S ní pak souvisí balík hospodářských zpráv z let 1834—1835. Důkladný starý repertář z r. 1744 dává nám zprávu o spisech, kterých bohužel již dnes není.

V roce 1934, nepočítáme-li zatím s akcí na Slovensku, překročila číslce velkostatků, o osudu jejichž písemné pozůstalosti má dnes archiv již více méně podrobné zprávy, cifru 200. Sem se též nezahrnují panství nyní státní. Data z velkostatků soukromých zjištěna byla většinou přímými prohlídkami na nich, a jen z několika málo přišla sdělení, že archiv neexistuje. V prvním svém článku vložil jsem širěji jaké kroky miní archiv učiniti pro nejnnutnější zabezpečení těchto archivů. Má se tak státi zvláště úmluvou o ochraně archivu, kterou by majitel panství uzavřel se Státním pozemkovým úřadem. V článku citovaném charakterisoval jsem krátce i text této dohody a při tom zmínil jsem se i o druhé variaci textu, které se užije v tom případě, má-li o archiv ještě zájem podnik Státní lesy a statky a to z toho důvodu, že z určitého velkostatku převzal část půdy. Na počátku tohoto roku schválilo min. školství a národní osvěty text obou těchto dohod a bylo proto možno, přistoupiti ke konečnému stadiu jednání o nich s majiteli velkostatků. Zemědělský archiv navrhl tedy státnímu pozemkovému úřadu, aby užito bylo prvního textu dohody v 90 případech, druhého pak v 35. To jest tedy zatím první praktický resultát prohlídek.

Em. Janoušek

* * *

Ze státní školy archivní. — VI. kurs školy ukončen byl státní zkouškou ve dnech 25.—27. června 1934, k níž se dostavilo všech 7 řádných žáků III. ročníku tohoto kursu (srv. ČAS XI. str. 175). Písemné zkoušky ze středověké paleografie, ze středověké diplomatiky všeobecné a z české diplomatiky všeobecné konány dne 25. června, písemné zkoušky z novověké paleografie pak a z moderní diplomatiky dne 26. června; dne 27. června konány zkoušky ústní. Dekretem ze dne 14. června 1934 č. j. 67.938/34-V/1, jmenovalo ministerstvo školství a národní osvěty předsedou zkušební komise ředitele školy a profesora Karlovy university Dra Gustava Friedricha, který byl zároveň jmenován zkušební komisářem pro diplomatiku středověkou; místopředsedou zkušební komise vrch. odb. radu ministerstva školství a nář. osvěty Dra Jana Morávka; dalšími členy komise jmenováni: Dr Václav Vojtíšek, profesor Karlovy university a ředitel archivu hl. města Prahy pro středověkou paleografii a pro českou diplomatiku středověkou; Dr František Roubík, docent Karlovy university a odb. rada v archivu ministerstva vnitra pro novověkou paleografii a novověkou diplomatiku; Dr Jaroslav Prokeš, docent university Karlovy a vrch. odb. rada v archivu ministerstva vnitra pro prameny dějin československých; Dr Jiří Cvetler, advokát v Praze pro hlavní prameny práva římského a kanonického a základní pojmy právní; Dr Václav Vaněček, docent university Karlovy pro dějiny práva zemí českých; Dr Bedřich Jenšovský, zemský vrchní archivní rada a ředitel archivu země České pro archivnictví a pro dějiny veřejné správy v území republiky Československé. Podle §-u 2. zkušebního řádu pro státní zkoušky archivní podali jednotliví kandidáti před státní zkouškou tyto závěrečné práce domácí: PhC Antonín Haas, Česká diplomatika královská za Jindřicha Korutanského; PhDr Josef Hráský, Nové město Hradiště nad Metují od roku 1501 do roku 1648; PhC Václav Husa, Komorní soud od roku 1526; PhDr Jaroslav Charvát, Soud purkrabství pražského v letech 1505 až 1510; PhC Martin Vochoč, O slohu královského praporečáře u Jindřicha Vlachy; PhC Timotheus Zelinka, Městská správa na Hradčanech ve XIV. století; PhDr Václav Žáček, Toleranční praxe v Čechách v prvních letech tolerance. Každá z prací posouzena byla 2 členy zkušební komise a práce vesměs uznány za vhodné podle cí-

tovaného paragrafu zkušebního řádu. Ze jmenovaných kandidátů vykonali pak zkoušku PhC Antonín Haas a PhDr Josef Hráský s celkovým prospěchem velmi dobrým, PhC Václav Husa, PhDr Jaroslav Charvát a PhDr Václav Žáček s celkovým prospěchem dobrým, PhC Martin Vochoč a PhC Timotheus Zelinka s celkovým prospěchem dostatečným. Všem kandidátům vydána pak obvyklá vysvědčení opravňující je k vysokoškolské odborné službě archivní ve státních a veřejných archivech v republice podle vládního nařízení ze dne 10. července 1931 čís. 132 Sb. z. a n.

Z podnětu Československé archivní společnosti a za spolupráce delegáta Svazu československých museí historických došlo v roce 1934 k reorganizaci učebné osnovy školy tak, aby mohla býti přípravou nejen pro odborné úředníky archivní nýbrž také pro příští správce musejní. Dne 24. února 1933 podala v té věci Československá archivní společnost ministerstvu školství a národní osvěty obsáhlé memorandum s návrhem učebné osnovy pro všechny tři ročníky s hlediska právě uvedené. Ministerstvo uložilo ředitelství školy, aby po slyšení sboru profesorského podalo své vyjádření. Sbor přijal s malými obměnami v podstatě návrh Archivní společnosti, který pak ředitelství školy předložilo ministerstvu školství a národní osvěty ke schválení. Po některých malých úpravách, odůvodněných hlediskem úsporným, neboť celkový rozpočet školy nesměl býti překročen, schválilo pak ministerstvo školství a národní osvěty tuto učební osnovu pro příští kursy státní archivní školy: I. ročník: Středověká paleografie 4 hodiny v zimním i v letním semestru; Chronologie 1 hodinu v zimním semestru; Sfragistika, heraldika a genealogie 1 hodinu v zimním, 1 v letním semestru; Staročestina a slovenčina 2 hodiny v zimním semestru; Středohornoněmčina 2 hodiny v letním semestru; Středověká latina 2 hodiny v zimním semestru; Přehled dějin umění výtvarných 3 hodiny v letním semestru; Kurs předhistorické archeologie 2 hodiny v zimním semestru; celkem tedy obsahuje učební osnova I. ročníku 12 učebních hodin v zimním a 10 v letním semestru. — II. ročník: Všeobecná diplomatika středověká po 3 hodinách v obou semestrech; Novověká paleografie po 2 hodinách v obou semestrech; Prameny dějin československých 2 hodiny v zimním, 3 v letním semestru; Archivnictví 3 hodiny v zimním, 2 hodiny v letním semestru; základní pojmy právní a hlavní prameny práva římského a kanonického po 2 hodinách v obou semestrech; Dějiny práva v zemích českých a na Slovensku se zvláštním zřením k dějinám práva německého po 2 hodinách v obou semestrech; Speciální kurs dějin umění a archeologie historické po 2 hodinách v obou semestrech; je tedy ve II. ročníku v obou semestrech po 16 hodinách vyučovacích. — III. ročník: Všeobecná diplomatika novověká po 2 hodinách v obou semestrech; Československá diplomatika po 3 hodinách v obou semestrech; Dějiny veřejné správy v zemích československých v novověku po 4 hodinách v obou semestrech; Konservace archiválií po 1 hodině v obou semestrech; Konservace předmětů musejních 2 hodiny v zimním semestru; Musejnictví 2 hodiny v zimním semestru; Československá numismatika 2 hodiny v zimním semestru. Učební osnova III. ročníku čítá tedy v zimním semestru 16, kdežto v letním jen 10 hodin učebních.

Při úpravě nové osnovy přihlíženo bylo nejen k hlavním zásadě, aby škola sloužila výchově dorostu archivního i musejního, nýbrž také k tomu, aby ráz její byl především praktický, aby tudíž omezen byl počet hodin oněch předmětů, o nichž možno se poučiti podrobněji nebo v základech

na přednáškách universitních, a aby žáci školy nebyli zatíženi příliš přednáškami v posledním semestru školy, kdy pracují písemné práce domácí a připravují se k závěrečné zkoušce státní.

Podle nové osnovy zahájen byl již VII. kurs archivní školy, pro jehož přednášky v I. ročníku jmenovalo ministerstvo školství a národní osvěty dekretem ze dne 20. září 1934, č. j. 54.663/34-V/I, tyto docenty: pro středověkou paleografii profesora Dra Gustava Friedricha, pro chronologii téhož profesora, pro sfragistiku, heraldiku a genealogii profesora Dra Václava Vojtíška, pro staročeštinu a slovenčinu profesora Dra Emila Smetánku, pro středohornoněmčinu profesora Dra Josefa Janka, pro středověkou latinu profesora Dra Bohumila Rybu, vesměs z university Karlovy, nově pak pro přehled dějin umění výtvarných Dra Jana Květa, docenta university Karlovy a adjunkta Národního musea v Praze, pro kurs předhistorické archeologie poslůze Dra Josefa Schránila, profesora university Karlovy a správce předhistorické archeologie Národního musea.

Přijímací zkoušky do I. ročníku tohoto kursu pro školní rok 1934 až 1935 vykonány byly ve dnech 4. a 5. října a dne 8. října 1934. Z přihlášených 15 kandidátů dostavilo se ke zkouškám jen 13, z nichž 8 navrženo bylo ředitelstvem školy na podkladě úspěšně vykonané zkoušky ihned ku přijetí za řádné žáky, další dva pak s podmínkou, že seodatečně podrobí ještě jednou zkoušce z předmětu, z něhož při přijímací zkoušce neprokázali prospěch dostatečný. Bylo tudíž po návrhu ředitelství školy ministerstvem školství a národní osvěty dekretem ze dne 26. listopadu 1934, č. j. 137.928/34-V/I, přijato těchto 10 kandidátů za řádné žáky I. ročníku VII. kursu školy: 1. ThDr Václav Bartůněk, 2. PhDr František Beneš, 3. PhSt František Borecký, 4. ThC Vojtěch Bucko, 5. PhSt Václav Daviděk, 6. PhC Karel Doskočil, 7. PhSt Marie Jelínková, 8. PhC Josef Pelikán, 9. PhDr Karel Ruprecht, 10. PhDr Rudolf Schreiber. Z nich během roku PhC Karel Doskočil a PhC Josef Pelikán dosáhli hodnosti doktorské. Vedle těchto řádných žáků připuštění byli na svou žádost jakožto hospitanti do všech přednášek I. ročníku JUS Marie Kořínková, PhC Wilhelm Krause, PhDr Antonín Liška, PhDr Karel Šmrha, PhDr Rudolf Vindiš a PhSt Artur Zechel. Komise pro přijímací zkoušky byla tentokrát rozmnožena o zkušební komisaře z jazyka českého, neboť po prvé za trvání školy přihlásili se ke zkouškám kandidáti národnosti německé a maďarské; z nich Dři Karel Ruprecht a Rudolf Schreiber stali se řádnými žáky školy. Také za hospitanty přihlásili se posluchači národnosti německé.

V roce 1934 ve dnech 27. a 28. února konána také náhradní státní zkouška archivní, které podle ustanovení § 1. odst., 1, vládní nařízení ze dne 10. července 1931 se po schválení ministerstvem školství a národní osvěty dekrety ze dne 18. prosince 1933 čis. 113.191/33-V/I a č. j. 136.202/33-V/I, podrobili Dr Branislav Varsík, koncipista zemského archivu v Bratislavě, a Dr Josef Nožička, koncipista Čsl. státního archivu zemědělského v Praze. Dekrety jmenovaného ministerstva ze dne 23. února 1934, č. j. 22.673/34-V/1, respektive ze dne 9. března 1934 č. j. 28.586/34-V/1, jmenován byl předsedou zkušební komise prof. Dr Gustav Friedrich, členy komise pak vedle předsedy prof. Dr Václava Vojtíšek, odb. rada Dr František Roubík, vrch. archivní rada Dr Bedřich Jenšovský, vrch. archiv. rada Dr Jaroslav Prokeš, Dr Jiří Cvetler a docent Dr Josef Kliment; pro zkoušku Dra Nožičky pak jakožto další zkušební komisař vrch. odb. rada Dr Adolf Krejčík, ředitel státního archivu zemědělského. Jakožto písemnou práci domácí předložil Dr Varsík vytištěný spis „Husiti a reformácia na Slovensku do Žilinkej synody“, Dr J. Nožička rov-

něž vytištěnou práci „U nás doma. Poddanské poměry na kumburském panství od Bílé Hory do roku 1848.“ Obě práce byly posuzujícími referenty přijaty, a oba kandidáti vykonali pak s úspěchem zkoušky písemné i ústní před uvedenou komisí.

Koncem roku 1934 čítá knihovna archivní školy 3125 svazků, vzrostla tedy za uplynulý rok o 65 svazků. Dotace knihovni činí 2000 Kč ročně.

Dr Bedřich Jenšovský.

Z archivu ministerstva vnitra v Praze. V r. 1934 došlo v archivu především k pronikavým změnám osobním ve stavu odborného konceptního úřednictva. Dosavadní ředitel archivu min. rada Dr. Ladislav Klicman byl výnosem prezidia ministerstva vnitra ze dne 27. června 1934, čis. 6501 pres. ai 1934, dán koncem června 1934 na svou žádost do trvalé výslužby, při čemž mu bylo vysloveno panem ministrem vnitra plné uznání za jeho úspěšnou dlouholetou činnost v archivu. S jménem Dra Lad. Klicmana, jenž vstoupil do služeb bývalého místopředsedelského archivu, předchůdce dnešního archivu ministerstva vnitra, v červenci r. 1896, budou povždy spojeny počátky archivu min. vnitra, jehož Klicman byl prvním ředitelem, a skoro šestnáctileté období jeho ředitelování zůstane v dějinách archivu m. v. významnou a důležitou epochou, jež položila určité základy nejen vývoji tohoto archivu, nýbrž do velké míry i předurčila organizační směrnice celého čs. archívnictví (pro podrobnější ocenění Klicmanova díla odkazují na svou zprávu: Archiv ministerstva vnitra v Praze v letech 1918—1934, ot. v VIII. sv. Sborníku archivu min. vnitra). Na Klicmanově místě byl výnosem prezidia ministerstva vnitra ze dne 28. června 1934, čis. 11.580 pres. ai 1934, pověřen funkcí ředitele státního archivu ministerstva vnitra vrchní odborový rada a docent čs. dějin na Karlově universitě PhDr Jaroslav Prokeš, dosavadní zástupce ředitele; Dr. Prokeš vedl správu archivu již od 16. dubna 1934, kdy min. rada Dr Klicman nastoupil dovolenou. Další významnou změnou byl odchod vrchního min. komisaře Dra Otakara Odložilky po jedenáctileté vynikající službě z archivu koncem září 1934 v důsledku rozhodnutí pana prezidenta republiky ze dne 31. července 1934, jímž byl Dr Odložilík jmenován mimořádným profesorem československých dějin na filosofické fakultě Karlovy university v Praze. Na uprázdněné místo byl pak ustanoven dekretem prezidia ministerstva vnitra ze dne 27. září 1934, čis. 16.716 pres. ai 1934, jako čekatel v osobním stavu úředník archivní a knihovní služby ministerstva vnitra s úředním titulem „koncipista archivní a knihovní služby“ PhDr Václav Husa (nar. 25. VI. 1906), působící před tím delší dobu jako pomocná vědecká síla v archivu pražského Národního musea. Z dosavadních odborných úředníků byl dekretem prezidia ministerstva vnitra ze dne 26. května 1934, čis. 6762 pres. ai 1934, jmenován po výtečném složení předepsané ustanovovací zkoušky archivní lektor pro latinu středověkou a doby humanistické na německé universitě v Praze PhDr Ant. Blaschka komisařem archivní a knihovní služby v osobním stavu úředníků archivní a knihovní služby ministerstva vnitra s účinností od 7. listopadu 1933 a dekretem prezidia ministerstva vnitra ze dne 14. července 1934, čis. 12.360 pres. ai 1934, byl na základě úspěšného výsledku závěrečné zkoušky, složené na Státní archivní škole, jmenován i PhDr Josef Hráský rovněž komisařem archivní a knihovní služby v osobním stavu úředníků archivní a knihovní služby ministerstva vnitra s účinností od 1. července 1934. Konečně pak výnosem ze dne 27. dubna 1934, čis. 40.927 ai 1934, potvrdilo ministerstvo školství a národní osvěty usnesení profesorského sboru filosofické fakulty Karlovy university v Praze,

aby odb. radovi PhDru Frant. *Roubíkovi* byla udělena *venia docendi* pro obor historické vlastivědy Československého státu na filosofické fakultě uvedené university. Koncem r. 1934 byl tedy počet odborných konceptních úředníků archivu 10.

Pomocný personál archivu byl rozmnožen koncem srpna 1934 o PhC Františka *Bathu*, jenž byl ustanoven dekretem presidia ministerstva vnitra ze dne 28. srpna 1934, čís. 11.998 pres. ai 1934, úřednickým aspirantem v osobním stavu úředníků vyšší pomocné služby správní ministerstva vnitra podle vládního nařízení ze dne 13. července 1934. Koncem r. 1934 čítal pomocný personál archivu celkem 3 úředníky vyšší pomocné správní (aktuárské) služby, z nichž 2 byli přiděleni archivní knihovně, 2 úředníky kancelářské, 1 smluvní sílu, 2 zřízence a 1 výpomocnou sluhovou. Pro rozsáhlé úkoly archivu byl tento personál nedostatečný a jen z části bylo zjednáno dočasné ulehčení přidělením Ing. Ant. *Jetmara* a PhDra V. *Křeslana* archivu v červenci 1934 akcí pro podporu neza městnané inteligence.

Změnou ve správě archivu byl utvrzen nový duch, jenž se počal v archivu m. v. uplatňovat od převratu proti neblahému duchu předválečnému, zanechávšimu ještě leckteré stopy i po r. 1918. Cílem nového období, do něhož archiv m. v. bohdá vstoupil, je především rozsáhlá reorganizace archivního materiálu jakož i jeho náležité uspořádání, jež zůstalo, bohužel, v dřívějších dobách buď nedokončeno nebo zanedbáno a které se pro rychlý a mimořádný vzrůst archivních fondů stalo tím naléhavější a nutnější. A druhým, neméně naléhavým a nutným programem, jenž je s předšlým v nerozlučné souvislosti, je rozřešení nadmíru palčivé otázky nového umístění archivu, jehož dosavadní uložení je nejen zcela nedokonalé, nýbrž i vylučuje řádné jeho uspořádání a tím i využití zejména k účelům vědeckým.

Oba úkoly jsou, zvláště v nynějších velmi nepříznivých poměrech, krajně obtížné, takže si odstranění všech hříchů, napáchaných dlouhou minulostí, vyžádá značné doby i velké práce, tím pak značnější a větší, čím nedostatečněji je vybaven archiv personálem, jmenovitě pomocným; znamená to tedy, že naznačenou reorganizaci archivu možno, dokud trvá dnešní stav, provádět takřka kradmo, poněvadž plnění běžných, ať už vědeckých či úředních (administrativních) úkolů, jež samy o sobě jsou velmi rozsáhlé a vyžadují mnoho času i práce, nemůže býti ani na kratší dobu zastaveno. Přes tyto velké nesnáze byly však r. 1934 učiněny již první důležité kroky k provádění velkorysé a plánovité reorganizace, a to jak po stránce ideové, tak i technické (tyto ovšem za nynějších poměrů mohou míti zčásti platnost jen provisorní); provedení prvních těchto reforem usnadnila nejen jednotná vůle všeho úřednictva, nýbrž i to, že leccos bylo připraveno a uzrálo v předešlých posledních letech ředitelování Dra Kličmana.

Předním úkolem reorganizace archivu bude pořízení inventářů k jednotlivým archivním fondům, a to jak k fondům, jež mají staré pomůcky, dnes však již nevyhovující, tak i k fondům, k nimž dosud pomůcek vůbec nebylo, takže jejich užití bylo krajně nesnadné, po př. až nemožné. Tato reorganizace a inventarisace, po př. katalogisace bude se týkatí všech hlavních oddělení archivu, jež tvoří: 1. materiál spisový, 2. rukopisy a úřední knihy, 3. listiny a 4. sbírka map a plánů, a vedle inventářů po př. katalogů jednotlivých fondů bude utvořen ústřední inventář, po př. katalog celého obsahu archivu, jenž jednou přinese dalekosáhlý prospěch oběma úkolům archivu, vědeckému i úřednímu. Inventáře, po př. katalogy obsáhlejších a důležitějších fondů budou pak pro vě-

deckou potřebu postupně publikovány, podobně jako i orientační přehled všech fondů archivu, jehož základ byl právě r. 1934 vypracován.

Trebaže r. 1934 nebyl do archivu odevzdán větší samostatný fond, byl archivní materiál opět značně organicky rozmnožen převzetím značného množství spisů, jež byly při skartování úředních registratur vyloučeny odbornou revízí pro jejich historickou cenu ze zničení. Archiv provedl celkem na 60 prohlídek skartovaného materiálu, z toho 17 v Praze a to u úřadů politických a soudních, dále u ministerstva spravedlnosti, ministerstva sociální péče a u Státního úřadu pozemkového. Největší počet spisů byl převzat od okresních úřadů. Vedle toho byla odevzdána do úschovy archivu písemná pozůstalost Jubilejního fondu republiky z r. 1928, celkem 25 krabic. Pro umístění nového materiálu bylo získáno místo jednak adaptací některých místností v hlavní budově archivu, dosud nevyužitých, jednak vyprázdněním zbytku t. zv. účtářské krypty pod kostelem sv. Mikuláše v Praze III. účtárnou zemského úřadu a jeho odevzdáním pro potřebu archivu.

Při tom plnil archiv jako v předešlých letech rozsáhlou měrou i oba své vytčené úkoly služební, vědecký i správní. Správní agenda archivu, jež vykazovala r. 1934 na 4000 jednacích čísel, dotýkala se opět nejrůznějších otázek historicko-právních a i jiných, největší však počet jich vztahoval se jednak k místnímu názvosloví Československé republiky (archiv měl po stránce nomenklaturní pronikavou účast při vydání nového Statistického lexikonu obcí v zemi České, Praha 1934), jednak k užívání státního znaku a vlajky Československé republiky. Vedle toho byl vyhledán a zapůjčen velký počet archivních spisů pro administrativní potřebu rozličných státních úřadů.

Také badatelská agenda archivu zůstala na značné výši a vykazuje za rok 1934 na 2000 badatelských návštěv; vedle toho pořídil archiv pro rozličné badatele, zvláště pak pro doplnění pamětních knih obecních velké množství opisů a výpisů z archivního materiálu. Poněvadž dosavadní předpisy pro užívání archivu soukromými osobami (badateli), jež byly vydány pro místopřítelství archiv r. 1886, byly zastaralé, byl vypracován nový řád v duchu podstatně změněných poměrů a předložen presidii ministerstva vnitra k schválení.

Z vědecké činnosti archivu byl r. 1934 vytištěn a počátkem r. 1935 vydán nový, osmý svazek Sborníku archivu ministerstva vnitra republiky Československé (str. 232+mapka), v němž otištěny práce: Dr Jar. Prokše, Archiv ministerstva vnitra v Praze v letech 1918—1934; Dra V. Pešáka, Berně v Cechách roku 1527, a Dra Fr. Roubíka, Valdštejnovo tažení na Slovensko r. 1626. Vedle toho zúčastnil se archiv svým materiálem (vedle pronikavé osobní účasti některých úředníků archivu) rozsáhlou měrou obou částí výstavy „Albrecht z Valdštejna a doba bělohorská“, pořádané v květnu-září 1934 na paměť smrti Albrechta z Valdštejna jednak ve valdštejnském paláci v Praze III., jednak v Umělecko-průmyslovém museu v Praze I., a historické části Podkrkonošské výstavy českého odboje, práce a svérázu kraje v Hořicích v Podkrkonoší materiálem k selským dějinám Hořicka. Reorganizační program nové správy archivu dotkl se velmi pronikavě i odborné archivní knihovny, jež čítala koncem r. 1934 již 14.364 inv. čísel a 30.021 svazek.

Jaroslav Prokše.

Z archivu země České. — Již v poslední zprávě o tomto archivu, která v tomto časopise byla podána (srv. ČAS roč. IX.—X. str. 359—363) bylo poukázáno na některé změny, které se staly v zemském archivu

a které se ještě očekávají. Od této zprávy došlo však ke změnám ještě pronikavějším a k některým význačným skutečnostem, které se dotýkají nejen archivu zemského, nýbrž mají význam i pro širší obec archivářskou a historickou. Změna dotýká se již samého jména; tentokrát nepodává se již zpráva „z českého zemského archivu v Praze“, nýbrž „z archivu země České“, jak se na novém označení archivu usnesl zemský výbor u příležitosti dokončení stavby nové budovy na jaře roku 1933. Tato nová budova jest také nejvýznačnější změnou od poslední zprávy a proto budíž dovoleno, aby tentokrát zpráva začala tím, čím obyčejně končila, totiž umístěním archivu.

Nová budova archivu, s jejíž stavbou po usnesení zemského zastupitelstva a zemského výboru bylo započato koncem roku 1931, byla ukončena počátkem roku 1933; takže dne 21. března t. r. bylo započato se stěhováním jak fondů z dosavadní filiálky archivu v Bredovské ulici, tak kanceláří a sbírek z budovy Národního musea. Nová budova, postavená podle projektu zemského vrch. technického rady Ing. Josefa Weingärtnera, jest první samostatnou, vlastního účelu výhradně určenou, budovou archivní v republice československé, a po zkušenostech užitých z posledních archivních staveb v Kralovci a v Berlín-Dahlemu jest z nejmodernějších archivních staveb v Evropě. Místnosti kancelářské i přílehlající trakt soukromých naturálních bytů jsou odděleny od prostorů skladištních, které v samostatném traktu obsahují sedm pater, navzájem opět naprosto proti sobě uzavřených a spojených toliko předsiňovým prostorem s výtahem a opatřených neprodyšnými okny z modrých luxferových cihel; z uvedených sedmi skladištních pater jsou tři podzemní, s nejnižším z nich sousedí pancéřový tresor pro archiv korunní a jiné důležité dokumenty. O budově bude pojednáno podrobněji ve zvláštní publikaci, kterou vydá archiv země České u příležitosti výročí svého 75letého trvání roku 1937. Zde můžeme se proto omeziti ještě jen na pouhé zjištění, že budova vedle prostorné pracovny pro badatele archivu a vedle knihovny s moderní kovovou konstrukcí má dobře technicky vybavené ateliery reprodukcí i konservační a laborator galvanoplastickou pro odlévání pečeti. Přestěhování do nové budovy trvalo při denním provozu přesně dva měsíce a bylo připraveno tak, že přestěhované archiválie mohly býti v nových polohách ihned instalovány. Pro zajímavost možno snad uvést, že převoz archiválií a kancelářského inventáře, který ovšem převezen byl jen z nepatrné části, neboť nová budova vybavena jest nábytkem moderním, vyžádal si 150 velikých nákladních aut, vedle toho pak, že archiv korunní byl ještě převezen zvláště za bezpečnosti asistence policejní. Otevření nové budovy stalo se slavnostním způsobem dne 17. května 1933 u příležitosti zasedání zemského zastupitelstva, jehož členové se slavností hromadně zúčastnili. Slavnostní proslovy pronesli zemský prezident Sobotka, přisedící zemského výboru ředitel Hlavatý, odbornou přednášku k čestně shromážděným hostům pronesl ředitel archivu Dr. Jan Bedřich Novák.

Přednáška ředitele Nováka byla posledním jeho aktem v úřadě, neboť jsa již delší dobu churav a dosáhnuv plného počtu služebních let i hranice věkové, odešel dne 30. června 1933 do výslužby. Netěšil se však dlouho tomuto odpočinku, který měl býti toliko odpočinkem po službě úřední, ale v němž chtěl se tím intenzivněji věnovati svým plánům vědeckým a publikačním, vždy ještě ve spojení se zemským archivem. Dne 29. října 1933 ředitel Dr. Jan Bedřich Novák zemřel. (Srv. o něm k jeho šedesátce v ČAS roč. IX.—X. a posmrtnou vzpomínku v předcházejícím XI. ročníku). Po odchodu ředitele Nováka jmenován

byl ředitelem archivu a vrchním zemským archivním radou zemský archivní rada Dr. Bedřich Jenšovský, který již v posledních letech správy ředitele Nováka jej zastupoval zvláště v dobách jeho choroby a vedl administrativu úřadu.

Osobní stav úředníků archivních právě v době stěhování byl minimální, vedle ředitele byli tu jen tři úředníci a jeden čekatel. Zlepšení nastalo, když obsazena byla místa, uprázdněná již před časem odchodem některých úředníků do jiných služeb a když na podzim roku 1933 schválena byla vládou nová systemisace v zemských ústavech, usnesená zemským zastupitelstvem. Dne 1. srpna 1933 nastoupil službu jakožto zemský archivní koncipista Ph. Dr. Zdeněk Kristen, dosud koncipista při Čsl. státním ústavě historickém v Praze. Dalším koncipistou ustanoven ke dni 1. prosince 1933 Ph. Dr. Miloslav Volf, který již od února 1930 pracoval v zemském archivě jakožto pomocná síla vědecká a který zejména platně vypomohl při stěhování archivu. V důsledku nové systemisace jmenování pak byli zemskými archivními koncipisty Ph. Dr. Jan Klepl dne 25. dubna 1934 a Ph. Dr. Antonín Haas dne 19. prosince 1934. Všichni uvedení čtyři noví úředníci zemského archivu jsou absolventy státní školy archivní. Z dosavadních úředníků jmenována byla zemská archivárka Ph. Dr. Věra Kosinová 1. října 1934 zemským archivním radou ve 4. platové stupnici, zemský vicearchivář Ph. Dr. Otakar Bauer pak jmenován byl ke dni 1. července 1933 zemským archivářem v 5. platové stupnici a zemský archivní koncipista Ph. Dr. Josef Matoušek jmenován ode dne 1. července 1934 zemským vicearchivářem v 6. platové stupnici. Po započetí dosavadní služby ve státním ústavě historickém a několikaleté předběžné praxe při Čsl. státním ústavě historickém v Římě jmenován byl také Dr. Zdeněk Kristen roku 1934 zemským vicearchivářem. Na nově systemisované místo knihovníka v kategorii úředníků vyšší pomocné služby správní ustanoven absolvent knihovnických kursů universitních Ph. Dr. Rudolf Vindiš. Při nedostatečném počtu odborných úředníků archivních a při velkých úkolech úředních i vědeckých tohoto archivu jest archiv země České nucen vypomáhati si pomocnými silami vědeckými, které vybírány jsou jednak z neumístěných dosud absolventů nebo i z řádných žáků státní školy archivní, jednak ze studujících historie nebo absolvovaných historiků vůbec, jednak v poslední době též ze stipendistů z akce pro podporu nezaměstnané inteligence. Je pochopitelné, že tato instituce pomocných sil vědeckých přináší zisk oboustranný; získává-li ředitelství archivu pracovní síly, jimiž může doplniti nedostatečný počet úředníků pragmatikálních, na druhé straně jest takové zaměstnání ve velikém archivu s tak mnohostrannou agendou neocenitelnou školou a praxí pro mladé adepty služby archivní. Takovými pomocnými pracovníky v letech 1932—34, za něž podává se tato zpráva, byli Dr. Antonín Liška, Dr. Miloslav Volf (později ustanoven koncipistou), Dr. Květa Opočenská, Dr. Antonín Haas (později ustanoven koncipistou), Dr. Käthe Spieglová, Dr. Karel Doskočil, Dr. Karel Ruprecht, Dr. Karel Smrha a Dr. František Beneš.

Právě v době příprav stěhování a krátce po instalaci fondů v nové budově byly archivní fondy značně rozmnoženy převzetím starých spisů zemské spisovny počínajíc rokem 1874 až do roku 1909, v druhé etapě pak v některých odděleních až do roku 1928. Především převzata všechna oddělení čís. I.—XXIV. nového rozvrhu zemské spisovny z let 1784—1909 se zvláštními odděleními Národního divadla, Německého divadla a hospodářských akademií v Táboře a v Liebwerdě, celkem 5450 fasciкул. K starému rozvrhu spisovny do roku 1873, jehož spisy převzata

již v době předválečné, připojeny v roce 1933 indexy v počtu 137 knih a 205 knih podacích protokolů zemského výboru z let 1790—1874. Zároveň se spisy nového rozvrhu převzaty pak také pomocné knihy, elenchy a podací protokoly z let 1874—1923 v počtu 1902 knih. Vedle těchto hlavních knih a aktů převzaty z agendy zemských úřadů další knihy účetní a to celkem 450 knih zemských fondů (domestikálního, bubenečského, Strakova, zemských statků, řetězového mostu, normálního školního fondu atd.) z let 1765—1905, knihy starých krajských pokladen, zemských statků a zemského patronátu. Převzaty také originální listy nadační, smlouvy a zvláštní listiny, které uloženy byly dosud v zemské spisovně v počtu 60 fasciкул. Z německého odboru zemědělské rady převzato po provedené skartaci dalších 750 fasciкул spisů z let 1892 až 1922, po skartaci pak v zemském ústavě pražském pro choromyslné převzaty odtud ošetřovací spisy, knihy a jiná akta z let 1881—1900 a připojeny ke spisům dříve již v archivu uloženým. V roce 1933 uložena pak v archivu důležitá část archivu Národního divadla, obsahující spisy spojeného družstva, nové správy i ředitelství divadla.

Z registratur býv. okresních úřadů zastupitelských, které v zemském archivu ukládány jsou jen v případech ojedinělých (srv. o tom v citované zprávě za léta předešlá), uloženy v tomto období spisy býv. okresních zastupitelstev v Rokycanech, ve Zbiroze, v Táboře, Soběslavi a v Mladé Vožici. V roce 1933 a 1934 pokračováno také podle rozhodnutí ministerstva spravedlnosti v přejímání starých knih pozemkových od dalších okresních soudů; převzaty byly knihy od okresních soudů v Habrech, v Kouřimí, ve Vysokém Mýtě, Horažďovicích, ve Zbiroze, v Bělé pod Bezdězem, Poděbradech, Kostelci nad Orlicí a v Jesenici v celkovém počtu 1656 knih. Genealogické sbírky archivu rozmnoženy uložením rodného archivu rodu Locella v roce 1933 a některými drobnými doklady, zvláště dokumenty, které o svém rodě zaslal majitel Hrubého Rohozce pan Des Fours-Walderode.

Jak známo, v poslední době došlo k rozprodeji velikých fideikomisioních knihoven i šlechtických archivů, zvláště archivu Nostitzova v Löbřitz a knihovny Stolberg-Wernigerode v Budyšíně, knihovny Thun-Hohensteinské v Děčíně a j. Ředitelství zemského archivu užilo této příležitosti, aby doplnilo nejen příruční historickou knihovnu archivu, nýbrž snažilo se získati i některé nabízené originální doklady vztahující se k dějinám stavovským. Zvláště zakoupeno několik starých tisků letáků z doby českého povstání, rukopisy o zemských katastrech, soupis odbojných stavů českých a rozsudky proti nim (veliký rukopis o 900 foliích) a pod. Jednota pro dostavění chrámu sv. Víta uložila v zemském archivu originální zápisy o definitivním uložení ostatků v hrobce královské dne 27. června 1933. Se svolením zemského výboru deponován byl v zemském archivu celý archiv pražského sportovního klubu S. K. Slavia, obsahující jak spolkové spisy a knihy, tak sportovní ceny a trofeje.

Při stěhování archivu a při mimořádných velikých přírůstcích celých seriových fondů, jejichž přejímání i instalace vyžádaly si zvýšené pracovní síly úředníků, bylo ovšem možno věnovati se jiným pracím pořadatelským jen v míře nepatrné. Přesto bylo pokračováno v novém ukládání a katalogisování archivu korunního, byly dále srovnávány patrimoniální archivy panství rychmburského, chroustovického a košumberského a bylo ukončeno uspořádání a soupis patrimoniálního archivu pečeckého.

Pro omezený počet úředníků a pro naléhavé práce stěhovací nemohlo býti také pokračováno ve výzkumu zahraničních archivů úřed-

níky archivu. Jestliže přesto přece sbírky prepisů archivu země České byly podstatně obohaceny dalšími přírůstky z archivů italských, vatikánských, španělských, rakouských i německých, stalo se tak řízením z Prahy na podkladě heuristických prací provedených již dříve úředníky archivu, nebo laskavostí externích badatelů, kteří upozornili ředitelství na některé důležité prameny, nalezené při vlastním výzkumu. Na předním místě stojí opět, jako již v letech předešlých, výzkum archivů italských, kde především pokračováno v soustavném opisování vyslaneckých zpráv z Prahy z doby císaře Rudolfa II. Ze *státního archivu ve Florencii* opsány další depeše Curtia da Picchena, Giambattisty Conciniho z roku 1590—1592, listy Mattea Bottiho a Francesca Lenzoneho z roku 1592—1594, zprávy Conciniho, Picchenovy a Giulia Guidiho z let 1594 a 1595, zprávy Giovanni Ugucio-tiho z roku 1601—1602 a zprávy Roderiga Alidosiho a Giovanni Francesca Guidiho z roku 1607. Ve *státním archivu v Mantově* rovněž pokračováno v prepisování zpráv mantovských residentů z Prahy, při čemž prepisány zprávy Federica Gonzagy a Adherbale Manerbia z let 1595—1600, jakož i listy Fabia Orsiniho, Bartolomea Beccaria, Ottavia Cavrianiho a Cesare Spadariho, Antonia Gigola a G. Basty z let 1597 a 1598.

V *archivech a knihovnách vatikánských* získáno v prepisech několik zajímavých bohemik z doby Karla IV. a z počátku XV. století; těžkou vlastní výzkumu bylo tu však tentokrát v pramenech novověkých. Opsána serie avvis z Prahy z doby předbělohorské z vatikánské knihovny pořízeno několik desítek prepisů akt z nového oddělení vatikánského archivu z t. zv. Nunziatura di Vienna, které obsahuje archiv nuncia vídeňského od roku 1609, odevzdaný do archivů vatikánských teprve za nynějšího papeže. Tento archiv není ještě přístupný všeobecnému badání a stalo se jen zvláštní laskavostí správy vatikánských archivů, že v roce 1930 bylo zemskému badateli českému dovoleno užívatí archivu zároveň v době, kdy byl katalogisován profesorem Peralim. U příležitosti valdštejského jubilea 1934 opsány v barberinských kodexech vatikánské knihovny jednak fingovaný list Valdštejnův císaři po vraždě chebské, jednak italská relace o smrti Valdštejnové. Vedle toho ovšem i v archivech vatikánských pokračováno v prepisování korespondence papežských nunciů u dvora císařského v době předbělohorské, kterýchžto prepisů mohou také vydatně užívatí ke svým pracím vydavatelé pražské nunciatury při Československém ústavu historickém v Římě. Zvláště však nutno se ještě zmíniti o novém fondu, který byl prepisován pro zemský archiv; je to korespondence sekretáře a důvěrníka kardinála Harracha v Římě Mons. Barsottiho z let 1640—1656, uložená v knihovně vatikánské, z níž opsáno v letech 1933 a 1934 pro zemský archiv 566 dopisů o 1418 listech.

Mimo uvedené archivy opisováno v Itálii pro zemský archiv ještě v *Amorosiánské knihovně v Miláně*, ve *státním archivu v Turíně*, v biskupském a v kapitulním archivu ve Vercelli a pořízeny fotografické snímky některých listů pražského nuncia Ferreriho ve *státním archivu v Neapoli*. Když v roce 1933 studoval ve *španělských archivech* mladý český historik Dr. Bohdan Chudoba, bylo jeho péčí a ochotou opatřeno 135 listů reprodukcí zpráv španělského vyslance Oñata z doby českého povstání 1618—1620. V této souvislosti možno doplniti ještě, že také profesor olomoucké theologické fakulty Dr. Augustin Neumann ukládá v zemském archivu své výpisky z řadových archivů a knihoven římských, které jsou připojeny k veliké sbírce prepisů z archivů italských a vatikánských v našem archivu. Celkem v letech 1933 a 1934 rozmnožena byla sbírka prepisů z archivů zahraničních o 3340 prepisů o 8100 listech.

Práci o zemských publikacích při návalu zaměstnání za stěhování a instalace v nové budově mohli se úředníci archivu věnovat výhradně jen ve svých hodinách mimoúředních; tím lze si také vysvětliti, že z rozlištěných svazků, přesto, že některé již blíž se svému ukončení, ani jeden nemohl být v těchto letech odevzdán veřejnosti. Ani však vydavatelé, stojící mimo svazek archivní, nepokročili příliš ve svých publikacích zemských.

Úřední agenda archivu, která již po několik let zaměstnává úředníky mimořádnou měrou, vzrostla ještě jak novými fondy, tak novými zájmy v badání pramenném, jako je na př. badání rodopisné nebo zájmy o dějiny průmyslu a obchodu. Také zařizování nové budovy, úprava rozšířeného provozu a nutné zvýšení rozpočtových položek přispělo ke vzrůstu úřední agendy. Vedle toho vždy ovšem trvá v neztenčeném rozsahu dosavadní podávání zpráv a dobrých zdání ve věcech historických, genealogických, heraldických, topografických a archivních; mezi nimi značné místo zaujímají žádosti o výpisy z pramenů v souvislosti s přípravou pamětních knih obecních, jen v roce 1934 bylo obecním úřadům a místním kronikářům podáno 85 vyjádření a pořízeno více než 1800 stran prepisů. Číselně vyjádřena stoupá agenda tak, že počet protokolovaných a vyřízených aktů přestoupil roku 1934 již číslo 6.000. Stejně také vzrůstá počet badatelských návštěv v pracovnách archivu, které pro návštěvníky otevřeny jsou nepřetržitě denně od 8 do 18 hodin za střídání se dozorcích úředníků. V roce 1934 pracovalo v zemském archivu na 3.000 badatelských návštěv, jimž předloženo 11.000 archiválií.

Reprodukční a conservační ateliery jsou plně zaměstnány po celý rok nejen pracemi pro zemský archiv, ale i pro jiné ústavy, zvláště pro Státní ústav historický. Tyto ateliery byly v nové budově moderně vybaveny a jsou podle potřeby stále doplňovány novým inventárním zařízením.

Posléze možno ještě uvést, že za souhlasu zemského výboru od přestěhování do nové budovy jest v archivu země České umístěna také Státní škola archivní, která již před tím používala místnosti ve filiálce archivu v Bredovské ulici, nově pak propůjčeny dvě kancelářské místnosti a část zařízeného skladiště Archivu pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce.

Dr. Bedřich Jenšovský.

Z archivu pražského hradu. O uplynulém pětiletí 1930—1934, v němž o činnosti archivu nebylo v tomto časopise referováno, podáváme zde jen zcela stručnou zprávu jako pokračování referátu, uveřejněného v ročníku VII. na str. 131. V jednotlivých odděleních archivu vzrostla t. zv. Nová sbírka listin o 33 kusy, sbírka map a plánů o 35 a sbírka rytin, pohledů a reprodukcí o 860 kusů. Reprodukování a soupis uměleckých předmětů, jež byly kdysi součástí hradních uměleckých sbírek, bylo skončeno a vykazuje 3.119 fotografických snímků s 5.875 popisnými listky (v 21 krabicích). Příruční knihovna vzrostla o 235 děl (v 435 svazcích), svázáno bylo 182 svazků. Koncem roku 1934 čítala 657 děl o 1803 svazcích. Z pozůstalosti biskupa Dr. Ant. Podlahy zakoupeno bylo v roce 1932 pro uvedené sbírky 16 plánů, 186 cenných rytin a 11 svazků odborných publikací. Materiál spisový z doby před rokem 1918 rozmnožen byl vyřazením a vrácením četných prior z administrativních spisů kanceláře presidenta republiky, sbírka rukopisná rozmnožena zakoupením nejstaršího inventáře rudolfinských sbírek z r. 1619 (z Mnichova) a čtyř svazků Collectanef J. Ch. Bojka (tom. XXXVII—XL, z děčinské knihovny Thun-Hohensteinovy), jež jsou pokračováním 30-svazkového rukopisného díla tohoto českého kamerality, uloženého v archivu

po provedení vídeňské rozluky archivní. Pro české oddělení archivu dvorské komory opsány byly 2 menší inventáře (listin a urbářů v odd. t. zv. „Böhmische Herrschaftsakten“) a získán definitivně původní inventář českých listin dvorské komory (Repertorium XII B státního archivu vídeňského). Sbirka opisů zvětšila se o 30 větších kusů (v tom 3 listiny z let 1511 a 1525) vedle četných opisů a výpisů pro dějiny Hradu a jeho stavebního vývoje ve stol. 16. a 17. Sbirka novinových článků a výstřížků o Hradě rovněž početně vzrostla, její definitivní uspořádání bude však možné až po odevzdání všeho analogického materiálu, jenž se od roku 1919 nabromadil v kanceláři presidentově. Ministerstvo školství a národní osvěty uložilo v archivu pokračování soupisu bohemik z archivu býv. ministerstva kultu a vyučování ve Vídni (odd. Unterricht, I. 1749—1848, skup. II. str. 593—768, skup. III. str. 612—2157 a odd. Kultus, I. 1710—1848, str. 1—576, spolu s opisem katalogu tohoto oddělení).

V I. 1930—1932 pokračovalo se ještě v třídění archivního materiálu aktového (administrativní a účetní akta a knihy z let 1722—1918), na podzim roku 1932 přikročeno pak k sepisování hlavního inventáře archivu pražského hradu, jenž po ukončení obsáhle šest jeho nejdůležitějších skupin (I/1 Listiny, I/2 Rukopisy, I/3 Akta a knihy, II Mapy a plány, III Hudebniny, IV Rytiny, pohledy a reprodukce). Do konce roku 1934 inventarizována byla podrobně ze skupiny I/3 (Akta a knihy 1541—1918) akta a rejstříky vzniklé z administrativní a účetní činnosti dvorského stavebního úřadu, zámecké inspekce a zámeckého hejtmanství (v 8 odděleních a v řadě pododdělení), čili 467 velkých krabic se spisy a 806 knih. Již v roce 1930 skončena byla katalogisace příruční knihovny, započatá v roce předcházejícím, a pořízen k ní abecední listkový katalog. K archiváliím dvorské komory pořízen byl nový korigovaný inventář pro odd. „Böhm. Herrschaftsakten 1526—1749“ a zatímní inventář pro odd. „Böhm. Münz- u. Bergwesen 1521—1754“. Odborně konservováno bylo celkem 1423 folií z celého českého oddělení archivu dvorské komory.

Výzkum k dějinám a k místopisu Hradu pokračoval podle daného programu a dal podnět i k podrobnému zpracování některých detailních studií (historie t. zv. městského traktu, středověké hradní studně, květeny v královské zahradě a j.). Podepsaný archivář vydal svůj „Hrad Pražský“ v jazyku francouzském i anglickém (Orbis 1930) a použil hradního materiálu k pojednáním: Před vznikem dvorské komory 1518—1526 (Sborník Pekařův 1930), Český korunní archiv na Hradě Pražském (Sborník Friedrichův 1931), Stručný průvodce Hradem Pražským (česky a německy 1932), Letohrádek a obora Hvězda (čes. a něm. 1933), Cyklus obrazů Filipa Mazance ve Hvězdě (Pam. archeol. XXXVII) a Nově objevený inventář rudolfinských sbírek z r. 1619 (část první, Pam. archeol. XXXVIII), jehož celkovým separátem má být zahájena řada samostatných publikací hradního archivu. Do archivu přidělený vrch správce Fr. Horálek uveřejnil články „Orloj na věži svatovítské“ (v časopise „Z říše hvězd“ XI) a „Spor o vlastnictví Hradu Pražského v l. 1905/6“ (Nár. listy 19. V. 1934). Archiv hradní súčastnil se svými exponáty na výstavě „Z doby Jiráskova F. L. Věka“ v muzeu hl. města Prahy (1933) a na výstavě „Albrecht z Valdštejna a doba bělohorská“ (1934) ve Valdštejnském paláci a v Uměl. průmysl. muzeu v Praze. Zastoupen byl též svým přednostou na VII. mezinárodním kongresu historikém ve Varšavě (1933). Agenda archivu vykazovala v uvedených letech 893 čísel, 127 zodpověděných dotazů, 92 zápůjčky (při nichž bylo v evidenci a v manipulaci celkem 27.422 folií spisových, 197 plánů, 41 listin, 24 rukopisů, 63 publikací, 336 fotografií) a 998 návštěv z domova i z ciziny.

J. Morávek.

Archiv města Plzně. Od roku 1926, o němž naposled byla podána zpráva v tomto časopise, nestaly se v zevnějších osudech archivu rozhodující změny, zato se však archiv velmi intenzivně rozvíjel v svém obsahu a rozsahu.

Dne 12. května roku 1930 musili jsme se rozloučiti navždy se zakladatelem městského archivu a jeho dosavadním nejpilnějším pracovníkem, ředitelem Josefem Strnadem. Jeho význam v historické práci vůbec i v archivu obzvláště byl oceněn ve vzpomínce, uveřejněné v tomto časopise i v nekrolozích jiných a není tu třeba vše opakovat. Byla to přímá ztráta pro archiv proto, že Strnad v posledních letech svého života pravidelně v archivu pracoval a účastnil se pilně i prací pořadatelských.

1. Přírůstky. Nejrozsáhlejším přírůstkem archivu v posledních letech byl získán 85 hospodářských a kancelářských kalendářů, vydaných v letech 1613—1771. Kalendáře ty byly majetkem některých městských služebníků úředních nebo některých rodin plzeňských, zejména rodiny stehlíkovské, a tak v nich nacházíme důležité a zajímavé příspěvky k obecnímu úřadování nebo hospodářským dějinám těchto let. Archiv také sbírá a ukládá rozličné zbytky jiných archivů západočeských a tak byla získána darem z Německa v posledních letech Pamětní kniha městyse Touškova nade Mží se zápisy z let 1637—1641; obecní úřad v Křimicích u Plzně pak odevzdal do archivu jako svůj majetek v deposit zbytky starého obecního archivu, dvě knihy obecních počtů od roku 1838, parcelní protokol z roku 1839 a knihu protokolů od roku 1865, dávaje tak příklad ostatním obcím. Z nich ze starší doby uchovává náš archiv zejména celý archiv města Spáleného Poříčí; k starším jeho částem přibyl v posledních letech ještě koncept josefinského katastru. Z mladších soukromých rukopisů byly získány deníky Koců z Dobruše ze zámku v Hlavňovicích z let 1840—1847. Úhrnem obsahuje dnes inventář rukopisů bez rozdílu 694 čísel; v tom nejsou zahrnuty novější úřední knihy z městské registratury.

V oddělení listin pergamenových přibýlo několik erbovních a rodinných listů plzeňského nebo západočeského původu; z nich je nejcennější erbovní list známé plzeňské rodiny Volfingerů z Volfspachu.

Vlivem propagační a přednáškové činnosti městského archivu daří se celkem úspěšně pracím o záchranu písemných památek ze soukromých rukou a přibývá z tohoto pramene, většinou darem, stále do archivu velmi mnoho nejrůznějších zlomků z veřejných i soukromých archivů západočeských, které byly již zničeny, zejména ovšem z mladších dob, z XVIII. a starších desetiletí XIX. století. Nelze jich ani nejstručněji vyčísti v tom krátkém přehledu; pokud jde o písemné pozůstalosti jednotlivců, bude o nich zmínka v jiné souvislosti.

2. Vnitřní práce. Kromě běžných prací pořadatelských, katalogizačních a inventarizačních, ať již jde o přírůstky nebo o zpracování staršího ještě neuspořádaného materiálu, mohu vytknouti některé důležité práce a změny.

Především byla provedena zcela nová úprava v uspořádání listin pergamenových. Byly ponechány v papírových sáčkích, pořízených již řed. Strnadem, poněvadž tyto sáčky dobře vyhovují, chráníce pergamen zejména proti prachu. Obálky tyto byly nyní složeny na stojato v krabicích s odklápěcí jednou stranou a víkem přesahujícím celou výšku krabice a doléhajícím tak, že je zabráněno přístupu prachu. Tyto krabice byly pak srovnány v uzavřené, zasklené skříně, která byla získána před lety z pozůstalosti prof. dr. Jaromíra Čelakovského. Úprava tato jest definitivní a při tom levná, a lze jí užití, tuším, všude tam, kde nejsou peníze na moderní budovu s moderními zařízeními.

Nejdeálnější inventář největší části tohoto oddělení archivu provedl sám Strnad v době svého nejvyššího vypětí činnosti ve vydání Listáře. Kromě toho jsou pergamenové listiny zapsány s dosti podrobným popisem i v knižním inventáři i na listech s podrobnými registry; i to je většinou práce Strnadova z posledních let jeho života. Zbývá však ještě rozepsati část listinného archivu, která není zpracována v Listáři, do rejstříků.

Po úmrtí Strnadově pracuje v archivu jako externista profesor obchodní akademie plzeňské Adolf Zeman, vychovanec brněnské university. V prvních dvou letech své práce do roku 1933 zpracoval podrobným registováním na listech archiv plzeňského vikariátu, který je v městském archivu uložen a který obsahuje zejména velké bohatství místopisných dat z XVIII. a z počátku XIX. stol. i leckteré zprávy o kostelních inventářích, o školství a pod. K těmto registům nyní dokončuje profesor Zeman také podrobný rejstřík jmen, kterým se teprve umožní uživatel tohoto důležitého pramene pro dějiny plzeňského venkova v posledních staletích.

Jinak byla hlavní péče věnována doplňování rejstříků, které jediné zaručují dokonalé využití všech pramenů u nás přístupných. Také tento rejstříkový listkový aparát byl zevnějškem nově upraven ve zvláštních krabicích, umožňujících bez nákladných zařízení skříňových rychlou a pohodlnou manipulaci. Jest tu rejstřík osobní, kromě něhož prozatím ve zvláštním oddílu je uložen rejstřík ze zpracované části matrik, rejstřík městského místopisu podle domovních čísel a to pro domy vlastního, vnitřního města skoro úplný, pro předměstí jest hotov aspoň tolik, aby bylo možno již nyní rekonstruovati vývoj plzeňských předměstí; pak je tu rejstřík míst panství plzeňského i míst jiných a konečně několik řád rejstříků věcných, jak vznikaly zejména při publikační činnosti archivu. V rejstřících, kromě jiných nahodilých pramenů, jest dosud rozepsána větší část staré registratury, nalezené pod podlahou radnice roku 1908, matrika zemřelých XVII. stol., městské knihy tržové úplně a smluvčí a závěti z části, pak nesoustavně jednotlivé knihy nebo jejich části z radních protokolů a z knih poselacích, konečně noviny, nejúplněji pro léta 1911—1923 (tato část rejstříku novin bude otištěna v X. sv. musejního Sborníku, který se tiskne).

3. Oddělení korespondencí a literárních pozůstalostí. Toto oddělení, jež ze starší doby obsahuje na příklad největší část pozůstalosti po Jos. K. Tylovi i s originálem Fídlovačky, krásné památky po J. F. Smetanovi, velmi cennou politickou korespondenci Františka Schwarze, bohatou pozůstalost po plzeňském polonofilu prof. F. A. Horovi, rukopisy po básniku Bernardu Guldenerovi, korespondenci po Ignáci Schieblovi, která se dotýká všech složek plzeňského života, vědeckou korespondenci po F. X. Francovi, literární i jiné rukopisy po spisovateli K. Klostermannovi a po mladém, předčasně zemřelém básníku Jos. Burešovi, bylo rozhojněno v posledních letech opět velmi podstatně a stává se dnes velmi důležitou a cennou pomůckou pro novější dějiny plzeňské i jiné. Tak odevzdali sem bratři dr. Richard a prof. dr. Kamil Krofta vše, co z korespondence a osobních listin pozůstalo po jejich otci, dr. Josefu Kroftovi, plzeňském poslanci a purkmistru; jsou to rozličné doklady o jeho politické a veřejné činnosti. Po řed. obchodní akademie a někdy duchovním vůdci kulturní a menší nové činnosti v Plzni Antonínu Kostincovi zdědil archiv něco rukopisů povahy literární; korespondence, která při rozsahu Kostincovy činnosti byla jistě velmi rozsáhlá a významná, jest bohužel neznámá.

Pozůstalost po hudebním skladateli Hynku Pallovi, který byl také dlouholetým náčelníkem plzeňského Sokola, obsahuje zejména jeho deníky a literární pokusy z mladých let. V pozůstalosti po J. F. Malém, redaktoru a později knihovníku plzeňském a horlivém popularisatoru a vlasteneckém přednášceři, jest hodně dopisů Klostermannových a mnoho konceptů všelikých politických provolání a jiných projevů. Směsí velmi pestrého obsahu jsou konečně zbytky redakčního archivu realistického týdeníku *Směr*, pozůstalost to po jeho redaktorovi Karlu Pelantovi.

Než i tyto všechny přírůstky byly rozsahem skrovnější proti dvěma jiným sbírkám o několika tisících kusech, které přibýly do tohoto oddělení v posledních letech. Jest to především celá rukopisná pozůstalost po divadelním řediteli Vendelinu Budilovi, odevzdaná našemu archivu podle poslední vůle zvěčnělého umělce. Budil se zvláštním zájmem, úplností a svědomitostí, již od svého mládí si uchovával doklady nejrozmantějšího druhu o své činnosti; a tím bedlivěji ochraňoval svou registraturu i účetnictví, když se stal samostatným ředitelem a podnikatelem divadelním; i paměti jim vydané samy svědčí, jak se opírají o bohatý pamětní materiál. Tento materiál Budil sám částečně zpracoval v rukopisné historii městského divadla v Plzni a sám vypracoval pro tuto historii také velmi přesné a svědomité indexy provozovaných her i všech umělců, kteří ať jako členové divadla, ať jako hosté kdy přešli přes scénu plzeňského divadla; jest to tedy materiál pro dějiny plzeňského divadla neobyčejně cenný. Druhým podobným několikatisícovým přírůstkem je pozůstalost po Jaroslavu Schieblovi, plněm popularisatoru plzeňské historie, jenž si nashromáždil, částečně také po svém otci Ignáci, neobyčejně bohatou sbírku nejrůznějších písemností i drobných tiskopisů, které ilustrují politický, umělecký, kulturní i hospodářský život plzeňský a západočeský, zejména v druhé polovině XIX. stol. Ještě krátce před smrtí Schieblovou se smluvil na štěstí městský archiv s Jar. Schieblem o koupi těchto památek za přiměřených podmínek a tak byl také tento velmi cenný soubor zachován pro Plzeň a pro náš archiv. Kromě toho všeho vzrůstá toto oddělení archivu stále o drobnější příležitostné koupě i dary.

První část tohoto oddělení zpracoval pro inventář jako externista našeho archivu prof. Karel Škába a po něm pracuje dosud v tomto oddělení profesor Vladislav Holeček. Jejich práci bylo zinventarizováno dosud 10.650 kusů a k části tohoto materiálu jest také hotov index. Uloženo jest tento všechen materiál v pevných fasciklech, složených zase v krabicích podobných, jak svrchu popsáno, a zase v uzavřených skříních, takže jsou tyto památky dostatečně chráněny zejména před prachem.

4. Úřední činnost. Vedle archivní činnosti v užším slova smyslu archiv slouží také městské správě v mnohých příbuzných otázkách a pracích kulturních; jest s ním v podstatě spojena všechna památková a z největší části i kulturní činnost obecní správy vůbec. Již podle starého regulačního plánu archivář jako zástupce historického musea se má zúčastnit jako znalec všech stavebních a jiných komisí, dotýkajících se vnitřního města a proto byl také členem městského regulačního sboru, jenž vypracoval plán, o kterém se dosud jedná; jest nutno s povděkem vzpomínouti, že potřeba ochrany památek nebyla nijak zanedbána v tomto plánu. S archívem je dále spojena agenda městského osvětového sboru a tím zejména jest mu uloženo pořadatelsví při všech významných a reprezentativních kulturních, jako jsou výroční státní svátky a vzpomínky na významné historické události. S archívem také souvisí agenda Pamětní knihy, ačkoliv město si jinak vymohlo osvobození od

formálního plnění zákona o pamětních knihách, který nelze vůbec u velkých měst plnit; městská správa arci prokázala, že se náležitě stará jinými prostředky o zachování všech možných dokladů současného přítomného života pro budoucnost. Archivu z toho vyplynula povinnost registrovat všechny kulturní události a podniky, přednášky, koncerty, akademie, dětské a lidové besídky, vycházky i ochotnická představení.

Největší složkou této mimoarchivní činnosti jest však správa městského historického musea a spojené s ním vědecké knihovny, která svou naléhavostí a neodkladností si bohužel často vynucuje i odsunutí některých archivních prací na delší odklady, než je mílo a zdrávo.

5. Činnost vnější. Činnost přednáškovou bylo možno většinou konati pod firmou rozličných kulturních institucí, které pořádají pravidelné přednášky o dějinách jednotlivých míst nebo o jiných historických otázkách, souvisejících s činností archivu. Bylo takových přednášek každého roku 45 až 75. Kromě toho vykonal archivář také několik kursů v západních Čechách pro obecní kronikáře, užívaje této příležitosti k obecnému poučení o místní práci vlastivědné. (V Plzni tři kursy, v Staňkově a Blovicích po 2, po jednom v Domažlicích, Kralovicích, Manětíně, Susíci, Kašperských Horách, Netolicích, C. Budějovicích, v Týně nad Vlt.)

Z činnosti výstavní jest možno vzpomenouti větší výstavy k sedmdesátému výročí trvání Sokola, kterou pořádalo museum s heslem Plzeň před sedmdesátí lety roku 1933, pak výstavy Albrecht z Valdštejna, válka třicetiletá a Plzeň, která byla pořádána na konci roku 1934 a měla v podstatě odlišný program i obsah od výstavy pražské. Kromě toho se v několika výstavách musejních stále střídají příležitostné výstavy, většinou z materiálu archivního. Zato byla na nejmenší míru redukována stálá výstava archivařů a pokud jsou vystaveny, jsou zvláštními lepenkovými příklopy, které si každý jednotlivý návštěvník musí odklopiti, chráněny proti světlu.

Publikační činnost jest většinou vyčerpána vlastními publikacemi musejními a pak jinými publikacemi městského archiváře, odjinud známými, a nemusím se proto o ní tuto šířiti.

6. Vnější stav. Finanční hospodářství a personál archivu jest společný s městským historickým museem a s vědeckou knihovnou při něm. Zvláštní položka jest v obecním rozpočtu jen pro zakupování nových přírůstků.

Jako ve většině jiných archivů, tak také v Plzni jest velkou újmou archivu nedostatek místa. Než máme aspoň naději, že se pomkou již nebudou zhoršovat, naopak že se postupně zlepši. Městská rada určila rozsáhlou budovu bývalého německého gymnasia u sv. Anny za útulek pro všechno plzeňské knihovnictví a také knihovna historického musea i všechny knihovny k ní přidružené, dovršující dnes prvních sto tisíc svazků, najdou tu svůj útulek. Pro nové přírůstky knihovny jsou již tu místnosti upraveny a postupně se vyklizuje celá budova po nouzovém ubytování a upravuje se pro knihovny. Jakmile bude možno odstěhovat z musea knihovnu i veřejnou vědeckou čítárnu, uleví se i místem tolik, že bude možno aspoň starý archiv musejní náležitě umístiti v museu; dnešní stav, kde je archiv roztroušen po nejrůznějších koutech, skříních a zásuvkách, utěšený není, třebaš vnitřní pořádek je možno i v daných podmínkách udržeti aspoň snesitelně. *Fr. Macháček.*

Archiv města Hořovic. — Se zmínkou o archivu města Hořovic setkáváme se u všech sběratelů starých památek a historiků, kteří se pokusili v minulém století vylíčiti dějiny města Hořovic, u Mencla v le-

tech 50., u Lüssnera, P. Floriána Březiny i prof. Sedláčka v l. 80. Nejstarší svědek Mencl se zmiňuje ve svém rukopisném pojednání o městě Hořovicích o nejstarší listině z 13. stol., zná knihy Bílou a Červenou a poznamenává, že „soudních listin ze 17. a z poč. 18. stol. se víceru v archivu městském posud zachovalých nachází.“ M. Lüssner (Zprávy o starobylých památkách ve správním okresu hořovském, Památky arch. XI. 1880, str. 511—521) zná z písemných památek nejdůležitější knihy Bílou, Červenou a Veltrubského Urbarium z r. 1648 a o privilegiih v obecní pokladně uložených píše, že nejsou starší války třicetileté. P. Florián Březina ve svých „Památkách hořovického kostela a kláštera“ poznamenává r. 1883, že při velkém ohni r. 1540 shořel i archiv. Všechny tyto zmínky, a jsou velmi časté, zejména v soukromých výpiscích býv. měst. tajemníka Jos. Slavíka, JUDr. B. Čermáka i Lad. Čermáka, musíme vyložit tak, že hořovská obec chovala ode dávna řadu městských knih, privilegií a listin, které s větší nebo menší pietou generace předávala generaci. Že nešlo o archiv řádně vedený, o tom svědčí Inventář vlastenství obecního z r. 1865. Když tenkrát městský syndikus Milinovský spisoval majetek obce, zaznamenal mimo jiné 4 pečetidla (1 obecní pečeť na barvu česká, 1 německá, 1 na vosk mosazná v dřevě zadělaná a 1 podobná menší) a „20 kusů rozličných starobylých knih, některé jsou gruntovní.“ Tato stručná zmínka ovšem nesevědí o archivu řádně vedeném a stejně tak ne ani inventární soupis z r. 1880, který zaznamenává vedle jmenovaných pečeti ještě jednu českou (městská rada) a jednu stříbrnou s řetízem a z knih pouze dvě gruntovní knihy z r. 1676 (III. díl) a z r. 1735. A přece cosi svědčí o soupisu těchto písemných památek: jsou to signatury na hřbetech nebo předních stránkách knih. Nelze je datovati a těžko do nich vniknout, protože nikde není zachována souvislá řada, leccos schází, schází mnoho i z toho, co ještě z originálů znal a podle nich zachoval aspoň v soukromých výpiscích tajemník Jos. Slavík, jenž možná prováděl inventuru po r. 1880.

A tak dochází k soupisu archivního materiálu teprve nyní, kdy se mi podařilo na radu a povzbuzení pana prof. Dr. V. Vojtíška a za pomoci městské rady, která zakoupila kovovou skřín aspoň na nejvzácnější kusy, zachránit vše, co bylo zachránit lze. Jsou to ovšem jen zbytky toho, co Hořovice měly. Schází zakládací listina městská, z které známe něco jen z citace Veltrubského z r. 1648, schází jistě nejedno privilegium. Nejvíce zaviniily časté požáry. R. 1488 shořely všechny městské knihy. Ve velikém požáru r. 1540 kromě Bílé knihy, po požáru r. 1488 založené, shořely knihy i všechna městská privilegia, r. 1590 strávil oheň polovici města, r. 1624 celé, r. 1634 řádili tu císařští, r. 1639 vojáci Banerovi, r. 1690 shořely domy u domu radního, který vyhořel r. 1694. Co nezničily požáry, to zmizelo jiným způsobem, a tak Hořovicům zbyla jen čtyři privilegia. Nejstarší je český majestát císaře krále Ferdinanda II. ze 4. září 1628, jímž potvrzuje a obnovuje na přání Jiřího Adama Bořity z Martinic městu všechna stará privilegia a obdarování knížat a králů českých, nově přidává druhý výroční trh a dovoluje pečeti červeným voskem. Druhá je česká konfirmace Bernarda Ignacia z Martinic z 11. června 1655, potvrzující městu obdarování a vyměřování kontraktů, městských obchodů a kšaftování, dané jim jeho bratrem Jiřím Adamem 3. června 1638. Třetím privilegiem (česky psaným) městu povoluje 15. ledna 1669 císař Leopold další jarmark na den sv. Jakuba Většího a čtvrtým (německým) z 12. července 1803 přidává císař František II. ke třem dosavadním jarmarkům ještě dva: 11. února a 29. listopadu.

Z městských knih jsou nejstarší a nejvzácnější knihy Bílá se

zápisy z let 1488—1616 a Červená se zápisy z let 1557—1777. Bílá kniha má zápisy na domy, mlýny, poustky, dědiny a louky od konce 15. do zač. 17. stol., ale má také dodatečně vpisované zápisy ze stol. 18., opisy artikulí atd. Její původní určení jakési trhové knihy se nedodržovalo, právě tak jako v ostatních knihách, jimž se říkalo obyčejně knihy gruntovní.

Červená kniha chová zápisy smluv svatebních, ubrmanských, kvitancí, obligací a kšaftů, opisy starých listin, dekretů, pamětí, obnovení rady městské a pod. Smlouvy ubrmanské, šacunky, obstavunky a sultpřífy z let 1676—1735 podává třetí kniha městská. Časově je jejím pokračováním „Kniha městská obnovena domovních kontraktů, koupí a prodeje, v pořádek dle městské rulle sepsaná.“ Jsou v ní zápisy až do konce 18. stol. Malá gruntovní kniha má zápisy na grundy, kšafy atd. z let 1705—1762.

Dokladem činnosti úřadu rychtářského je kniha rychtérní z let 1712—1804, Nové protokollum radní (1778—1800), Manuál ouřední města Hořovic (1800—1807) a Protokol ouřední města Hořovic (1807—1826). Ovšem i tu se najdou smlouvy svatební, zápisy o prodeji gruntů, o udělení městského práva atd. Kniha práv městských, do níž se zapisují jména měšťanů do obecního svazku přijatých, má zápisy z let 1816—1861. Stará matřka má údaje z let 60. stol. 18. až do let 30. stol. 19.

Protokoly o sedění městského výboru, rad a zastupitelstev jsou zachovány souvisle od r. 1851 až do dnešní doby s přestávkami 1857—1861, 1867—1880. Pohled do finančního hospodářství obce ukazují obecní počty z r. 1771 a potom od r. 1796 do r. 1848, journaly z let 1835—1879 a 30 hlavních knih z let 1851—1880 a několik knih daňových z let 60. Stará registra solní chovají zápisy o koupi solí z let 1685—1762. Všechny vyjmenované knihy jsou české.

Ze staré registratury se zachovaly zbytky. Je to několik pomůcek: podací protokoly z let 1817—1822, 1839—1846, 1850—1854, 1862—63 a index města Hořovic z let 1863—1893, jednacích protokoly z let 1877—1881 a 1894—1902. Z konce 18. stol. a první pol. 19. pozůstala nepatrná část obecní agendy. Rejstřík z let 1850—1854 má 2 sešity o 65 listech a několik fasciкул spisů. Index byl německý a rozděloval spisy podle běžného tehdy dělení abecedně na př.: A (Amtssachen), B (Beamte), C (Commerzsachen) atd. Z B je zachován fasciкул, týkající se umístění okresního úřadu, z G pronájem radnice, P Národní gardy, W chudinský fond.

Ze sousední, později s městem spojené, Velké Víscky se zachovaly jednacích protokoly z let 1865—1895, několik daňových knih, protokoly o jednání obec. zastupitelstva a místní školní rady vedle několika méně významnějších obecních knih.

Pečetidla jsou zachována tři: stříbrné asi ze 16. stol. s městským znakem a nápisem: Sigillum Civitatis Horzovicium, mosazné s městským znakem a nápisem: Sigillum civium in Horzowicz, a rychtérní pečeť města Hořovic (znak: anděl, váhy a meč).

Z oddělení památkových jmenují hlavně Registra purkrechtní gruntů všech na panství hořovském a komárovském, založená asi r. 1628 a Urbář Veltrubského z r. 1648. Pro studium dějin selského majetku na hořovském panství ve stol. 16. a hlavně 17. mají jedinečnou cenu. Registra purkrechtní podávají zápisy o držení gruntů z let 1509—1650. Obsah Urbáře vystihuje jeho název: „Správa v krátkosti sepsaná gruntův a všelijakých příležitostí, platův stálých a mezi, od gruntův jinších pánův soudušev se dotýkajících, k panství hořovickému příslušejících, jak dáleji jeden každý po přečtení vyrozumětí moci bude, kteráž v nově sepsána

a skoregiována jest od urozeného pana Jakuba Veltrubského z Veltrub v letu Páně šestnáctistýmčtyřicátymosmým a dokonána jest dvacátého prvního dne junii.“ Města Hořovic se týká německý opis originálu visitačního nálezu hořovského panství z r. 1717, pořízený v Praze z král. stav. rektifikatoria 28. února 1818. Soupis domovní daně z obci hořovského i jineckého panství z let 1820 až 1850 přináší Gebäudesteuerregister Nro. 1 a 2.

Od berního úřadu hořovského byl převzat do archivu materiál katastru josefského z panství hořovského a jineckého, něco z točnického, osovského, praskoleského a lochovického. Jsou tu knihy fasní a subrepartiční z většiny vesnic a městeček, ponejvíce z let osmdesátých stol. 18., z panství praskoleského také příznávací tabely z let 1713 a 1748, z točnického knihy z r. 1777 a dále v mnoha fasciklech materiál ke katastru stabilnímu.

Prostřednictvím Msgra Dr. Krásla dostaly se do archivu i zbytky nejstarší zachované matriky hořovské. Jsou to torsa tří knih od davek, křtů a úmrtí z let 1649 až 1678.

V městském archivu jsou inventovány také archivy hořovských cechů. Je v něm 8 privilegií a artikulí, 10 pečetidel, mnoho listinného materiálu a 35 knih cechů: pekařského, řeznického, novoševcovského, krejčovského, punčochářského, zednického, tesařského a kamenického, kovářského, zámečnického a cvokařského, poskytujících materiál k studiu dějin řemesel venkovského města v stol. 16.—19. Nejbohatší a také nejstarší je archiv cechu pekařského, počínající udělením artikulí Václavem z Říčan r. 1574 a založením pekařských register téhož roku.

Ke konci ještě dodávám, že je v archivu uloženo z pozůstalosti hořovského rodáka, býv. stavebního archiváře města Prahy Jana Heraina 35 fasciklů jeho různých výpisků z matrik, zemských desk a různých archivů, přípravný materiál k dějinám města a okolí. Zejména pro badatele v genealogii a topografii může pomoci jako dobrá orientační pomůcka.

Václav Čepelák.

Z Československého ústavu historického v Římě. — Tento ústav, založený roku 1921 (srv. o něm poslední zprávu v tomto časopise roč. VIII. str. 235—243), je po stránce odborné stále veden zvláštní Komisí ústavu, jmenovanou ministerstvem školství a národní osvěty vždy na pět let; po stránce administrativní nemá na místě trvalejší správy, jeho agenda bývá vyřizována — a bylo tomu zvláště v období, za něž se podává tato zpráva, t. j. za léta 1930—1934, — stipendisty nebo členy ústavu, dočasně v Římě působícími. V květnu roku 1930 odejel z Říma zem. archivní rada *Dr. Bedřich Jenšovský*, který v posledním období ústav spravoval, a v srpnu potom opustil Československý ústav historický také *Dr. Zdeněk Kristen*, který pracoval v Římě nepřetržitě po všechna studijní období od podzimu roku 1924, zastávaje v té době funkci sekretáře ústavu. V nastávající době pak nebylo možno uvolnit nikoho z pražských zkušených badatelů římských a bylo tudíž nutno uchýlit se k praxi, jak byla výše naznačena, že dočasní stipendisté vykonávali agendu ústavu. Odborné řízení podrželo ovšem svou kontinuitu v Komisi ústavu, takže práce ústavu mohly nerušeně postupovati. Stálé střídání nezpracovaných sil, nehledě k ne právě příznivému dojmu této praxe na vědecké činitele v Římě, nemohlo však přispět ke zvýšení prestiže ústavu a k zesílení organisace jeho pracovních úkolů. Tím také nutno vysvětliti skutečnost, že celkový výsledek za uplynulé čtyřleté období nepřináší v některém úseku pracovním takového výtěžku, jaký by bylo právem možno očekávati.

Ústředním úkolem ústavu je stále jeho činnost historická, opírající se o výzkum italských a vatikánských archivů, a v ní opět přední místo zaujímají práce o nunciatuře u dvora císařského. Ale právě tento podnik z příčin, které jsou mimo dosah komise ústavu, mohl zaznamenati podstatný pokrok v jediném úseku, totiž v nunciatuře Caetaniho. Vydavatelka tohoto oddílu, který obsáhne korespondenci nuncia Antonia Caetaniho, arcibiskupa capujského, u dvora císařského v letech 1607—1610, *Dr. Milena Linhartová*, jediná z dnešních vydavatelů nunciatur se mohla plně věnovati svému úkolu, mohla pobýti po dvakráte v uplynulém období v Římě, a mohla také v roce 1932 odevzdati veřejnosti první část své práce, obsahující korespondenci Ant. Caetaniho až do konce roku 1607. Tím se stalo, že z velkého edičního podniku císařské nunciatury, pokud byl převzat Československým ústavem historickým v Římě, z podniku nadepsaného „*Epistulae et Acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592—1628*“, vychází nejprve první část dílu IV., Antonii Caetani nuntii apostolici apud imperatorem epistulae et acta 1607—1611. *Dr. Milena Linhartová* pracovala v uplynulém období v Římě v zimních měsících roku 1930—1931 a v době ode dne 22. ledna do 2. dubna 1934. V prvním období, majíc již z dřívějších pobytů shromážděnu všechnu látku pro první část edice, doplňovala především své vědomosti pro úvod k prvnímu svazku edice a prováděla konečnou redakci, pokud bylo potřeba ještě u některých textů. Vedle toho však připravovala také již materiál pro druhý svazek edice, zvláště pro poslání kardinála Millina ke dvoru císařskému v roce 1608. Nově pracovala ve Státním archivu ve Florencii, přihlížejíc ke zprávám toskánských vyslanců z Prahy z té doby Alidosiho a Francesca Guidiho de Volterra; v Římě pak dosáhla přístupu do archivu kostela S. Maria in Acquiro, kde jest uložena literární pozůstalost *Dra Jana Fabera* z Vamberka, lékaře a ředitele botanické zahrady papežské, který na počátku XVII. století byl v Římě též církevním agentem některých německých knížat. Pro svazek nunciatury Caetaniho byla tu zvláště důležitá korespondence Caspara Schoppeho z Rezna roku 1608, jehož Caetani měl v úmyslu pověřiti zpravodajstvím z říšského sněmu, když sám pro odpor císaře Rudolfa nemohl se zasedání osobně účastnit. V druhém svém studijním období připravovala *Dr. Linhartová* k vydání korespondenci papežského komisaře na říšském sněmu v Rezně roku 1608 *Felixe Milentia* a pokračovala ve výzkumu listů kardinála *Gian Garzie Millina*, který, jak uvedeno, v prvních dnech července 1608 přijel ke dvoru císařskému v hodnosti papežského legáta. Podkladem heuristických prací *Dr. Linhartové* byly, jako již před tím, přepisy, pořízené již před válkou zemským archivem českým, doplněné novými koplemi pro účely císařské nunciatury.

Z ostatních připravovaných svazků pražské nunciatury pokročil v tisku díl III., v němž prací *Dr. Zdenka Kristena*, nyní zemského vicearchiváře v Praze, bude vydána korespondence biskupa vercellského *Giovanni Stefana Ferreriho*, nuncia u dvora císařského v letech 1604—1607. Také *Dr. Kristen* v uplynulém čtyřletí mohl alespoň na kratší dobu několika týdnů v červnu a červenci roku 1933 zajeti do Itálie a doplniti tam ještě výzkum jak pro první svazek své edice, tak pro úvod o životě *Ferreriho*. V Ambrosianě v Miláně studoval korespondenci kardinála *Borromea*, v níž nalezl 115 originálních listů *Ferreriho* od 20. ledna 1588 do 2. září 1610. Pracoval i v arcibiskupském archivu milánském, však s menším výsledkem. V biskupském sídle nunciové ve Vercelli prostudoval obě oddělení archivu arcibiskupského, totiž archiv kurie i archiv mensy arcibiskupské, pracoval v knihovně městské a v kapitulním archivu sv. *Eusebia* pořídil opisy

bohemik a moravik z knihy konceptů někdejšího pražského nuncia Giovanni Francesca Bonhominiho z let 1581–1582. V římských archívech zabýval se korespondencí Ferreriho s kardinálem Aldobrandinim a avvisy urbinátskými, zvláště pak snažil se tu objasnit otázku obsazení pražské nunciatury po odchodu Spinelliho. Na žádost ředitelství archívu země České prohlédl pak svazky korespondence Mons. Francesca Barsottiho s pražským arcibiskupem kardinálem Harrachem, uložené ve třech svazcích knihovny vatikánské (všechny svazky pozůstalosti Barsottiho, jichž je celkem 11, nejsou dosud přístupny). V tisku postoupila edice nunciatury Ferreriho do konce roku 1934 k archu 25., kde vytištěno je dosud 100 čísel (pravdělně o několika dopisech) hlavní řady korespondence Ferreriho od počátku do konce července 1604 a některé obsáhlé informace doplňujícího materiálu úřední korespondence z téže doby. V přípravě časově prvních dvou oddílů pražské nunciatury, nunciatury Cesare Speziana a Filipa Spinelliho nemohlo být pokračováno, neboť určení jejich vydavatelé pro svá úřední a jiná zaměstnání nemohli se ani věnovat přípravě tisku ani výzkumu v archívech římských. — V říjnu 1934 vyslán byl do Říma stipendista *Dr František Beneš*, aby provedl výzkum pro připravovanou edici vídeňské a pražské nunciatury Placida de Marra, biskupa melfského. v l. 1608 až 1615.

Větší péče mohla být v uplynulém období věnována výzkumu slovenik ve středověkých registrech z období papežů avignonských, když pro tyto práce byl získán absolvent bratislavské university *Dr Alexander Húščava*. *Dr Húščava*, nejsa vázán stálým povoláním úředním, mohl pracovat i svém úkolu ve třech obdobích studijních a to v dubnu až červenci roku 1931, od 1. října 1931 do 31. května 1932 a od října 1932 do 15. července 1933. V těchto obdobích prozkoumal k uvedenému účelu registra pontifikátu Innonence VI. z let 1352–1362 a zrevidoval materiál z období předcházejícího pontifikátu Klementa VI. z let 1342–1352, o němž pracovala před časem v archívech vatikánských *Dr Marie Opočenská*, která se však vzdala edice tohoto materiálu. — Vedle tohoto vlastního tematu prohlédl *Dr Húščava* několik zpráv, které o bitvě bělohorské zachovaly se ve vatikánských archívech, a vydal je v práci: *Relazioni italiane intorno alla battaglia della Montagna Bianca in Boemia nel 1620*, v revue *Europa Orientale* roč. XII. (1932).

V první polovině roku 1931 dlel v Římě druhý slovenský stipendista *JUDr Ludevít Knappke*, který se zabýval zvláště otázkou obsazování beneficí církevních v Uhrách, se zvláštním zřením na provise a reserve papežské, hledaje i v archívních pramenech doklady pro svou thési, že neexistovalo nějaké zvláštní privilegium vrchnopatronátní králů uherských od dob sv. Štěpána, které by jim právně zaručovalo rozsáhlejší pravomoc při obsazování beneficí než tomu bylo u jiných panovníků. Výsledky svého badání vydal v obsáhlé práci „Obsadzovanie uhorských biskupstiev od X. do konce XIV. storočia so zvláštnym zretelom na pápežské zásahy a na postavenie uhorských kráľov. (V Bratislavě roku 1934.)

V jarním období 1931 navštívil také ústav místopředseda Komise prof. *Dr Bohumil Navrátil*, který v březnu a dubnu toho roku doplňoval v římských archívech látku z dějin vláské reformace a inkvisice římské v XVI. století. Po všemnu dobu svého pobytu sledoval profesor Navrátil činnost římského ústavu a podal o ní zprávu. — Na podzim roku 1933 užil v Římě druhé části svého italského stipendia profesor university bratislavské *Dr Vladimír Klecanda*, který rovněž podal podrobnou zprávu o činnosti a potřebách ústavu.

Z klasičských archeologů a filologů užívali římských stipendií profesor

státní průmyslové školy v Bratislavě *Dr Vojtěch Ondrouch*, který v dubnu až červnu 1931 studoval tam otázku starověkých kultů a náboženství v době hellenisticko-římské, zvláště pak mysterie Isidy, jakožto přípravou práci pro větší spis o kultu Isidy v době hellenisticko-římské a na počátku křesťanství; *Dr Arthur Biedl* pak od listopadu 1930 do poloviny května 1931 zabýval se studiem rukopisů Diogena Laertského z knihovny vatikánské a z knihovny neapolské.

Méně pracováno bylo v dějinách umění; jediný stipendista prof. německé university pražské *Dr Alois Grünwald* používal stipendia roku 1931, nemohl však již podati zprávu o výsledku svých studií, neboť za pobytu italského v Benátkách zemřel. — Asistent semináře pro srovnávací filologii Komenského university v Bratislavě *Dr Jan Vilikovsky* obdržel tříměsíční stipendium ke studiu rukopisných a literárních památek svatovojtěšských v Itálii, jehož užil od listopadu 1930 do února 1931, pracuje v knihovnách římských a neapolských.

Přesto, že v uplynulém období nebyl na ústavě ani delší dobu trvale sekretář (s výjimkou dvou období *Dra Húščavy*), a že ve vedení agendy střídali se jednotliví stipendisté, byly udržovány přátelské styky s jinými historickými ústavy římskými, cizími i italskými, zvláště pak s Ústavem římských studií (Istituto di studi Romani). Tento čilý ústav, výborně vedený ředitelem profesorem Carlo Galassi-Paluzzim, pořádá vedle jiných cyklů přednáškových v období roku 1933 a 1934 také kurs o rozšíření římské kultury ve světě a o studiích jiných národů v Římě (Gli studi Romani nel mondo). V něm za Československý ústav historický předneseny byly přednášky ředitele *Dra Bedřicha Jenšovského*, L'importanza degli studi Romani per la storia della Boemia e la formazione dell'Istituto storico cecoslovacco in Roma, kterou v nepřítomnosti autorově přečetl dne 29. března 1933 *Dr Alexander Húščava*, a přednáška prof. *Dra Josefa Dobáše*, I Romani nel territorio della Cecoslovacchia odierna, kterou rovněž za nepřítomného autora přečetla v březnu roku 1934 *Dr Milena Linhartová*. Obě přednášky setkaly se s velkým úspěchem, byly přečteny před naplněným sálem, registrovány v denním tisku římském a posléze otištěny v publikacích jmenovaného Ústavu římských studií. Československý ústav historický v Římě za součinnosti archívu země České spolupracuje též na velkých bibliografických podnicích Ústavu římských studií a to jak na centrálním katalogu, majícím zachytiti dosavadní světovou produkci o římských věcech v nejširším rozsahu toho slova (Schedario centrale di Bibliografia Romana), tak na sledování běžného tisku o věcech římských (Bollettino corrente). Pro Schedario centrale byla získána též spolupráce universitní knihovny v Praze.

Knihovna ústavu jest stále doplňována ve všech studijních oborech, pro něž slouží ústav vědeckému badání, a dosáhla koncem roku 1934 počtu 5900 svazků. Ústav umístěn jest v budově ve Via Crescenzo 91, jejíž jest stát Československý, resp. ministerstvo školství a národní osvěty, podle běžných norem římských při užívání větších bytů spolujaditelem, pokud jde o správu budovy (condominium). V posledních letech bylo však znovu přihlédnuto k otázce vlastní budovy pro příští Československou Akademii v Římě, pro niž město Řím darovalo Československému státu pozemek ve Valle Giulia. Do rozpočtu ministerstva věcí zahraničních po dohodě s ministerstvy financí, školství a veřejných prací byla již zařazena první splátková položka, a profesor pražské techniky architekt Ing. *Dr Antonín Mendl* vypracoval již podrobné plány novostavby.

Správa ústavu, zvláště opatřování jeho vědeckých úkolů a vysílání stipendistů, vedena je, jak již výše uvedeno, v Praze zvláštní Komisí, jme-

novanou ministerstvem školství a národní osvěty vždy na dobu pěti let. Posledně obnovena byla tato Komise v roce 1933. Komise v posledním období utrpěla těžké ztráty. Dne 14. července roku 1932 zemřel její člen profesor Dr. Václav Novotný, dne 29. října 1933 zemřel bývalý místopředseda a posléze jednatel Komise ředitel zemského archivu Dr. Jan Bedřich Novák, dne 30. května 1934 zemřel pak náhle další člen Komise profesor university Karlovy Dr. Vojtěch Birnbaum. I úmrtí profesora Dra. Václava Hrubého (zemřel 15. ledna 1933), prvního jednatele Komise dlužno zde vzpomenouti. Za zemřelé členy profesora Dra. Golla a prof. Dra. Novotného jmenovalo ministerstvo školství při obnově Komise roku 1933 novými členy ministra Dra. Kamila Kroftu a archiváře Národního musea docenta Dra. Karla Stloukala. Po smrti profesora Birnbauma doplněna Komise profesorem university Karlovy Drem Antonínem Matějčkem jakožto zástupcem pro dějiny umění. Předsedou komise od jejího počátku je univ. prof. *Dr. Josef Šusta*. Potřeby ústavu, o nichž jsme se zmínili na konci své poslední informační zprávy (srv. ČAS VIII., str. 243), trvají nadále a po zkušenostech posledních let staly se ještě naléhavějšími.

Dr. Bedřich Jenšovský.

Třetí říše a archivy. — Zákonodárství Třetí říše usiluje o to, aby plná práva občanská byla zachována pouze čistým arijským a vylučuje proto z určitých oborů práce a zaměstnání živly nearijské. Tak zákon ze dne 7. dubna 1933 o znovuzřízení úřednictva z povolání, novelisovaný 11. dubna 1933, nařizuje prozkoumatí arijskou příslušnost všech úředníků, jiný zákon z téhož dne zabývá se rasovou čistotou advokátů, jiný z 22. dubna 1933 lékařů atd. Pro získání titulu čistého arijce ve smyslu citovaných zákonů je nutno předložití úředně ověřené doklady o arijském původu děda a báby, ovšem i rodičů petentových. Podle nového předpisu z 30. června 1933 musí se zkoumatí také arijská příslušnost ženy úřednickovy. Také u ní rozhodujícím je arijská příslušnost po dvě předcházející pokolení.

Říšský zákon o dědičných sedlácích přinesl novou definici arijského původu. Ne již dvě předcházející generace, ale pevné datum 1. ledna 1808 je rozhodující a to tak, že za arijce platí pouze ten, v jehož krvi od tohoto data dokazatelně není cizí (zvláště židovské) krve. Tím ovšem postoupila mez zkoumání značně zpět a poněvadž je nutno dokazovatí čistý původ nejen muže, ale i jeho ženy nyní často až do pátého pokolení, stoupla tím neobyčejně práce o rodových dokladech a úřady i archivy jsou značně zaměstnány rodovým badáním. Této přísnější definice přidržují se v Německu obecně pro úřednictvo, vojsko, stav selský, pro předáky a příslušníky strany národně-sociální.

Státní hamburský archiv vydal v publikaci: „Hamburg im Dritten Reich“ r. 1935 zvláštní brožurku, v níž uvádí speciální vliv rozmnoženého rodového pátrání na archivy. Popisují se v ní jednak veškeré sbírky, z nichž pro toto badání lze čerpatí a vzrůst agendy, vzniklý novou prací. A tu překvapí, že vzrůst není tak veliký, jak by se dalo očekávatí, uvědomíme-li si, jak výhodné je nyní pro každého Němce, nejen toho, jemuž to zákon předpisuje, získatí si úřední potvrzení o rasové příslušnosti. Agenda rodového pátrání stoupla z 385 případů v lednu 1933, tedy před vydáním příslušných zákonitých ustanovení, na 1107 v lednu 1934. Přírůstek, jež lze pokládatí za způsobený novými poměry, činí asi 700 případů měsíčně. I když toto číslo není konečné, stoupl počet v dubnu 1934 asi na 1400, nezdá se to vzhledem k obsáhlosti ustanovení, která podchycují téměř polovinu obyvatelstva Říše, příliš veliké.

Při tom nutno uvážiti, že hamburský Státní archiv chová ve svých sbírkách téměř úplný rodopisný materiál až do r. 1876 a že petenti jsou nuceni obrátiti se do tohoto data vždy na archiv a nikoliv na příslušné církevní úřady, poněvadž chová matriky svatební. Zároveň nutno uvážiti, že okruh lidí, obračejících se na Státní archiv v Hamburku je značně veliký, neboť territorium jemu připadající je nyní obydleno asi 1¹/₂ mil. lidí.

Státní archiv v Hamburku zaměstnává nyní celkem 32 sil, z nichž 19 koná pouze práce rodopisné. Za doby republiky byly tyto práce prováděny pouze za pevně stanovené sazby, které byly značně vysoké, takže jen bohatí lidé mohli pracovatí o svých rodokmenech. Tyto sazby byly ještě v březnu 1933 sníženy a určité recherche pro nadřízené úřady, ministerstva i pro příslušníky aktivních formací nár. sociální strany, SA a SS, vykonává archiv bezplatně. Jinak platí se za jeden den práce ve Státním archivu 1 ř. M., za týden 4 ř. M., za měsíc 15 ř. M., za půl roku 60 ř. M. a za celý rok 100 říšských marek.

— 5.

Nařízení maďar. král. ministerstva kultu a veřej. vyučování č. 9.300/1935-III ze dne 19. ledna 1935, které nabylo platnosti ihned po publikaci dne 20. ledna 1935, týká se úpravy některých otázek musejních, knihovnických a archivních. Toto nařízení je velmi důkladné, pokud jde o musea, a má zejména tyto kapitoly:

I. 1. Prohlašování sbírek sbírkami veřejnými, používání pojmenování museum a veřejná knihovna, státní dozor nad veřejnými sbírkami, sběratelský obor a sběratelské území (§ 5-13).

2. Umístění veřejných sbírek a povinnosti jejich majitelů (vydržovatelů) (§ 14-19).

3. Státní podpora veřejných sbírek (§ 20 a 21).

Kapitola II. jedná o personálu veřejných sbírek a určuje jejich kvalifikace a úřední tituly (§ 22-27). Kapitola III. týká se výhradně archeologických vykopávek a sbírání musejního materiálu (§ 28-37) a zcizování a výměny předmětů veřejných sbírek (par. 38 a 39).

Kapitola IV. týká se archivů veřejných úřadů a hodnověrných míst (loca credibilia), o nichž se v § 40 praví, že „předpisy o správě materiálů historického významu spisoven a archivů municipálních a obecních stanoví nařízením v dohodě s ministerstvem vnitra — po vypsání Rady — ministr kultu a veřejného vyučování. Předpisy o dozoru a správě archivů bývalých věrohodných míst stanoví nařízení, jež na návrh Rady v dohodě s příslušnými církevními orgány vydá ministr kultu a veřejného vyučování“. Radou jest rozuměti správu Maďarského král. národ. musea a Maďar. král. zem. archivů.

Kapitola V. (par. 41-53) týká se povinných exemplářů publikací sloužících k vědeckým účelům a konečně kapitola VI. má přechodná a v platnost uvádějící nařízení (§ 54 a 55).

Celé nové nařízení je vlastně novelisací zákona o těžce věcech z r. 1929 a zákona z r. 1934 o Maďar. národ. museu. I když příslušná ustanovení, týkající se archivů municipálních a hodnověrných míst, nejsou dosud vydána, svědčí nová novelisace o nepomíjejícím zájmu a péči, kterou kompetentní maďarská místa věnují svým kulturním ústavům.

— 5.

Boris Landau: Die moskauer Diplomatie an der Wende des XVI. Jahrhunderts. (Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven N. F. X. str. 100—144., Vratislav 1934.) — Doba po smrti cara Ivana IV. Hrozného s častým střídáním panovníků a spory mezi jednotlivými sku-

pinami šlechty a nadějami polských Vasovců na uchvácení moskevského trůnu byla velikou školou pro ruskou diplomacii. Je proto pochopitelné, že od poslední čtvrtiny XVI. století zachovány jsou také ve větším množství písemnosti, vzniklé u příležitosti hojných cest carských poselstev na západ, a k Turkům, Peršanům a Tatarům.

Autor nespokojuje se však jen zprávami o jednotlivých poselstvech, jichž nalezneme se dosti i v různých letopisech a životopisech, nýbrž na základě rozboru diplomatických aktů, které uveřejněny jsou ve „Sborníku Russkogo Istorického Obščestva“, sv. 137 a v „Pamjatniku diplomatičeskich snošenij“ II., snaží se za pomoci ruské odborné literatury vyšetřiti celkový obraz organizace a práce ruského diplomatického úřadu na přechodu z XVI. do XVII. stol. Prvním diplomatickým jednáním, jemuž věnuje speciální pozornost, jest poselství k císaři Rudolfovi II. r. 1595, kdy jednalo se o velikou protitureckou koalici v Evropě.

Speciální úřad pro zahraniční záležitosti vznikl na carském dvoře již poč. 2. pol. XVI. stol. a nazýval se „Posolskij prikaz“; měl za úkol organizovati diplomatickou službu do ciziny a jednati s cizími vyslanci, přicházejícími do Moskvy. Byl současně strážcem „starého“ ceremonielu na carském dvoře, ceremonielu, jenž měl v sobě hojně prvky perské a tatarské. Carská vláda, nemajíc — s výjimkou Zlaté hordy — stálých residentů, vyřizovala své zahraniční záležitosti pomocí nákladných a často velmi honosných poselstev. Již v době cara Borise Godunova činěn byl přísný rozdíl mezi třemi stupni vyslanecké hodnosti: velký posel, malý posel neboli vyslanec a kurýr, též rychlý posel či poslanec. Vyslanecké hodnosti musila odpovídati také dvorská hodnost vyslancovy osoby. Velký posel musil býti bojarem, za vyslance mohl jíti okolaičij (stupeň dvorské šlechty) ano i stolník. Zejména významný byl počet členů poselstva a forma vyslancovy instrukce (nakaz). Velcí vyslanci a obyčejní vyslanci opatrováni byli „řečmi“ a v jejich credentialu adresována panovníku slova: „Těž co náš vyslanec jako od nás velkého cara mluvíti bude, tomu máš popřáti své víry, neboť naše řeč jest to.“ Rychlí poslové měli podle instrukce pouze doručiti dopisy nebo listiny, ale nesměli se sami pouštěti ve vyjednávání. Avšak i velcí vyslanci byli velmi svázáni doslovným ustanovením svých instrukcí a obávali se je, byť jen v liteře, překročiti. Někdy rychlí poslové (poslanci) byli jen předzvěsti příchodu slavného poselstva.

Kdežto „velký vyslanec“ byl spíše osobou reprezentativní, duší poselstva byl „dumnyj djak“, který byl konceptním úředníkem legace, vedl protokol o jednání, stylisoval texty smluv, vedl kroniku, případně posílal domů depeše. Někdy měl s sebou ještě zástupce „poddjačij“, pravidlem byl však v poselstvu jen poddjačij. Úřad velkého vyslance býval často cestou k šéfství diplomatického úřadu (posolského prikazu). Diplomatický jednatel, známý na západě pod jménem agent, odpovídal nejspíše ruskému „pristavu“. Pristav měl zejména na starosti pečovati o řádnou přípravu diplomatických cest jak vyslanců carských, tak vyslanců vlády, u níž sídlil, k moskevskému dvoru.

O diplomatickém ceremonielu ruském vyšlo několik pojednání (prof. Savva, základní práce Bělokurova a j.). Měl nemalý význam a bylo lze z něho souditi na skutečný poměr mezi carským a druhým dvorem. Nešlo jen o nádhru výpravy, nýbrž také o způsob jednání: nadzvedávání klobouku při vyslovení jména panovníkova, hloubka úklony, způsob zakončení a p. Na př. odmítnutí darů při odchodu bylo známkou krajně napjatého poměru. Po návratu musil každý vyslanec podati diplomatickému úřadu svůj „statejnyj spisok“, který byl podrobnou, chro-

nologicky sestavenou relací o celém jeho jednání (těch zachovalo se u diplomatických aktů nejvíce).

Zjistilo-li se, že vyslanec dopustil se nesprávného jednání, ať překročením instrukce, úmyslným poškozením státního zájmu, nebo jen neobratností či hloupostí, vyšetřován a souzen byl zvláštní komisí bojarské dумы. Na počátku romanovské dynastie za „dumného djaka“ Tretjakova v úřadě posolského prikazu zaplatilo několik vyslanců svůj úřad i životem.

„Posolskij prikaz“ pečoval svědomitě o kontinuitu zahraniční politiky, již tím, že jeho vedoucí úředníci — dumnyj djak a několik poddjačij — zůstávali na svých místech celá desetiletí. Velký vyslanec k císaři Rudolfovi r. 1595 A. Vlasév vyskytá se na př. v zahraničních službách ještě za prvního Romanovce. Poddjačij Saltykov-Morozov, vyslanec cara Borise Godunova, sloužil všem carům po něm, dokonce i Ljuzimtrijovi II. („Tušinskému zjeději“). Dumnyj djak druhého Romanovce Michajla Gramotina (1634—1635), byl synem onoho vyslance Gramotina, který roku 1578 působil v Polsku; tak vytvářely se i některé diplomatické rodiny.

Třeba ruská diplomacie dobře vážila přesvědčivost praktických důvodů a měla smysl pro realitu, dovedla dobře pracovati i argumenty historickými, dovolávajíc se až nejstarších kronik ruských a znajíc i historii kijevských carů.

Zajímavě vyřešila carská diplomacie v letech 1613 až 1617, kdy polský dvůr neuznával ruské cary z rodu Romanova, styky s Polskem. Vyslance posílala bojarská дума a to pouze radě paňstvove.

Studium ruského „posolského obyčaje“ znamenitě obohatilo by dějiny vzniku mezinárodního práva.

Paul Diels-Fritz Feldmann „*Reste eines handschriftlichen und eines gedruckten öchischen Kancionals*. (Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven N. F. X. str. 163—174.) — Článek obsahující rozbor zlomků dvou českých kancionálů, které zachovaly se přivázané k „Vranometrii“ Jana Bayera Rhainana, a to v exempláři ředitele bamberké hvězdárny prof. Dr. Zinnera. Rukopisný zlomek určují nálezcí do doby kol r. 1520 (tvary písma), tištěný považují za mladší, asi z konce XVI. stol. Dr. Feldmann provádí hudebněhistorický rozbor obou textů, které zachovaly se v notaci. Na základě studia bratrských českých kancionálů soudí o druhém písnu na autorství bratra Lukáše a dobu vzniku mezi léty 1519 a 1528, v písni „Věříme všichni“ vidí ohlas husitské zásadovosti, ale nicméně po zkoumání notace neodvažuje se její vznik klásti před r. 1500.

* * *

Luigi Schiaparelli, jež nenadálá smrt sklátila dne 26. ledna 1934 ve Florencii v předčasný hrob, byl nejvýznamnějším představitelem a uznávaným vůdcem současných italských školy diplomatické a paleografické. K četným a odpovědným úkolům, které postupem doby spočinuly na jeho bedrech, dostalo se mu důkladné a pečlivé přípravy teoretické i praktické. Rodem Piemontan (narodil se 2. srpna 1871 v Cerrione, prov. Biella), vystudoval turinskou universitu, kde byl žákem prof. C. Cipolly, a po krátkém pobytu v Mnichově, kde poslouchal přednášky Simonsfeldovy, stal se členem historické školy, kterou při římské vlastivědné společnosti historické založil E. Monaci a jejímž předním úkolem bylo prozkoumání a zpracování nejstarší listinný materiál archivů římských, zejména církevních. Téměř současně stal se Schiaparelli i spolupracovníkem nejlepšího znatele starší

diplomatičky papežské P. Kehra při přípravných pracích pro jeho monumentální „Italia Pontificia“, pro kterou podnikl na předělu století soustavný výzkum archivů piemontských a ligurských, a částečně i emilských a lombardských, s jehož výtěžkem seznámil vědeckou veřejnost sám Kehr ve Zprávách Učené společnosti Gotinské v letech 1900—1902. Tímto způsobem bylo Schiaparellimu umožněno nejen poznati nesmírné bohatství archivů a knihoven italských, jejichž důkladná znalost byla pro něho a pro pozdější jeho studie tak příznačná, a seznámiti se podrobně s nejstarším a mnohdy ještě neznámým materiálem listinným kanceláří veřejných i povahy soukromé, který stal se pak podkladem vlastních jeho prací vědeckých, nýbrž osvojit si prakticky i diplomatickou a kritickou metodu německou, kterou však v čas potřeby dovedl na prospěch věci uzpůsobiti duchem románským.

Vědecká tvorba Schiaparelliho vyznačuje se vzácnou ukázněností a soustředěností. Jsa celým svým založením medievalista, Schiaparelli omezil se ve všech svých pracích, jak v edicích tak i v kritických rozpravách, takřka výhradně (s výjimkou dvou případů, v nichž zabloudil až do stol. XIV.) jen na období staršího středověku, t. j. až do sklonku doby románské. Avšak i při tomto časovém omezení vyhýbal se ještě zbytečnému rozptylování. Skutečně, nehledíme-li k prvním jeho dvěma tištěným pojednáním z let 1894 a 1896, jimiž splatil dluh lásce k rodnému kraji biellskému, k několika zcela ojedinelým publikacím příležitostným — mezi ně možno na př. zařaditi i edici „Le carte del monastero di S. Maria in Firenze, I.“, kterou vydal r. 1913 v spolupráci s F. Baldasseronim a R. Ciascou ve sbírce „Fonti di storia fiorentina“ — a posléze k pracím, které byly vyvolány zmíněnou již spoluprací na úkolech římské školy historické a Kehrově „Italia Pontificia“ — z těchto posledních nutno uvésti „Note sulle antiche bolle pontificie per S. Maria di Pinerolo“ (Arch. Stor. Ital., 1902) — zjistíme, že celým jeho dílem vědeckým vine se pevná nit, prozrazující, že od samých začátků šel uvědoměle za úkoly, které si vytkl a k jejichž dosažení soustavně pracoval. Pracovní jeho metoda byla přísně kritická. Netvořil lehce, nýbrž důkladně vážil, lze říci, každé slovo, každé tvrzení. Výsledky, jichž dosáhl, odpovídají však tomuto úsilí: svými pracemi i edicemi, jejichž dokonalost a spolehlivost byla kritikou jednomyslně uznána, postavil si monumentum aere perennius.

Vědecká činnost Schiaparelliho rozpadá se na dvě období. Kdežto v období prvním, které sahá až asi do války světové, Schiaparelli věnoval se takřka výhradně diplomacie, období druhé, poválečné, třebaže i zde diplomatické studie a edice jsou četné i čestně zastoupeny, charakterisováno je především pracemi paleografickými, které však ve svých počátcích jsou, jak poznáme, též v těsné souvislosti se studii diplomatickými. Poněvadž pak kritické rozpravy diplomatické jsou zase téměř vždy podmíněny a podloženy široce založenými edicemi, vidíme, že vědecké dílo Schiaparelliho tvoří ve svém souhrnu organický celek: Schiaparelli-paleograf vychází ze Schiaparelliho-diplomatika, který opět buduje na Schiaparellim-vydavateli.

První velkou edicí Schiaparelliho je pečlivé a kritické vydání nejstarších listin bohatého archivu kapitulního u sv. Petra ve Vatikáně „Le carte antiche dell' archivio capitolare di S. Pietro in Vaticano“ (v Arch. della R. Società Romana di storia patria, 1901—1902), které podnikl v rámci úkolů římské školy historické. Edicí listin, která sahají od konce VIII. až do konce XI. stol. zahrnuje v sobě i některé listiny papežské a císařské, předeslal Schiaparelli podrobné vypsání osudů

svatopetrského archivu, jež později doplnil ještě menší statí „Alcune osservazioni intorno al deposito archivistico della Confessione S. Petri“ (Arch. Stor. Ital., 1904). S programem římské školy souvisí nepřímo i jiná jeho edice „Alcuni documenti dei Magistri aedificiorum Urbis“ (Arch. Soc. Rom. St. Patria, 1902), mající za předmět svérázné dokumenty XIII. a XIV. stol., jejichž diplomaticko-kritický rozbor podává.

Tyto edice byly však jen malou epizodou. Již r. 1895 — snad z popudu svého turinského učitele, který spolu s Th. Sicklem vydal r. 1892 první sešit faksimilové publikace „Diplomi imperiali e reali delle cancellerie d'Italia“ — uvázal se Schiaparelli v úkol vydati kriticky diplomu krále Berengara I. (887—924), úkol, který postupem času rozrostl se v odvážný plán poříditi kritickou edici všech diplomů italských králů od konce IX. až do padesátých let X. století. Schiaparelli dal se do práce s mladistvým zápalem, takže již r. 1899 mohl v *Bullettino dell' Istituto Storico Italiano* uveřejniti o názvu „Diplomi inediti del sec. IX e X“ ukázky, jak zamýšlený diplomatický kodex králů italských bude vyhlížeti. Třebaže výzkumem pro „Italia Pontificia“ jeho přípravné práce, na jejichž okraji vzniklo mu několik menších pojednání (tak na př. „Il rotolo dell' archivio capitolare di Novara“ v Arch. Stor. Lombardo 1900, s přetiskem 21 listiny z let 840—919), byly na čas přerušeny, přece mohl Schiaparelli již r. 1903 ve sbírce „Fonti per la storia d'Italia“, vydávané péčí hist. ústavu italského, vydati první svazek diplomů králů italských „I diplomi di Berengario I.“ A hned r. 1906 následoval pak svazek druhý „I diplomi di Guido e di Lamberto“, r. 1910 třetí „I diplomi italiani di Lodovico III e di Rodolfo II“ a posléze r. 1924 — po delší přestávce, zaviněné těžkou dobou válečnou — svazek čtvrtý a poslední „I diplomi di Ugo e Lotario, di Berengario II e di Adalberto“. Vlastní edici diplomatického kodexu doprovázel pak Schiaparelli ještě zvláštními historicko-diplomatickými rozboru a kritickými studii, které uveřejnil postupně v pěti částech v letech 1902—1914 o názvu „I diplomi dei re d'Italia. Ricerche storico-diplomatiche“ ve zmíněném již *Bullettino* hist. ústavu italského, jakož i faksimilemi vybraných ukázek z let 880—953, které zařadil do IX. sv. „Archivio paleografico italiano“ a jež opatřil příslušným diplomatickým popisem a paleografickým prepisem textů (Perugia 1910—1919).

Schiaparelliho zájem neomezil se však jen na královskou listinu italskou, nýbrž rozšířil se i na listiny soukromé. Již r. 1907 uveřejnil (v Arch. Stor. Ital.) důležitá pojednání „Charta Augustana“, v němž podrobil bystrému rozboru diplomatickému a právnímu zvláštní lokální typ listiny aostské v XI.—XII. stol. Dvě léta nato vydal stat' o langobardských listinách kapitulního archivu v Piacenze jako první příspěvek k diplomatickým studiím o listinách langobardských („Ricerche e studi sulle carte Longobarde“ v *Bullett. hist. úst.* 1909), které měly býti přípravou k zamýšlenému vydání langobardského diplomatáře, v němž se posléze sám uvázal. Tuto druhou monumentální edici „Codice diplomatico Longobardo“, rozpočtenou rovněž na čtyři svazky a vycházející taktéž ve sbírce „Fonti per la storia d'Italia“, nepodařilo se však Schiaparellimu již dokončiti. Vydal pouze dvě svazky (1929 a 1933), které na téměř 900 stranách podávají nové a přísně kritické vydání všech toskánských a severoitalských soukromých listin doby langobardské z let 568—774; listiny spoletské a beneventské byly pro odlišnost formuláře ponechány zatím stranou. Na okraji prací edičních vznikla Schiaparellimu

opět řada rozprav, z nichž vedle vzorného diplomatického rozboru fals Dragoniho, které o názvu „Note diplomatiche sui più antichi documenti Cremonesi“ sepsal pro Kehrův sborník „Papsttum und Kaisertum“ (Mnichov 1925), nutno zde vytknouti soubor statí, uveřejněných v letech 1932—1934 (poslední část tudíž již posmrtně) o společném názvu „Note diplomatiche sulle carte longobarde“ v Arch. Stor. Italiano, statí, které jsou neobyčejně cenným příspěvkem k soukromé diplomatice italské staršího středověku. Vedle výkladů o notářích a písářích doby langobardské podává tu Schiaparelli rozbor jednotlivých pro langobardské listiny příznačných formulí a určuje jejich právní význam dospívá k závěrům, které mají platnost pro širší historické poznání. V těchto svých posledních diplomatických rozpravách prokázal Schiaparelli zcela jasně význam a užitečnost, kterou má pro historické badání řádně pěstovaná a objektivní diplomatická kritika, jak o tom šíře pojednal v programové přednášce „Diplomatica e storia“, kterou zahajoval r. 1909 akademický rok na vyšší škole florentské (Istituto di Studi superiori pratici e di perfezionamento in Firenze), na níž stal se r. 1903 nástupcem známého Ces. Paolho.

Studium středověké listiny italské přivedlo Schiaparelliho i k studium paleografickým. Podnět k nim nedalo mu však vlastní písmo listinné, nýbrž písma tachygrafická, která se vyskytují v italských listinách jak královských tak i soukromých. Prvním příspěvkem Schiaparelliho k této otázce bylo německé pojednání „Tironische Noten in den Urkunden der Könige von Italien aus dem IX. und X. Jahrhundert“ (Archiv für Stenographie, 1906—7), po němž pak v letech 1910 a 1913 následovaly v Bullet. hist. ústavu dvě rozpravy „Tachigrafia sillabica nelle carte italiane“, obírající se zvláštním slabikovým systémem tachygrafickým, který přichází v listinách zejména severoitalských v VIII. až XI. stol. a jež se Schiaparellimu podařilo nejen rozluštit, nýbrž i vývojově zařadit do historie latinské tachygrafie („Tachigrafia sillabica latina in Italia“ v Bullet. dell' Accademia italiana di stenografia, 1928). Odtud vznikl pak jeho zájem o tachygrafii vůbec, který se projevil v práci o „notae iuris“ a o jejich poměru k středověkému systému zkracovacímu (Note paleografiche. I. Segni tachigrafici nelle Notae iuris; II. Le notae iuris e il sistema delle abbreviature latine medioevali“ v Arch. Stor. Ital., 1914—1915) a který přivedl ho pak k podrobnému studiu vzniku a zvláštností zkracovacího systému irského a irského písma vůbec („Intorno all' origine e ad alcuni caratteri della scrittura e del sistema abbreviativo irlandese“, Arch. Stor. Ital., 1917). Touto cestou od studia tachygrafického písma v listinách a od stopování vývoje středověkého systému zkracovacího, v němž dospěl částečně k jiným výsledkům nežli L. Traube v epochálních „Nomina Sacra“ a jemuž později věnoval i zvláštní učebnou příručku „Avviamento allo studio delle abbreviature latine nel medioevo“ (Firence, 1926, s připojenou bibliografií o zkratkách), dostal se tedy Schiaparelli k otázce vývoje latinského písma v době předkarolinské, která ho pak trvale zaujala a k jejímuž řešení přispěl četnými a cennými rozpravami.

Vedle řady studií, věnovaných vznikům jednotlivých písem — tak „A proposito di un recente articolo sull'origine della minuscola carolina“ (Arch. Stor. Ital., 1926); „Intorno all' origine della scrittura curiale romana“ (Arch. Stor. Ital., 1926 — srov. ČAS VII., str. 200 nn.); „Intorno all' origine della scrittura visigotica“ (Arch. Stor. Ital., 1929 — srov. ČAS VIII., str. 202 nn.) a „Intorno all' ori-

gine e ai caratteri della scrittura merovingica“ (Arch. Stor. Ital., 1932 — srov. ČAS IX—X., str. 259 n.) — k nimž nutno přiřaditi i knižní práci „Influenze straniere nella scrittura italiana dei sec. VIII e IX“ (Studi e testi, 1927 — srov. ČAS VI., str. 182 nn.), která v rámci vlivů t. zv. písem národních na písma italská objasňuje vznik písma beneventského, náleží sem především bystrý paleografický rozbor luckého rukopisu „Liber Pontificalis“, rozšiřující se v obsáhlé pojednání o lucké škole písářské v VIII. a IX. stol. („Il codice 490 della Biblioteca capitolare di Lucca e la scuola scrittoria Lucchese“, Studi e testi, Řím 1924, s 82 faksimilemi) a podávající cenné příspěvky k objasnění vzniku různých stupňů předkarolinské minuskuly italské. Všechny tyto práce vyznačují se nejen podrobnými a přesnými paleografickými rozborů, prozrazujícími všestranou znalost vývoje předkarolinských písem, nýbrž i bystrými postřehy a závěry, které se často neomezuji jen na pole paleografické, nýbrž zasahují i do zájmů dějin všeobecných a zejména kulturních. V tomto zjišťování a združňování kulturních souvislostí navazuje Schiaparelli na plodné náměty L. Traubeho, k jehož škole může býti do jisté míry počítán.

Jmenovanými studii, jakož i jinými menšími statěmi (na příklad o veronském kapituliním rukopise č. LXXXIX, o písmu diplomů králů langobardských, o některých typických sprežkách a j.), které jsou vesměs skromně označovány jako prostě „Note paleografiche“, připravoval si Schiaparelli půdu pro sepsání většího syntetického díla o vývoji a dějinách latinského písma v době předkarolinské, resp. až do proniknutí a všeobecného rozšíření okrouhlé minuskuly karolinské, které mělo býti pokračováním jeho úvodu do studia latinského písma ve středověku, jež vydal již r. 1921 pro školní potřebu o názvu „La scrittura latina nell' età romana“ (t. j. až do konce IV. stol. po Kr.) spolu s bohatou bibliografií prací o starší latinské paleografii, čítající neméně než 285 čísel. Bohužel smrt zabránila mu v uskutečnění tohoto plánu, nepochybně k velké škodě studií paleografických, neboť Schiaparelli přípravnými pracemi prokázal, že byl k tomu úkolu všestranně připraven a nad jiné povolán.

Obraz Schiaparelliho vědecké osobnosti*) nebyl by úplný, kdybychom pohlédli o jeho podílu na organizaci a řízení italské práce historické. Jsa povahy spíše uzavřené a bezpříkladně skromné, vyhýbal se sice všem vnějším význačným funkcím, ale zato tím horlivěji z pozadí — sám celkem nepozorován — řídil a spolupracoval, často i anonymně, na velkých podnicích italské historiografie. Italský ústav historický, v jehož správní komisi zasedal a o jehož edici diplomatů tolik se zasloužil, svěřil mu nejen řízení zreorganizované starší publikace „Regesta chartarum Italiae“, v níž on sám ještě před válkou (1907 a 1909) vydal v spolupráci s F. Baldasseronim ve dvou svazcích „Regesto di Camaldoli“, nýbrž i redakci nově založené publikace „Guida storiche e bibliografiche degli archivi e delle biblioteche d'Italia“, která podle plánu vypracovaného Schiaparellim má nejen zachycovati přehlednými inventáři nynější stav archivů a knihoven, nýbrž pokoušeti se i o rekonstrukci archivů dnes již rozptýlených tím, že by podávala badatelům informace, kde by měli příslušné archiválie hledati. Za života Schiaparelliho vyšel (r. 1932) sice pouze první svazek, zpra-

*) Bibliografie jeho spisů, čítající 59 čísel, otiskána je v Archivio Storico Italiano, vol. XXII. (1934) na str. 191—195. Předcházejí jí pietní a kriticky hodnotící projevy, které P. Fedele a P. Torelli proslovili na smuteční trýzně, konané 17. února 1935 ve velké aule florentské university.

covaný R. Piattolim a obsahující popis archivů města Prato — dosvědčuje však neklamně, že při Schiaparelliho znalosti italských archivů a knihoven byla by tato publikace zadostučnila všem nadějím i požadavkům, které do ní byly vkládány. — Významná byla též Schiaparelliho spolupráce při časopise „Archivio Storico Italiano“, jemuž vtiskoval pečet své osobnosti nejen tím, že byl od r. 1927 jeho spoluredaktorem, nýbrž i svými příspěvky: v jeho sloupcích otiskoval většinu svých rozprav a pečlivě registroval a komentoval současnou literaturu paleografickou a diplomatickou.

Neméně významná je posléze i učitelská činnost Schiaparelliho na „R. Istituto di Studi superiori, pratici e di perfezionamento“ ve Florencii, na němž byl nejen nástupcem, nýbrž i důstojným pokračovatelem a dovršitelem díla C. Paoliho a kde za plných třicet let vyevoval dlouhou řadu žáků, hlásících se hrdě a otevřeně k jeho škole. Jméno Schiaparelliho zůstane však trvale spojeno i s organizací archivního školství italského: na jeho podnět a podle jeho návrhů přeměněn byl totiž florencký ústav r. 1925 v tří- až čtyřletou technickou odbornou školu knihovnickou a archivářskou při florencké universitě o názvu „Scuola per Bibliotecari ed Archivisti paleografi“, která učební osnovou i posláním staví se důstojně po bok pařížské „École des Chartes“. *Zdeněk Kristen.*

Kardinál Franz Ehrle. — Na prahu svého devadesátého roku zemřel v Římě na Bílou sobotu dne 31. března 1934 kardinál František Ehrle, vynikající člen řádu jezuitského, dlouholetý prefekt knihovny vatikánské a posléze kardinál-archivář a knihovník římské kurie. P. Franz Ehrle, rodák z Isny ve Würtensbersku (nar. 17. října 1845), zahájil svou literární činnost jako člen řádu jezuitského v redakci známého časopisu řádového „Stimmen aus Maria-Laach“. Rozhodující události pro celý další jeho život však bylo, že jakmile byly r. 1880 Lvem XIII. otevřeny archivy vatikánské, byl ještě téhož roku vyslán redakci jmenovaného časopisu do Říma, aby tu připravoval práci o relacích papežských nunciů v Německu za války třicetileté. Od té chvíle byly jeho život i vědecká činnost úzce spojeny s Římem, třeba že původní thema záhy opustil a nikdy se k němu již nevrátil. Vší svou erudici i vědeckým zájmem tkvěl ve středověku, jemuž věnoval všechnu svou lásku i mimořádnou, ba obdivuhodnou pracovní energii. Společně s prefektem vatikánských archivů dominikánem Deniflem zakládá roku 1885 zvláštní časopis, věnovaný výhradně studiu dějin literatury a církve ve středověku „Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters“, jehož do roku 1900 vyšlo 7 svazků, vyplněných z největší částí cennými a namnoze objevnými pracemi Ehrlovými. Ústředními postavami jeho zájmu byli avignonští papežové a jejich nástupci ve velikém schismatu, zvláště Alexander V. a protipapež Benedikt XIII.; velikým úkolem pak, který si vytkl, byly dějiny scholastiky ve středověku. Z horlivého badatele vatikánské knihovny stal se brzy její dobrý znalec i odborný poradce, který byl proto již roku 1890 povolán do poradního sboru správy knihovny; po smrti Mons. Cariniho roku 1895 jmenoval pak papež Lev XIII. P. Ehrle prefektem vatikánské knihovny. Po dvacet let vedl P. Ehrle správu knihovny, odstoupiv s místa prefekta na opětovanou vlastní žádost koncem roku 1914, a po všechnu tu dobu je tato starobylá instituce v popředí nejen jeho živého zájmu vědeckého, ale také čilého snažení organizačního. Již roku 1890 vyšel první svazek jeho velikého a základního díla k dějinám vatikánské knihovny Historia Bibliothecae Romanorum Pontificum, tum Bonifatianae, tum Avenionensis, který, žel, zůstal již bez pokračování a nedokončen. Již v prvních svazcích svého „Archivu“ věnoval Ehrle zvláštní

práce dějinám papežského archivu a knihovny ve XIV. století, a v samostatných studiích zabýval se různými rukopisy vatikánské knihovny k dějinám scholastiky. Jakožto správce knihovny pečoval pak zvláště o katalogisaci rukopisů i o reprodukci některých cenných kodexů knihovny, pro niž od roku 1899 založena zvláštní serie nákladných faksimilových publikací: „Codices e Vaticanis selecti phototypice expressi.“ Rada katalogů rukopisů jednotlivých oddělení byla za jeho řízení úspěšně rozmnožena pracemi kustoďů knihovny. P. Ehrle zasloužil se též o značné obohacení knihovny získáním soukromých sbírek rodu Borghese a Barberini.

Sám neúnavně pile, příkladně přesností a svědomitostí dbal Ehrle přísně o udržování pořádku v pracovních knihovny; přes přísný postoj na katedře prefekta byl ochotným rádcem badatelů v knihovně a ze svých bohatých zkušeností rád podporoval vědecké práce zvláště mladých krajanů. S tímto rysem povahy souvisí i péče o rozmnožení konsultační knihovny Leoniny, jejíž byl vlastním tvůrcem. Archivářská svědomitost vedla prefekta Ehrla k tomu, že obzvláštní péči věnoval také vnější stránce rukopisů a staral se úspěšně o jejich konservaci. Rozvířil tuto otázku na mezinárodní konferenci ve Svatém Havlu roku 1898 a po jednal o ní pak v Zentralblatt für Bibliothekswesen roku 1898 a 1899. Návrhy P. Ehrleho, které podnes nezastaraly, vzbudily značný zájem; jeho práce vyšla v překladech v odborných revuich italské a francouzské. Mímo to vydal roku 1902 zvláštní Regolamento pro správu a užívání církevních archivů a knihoven, které bylo později obnoveno a úředně vydáno roku 1923.

Správou knihovny odveden byl P. Franz Ehrle od svých původních plánů vědeckých, což později těžce nesl; proto žádal opětovně Pia X. za zproštění této funkce. Dosáhl však jen toho, že mu roku 1911 byl přidělen jakožto zástupce milánský bibliotekář Achille Ratti, který teprve počátkem roku 1915 při pokračující oční chorobě Ehrleho převzal skutečnou správu knihovny. Po vstupu Itálie do války, byl i P. Ehrle nucen opustiti Řím; za pobytu v Německu našel útočiště v téže redakci (nyní Stimmen der Zeit), kde před 40 lety začal, a věnoval tu několik prací římské otázce a papežské politice za světové války. Vrátiv se do Říma, obnovuje svou učitelskou činnost na papežském ústavě biblickém, kde přednáší o paleografii a studiu rukopisů, a od roku 1920 nad to zahajuje ještě na universitě gregoriánské přednášky o dějinách scholastiky; vrací se tak ke svým starým láskám. Není roku, aby tento čilý stařec přes vysoký věk a přes pokračující šedý zákal nevydal nové knihy. Ještě jako osmdesátiletý kmet publikuje s kritickým výkladem komentář Alexandra V. k sentencím a navazuje na své staré publikace římských plánů (z l. 1914—1915), zahajuje novou serii reprodukcí plánů a římských kreseb Virgilia Spady. O osmdesátých narozeninách podává mu jeho někdejší koadjutor knihovní papež Pius XI., který hned v prvním roce svého pontifikátu povolal jej do kardinálského kollegia dne 11. prosince 1922, pětisvazkový sborník prací, jimiž jubilujícího kmeta potčili jeho žáci, přátelé i četní badatelé archivu a knihovny vatikánské, o názvu Miscellanea Francesco Ehrle (srv. Časopis Archivní Školy roč. II. str. 167); v připojeném albu čítá výkaz jeho prací 117 čísel. P. Ehrle nebyl kardinálem politickým; požíval však všeobecné úcty a vážnosti, a zvláště papež Pius XI. dbal jeho rady. Zajímavé byly by kardinálovy paměti; ale teprve na samém sklonku života uznal za vhodné obracet se do minulosti; necelý rok před smrtí vyšly (1933) jeho vzpomínky na získání Borghesiany pro Vatikán.

Když roku 1929 zemřel kardinál Gasquet, jmenován Ehrle kardinálem-knihovníkem a archivářem. Tak vrátil se ozdoben purpurem do míst, kde před půl stoletím začínal novou dráhu vědeckou. Vrátil se ovšem jen v hodnosti, neboť jako pilný badatel ani nikdy před tím neopustil pracovní vatikánské knihovny, s jejímiž jménem a s jejími historií zůstane navždy spojena vzpomínka na jeho uctyhodnou a vysokou postavu typického církevního učenice.

Jský.

Z Československé archivní společnosti. — O činnosti Československé archivní společnosti za léta 1933 a 1934 podávají nejlepší obraz zprávy jednatelské přednášené na valných schůzích této společnosti. Na deváté valné schůzi společnosti konané dne 23. března 1934 podal jednatel tuto zprávu:

Na valné schůzi Československé archivní společnosti dne 28. března 1933 zvoleni byli títo členové výboru pro příští správní období společnosti: 1. prof. Dr. Václav Vojtíšek, ředitel archivu hl. m. Prahy, předsedou; 2. Dr. Jan Morávek, vrch. odb. rada v min. školství a nar. osvěty, místopředsedou; 3. Dr. Bedřich Jenšovský, zemský archivní rada, jednatel; 4. Dr. Gustav Pirchan, profesor německé university v Praze, pokladníkem; dále členy výboru: 5. Dr. Josef Borovička, profesor university Komenského v Bratislavě; 6. Dr. Emanuel Janoušek, vrch. komisař ve Státním archivu zemědělském; 7. Dr. Věra Kosinová, archivárka českého zemského archivu; 8. Dr. Bedřich Mendl, rada správní osvětové služby ve Státním ústavě historickém a docent university Karlovy; 9. Dr. Jaroslav Prokeš, rada archivu min. vnitra; 10. Dr. Jaroslav Werstád, rada archivu Památníku osvobození; náhradníky pak zvoleni: 11. Dr. Václav Pešák, komisař archivu min. vnitra; 12. Dr. Karel Kazbunda, odb. rada v archivu min. věcí zahraničních a docent university Karlovy; 13. Dr. Fridolín Macháček, ředitel archivu a musea města Plzně a 14. Dr. František Hrubý, ředitel zemského archivu v Brně a profesor university Masarykovy. Revisory zvoleni byli: Dr. Václav Černý, odb. rada v Čsl. státním archivu zemědělském, P. František Tischer, arcibiskupský archivář v Praze a Dr. Josef Bergl, vrehní komisař v archivu min. vnitra.

V první schůzi výboru zvolena byla zapisovatelkou Dr. Věra Kosinová. V tomto složení zůstal pak výbor po celé období funkční.

V roce 1933 konal výbor společnosti 6 řádných schůzí a to dne 3. února, 3. března, 5. května, 2. června, 13. října a dne 17. listopadu. Ve schůzích probírány byly důležité otázky archivní, a to jak theoretické, tak praktické, zvláště věci organizační a ochrany písemných památek. Otázka reorganisační státní školy archivní, o níž podáno bylo memorandum, jak o něm referováno již na valné schůzi loňské, ocitla se ve stadiu konkrétních jednání, nejen v ministerstvu školství a národní osvěty, nýbrž také již ve sboru archivní školy. Jak již bylo loni referováno, hlavním znakem navrhované reformy jest snaha, aby při zavedení určitých alternativních přednášek mohla škola sloužit nejen pro výchovu dorostu archivního, nýbrž i pro školení adeptů služby musejní. Spolupráce archivářů s úředníky musejními byla v uplynulém roce opět zdůrazňována; důsledkem toho jest také usnesení výboru po dohodě se Svazem československých museí, aby o příštím sjezdu Svazu československých museí, který bude konán letos v červenci v Hradci Králové, byl společně též uspořádán sjezd Československé archivní společnosti, která by v rámci tohoto společného sjezdu vystoupila také akci vlastní.

Další pozornost věnována byla ochraně archivů patrimoniálních, pro kterouž otázku zřízena zvláštní komise nejen ze členů výboru, nýbrž

i z jiných členů společnosti. Možno říci, že i tato otázka postoupila ku předu, jednak soustavnou prohlídkou archivů, kterou koná státní archiv zemědělský, jednak zvýšeným intereseem povolaných činitelů, jak tomu nasvědčují návrhy zemského zastupitelstva českého. Třebas jsme tu teprve v počáteční fázi rádné organisace, dlužno vítati i to, co se již stalo a co může býti dobrým podkladem činnosti další.

Nová komise zřízena byla pro otázku transkripce staročeských, středočeských i novočeských textů a ediční techniky vůbec. Československá archivní společnost účastnila se též, třebaš celkem pasivně, kursů pro středoškolské profesory, na nichž o Velikonocích roku 1933 pořádány přednášky z oboru pomocných věd historických (Vojtíšek, Friedrich, Skalský).

O loňské valné hromadě přednášel předseda společnosti prof. Vojtíšek o hlavních problémech československého archivnictví; v souvislosti s touto přednáškou bylo pak usneseno, aby byly konány přednášky, v nichž by členstvo bylo informováno, po případě mohlo zaujmouti své stanovisko, o archivech zvláštní povahy jako jsou literární archiv při Národním museu, archivy hudební, archiv pro dějiny obchodu, průmyslu a technické práce, ruský archiv zahraniční, archiv Národního osvobození a pod. Z těchto přednášek byla uskutečněna zatím toliko přednáška správce literárního archivu Dra Miloslava Novotného, dne 24. listopadu. Za to vykonány tři vycházky a to do Památníku osvobození dne 19. května, kde podali výklad Dr. Jaroslav Werstád, Dr. František Steidler a major Vladimír Doubek; dne 16. června do Archivu země České, kde provázeli Dr. Bauer, Dr. Kosinová, Dr. Volf a Dr. Jenšovský; dne 30. června pak podniknuta vycházka do Bertramky, kde podal výklad člen společnosti Dr. Vlastimil Blažek.

Druhého sjezdu Federace východoevropských společností historických, jejíž je společnost členem, dne 20. srpna 1933 ve Varšavě účastnil se jakožto zástupce společnosti místopředseda Dr. Jan Morávek; tyž zástepce účastnil se pak VII. mezinárodního kongresu věd historických ve Varšavě ve dnech 21.—27. srpna 1933.

Jestliže v uplynulém období věnoval výbor společnosti poměrně menší péči otázkám organizačním, než v letech předešlých, stalo se tak v neposlední řadě také proto, že se zvýšenou pozorností se zabýval činností publikační. V lednu vyšel Sborník prací věnovaných k šedesátým narozeninám býv. předsedy společnosti ředitele Dra Jana Bedřicha Nováka, jemuž zvláštní exemplár odevzdán dvoúčlenou deputací redakce. Sborník, který má podtitul „K dějinám československým v období humanismu“ vyšel redakcí Bedřicha Jenšovského a Bedřicha Mendla a obsahuje 32 práce většinou členů archivní společnosti, jak o tom podrobně referováno na loňské valné hromadě. Sborník vydán ve 400 exemplářích; k úhradě nákladu vedle subvence českého zemského výboru a příspěvku ministerstva školství a národní osvěty, o nichž referováno minule, přispěli dále majitel panství orlického pan Karel Schwarzenberg částkou 1000 Kč a Česká Akademie věd a umění částkou Kč 2700.—. V květnu vydán byl silný dvou-svazek Časopisu Archivní školy, roč. IX. a X. za rok 1931 až 1932 čítající 414 stran textu a vedle toho dvě samostatné vložky, totiž článek prof. Vojtíška k šedesátým narozeninám prof. Dra Gustava Friedricha (10 stran) a článek archivního rady Dra Bedřicha Jenšovského: Šedesátka ředitele Dra Jana Bedřicha Nováka (17 stran). Dlužno zdůrazniti, že redakce tohoto ročníku pro churavost redaktorů Friedricha i Jana B. Nováka spočívala výhradně na prof. Václavu Vojtíškovi a Dru Bedřichu Jenšovském, tedy na členech výboru archivní společnosti. Prof. Dr. Václav Vojtíšek jest již jakožto redaktor uveden na obálce tohoto ročníku a podle usnesení vý-

boru společnosti bude na příštím svazku uveden také Dr Jenšovský. Pro tento svazek, XI. ročník Časopisu, byly již do konce roku 1933 sebrány a do tisku odevzdány všechny články, v této době tisknou se pak již referáty a zprávy.

V uplynulém období skutečně byl také tisk příručky archivářské, vzniklé z přednášek, které konali členové archivní společnosti o kursech pro středoškolské profesory roku 1931. Příručka, která obsahuje přednášky prof. Vojtíška, Dra B. Jenšovského, Dra Františka Roubíka, Doc. Dra Jaroslava Prokeše a Dra Emanuela Janouška, jest označena: O československých městech a patrimoniích a jejich archívech s poučením o hlavních archívech v Československu pro archiváře, a jest již úplně vytištěna. Bude vydána v 500 exemplářích.

Československá archivní společnost převzala také 100 exemplářů nákladu přednášky O konservaci archiválií, kterou prof. Vojtíšek přednesl ve Knihovně společnosti a která vyšla ve Slovanské knihovně. Při všech těchto publikacích poskytnuty členům společnosti výhody při cenách, tak Sborník Dra Nováka, jehož krámská cena jest 180 Kč, prodává se členům za cenu režijní 120 Kč, v subskripci do konce března min. roku jenom za 90 Kč, Časopis Archivní školy místo 40 Kč platí členové společnosti 30 Kč za jeden svazek, přednáška O konservaci archiválií stojí 8 Kč, pro členy společnosti 6 Kč.

Touto publikační činností společnost učinila sice další důležitý a podstatný krok ve svém vývoji a posílila své místo v českém životě vědeckém, na druhé straně však nemožno zamlčet, že se jí značně finančně zatížila. Dnešní doba není příznivá takovému podnikání a bohužel dlužno konstatovat, že nenalézám dostatečného ohlasu ani v samých kruzích vědeckých. Sborník ředitele Nováka, který jest vedle své trvalé hodnoty obsahové i vzornou edicí bibliofilskou a jehož celkový náklad činí 46.720 Kč, byl rozprodán sotva za jedné čtvrtiny, Časopis Archivní školy není sice vydáván nákladem společnosti, ale skutečnost, že okruh jeho odběratelů se stále úží, jest také obrazem dnešních poměrů.

Za členy společnosti přihlásili se v roce 1933 prof. university Karlovy Dr Josef Dobiáš, městský archivář v Pelhřimově, a úředníci archivu ministerstva vnitra žáci archivní školy Dr Josef Hrázký a Dr Václav Záček. Naproti tomu utrpěla společnost těžkou ztrátou úmrtím dalších tří členů: v lednu roku 1933 zemřeli téměř současně Dr Václav Hrubý, profesor university Masarykovy v Brně a Dr Eduard Šebesta, vrch. arch. rada v Praze, dne 29. října 1933 zemřel býv. předseda společnosti ředitel Zemského archivu vrch. arch. rada Dr Jan Bedřich Novák. Členové společnosti zúčastnili se ve velikém počtu jeho pohřbu dne 2. listopadu v pražském krematoriu, kde vedle jiných rozloučil se s ředitelem Novákem za archivní společnost její předseda prof. Dr Václav Vojtíšek, jednatel společnosti Dr Jenšovský rozloučil se za zemský archiv. Dne 1. prosince uspořádána tryzna na paměť ředitele Nováka za spolupořadatelství a spoluúčasti České Akademie věd a umění, Král. České společnosti nauk, Českého zemského archivu, Státního ústavu historického, Státní školy archivní, Historického klubu, Historického spolku a Ústavu italské kultury v Praze. Smuteční shromáždění konáno ve dvoraně filosofické fakulty university Karlovy, zahájeno a uzavřeno bylo sbory J. B. Foerstra, které přednesl spolek Křížkovský za řízení Methoda Vymetala, a po zahajovacím prosluvu prof. Dra Vojtíška promluvili o Novákově členové společnosti prof. Dr Josef Susta, „Jan Bedřich Novák, osobnost a dílo historické“ a Dr Bedřich Jenšovský, „Jan Bedřich Novák, archivář a organisátor práce historické“, za Ústav italské kultury učinil italský projev prof. Cronia.

Dne 9. srpna 1933 vzpomenuťo padesátých narozenin předsedy společnosti prof. Dra Václava Vojtíška. — Koncem roku 1933 čítá Československá archivní společnost jednoho člena čestného a 82 členy řádné. — Ke konci dlužno ještě připomenouti, že po přestěhování Českého zemského archivu změnila také Československá archivní společnost své sídlo, zaměňvši býv. filiálku zemského archivu v Bredovské ulici za novou budovu archivu země České.

Na téže schůzi přednášel místopředseda společnosti Dr Jan Morávek „O archivních otázkách na VII. mezinárodním kongresu věd historických ve Varšavě“. Ve volbách zvoleni pak do výboru dosavadní činnovníci, dalšími členy pak zvoleni Dr Emanuel Janoušek, Dr Karel Kazbunda, odb. rada archivu min. věcí zahraničních, Dr Věra Kosinová, zemská archivářka v Praze, Dr Jaroslav Prokeš, vrch. odb. rada archivu min. vnitra v Praze, Dr František Roubík, odb. rada archivu min. vnitra v Praze, Dr Jaroslav Werstadt, archivní rada při Památníku osvobození v Praze; náhradníky pak Dr Václav Pešák, komisař archivu min. vnitra, Dr Fridolín Macháček, ředitel městského archivu a musea v Plzni, Dr Miloslav Volf, koncipista archivu země České a Dr František Hrubý, ředitel zemského archivu v Brně. Revisory účtů zvoleni revisoři dosavadní, jak byli výše uvedeni. V tomto složení setrval výbor v roce 1934, při čemž funkci zapisovatele po zemské archivářce Dr Věře Kosinové, která zůstala jinak členem výboru, převzal Dr Miloslav Volf.

O činnosti společnosti v roce 1934 zmiňuje se pak zpráva jednatele, přednesená na X. valné schůzi společnosti dne 29. března 1935 takto:

Hlavní známkou činnosti společnosti v uplynulém roce bylo další sblížení se s odborníky musejními. Projevilo se jednak v úspěšném dokončení reorganisace státní školy archivní, jednak účastí arch. společnosti na sjezdu Svazu českoslov. musej v Hradci Králové. Návrh na novou učebnou osnovu státní školy archivní, který vyšel z Československé archivní společnosti po spolupráci s odborníky musejními a který jen s nepatrnými změnami, týkajícími se počtu hodin v jednotlivých předmětech, byl přejet profesorským sborem státní školy archivní, byl v září t. r. přijat také jakožto podklad při úpravě učební osnovy nového kursu státní školy archivní ministerstvem školství a národní osvěty. Z důvodů finančních bylo sice nutno omeziti ještě počet hodin v některých předmětech učebních, zvláště v takových, které jsou zároveň předmětem přednášek universitních. Tím také celkový počet hodin, činící v prvním ročníku v zimním semestru 12, v letním 10, ve druhém ročníku v obou semestrech 16, ve třetím pak v zimním semestru 16, v letním 10 hodin učebních, nezatežuje příliš posluchače školy, i když se jim takto dostává předběžného vzdělání jak pro službu archivní tak pro práci musejní. Jestliže v dnešní svízelné době hospodářské a při kategorických úsporných opatřeních ve všech státních podnikcích, se podařilo rozšířiti učebnou osnovu státní školy archivní a tím také celou základnu tohoto odborného učiliště, možno to pokládati za mimořádný úspěch a dlužno s povděkem kvitovati porozumění ministerstva školství a národní osvěty, zvláště odborného jeho referenta pro věci archivní.

Sjezdu Svazu československých musej v Hradci Králové ve dnech 5. až 8. července 1934 zúčastnila se archivní společnost jakožto celek, jednotlivě pak přítomno bylo 14 členů společnosti. Účast společnosti projevila se však také i v programu sjezdu, v němž zařazeny dvě přednášky zástupců společnosti a to úvodní přednáška předsedy společnosti prof. Dra Václava Vojtíška „O počátcích města Hradce Králové“ a přednáška archiváře Dra Fridolína Macháčka „Musea a archivy“, která proslouvena

byla na valné hromadě Svazu dne 6. července a provázena živou debatou. Při prohlídkách měst a muzeí, které byly v programu sjezdu dne 7. července, byla věnována též zvláštní pozornost městským archivům v Jaroměři, v České Skalici a ve Dvoře Králové; v Hradci Králové samotném prohlédnut archiv biskupské residence za vedení rektora semináře Dra Doskočila. Účast archivní společnosti na sjezdu k níž tentokrát došlo poprvé, se dobře osvědčila, byla opětovně zdůrazněna při prosloveh předse- dy Svazu ředitele Helferta, a byla vyslovena naděje, že Československá archivní společnost zúčastní se i sjezdů příštích, jakož vůbec že dojde k úzké spolupráci obou těchto odborných korporací.

Bezprostředně po sjezdu byl uspořádán vlastivědný kurs pro středoškolské profesory pořádaný sice ministerstvem školství a národní osvěty, avšak i tu projevila Československá archivní společnost určitý zájem. Na kursu, jehož se zúčastnilo přes 30 profesorů a profesorek, přednášeli Dři Vojtíšek a Macháček a to o konservaci písemných památek, o vztahu mezi archivy a muzei a o pamětních knihách.

Československá archivní společnost nespouštěla však se zření ani staré úkoly, které si vytkla a které vyžadují delší doby přípravy i práce. Komise, které pro jednotlivé otázky byly zvoleny a to komise pro ochranu archivů patrimoniálních, komise pro transkripční a ediční pravidla novověkých textů historických, nemohly se sice sejít pro přílišné úřední zaměstnaní členů komisi, avšak jednotlivci i při svých úředních úkolech postupovali vždy v duchu návrhů a směrnic archivní společnosti, takže i tu možno konstatovati určitý pokrok. Vzpomínám zde alespoň činnosti člena výboru Dra Emanuela Janouška o evidenci archivů patrimoniálních, o nichž pravidelně referuje ve společnosti i v Časopise Archivní školy. Úkoly, společnosti tu vytčené, přecházejí do nového pracovního období.

Na jaře roku 1934 vyšla příručka, vzniklá z přednášek na kursech pro středoškolské profesory, o níž stala se již zmínka v loňské zprávě jednatele. Příručka nadepsaná „O našich městech a patrimoniích a o správě obecních archivů s poučením o hlavních archívech pražských“ vyšla za redakce prof. Dra Václava Vojtíška, obsahuje přednášky prof. Vojtíška, Dra Jenšovského, doc. Dra Františka Roubíka, doc. Dra Jaroslava Prokeše a Dra Emanuela Janouška a čítá celkem 146 stran. Časopisu Archivní školy vyšel ročník XI. za redakce Gustava Friedricha, Bedřicha Jenšovského a Václava Vojtíška, tedy jak patrně, za značné účasti členů archivní společnosti. V Časopise jako hlavní článek otištěna přednáška Dra Vojtíška, konaná o předloňské valné schůzi archivní společnosti „O hlavních problémech československého archivnictví“. Dr. Janoušek otiiskuje tam ve článku „Další zkušenosti z prohlídek patrimoniálních archivů“ rovněž svou přednášku v archivní společnosti a posléze i přednáška konaná na loňské valné schůzi, Jan Morávek, „Archivní otázky na VII. mezinárodním kongresu věd historických ve Varšavě“ otištěna jest rovněž v tomto ročníku Časopisu. Vedle četných referátů a obsáhlých zpráv z archivů i z odborné literatury otištěn jest v tomto ročníku také poprvé přehled o vydávání pramenů v našem státě rovněž z podnětu Československé archivní společnosti.

O valné schůzi společnosti dne 23. března 1934 přednášel místopředseda společnosti Dr. Jan Morávek „O archivních otázkách na VII. mezinárodním kongresu věd historických ve Varšavě“, dne 9. března přednášel Dr. Janoušek „O dalších zkušenostech při výzkumu archivů patrimoniálních“ a dne 14. prosince podal ředitel archívu ministerstva vnitřa doc. Dr. Prokeš přehled dějin tohoto archívu do roku 1918. O přednáškách členů společnosti na sjezdu Svazu československých muzeí stala se již zmínka.

Odborné vycházky konány v uplynulém roce jen dvě a to dne 15. června do nových místností archívu ministerstva věcí zahraničních v Černínském paláci a dne 20. června do valdštejských výstav ve Valdštejském paláci a v Umělecko-průmyslovém muzeu v Praze.

Společnost byla zastoupena svými členy při různých jubilejních oslavách, odborných schůzích a pod., zvláště také při jubileu valdštejském a při jubileu Král. české společnosti nauk. Společnost jest členem Federace východoevropských společností historických.

V roce 1934 dožili se šedesátých narozenin členové společnosti archívnický archivář v Kroměříži Dr. Antonín Breitenbacher a revisor společnosti vrch. archivní komisař archívu min. vnitřa Dr. Josef Bergl, padesátých narozenin dožil se člen výboru ředitel archívu plzeňského Dr. Fridolín Macháček; všem jubilantům zaslána byla zdravice.

Ža členy společnosti přihlásili se v roce 1934 a podle stanov byli výborem přijati tito pánové: Dr. Jar. Dřmal z archívu hlavního města Brna, Dr. Václav Husa, koncipista archívu ministerstva vnitřa, Dr. Jaroslav Charvát, koncipista archívu Národního musea, prof. Josef Khündel, archivář města Prostějova, Dr. Čeněk Sameš, archivář města Třebíče, gymnasiální ředitel Josef Stáblík, archivář města Mělníka a PhC. Tímotej Zelinka, absolvent státní školy archivní. Koncem roku 1934 čítá Československá archivní společnost 1 člena čestného a 89 členů řádných.

Sídlo archivní společnosti jest v archívu země České v Praze IV., Belcrediho třída. Tam jest též uložen sklad publikací společnosti, který koncem roku 1934 čítá 273 výtisků Sborníku k šedesátým narozeninám ředitele Dra Jana B. Nováka, 80 výtisků Vojtíškovy publikace O konservaci archiválií a 368 výtisků archivářské příručky O našich městech a patrimoniích a o správě obecních archivů.

Obvyklou přednášku na této valné schůzi vykonal archivář pražské konservatoře Dr. Vlastimil Blažek, který podal výklad o hudebních archívech a katalogisaci hudebních památek. Na přednášku navázána byla zajímavá debata, které se zúčastnili doc. Dr. Perlík, archivář Dr. Macháček a Dr. Janoušek. Ve volbách došlo pak k některým změnám. Dosavadní předseda společnosti prof. Dr. Vojtíšek pro nával jiného zaměstnání podal resignaci na svou funkci. Předsedou zvolen dosavadní místopředseda vrch. odb. rada Dr. Jan Morávek, místopředsedou vrch. odb. rada a ředitel archívu min. vnitřa Dr. Jaroslav Prokeš, jednatelem vrch. arch. rada a ředitel archívu země České Dr. Bedřich Jenšovský a pokladníkem prof. pražské německé university Dr. Gustav Pirchan. Do výboru zvoleni Dr. Emanuel Janoušek, doc. Dr. Karel Kazbunda, Dr. Věra Kosinová, Dr. Václav Pešák, doc. Dr. František Roubík a Dr. Jaroslav Werstadt; za náhradníky zvoleni Dr. Miloslav Volf, Dr. Miloš Lier, Dr. Fridolín Macháček a ředitel prof. Dr. František Hrubý. Revisori zůstali dosavadní.

Jský.

Pozn. redakce: Z Československého státního ústavu historického bude podána podrobná zpráva za léta 1934 a 1935 ve svazku příštím.

Koncem roku 1932 vyšla jakožto
zvláštní svazek Časopisu archivní školy
publikace
K dějinám československým
v období humanismu

SBORNÍK PRACÍ

věnovaných

JANU BEDŘICHU NOVÁKOVI

k šedesátým narozeninám

1872—1932

Sborník, čítající 512 stran velkého kvart. formátu, opatřený portrétem jubilantovým a 6 světlotiskovými přílohami, vydala ve 400 exemplářích s podporou ministerstva školství a nár. osvěty, českého zemského výboru, České akademie věd a umění a pana Karla Schwarzenberka, majitele panství orlického, *Československá archivní společnost* v Praze. — Vytiskla Státní tiskárna v Praze typy „Claude Garamond“, přílohy pořídil grafický ústav J. Neubert a synové v Praze.

Do Sborníku přispěli:

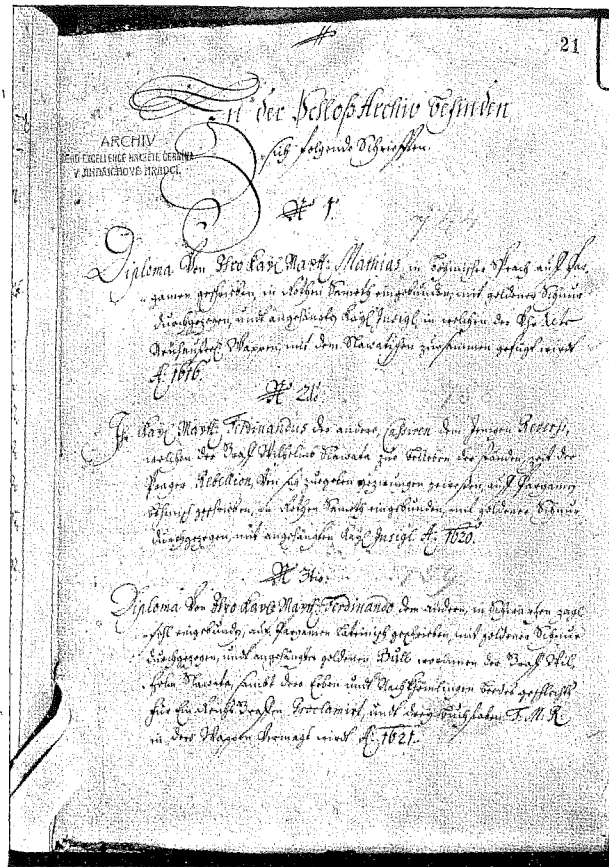
F. M. Bartoš, Otakar Bauer, Josef Borovička, František Čáda, Václav Černý, Josef Dostál, Antonín Friedl, Karel Hrdina, František Hrubý, Emanuel Janoušek, Bedřich Jenšovský, Věra Kosiňová, Zdeněk Kristen, Kamil Krofta, Božena Kubíčková-Čádová, Bohumil Kvapil, Milena Linhartová, Antonín Liška, Fridolín Macháček, Josef Matoušek, Bedřich Mendl, Otakar Odložilík, Václav Pešák, František Roubík, Bohumil Ryba, Blažena Ryněšová, Jan Slavík, Karel Stloukal, Jindřich Šebánek, Anna Vavroušková, Miloslav Volf, Jaroslav Werstadt.

Cena Sborníku jest 180 Kč, pro členy Československé archivní společnosti 120 Kč. Objednávky přijímá Československá archivní společnost v Praze IV., Archiv země České.

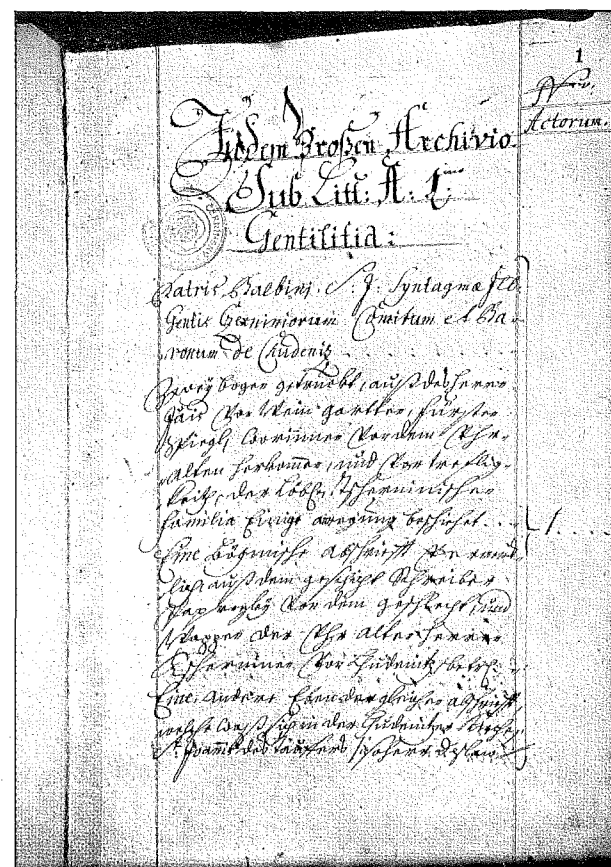

In nomine domini amen. Et ea que aguntur super ab humanis membris elabuntur. In nobilitate abstinere oportet. In sequela eos
 nos liberata. Necessum est ut propriam concessionem ad stabiliter agendam conferre sine unius testimonio que est secunda
 memoria humane nature rationis discreta p[ro]videntia rediguntur. Et tenentur. In unius iudicium p[ro]p[ri]um. Quod
 nos. Curia. de. gra. Boem. regni et archiepiscopi. episcopi. et. indimo. p[ro]p[ri]um. n[ost]ro. conradum. locacionem. bonorum. nostrorum.
 in. Lissa. et. in. vniuersis. villis. ibidem. ad. Lissa. spectantibus. ad. nos. Chencomeale. dantes. sibi. plenum. posse. in. eadem. hereditate.
 nostra. Distinguedi. lances. seruari. p[ro]p[ri]um. distinctio. p[ro]p[ri]um. consuetudo. cui. lib[er]o. locacionem. exquirat. In. hoc. com.
 mode. fieri. possit. Vniuersis. hominibus. qui. in. p[ro]p[ri]a. hereditate. nostr[is]. iuxta. verum. in. p[ro]p[ri]a. p[ro]p[ri]um. p[ro]p[ri]um. in. p[ro]p[ri]a.
 se. ibidem. locare. voluerint. Idem. filacionis. beati. Veracitatem. ad. duos. annos. comm[un]is. s[er]uacionem. h[er]editatem. elargi.
 mur. de. plenitudine. gratie. specialis. p[ro]p[ri]um. eisdem. hominibus. q[ui]os. ip[s]i. in. idem. p[ro]p[ri]um. nullo. soluciois. honore. cōp[ro]p[ri]um.
 gremio. quibus. r[ati]onem. p[ro]p[ri]um. et. de. quolibet. m[en]se. q[ui]o. cōm[un]is. p[ro]p[ri]um. distincti. fuerint. in. bonis. n[ost]ris. sup[er]ior. nota.
 t[er]m[in]e. camere. tres. fertones. argenti. censuales. Indie. beati. G[er]lachus. in. quolibet. anno. tenebit. assignat. p[ro]p[ri]um. censuales.
 iusticia. et. consuetudo. exigit. et. rep[ro]p[ri]um. In. p[ro]p[ri]um. et. p[ro]p[ri]um. lib[er]alibus. meritis. recipiat. p[ro]p[ri]um. p[ro]p[ri]um. ad. uocacionem.
 ibidem. in. Lissa. et. in. villis. ibidem. p[ro]p[ri]um. in. eisdem. bonis. Sibi. de. suis. hereditatibus. p[ro]p[ri]um. vel. h[er]editatibus. cōcedim[us]. p[ro]p[ri]um.
 possidenda. Adiacentes. tres. m[en]ses. et. unam. Tabernam. et. Tercium. denarium. deculpis. aduocare. iudicium. et. eam. unum.
 motedum. si. cōp[ro]p[ri]um. p[ro]p[ri]um. in. fra. m[en]se. aduocac[i]o. sue. sup[er]ior. no[n]ate. et. h[er]editatibus. dict. et. sui. h[er]editatibus. pleno. lib[er]at[i]o. et. iudicium.
 possidebunt. et. h[er]editatibus. p[ro]p[ri]um. et. sui. h[er]editatibus. locam. h[er]editatibus. al. bee. scilicet. qu[od]da[m]. s[er]uacionem. Lissa. v[er]o. d[omi]n[us]. a. home. de. quo. d[omi]n[us].
 et. sui. h[er]editatibus. p[ro]p[ri]um. in. m[en]se. singulis. annis. in. quatuor. equalencia. Calentat. et. hoc. modo. sua. seruit. h[er]editatibus.
 mirabitur. et. n[on] ampl[us]. de. lacu. p[ro]p[ri]um. p[ro]p[ri]um. p[ro]p[ri]um. q[ui]a. aliquis. p[ro]p[ri]um. et. de. quolibet. m[en]se. q[ui]o. ex. p[ro]p[ri]um. distinctio. n[ost]ra.
 p[ro]p[ri]um. debuit. distincti. fuerint. ad. obru[m]. nec. p[ro]p[ri]um. in. Lissa. et. in. villis. ad. d[omi]n[us]. v[er]o. d[omi]n[us]. argenti. n[ost]re. come.
 in. p[ro]p[ri]um. p[ro]p[ri]um. p[ro]p[ri]um. In. eam. r[ati]o. testimonium. p[ro]p[ri]um. et. sui. h[er]editatibus. p[ro]p[ri]um. h[er]editatibus. cōp[ro]p[ri]um. et. n[ost]re. p[ro]p[ri]um. mu.
 minime. iustitiam. iudicium. et. d[omi]n[us]. in. cap. p[ro]p[ri]um. anno. d[omi]n[us]. et. d[omi]n[us]. d[omi]n[us]. d[omi]n[us]. p[ro]p[ri]um. p[ro]p[ri]um. die. t[er]m[in]acionis. beati. G[er]lachus.

Nejstarší pergamenová listina černínského archivu.

První strana inventáře hradeckého archivu
z r. 1693.

První strana inventáře rodinného archivu černínského
z r. 1733.